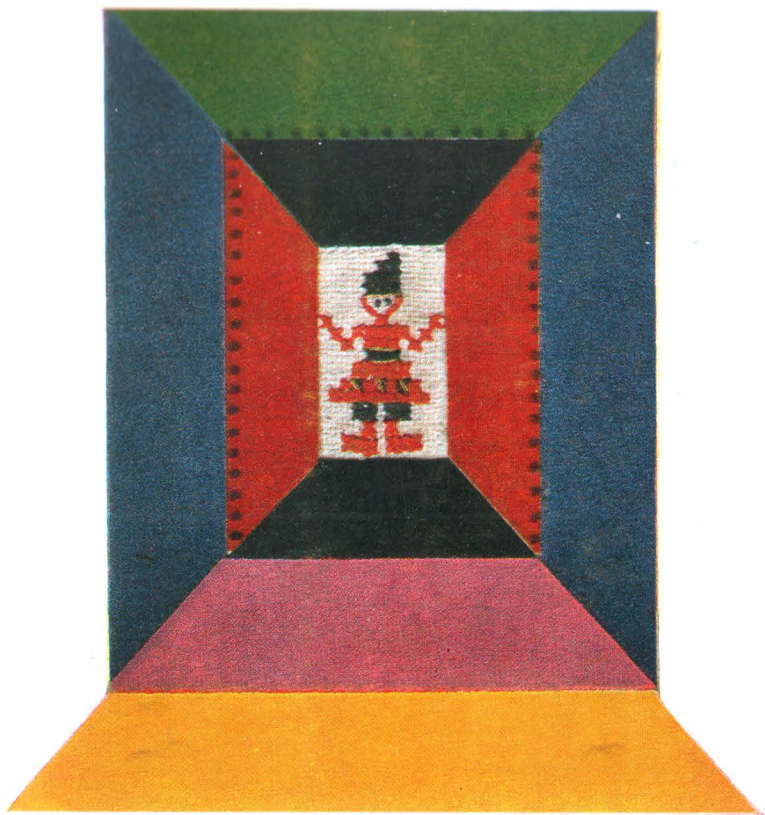

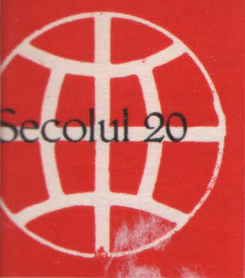
Secolul 20

PREZENTAREA ARTISTICĂ:
GETA BRĂTESCU

Coperta:

LENA CONSTANT

Motiv decorativ

Secolul 20

Revistă de literatură universală

editată de Uniunea Scriitorilor
din Republica Socialistă România

Comitetul de redacție:

ACAD. AL. PHILIPPIDE, ION BRAD, OV. S. CROHMĂLNICEANU, ZOE
DUMITRESCU-BUȘULENGA, MIHNEA GHEORGHIU, DAN HĂULICĂ
REDACTOR-ŞEF, GEORGETA HORODINCĂ REDACTOR-ŞEF ADJUNCT,
TATIANA NICOLESCU, FLORIAN POTRA SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE

12
1967

SUMAR

REPUBLICA
1947 — 1967

GIULIO CARLO ARGAN; Modernitate și istorie • 3

MIHNEA GHEORGHIU: **20** • 5

ROMÂNIA — Hărnicie, înțelepciune, farmec:

MĂRTURII ALE PRESTIGIULUI NOSTRU ÎN STRĂINĂTATE • 7

Prezența vie a literaturii române peste hotare • 25

FRANZ KAFKA
AMERICA

roman, în românește de Pop Simion și Erika Voiculescu • 27

PAVEL CÎMPEANU: *Un alt Kafka* • 90

MONTREAL '67

Expoziția internațională, foto-reportaj realizat de Mariana și Florin Dragu • 98

MOMENTE LIRICE

PETR BEZRUC: *Eu*, poem, în românește de Virgil Teodorescu • 104

KASSÁK LAJOS: *Salonul 23*, poem, în românește de Aurel Buteanu, • 108

IVO ANDRIĆ: *În zbor deasupra mării; Vacanța în Sud; Vinul — schițe*, în românește de Sanda Nenoiu • 111

BELLA AHMADULINA

Despre tînăra poezie sovietică, interviu la Moscova, de Madeleine Fortunescu (Exclusivitate Secolul 20) • 122

BELLA AHMADULINA: versuri, în românește de Madeleine Fortunescu • 125

HENRY JAMES: *Autenticitate* — nuvelă, în românește de I. Dragomir • 129

ROGER LEMELIN: *Drumul crucii*, nuvelă, în românește de Petronela Negoșanu • 146

CORNELIA COMOROVSKI: *Convorbire cu René Wellek* • 155

EVOCĂRI

GEORGE HANGANU: *La cursurile lui Valéry* • 158

MICHAELA ELEUTHERIADE: *Bissière: «Pictéz ca să fii mai puțin singur...»* • 162

SCRIITORI ROMÂNI ÎN PERSPECTIVĂ UNIVERSALĂ

D. DUMITRU: *Joc terț — joc secund* • 166

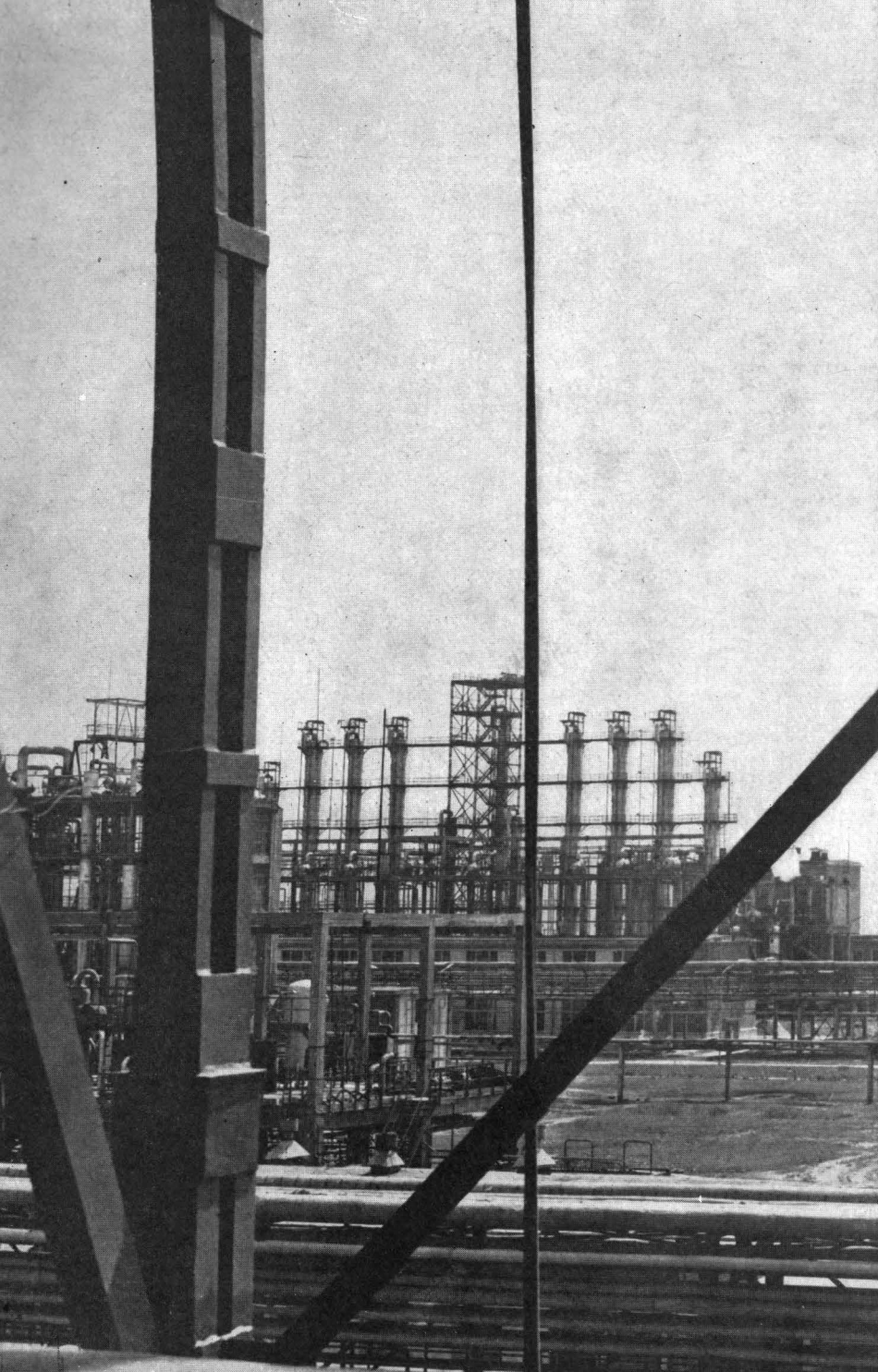
CRONICA LITERARĂ

SIMONA DRĂGHICI: *Premiul Pulitzer* • 173

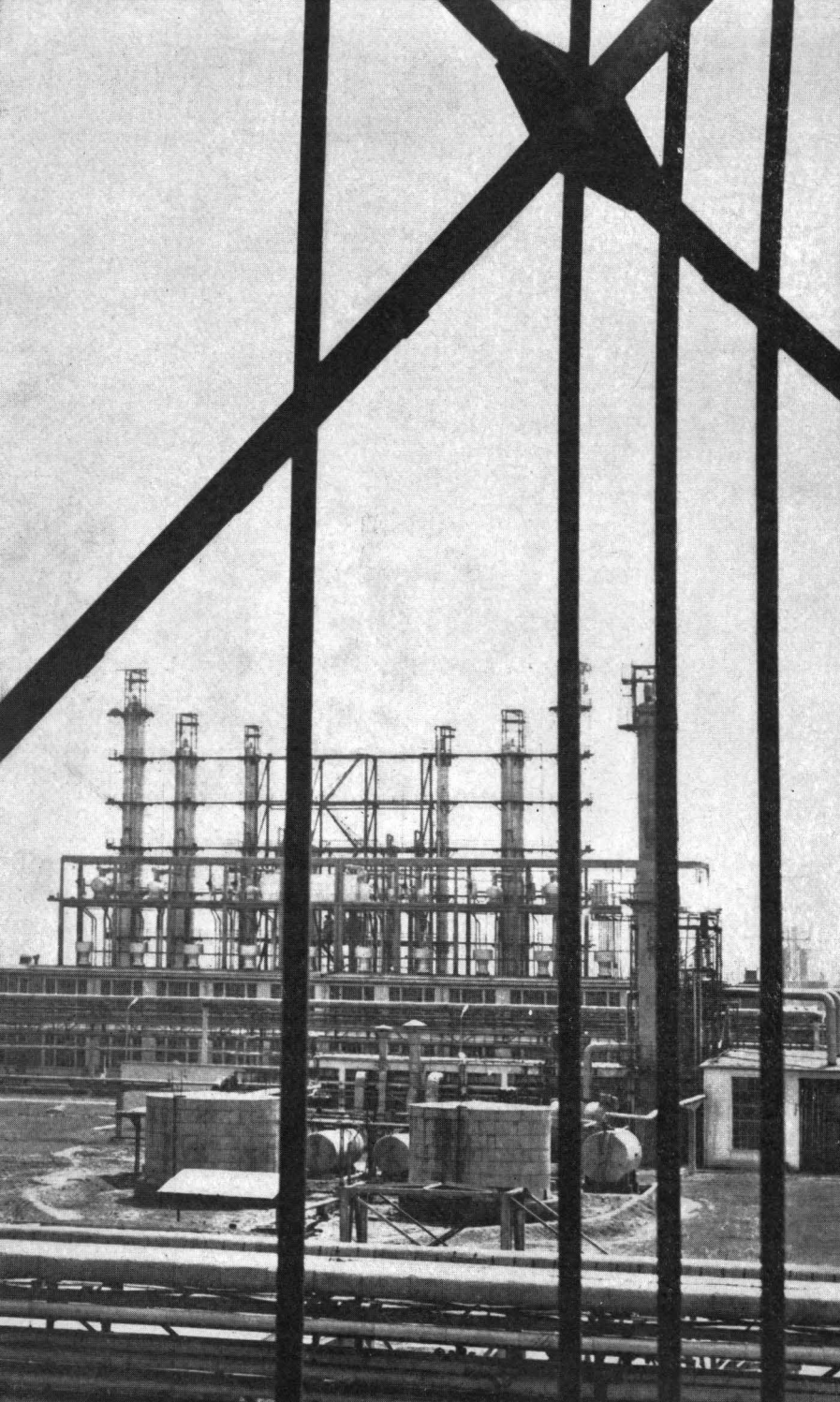
CRONICA TRADUCERILOR

EDGAR PAPU: *Poezia germană modernă* • 178

CĂRTI • IDEI • OPINII • 181

GIULIO CARLO ARGAN

MODERNITATE ȘI ISTORIE

Încă de la prima întrevvedere, la București, cu colegii români, am înțeles că, în România, problemele culturii au o pondere și un aspect politic. Tema discuțiilor noastre era arta lui Brâncuși și, într-adevăr, însemnătatea mondială a operei acestui sculptor, cel mai de seamă al secolului nostru, era considerată drept un factor al semnificației și al «ponderii politice» a pe care o are România în lumea modernă. Ceea ce înseamnă mult mai mult decât revendicarea unei glorii naționale: este semnul unei conștiințe profunde, vitale, despre valoarea istoriei. În lumea modernă, singurele procese cu adevărat istorice sînt procesele revoluționare. Numai acele țări care au trăit o experiență revoluționară pot avea o profundă conștiință istorică. România a trăit o asemenea experiență revoluționară; și de aceea este o țară modernă, tocmai pentru că este o țară istorică.

România este deci o țară în care antiteza dintre *istorism* sau o cultură umanistică și *tehnologia industrială*, antiteză ce apare ca imposibil de soluționat în țările Europei occidentale, nu numai că nu are sens, dar nici măcar nu poate fi concepută. În realitate, adevărata antiteză nu este aceea dintre istorism și tehnologie industrială, ci aceea dintre istorism și capitalism. Acolo unde capitalismul nu are forța de a o face, progresul tehnic se reafirmă în istorie și constituie un aspect al dezvoltării sale. În România, dezvoltarea tehnologică se face simțită ca produs al ideologiei socialiste și aceasta, prin originea sa umanistă și iluministă, este o ideologie *de tip european*. De aceea, în scurtul meu popas în România, am încercat emoția regăsirii acelei Europe *istorice* pe care am cunoscut-o și am iubit-o în tinerețe, înainte de fascism și de război — o emoție tînăra și plină de elan și nu una bătrînă și în declin. Și m-am întors cu gîndul spre acel titlu, profund adevărat, al unei cărți scrise de marele meu prieten Carlo Levi: «Viitorul are o inimă străveche».

20

Republica noastră e la anii falnici douăzeci.

Era atunci, la nașterea ei, o iarnă aspră, cu gări încă năpădite de moloz și cu drumuri desfundate de urmele tunurilor grele, cu hambare sărace și spitale rău încălzite. Dar și cu șantiere vuind de glasuri tinere și cu uzine și școli în construcție, pe schelele cărora, cu litere mari roșii, brigadierii vesteau deceniilor ce vin nașterea unui stat românesc istoricește nou, rezultat al schimbărilor revoluționare trăite și făurite de poporul nostru, sub conducerea partidului său comunist.

De atunci și pînă azi, lumea contemporană recunoaște și consemnează glorioasa epocă istorică de progres și prosperitate a României socialiste, ale cărei trainice poziții și perspective s-au arătat pe larg la Conferința Națională a partidului, din decembrie 1967. Enumerarea lor are valoarea bilanțului unui gigantic program de edificare patriotică, așa cum apare din *Raportul cu privire la măsurile de perfecționare a conducerii și planificării economiei naționale și la îmbunătățirea organizării administrative teritoriale a României*, prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu. Prin urmare, în România: «socialismul a învins definitiv atît la orașe cît și la sate ; a fost lichidată pentru totdeauna exploatarea omului de către om ; s-au dezvoltat forțele de producție, a crescut întregul potențial economic al țării ; relațiile socialiste s-au consolidat în întreaga economie

națională; s-au îmbunătățit neîncetat condițiile de viață materială și spirituală ale tuturor categoriilor populației; cultura a cunoscut o amplă răspîndire în mase, contribuind la lărgirea orizontului de cunoștințe al oamenilor muncii ».

La această aniversare, oamenii muncii din țara noastră se prezintă deci cu satisfacția unui mare și incontestabil triumf moral și material.

Secretul acestui succes istoric e simplu și profund, ca o lege firească; el constă în faptul că, într-o perioadă relativ scurtă, cauza partidului a devenit cauza întregului popor român. Această trăsătură caracteristică înfloririi social-politice și economice a României îmbogățește tezaurul socialismului contemporan cu exemplul unei noi națiuni socialiste biruitoare, servind cauzei păcii și securității internaționale.

În concepția partidului și statului nostru, eforturile neslăbite pentru propășirea materială și spirituală a poporului, pentru înflorirea orînduirii socialiste, «nu pot fi în nici un caz interpretate ca o poziție de închistare naționalistă, ca o ignorare a intereselor cauzei generale a socialismului. Dimpotrivă, cu cît fiecare țară socialistă devine mai puternică și înfloritoare, cu cît fiecare partid comunist rezolvă mai bine problemele construcției noii orînduiri, cu atît este mai puternic întregul sistem mondial socialist, este mai trainică solidaritatea internaționalistă, mai vie influența socialismului în lume ».

În practica de două decenii a edificării noii noastre societăți, o importanță și originală contribuție constructivă au adus reprezentanții spiritualității noastre românești, oamenii de artă și cultură din toate ariile creației, purtătorii de cuvînt ai valorilor și surselor de valori culturale, al căror păstrător și promotor milenar este poporul nostru. Înconjurînd cu multă grijă și cu profundă stimă pe oamenii de artă și cultură, partidul, poporul așteaptă din partea creatorilor noi opere care să contribuie la sădirea în conștiința generațiilor tinere a unor virtuți morale nobile, a patriotismului, a unor înalte idealuri umaniste. În realizarea acestui țel, creația artistică și literară a României socialiste, aduce structura bogată a unei mari și luminoase tipologii reprezentative și a unei expresii de o varietate de stiluri remarcabilă.

Zestrea literaturii naționale și a naționalităților conlocuitoare care trăiesc de veacuri pe meleagurile patriei românești, în pas cu frontul civilizației contemporane în care România avansează ca un factor activ, impune gândirii noastre critice obligația de a situa literatura română, producțiile ei cele mai bune, în contextul creațiilor durabile ale literaturii europene și universale, cu drept de cetate. Prin sfera ei de cuprindere și prin lanțul influențelor publice pe care e chemată să-l acționeze conștient, literatura națională oferă umanității de azi argumentele unei gândiri noi și suverane, cu adânci și milenare rădăcini în tradiția culturii europene, oglinda unei națiuni socialiste în progres.

În același timp nu poate fi concepută izolarea acestui elan al cugețului, de progresul artistic și cultural al altor națiuni europene și extracontinentale, de cele mai valoroase realizări ale literaturii universale, clasice și contemporane. Dimpotrivă, osmoza valorică, îmbogățirea experienței creatoare și pînă la urmă cunoașterea reciprocă prin acest nobil limbaj, constituie o obligație liber consimțită a epocii noastre și pe deplin justificată între toate țările. Un rol important îl au, în această direcție, acordurile și aranjamentele culturale dintre țara noastră și alte țări, precum și contactele directe dintre personalitățile artistice. În acest scop, traducerile literare aduc, în continuare, mari servicii acestor schimburi de valori, între state. Ele se completează în mod fericit cu editarea unor studii de literatură universală, cu utilizarea mijloacelor informației de masă în popularizarea oamenilor și ideilor ce ne reprezintă.

În vremea noastră, activitatea ideologică exercită o mare influență asupra vieții politice și sociale. Volumul și repeziciunea mișcării ideilor a crescut enorm în ultimii douăzeci de ani. Raportul Secretarului general al C.C. al P.C.R. arată că: «în procesul evoluției societății noastre spre comunism, o importanță tot mai mare dobîndește gîndirea socială, dezvoltarea creatoare și răspîndirea în mase a concepției noastre despre lume și viață, generalizarea teoretică a practicii sociale, creația artistică și culturală, ridicarea conștiinței maselor, cultivarea ideilor umaniste ale comunismului ».

De aceea, pentru scriitorii și ziariștii noștri, pentru slujitorii tuturor artelor, este un nou prilej de mulțumire, faptul că, în viitor, Uniunile de creație vor juca un rol principal în exercitarea drepturilor și îndatoririlor artei și culturii românești, sub îndrumarea directă a conducerii partidului, a cărei dragoste și înțelepciune au condus cultura, progresul nostru social pe o treaptă superioară.

Revista de literatură universală « Secolul 20 », a Uniunii Scriitorilor din Republica Socialistă România, împlinește, în iarna aceasta, șapte ani de muncă pasionată și de succese în direcția realizării obiectivelor culturale pentru care a fost creată. Colegiul său redacțional își exprimă satisfacția de a fi lucrat pentru îndeplinirea sarcinilor pe care și le-a propus, parte integrantă din efortul scrisului românesc în procesul evoluției republicii noastre, în ultimele două decenii, spre socialism și comunism.

Patriei iubite și poporului român pe care artele noastre îl slujesc cu credință, tinerei Republici și conducătorilor ei, să le înălțăm, cu toată căldura inimilor noastre, urarea tradiției din colindele strămoșești : la anu' și la mulți ani !

ROMÂNIA

hărnicie

înțelepciune

farmec

● MIGUEL J. ASTURIAS

Premiul Nobel pentru literatură

Vizitele în România au fost pentru mine foarte importante. Am dobândit la voi certitudini fundamentale. Am cunoscut o țară care nu este un gigant geografic, o țară cât a mea, cu o cultură mare, pe care a știut să-și restructureze destinul economic, politic și social, racordând întreaga sa bogăție materială și spirituală la coordonatele edificiului colectiv. Fenomenul mi s-a părut de o simplitate zguduitoare. După luarea puterii de către poporul român, tot ce i-a dăruit generoasa natură și nu mai puțin generoasa și milenara sa existență și gândire fertilă, toată această bogăție a devenit a mulțimii care a creat-o, a poporului român, cu rădăcinile sale sănătoase împlântate statornic în pământul bogat și în ideile progresiste ale înaintașilor. Și de aici totul a fost, cum spuneam, simplu: bogăția a devenit a culturii pe care se bazează, a sănătății care o valorifică, a luminii care o face să strălucească, adică a ideilor în numele cărora au ostenit din totdeauna cei care le produc pe toate.

România, o țară cât a mea, a dat, tocmai de aceea o lecție, definitivă dacă vrei, o lecție care mi-a justificat eforturile de până la cunoașterea

ei și de atunci înainte, mereu. Am înțeles ce trebuie făcut pentru mai binele țării mele. A fost o mare lecție foarte completă. La tonicul beneficiului de idei s-a adăugat frumusețea ambianței, bogăția artistică, de o rară generozitate, dragostea aceasta aproape în întregime românească pentru flori, pentru copii, pentru femei, pentru frumos într-un cuvânt. Acum nu mă mai surprinde nimic. Știu pentru totdeauna că românii sînt latini în primul rînd și le înțeleg astfel toate defectele deopotrivă, care sînt latine. Mă simt de aceea în România întotdeauna ca acasă, așa cum sper să fie țara mea, cînd și acolo va fi ca în România.

● KONSTANTIN FEDIN

N-o să uit niciodată zilele minunate petrecute în această țară atît de plină de poezie. Spunînd aceasta nu mă gîndesc numai la peisajele minunate pe care le-am contemplat. Pentru mine frumusețea acestei țări se identifică cu soarta poporului care, după încercări grele, și-a făurit o viață și o cultură nouă. Cît de frumos mi-a părut poporul român cu energia și vigoarea sa, nutrind o credință nețărmurită în viitor ! Am vizitat universități și institute de învățămînt superior, am stat în mijlocul muncitorilor, am văzut femei și bărbați absorbînd cu sete cunoștințe noi, descifrînd tainele științei, artei și literaturii. Poporul român este chemat să obțină noi succese, ceea ce îi doresc și eu alături de toate bucuriile cu putință.

● GRAHAM GREENE

Ceea ce mi-a plăcut în primul rînd în țara dumneavoastră este lumina. Lumina crepusculului care face din cîmpul de porumb ce se așterne la picioarele mele o mare de aur, lumina noilor construcții de la Mamaia care exprimă cu adevărat bucuria de a trăi, lumina pe care o găsești peste tot pe fețele românilor. Am fost adînc impresionat de însuflețirea și de aspectul vesel al Constanței. Această lumină am regăsit-o în egală măsură și în alte locuri, acolo unde am văzut tablourile lui Andreescu, Luchian, Petrașcu și Ciucurencu, pînze și pictori din păcate necunoscuți în Anglia, deși meritul lor este incontestabil.

● SALVATORE QUASIMODO

Premiul Nobel pentru literatură

Dragostea pentru cultură este foarte puternică în România, țară cu o dezvoltare cetățenească și politică dintre cele mai avansate, în lumea contemporană.

● ROCKWELL KENT

A cunoaște arta și cultura românească înseamnă a face un pas însemnat pe calea îndrăgirii vieții. Remarcabil în România este respectul adânc față de tradiție, vădit în restaurarea lucrărilor istorice de artă, în comemorarea eroilor și a personalităților neglijate odinioară, în încurajarea artelor populare.

● PIERRE DE BOISDEFFRE

Mulți francezi au fost vreme îndelungată uimiți constatînd că, în extremul orient al Europei, dacii și-au putut menține cultura și credința de-a lungul unor secole întregi de invazii. Un nou subiect de uimire și admirație este constatarea dezvoltării artei, culturii și literaturii lor, care astăzi se situează în primele rînduri ale culturii europene.

● Lord BOYD ORR

Premiul Nobel pentru pace

Am vizitat împreună cu soția mea în vara anului 1962 Bucureștiul cu intenția de a mă întâlni cu reprezentanții comerțului exterior al României. Doream să am această întâlnire pentru a găsi căile și mijloacele

cele mai adecvate în vederea creșterii schimburilor comerciale dintre România și Marea Britanie. La București am avut prilejul și plăcerea să mă întâlnesc cu domnul Ion Gheorghe Maurer, primul ministru al României și cu alți miniștri în vederea discutării relațiilor comerciale și de altă natură, urmărind să ducă la o creștere a relațiilor cu Marea Britanie. Am făcut un valoros schimb de păreri și discuțiile s-au desfășurat într-un spirit de perfectă înțelegere.

Eram interesați de asemenea să vedem cum funcționează organele de conducere, de stat și populare din România, cum sînt administrate orașele românești. Prima noastră impresie a fost aceea a unui ocean de flori pe drumul de la aeroportul Băneasa pînă în centrul Bucureștiului. A fost cea mai frumoasă plimbare pe care am făcut-o vreodată și Bucureștiul cel mai frumos oraș pe care l-am văzut în ultimii ani. Aceeași desfășurare de flori am văzut-o pretutindeni în oraș. De aceea am numit Bucureștiul «orașul florilor».

Comparînd ceea ce am văzut cu ceea ce știam din unele lecturi despre standardul de viață dinainte de război al poporului român trebuie să spun aici că am constatat o importantă creștere a nivelului de viață al poporului român în condițiile noului regim. Am fost apoi impresionat de numărul mare de case recent construite și de ritmul rapid al construcțiilor.

Industria petrolieră și celelalte industrii se dezvoltă în România într-un ritm foarte înalt. Iată de exemplu industria de tractoare. Cum altădată România importa din Occident mașini agricole și tractoare, guvernul român a hotărît după război înființarea unei fabrici de tractoare. În curînd această uzină a reușit să acopere necesitățile de mașini agricole pe măsura dezvoltării agriculturii românești. Iar astăzi mii și mii de tractoare sînt exportate în alte țări.

Poporul, oamenii pe care i-am întâlnit pe stradă erau bine îmbrăcați, pe fața lor se citea sănătatea, bucuria. Hotelul în care am fost găzduiți la București, hotel Athénée Palace, unul din cele mai bune hoteluri din lume, este renumit pentru bucătăria sa și pentru serviciul prompt și curtenitor față de străinii care vizitează România. Aceasta constituie o atracție în plus pentru turiști.

Impresia noastră generală este aceea că România se află pe drumul prosperității, că este vorba de o țară industrializată în care se constată o creștere vădită a standardului de viață și a nivelului cultural și educativ.

● LEONID LEONOV

Am avut norocul să petrec aceste zile pe teritoriul minunatei dumneavoastră țări, când ea marchează data jubiliară a marelui ei scriitor activist pe tărîm social și tovarăș fermecător, Zaharia Stancu.

Este cu adevărat binecuvîntată șederea noastră sub acest bun și bătrîn soare pentru că fiecare cifră de pe cadranul zilei cuprinde clipe irepetibile și unice, clipe de bucurie și încîntare, înțelepciune și farmec. Noi am pășit într-o etapă deosebit de importantă... Am convingerea că literatura ar putea să joace azi rolul util de radar. Asemenea muncă este pe cît de plină de răspundere pe atît de importantă.

● FRITZ MAHLER

Vizitatorul României nu poate să nu fie impresionat de intensitatea vieții muzicale. În această țară poporul român este mîndru că are cinci opere și optsprezece orchestre simfonice, care dau spectacole și concerte într-o stagiune de un an.

● MOHAMED EL FASSI

Președintele Consiliului executiv al UNESCO
Rectorul Universității din Rabat

Unul din lucrurile care m-a frapat cel mai mult în această țară este impresia de forță ce se degajă din industrializarea masivă a țării. Pretutindeni, în Dobrogea, în Oltenia, la poalele munților, am văzut, împlîntate în peisajul citadin sau rural, vaste combinate chimice, combinate de fibre sintetice sau de aluminiu, fabrici de mașini și de utilaje. Forța care emană din aceste mari întreprinderi insuflă românilor o mare încredere în puterile lor.

Convorbirile pe care le-am avut cu personalități ale statului român mi-au permis să-mi dau seama odată mai mult de drumul ascendent pe care s-a angajat România, de siguranța și fermitatea cu care este condusă viața economică și culturală a țării.

● BORIS POLEVOI

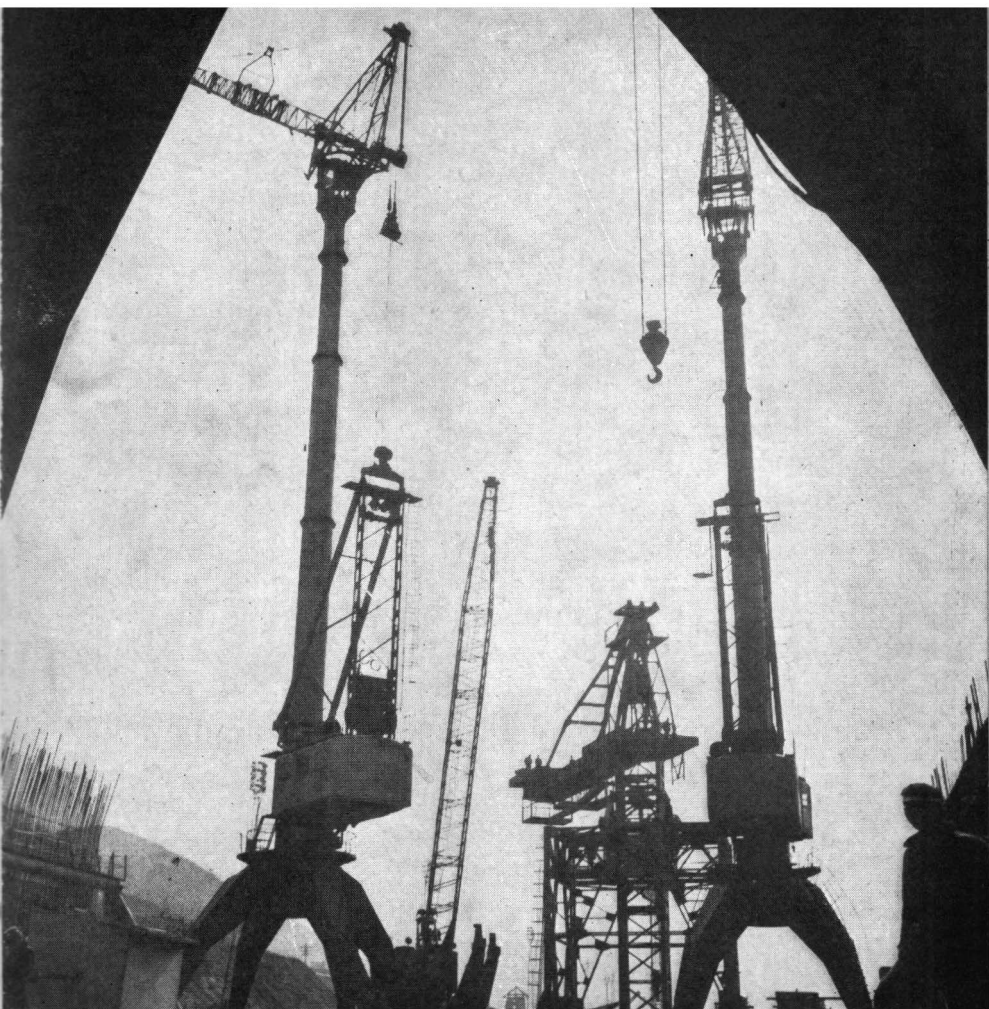
Impresiile mele despre România își au începutul cu mulți ani în urmă. Când am trecut pe aici ca ostaș sovietic, în manta militară, vedeam o țară frumoasă, un adevărat caleidoscop de peisaje fermecătoare. Mi-am dat seama că natura atât de bogată și atât de frumoasă slujea atunci drept cadru vieții unui popor sărac și exploatat. România era pe atunci țara contrastelor, țara în care luxul și huzurul capitaliștilor și al moșierilor contrastau brutal cu sărăcia oamenilor muncii. Așa mi-a rămas în minte România pe care am văzut-o în prima mea călătorie. Dar, îmi rămăsese în minte și ca patria unui popor harnic și cu suflet nobil.

Reîntâlnind în acești ani România, am revăzut aceeași fermecătoare natură, aceleași minunate peisaje, de data aceasta însă devenite leagănul unei munci creatoare, entuziaste. M-am reîntâlnit cu o țară complet nouă, o țară care construiește socialismul. Aceasta nu este doar o constatare a sufletului meu, ci o realitate care se impune.

În toate locurile pe unde am călătorit, începînd cu Tulcea și terminînd cu Clujul, am văzut cum se amplifică imaginea nepieritoare a frumuseților construcției socialiste. Am simțit o mare satisfacție să văd cum sub conducerea înțeleaptă a Partidului Muncitoresc Român, poporul dumneavoastră obține succese din ce în ce mai mari pe drumul luminos al socialismului. Tot ce am văzut în România a fost pentru mine un prilej de mîndrie și de bucurie, fiindcă succesele țării dumneavoastră fac încă o dată dovada forțelor de neînvins ale socialismului.

● MALCOLM ADISESIAH

Aș dori să consemnez un lucru ce m-a impresionat profund în țara dumneavoastră. E vorba de sensul nou pe care România îl acordă conceptului de cultură. Locul masiv pe care cultura îl ocupă în viața obștească din România, pe un picior de egalitate cu viața economică și cu cea politică,

subliniază limpede această semnificație. De aici, cred eu, decurge și noua concepție, justă și de mari posibilități, pe care o aveți în politica de relații culturale cu celelalte state.

● HENRI PETER MATTHIS

Am văzut o țară frumoasă și bogată, am cunoscut mulți oameni buni și ospitalieri — am fost profund și viu impresionat de istoria pasionantă a poporului român, de poezia românească, arta și muzica populară, de evoluția politică și socială precum și de noua literatură, dramaturgie și muzică. Ca un rod al vizitelor mele în România, am scris cartea *Bogății românești* (în suedeză în 1951). Iar după aceea am scris, de asemenea, în repetate rânduri diferite articole despre aspecte din România, în deosebi despre cultura română, în revista Asociației româno-suedeze *Sverige-Rumänien* (1951—58).

● MARIO BENEDETTI

Am găsit în România o fărîmă dintr-o lume familiară nouă, latino americanilor.

Auzisem vorbindu-se multe despre țara dumneavoastră, o bănuiam mîndră și bogată, cu un popor harnic și curajos, dar realitatea — o dată ce ai pășit pe pămîntul românesc — întrece orice imaginație. România este o țară modernă în plină dezvoltare economică și culturală. Cu prilejul manifestărilor ocazionate de comemorarea a 75 de ani de la moartea lui Mihai Eminescu, poetul național al românilor, am cunoscut pretutindeni pe unde am trecut — în Dobrogea, Moldova, Transilvania ca și în București — aș spune fără nici o exagerare «miracolul economic românesc». Pretutundeni am constatat înnoiri viguroase și aceasta în toate domeniile vieții. Centrele puternice ale industriei românești din Moldova și celelalte provincii sînt un indiciu că România este o țară

avansată. Agricultura românească mi s-a părut de asemenea în plină dezvoltare.

Ceea ce m-a impresionat în mod deosebit a fost însă setea de cultură a românilor, concretizată în numeroase instituții culturale, școli, universități, reflectată în artă și literatură. Și peste tot am întâlnit în România oameni harnici, inteligenți care-și făuresc continuu un nou destin cu convingerea că zidesc o lume mai bună, lumea socialismului.

● TORAO MIYAGAWA

În cele trei săptămîni petrecute în România am văzut multe dintre realizările obținute de poporul dumneavoastră în diferite domenii de activitate, dar, firește, ca om de artă, ceea ce m-a impresionat îndeosebi a fost nivelul înalt al culturii românești. De altfel nivelul cultural este un indiciu sigur al dezvoltării unei țări. Am vizitat în România muzee locale unde întâlnești adevărate comori de artă, păstrate cu cea mai mare grijă, ca la Muzeul memorial «Grigorescu», muzeul de antichități din Constanța, muzeul etnografic din Cluj și multe altele. Voi căuta să popularizez cît mai mult aceste opere în țara mea și, în general, să fac prețuită și iubită arta și cultura înaintată a poporului român.

● DYMPHNA CUSACK

Ce pasionat de cultură este poporul român ! Și ce largi posibilități de însușire a comorilor culturale are ! Pentru mine, cea mai mare plăcere a fost să vizitez casele de cultură de la sate și să găsesc acolo, palpitînd de viață, dragostea pentru muzică, joc, teatru, poezie. Vorbind cu oamenii la Rășinari, la Săliște, prin satele din jurul Brăilei, mi-am dat seama că, într-adevăr, cultura a pătruns adînc în popor.

Am întâlnit pretutindeni tineri ai unei generații crescute într-o atmosferă în care orice tînră știe că toate drepturile ce-i erau odinioară rezervate numai fratelui, sînt astăzi și ale ei.

● Dr. P. FRAISSE

Am avut prilejul să vizitez România în două rînduri, respectiv în anii 1960 și 1963, prima oară ca invitat al Institutului român pentru relațiile culturale cu străinătatea și a doua oară în calitate de membru al unei delegații a Universității din Paris.

Cu acest prilej am descoperit o țară de o frumusețe unică și în același timp am legat strînse prietenii cu colegii mei, psihologii români. Din aceste amintiri plăcute, ținesc două puternice impresii : mai întîi importanța legăturilor culturale, a afinităților profunde care unesc popoarele român și francez, în al doilea rînd sentimentul că România a străbătut în cîțiva ani etape importante în dezvoltarea sa, revelîndu-se ca o țară dintre cele mai avansate din lume.

● P. MARKOV

Putem spune că întîlnim în teatrul lui Caragiale parcă un veritabil teatru al absurdului : situațiile sînt generate adeseori nu numai de comic, dar și de absurdul lor care sare în ochi : ele îi sînt necesare lui Caragiale ca să țintească cu mai multă precizie în modul de trai burghez... Caragiale lovește nu în fapte izolate, el izbește în însăși concepția despre lume a acelor oameni ciudați și imposibili arătați în a sa «Comedie umană» din care fiecare este încredințat de dreptatea sa...

● Prof. HOLLAND ROBERT

Ca și Marco Polo, eu am găsit aici o lume cu totul nouă, foarte unită și strîns legată de celelalte țări socialiste, cu un spirit creator, cu o personalitate proprie. România de astăzi este un mare șantier de construcție.

● BARBARA WROZ

Este suficient să privești stema Republicii ca să cunoști bogățiile acestei țări. Munți, sonde petrolifere, vii, grâu. . . Cît de modestă apare însă această înfățișare simbolică atunci cînd o compari cu viața atît de bogată a acestei țări frumoase și interesante.

● MARIO BERLINGUER

Cred că nici chiar românii nu-și pot da seama de progresele realizate în această ultimă perioadă așa cum le sesizează un străin care se reîntoarce în România după cîțiva ani.

● JULIO CASTRO FRANCO

Am străbătut aproape întreaga lume și în, această calitate de călător care a văzut multe, sînt în măsură să afirm că R. S. România poate fi privită drept o reală forță culturală. . .

Socialismul este acela care a transformat România într-o vale a culturii, într-un șantier uriaș eliberat de lanțurile robiei.

● ANDRÉ WURMSER

Acolo unde există socialismul, sămînța războiului nu mai încolțește. Știam acest lucru, dar acum l-am verificat cu proprii mei ochi. Pace, pace, pace. Iată cuvîntul pe care îl rostesc în România, pe care îl poți auzi aici pe toate undele, care cîntă în toate inimile.

● GIUSEPPE PETRONIO

Am fost la Universitatea din București și la cea din Iași, am vizitat biblioteci, muzee, am putut vorbi cu oameni vîrstnici și cu tineri. Am vizitat cîteva școli și mi-am putut da seama de realizările dobîndite în România în ultimii ani în ceea ce privește răspîndirea culturii...

România de astăzi este mult depărtată de cea pe care am vizitat-o înainte de război.

● HUBERT JUIN

A deprinde să cunoști pe Eminescu înseamnă a pătrunde în inima poeziei românești, iar drumul care începe de la anonimul autor al Mioriței ajungînd la Arghezi, după ce a trecut pe la Eminescu, se confundă cu uluitoarea traiectorie a cîntecului românesc. Pe același drum al cîntecului românesc pășesc alături oameni care cîntă revoluția și socialismul...

Iar cîntecul acesta, care este ca pîinea și vinul românesc, vreau să-l fac cunoscut mai bine în Franța, țara mea.

● HEINZ SIEGERT

Am văzut cu cît entuziasm greu de închipuit se aruncă în librării tineri și bătrîni asupra cărților nou apărute. Am impresia că în această țară un popor întreg încearcă să răscumpere, cu o viteză îndoită, lacunele culturale ale trecutului.

● ADRIANUS VAN DER VEEN

Este plăcut să vezi că toate librăriile sînt pline de lume; de dimineața pînă seara. Eu știu din propria mea experiență că olandezii sînt un popor căruia îi place să citească, dar aici setea de cultură este imensă.

● S. GONZALES

Gigantice rotative imprimă o serie neîntreruptă de reviste, periodice și cărți, care se vînd ca pîinea caldă în fiecare sat și în fiecare cartier din orașele țării. România este țara cu cele mai multe librării din cîte am cunoscut pînă acum.

● ANTONIO MELUSCHI

Dragostea pentru libertatea și redeșteptare maselor a făcut ca artiștii români să ridice tot mai sus făclia adevărului, a cărei lumină se revarsă astăzi asupra tuturor țărilor lumii.

● GÉNEVIÈVE TABOUIS

Avîntul uimitor al României, bazat înainte de toate pe sclipitoarea inteligență a poporului său, constituie de pe acum și va constitui din ce în ce mai mult, în inima Europei, un factor important pentru reglementarea problemelor litigioase, reglementare care va duce în sfîrșit la un «modus vivendi» al înțelegerii Est-Vest.

● NINO PALUMBO

Am cunoscut frumoasa dumneavoastră țară pe care am străbătut-o de la un capăt la altul. Pe atunci apăruse în limba română traducerea romanului meu *Drama lui TraniŃilo*. Doream de multă vreme să văd România care, pentru noi italienii, reprezintă răsăritul Europei, cu strălucirea sa, cu tradițiile sale, cu proverbiala sa ospitalitate. Deși se află la mii de kilometri de Italia, la noi se vorbește mult despre România.

Trebuie să mărturisesc că nu am fost decepționat de continua și ăafectuoasa ospitalitate în timpul zilelor șederii mele în România împreună

cu soția mea. Am făcut multe cunoștințe printre scriitorii români a căror amintire e mereu prezentă în inima mea, am discutat la București diverse probleme privind literatura și arta, am admirat locurile cele mai frumoase și mai pitorești din România, ca de pildă Brașovul cu munții săi de jur împrejur, în dimineața limpede de vară, Bucureștiul dinamic, bogat în palate moderne, satele cu vechile case. Muzeul satului din București unde am găsit ceva din viața poporului român. Mi-au rămas la inimă mai ales oamenii din România pe care i-am cunoscut. Între ei și noi, italienii, există legături vechi de prietenie. De aceea, nutresc speranța de a reveni în țara dumneavoastră, pentru a străbate acest pod frățesc al prieteniei lung și impunător, de a revedea locurile și pe toți prietenii români care au manifestat simpatie și stimă deosebită pentru munca mea de scriitor. Știu că poporul român a cunoscut în trecut samavolnicia, a cunoscut suferința și vechile legi ale celui mai tare.

Mă înfrățesc cu poporul român care păstrează în rădăcinile singelui său vechiul sînge latin, mă înfrățesc cu acest popor care păstrează în rădăcinile sale sîngele vechilor daci, deoarece îmi place să fiu alături de cei care au suferit altădată și de acei care luptă în permanență pentru fericirea individului, pentru familia sa, pentru pămîntul său.

● PETER VIERECK

Premiul Pulitzer

Fără a avea dorința de a flata și fără a fi cîtuși de puțin sentimental, ci dimpotrivă cîntărindu-mi cu foarte multă grijă cuvintele, pot spune că nicăieri în călătoriile mele de-a lungul Europei și Asiei n-am văzut peisaje mai frumoase decît ale României. Am venit aici să studiez poezia românească și mai ales opera marilor poeți: Eminescu, Coșbuc, Macedonski și Arghezi. Am constatat că peisajele țării dumneavoastră sînt adevărate poeme vii. Răsăritul de soare deasupra Mării Negre este o odă. Carpații pe care i-am văzut din avion sînt un poem epic. După părerea mea, Arghezi este scriitorul care simbolizează cel mai bine cultura și spiritul românilor. El reprezintă nu numai particularitatea lirică, vie a României, ci și grija atît de latină de a evita abstracțiunea, de a căuta rădăcinile materiale ce caracterizează România. El întruchipează în aceeași măsură această îmbinare a vechiului cu modernul, acest echilibru între agricultură și industrie care se realizează în România mai armonios decît în orice altă țară.

Intrăm de-a dreptul în poezie. . . .

De la Porțile de Fier ale multimilenarului Danubiu, pe unde au venit legiunile latine peste străbunii daci, pînă la gurile Deltei, la Mare, și pînă în creștetele Sucevei, țara asta a unui popor primitor, frumos, inteligent și înzestrat cu multe haruri, dar atît de năpăstuit înainte de toate de către foștii lui conducători, își desfăce frumusețile și bucuriile ei, amarnic recîștigă. Fluvii, rîuri, pîraie, lacuri și eleșteie, le leagănă ogindite. Republica realizează zi cu zi tot alte miracole nebănuite. Orașele ca dintr-o cutie cu surprize peste cele învechite în mizerie și nepăsare. Instituții neașteptate sau așteptate sute de ani în sterilitate, institute de toate științele și artele, muzică, pictură, dans, literatură; sumedenii de teatre și biblioteci, localuri și localuri de concerte și sporturi, nenumărate echipe artistice de toată natura subtilă, muncesc pentru sensibilitate după cum inițiativele practice desfășoară o activitate variat neostenită, pentru binele, prosperitatea și confortul obștesc.

Îmi cunosc bine meseria de scriitor pentru că o profesez zi cu zi și noapte cu noapte, pînă la vîrsta de azi, dusă timp de 60 de ani în șir. Ieri scriitorul nu putea să-și plătească masa și căminul nici pe o singură săptămînă din 52. În Republică, el trăiește din condeiul lui, călătorește, parcurge toată străinătatea, numai din condeiul lui, un condei condiționat de beneficii concrete: vînzarea tirajelor chiar ale unei singure cărți. Același volum de proză, de pildă, imprimat azi în zeci de mii de exemplare, prima ediție, de-abia putea să apară înainte de Republică în 2—3 mii — cazul cel mai fericit. În cîteva ediții actuale cifra de 100.000 exemplare reprezintă o sută de mii de cititori siguri. Citesc lucrătorii din uzine, citesc plugarii, citește o întreagă lume, care nici nu se gîndea să poată vreodată citi, de foști neștiutori de carte.

Republica îi învață să citească, să cînte, să joace, să picteze, să scoabească piatra, să bată fierul, să scoată granitul, silexul, cărbunele și petrolul.

Am rostit numai o silabă din tot adevărul. Adevărul deplin față de schița de mai sus e ca superlativul gigantismului față de infimul derizoriu.

Poftește, Domnule cititor, în România înnoită să o vezi cu ochii dumitale și să spui mai departe.

Lui Tudor Arghezi

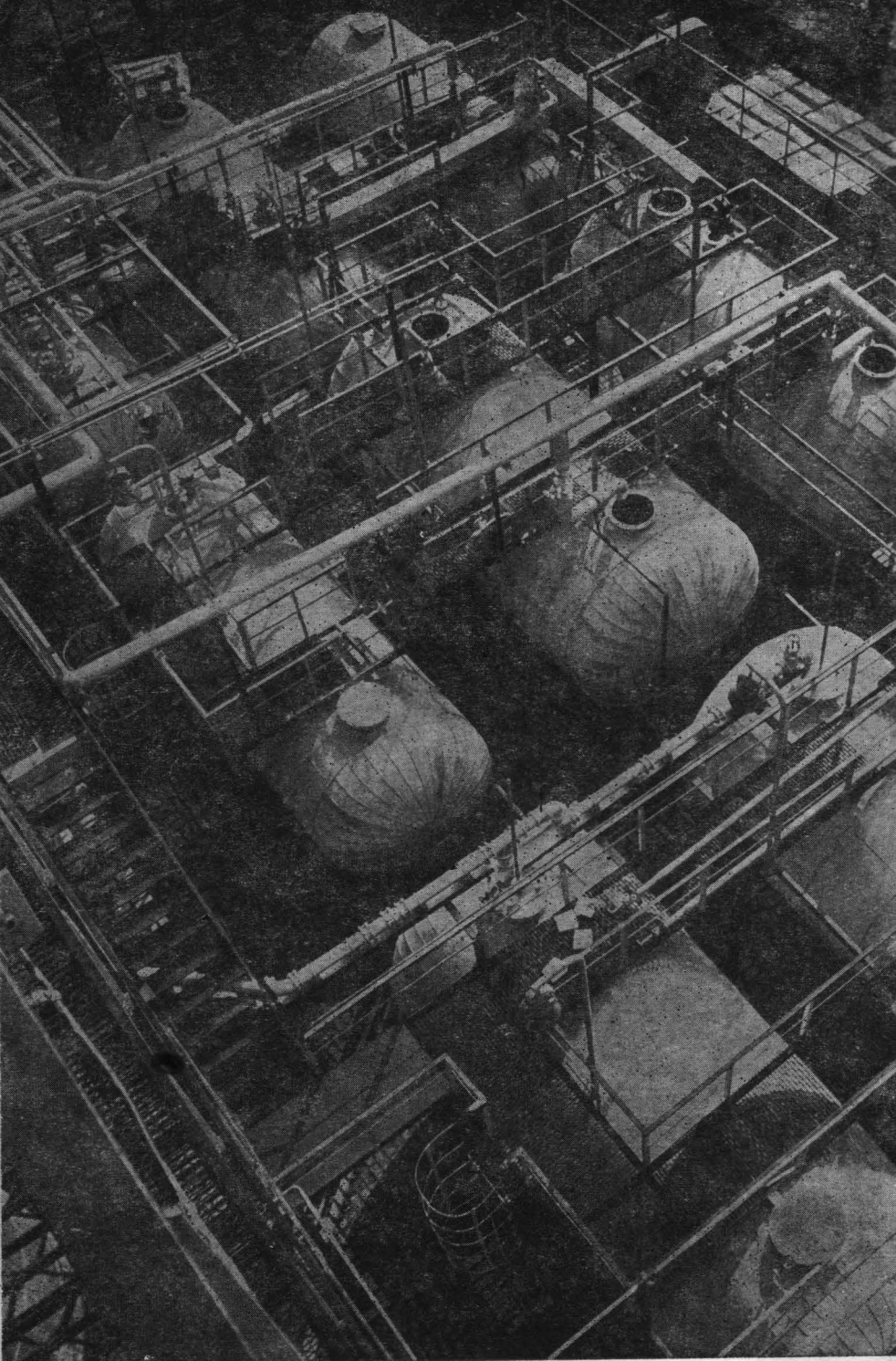
Cumplitul chin al robilor, din care
Bogatul avuția își sporește,
Va fi ca steagul fluturînd în soare,
Ca fierul cald îmbrățișat în clește.

Neobosit cînta-voi, ca aezii,
un timp eroic, timp de înviere,
și voi putea să spun precum Arghezi:
Veninul strîns l-am preschimbat în miere.

Ne luminează soarele și luna
de-i zi ori noapte, iarnă e ori vară.
Să se sfîrșească pentru totdeauna
Durerea noastră surdă și amară !

Căci pentru cei ce rabdă împilarea
plecînd umil grumazul sub secure
mesajul lui adînc e deșteptarea
Și-ndreptățirea ramurei obscure.

În românește de Andrei Ionescu.

PREZENȚA VIE A LITERATURII ROMÂNE PESTE HOTARE

Scriitorii care ne-au vizitat țara în anii din urmă, avînd posibilitatea, într-un fel sau altul, de a face cunoștința directă a unor certe valori literare, au fost unanimi în a recunoaște că numai relativa răspîndire și cunoaștere a limbii române a tăgăduit acestor valori dreptul de cetățenie universală. În ciuda acestui obstacol, cititori ai lui Eminescu, Arghezi, Rebreanu, Sadoveanu, Stancu, ca și ai multor dintre cei duși sau cei în viață, pot fi întîlniți pe cele mai diverse meridiane ale lumii. Scriitorul și editorul francez Dominique de Roux, nu de mult oaspete al țării noastre, mărturisea că ceea ce l-a atras spre poezia și proza scriitorilor din ultimele generații este tocmai vitalismul, prospețimea, suflul puternic al acestora, elemente pe care, de pildă, nu le întîlnește în propria sa literatură, suprasaturată de estetism, devitalizată, o literatură devenită propria sa prizonieră.

Vorbe frumoase despre noi, despre realizările noastre, și, în speță, despre literatura noastră n-au lipsit în decursul anilor. M-am oprit la mărturia de mai sus pentru că este aceea a unui editor care intenționează să arunce pe piața literară franceză, această răscruce de vînturi, poezia unor poeți ca Marin Sorescu, Nichita Stănescu, Ion Alexandru sau Ana Blandiana, sau proza lui Bănuțescu și Fănuș Neagu, pentru a nu pomeni decît unele capabile să rețină atenția unor cititori avînd cele mai felurite gusturi și orientări.

Intenția rîndurilor de față nu este aceea de a face un bilanț de persoane și opere, din care să reiasă că volumul schimburilor noastre culturale a crescut neîncetat în anii din urmă. Pomenind mai sus cele cîteva nume am vrut să subliniez că ceea ce stîrnește interesul unor oameni din afară este tocmai factorul noutate, nu atît conținutistică sau de poziție critică față de un trecut mai apropiat sau îndepărtat, cît mai cu seamă formală, consecință firească a unui climat literar în plină efervescență, în care pulsația realităților contemporane, firească, nealterată, o continuare dintr-o altă perspectivă a ceea ce a fost mai bun în viața spirituală și literară a poporului nostru.

Am fost și sîntem vizitați de scriitori aparținînd celor mai diverse tendințe, politice și mai ales literare; operele scriitorilor noștri cuceresc zone geografice considerate pînă nu de mult inaccesibile (am convingerea că scriitorul român n-ar fi nicidecum cuprins de uimire dacă, de pildă, ar afla că « sandalele de aur » ale lui Darie au poposit pe pămînturile înghețate ale Alaskăi sau pe nisipurile fierbinți ale unor insule din mările Sudului); scriitorii noștri sînt oaspeți de vază ale celor mai de seamă manifestări internaționale. Sînt din ce în ce mai mulți aceia care, fără să ne fie prieteni, caută să ne înțeleagă, să surprindă, în cele mai diverse manifestări ale ei, substanța spirituală a unui popor asupra căruia se îndreaptă priviri uimite, înciudate, admirative, prietenești. Elocventă în acest sens mi se pare a fi mărturia pe care o făcea în toamna acestui an, cu prilejul unei întîlniri cu un grup de scriitori romîni, scriitoarea Amrita Pristam, unul din cei mai de seamă poeți ai Indiei contemporane: « Am venit în țara dumnea-voastră cu convingerea că într-un regim comunist poezia nu poate exista așa cum este îndeobște înțeleasă în restul lumii, că asta nu se poate manifesta și exista ca atare. Mi s-a oferit prilejul să citesc, în traducere bineînțeles, un grupaj mai amplu de poezie română. L-am cunoscut pe Eminescu, Arghezi, Bacovia, Minulescu. Am fost atrasă de Marin Sorescu, Ion Alexandru, Ana Blandiana — din poeziile cărora am și început să traduc în *punjabi*, limba mea maternă. Poeții aceștia din urmă, foarte tineri, dar cu o cunoștință poetică surprinzător de matură și modernă în același timp, îți dau adevărata măsură a poeziei ».

CONSTANTIN IONCICĂ

FRANZ
KAFKA

roman

Romanul
Romanul
secolului 20
secolului 20

Teritorii redescoperite

AMERICA

De pe puntea vasului care își croia intrare în rada portului din New York, tânărul Karl Rossmann, în vîrstă de șaisprezece ani, expedit în America de către părinții săi mîhnîți de ivirea unui plod, fruct al legăturii sale cu o șireată servitoare, contempla fascinat Statuia Libertății; o zărise încă din larg și aceasta se ivea tot mai impunătoare sub puternica lumină a soarelui. Brațul cu spada sta drept, ridicat în tării, în vreme ce masivul corp era învăluit de o briză ușoară.

« Ce înaltă e ! », își zise el și, uitînd să mai umble, se pomeni luat de acel du-te-vino al hamalilor în forfotă și împins, pas cu pas, pînă în capul scării coborîtoare.

Un tînr, pe care îl cunoscuse fugitiv în timpul voiajului, îl întrebă în treacăt :

— Dar nu mai aveți de gînd să coborîți ?

— Cum să nu, sînt gata, spuse Karl surîzînd, și, fiind un băiat puternic, își aruncă cu un gest ușor valiza pe umăr. Interlocutorul său dispăru în mulțimea pasagerilor, legănîndu-și agale bastonul, cînd Karl își dădu seama cu spaimă că-i lipsește umbrela, și-o uitase în cabină. Se grăbi să-i ceară unui cunoscut să-i păzească o clipă bagajul, ceea ce pe respectivul nu-l încînta de loc; aruncă o privire în jur, spre a-și regăsi locul ușor după care o luă la fugă. Ușa prin care culuarul comunica cu cabinele de jos, și care i-ar fi scurtat considerabil drumul, o găsi, din păcate, încuiată, probabil din rațiuni legate de ordinea debarcării pasagerilor; fu deci nevoit să coboare un șir nesfîrșit de trepte, să parcurgă culuare care coteau într-una, străbătu o încăpere goală cu un birou de nimeni ocupat, pînă se rătăci de-a binelea în acest complicat labirint prin care circulase doar în grup, cel mult de două ori în timpul călătoriei sale. Negăsind pe cineva, obsedat de pașii miilor de pasageri care bubuiau sus pe punte, și auzind tot mai lentă bătaie a mașinilor, gata să amuțească, Karl nu știa ce să mai facă; fără a sta pe gînduri, bătu în prima ușă care i se ivi în cale.

— E deschisă ! strigă cineva din interior și Karl, luîndu-și curaj, împinse ușa încet.

— Ce bați ca nebunul ? ! îl luă în primire un ins masiv de statură, care îl privi rău, cu coada ochiului. O lumină obosită pătrundea prin hublou în cabina mizeră, în spațiul căreia se aflau, înghesuie în neorînduală, ca într-o magazie de mărfuri, un pat, un dulap, un scaun și omul acela.

— M-am rătăcit, spuse Karl; în timpul călătoriei nici n-am băgat de seamă — dar este un vapor grozav de mare.

- Asta cam așa e, recunosc omul cu oarecare mîndrie, apăsînd cu ambele mîini capacul unui cufăr prea plin, a cărui încuietoare refuză să facă clic. — Dar intră odată, mai spuse omul, doar n-o să rămîi afară.
- Nu deranjez? întrebă Karl.
- Pe dracu !
- Sînteți german? se mai interesă băiatul spre a se liniști cît de cît; auzise de primejdiile care îi pîndeau pe noii sosiți pe continent cînd aceștia dădeau peste irlandezi.
- Sînt, sînt, fii pe pace, confirmă celălalt.
- Karl mai ezita încă. Atunci omul apucă clanța, îl smulse pe băiat înăuntru și închise ușa dintr-o izbitură.
- Îmi sare țandăra cînd cineva se uită de pe culuar în cabina mea, vorbi acesta vîzîndu-și mai departe de cufărul său. — Toți au treabă pe aici, toți se uită chiorîș înăuntru; naiba mai poate suporta așa ceva.
- Dar pe culuar nu-i absolut nimeni, zise Karl, răstignit pe o stîngie de pat, într-o poziție de loc comodă.
- Ei, da, acum nu e, bombăni individul.
- « Doar despre acum e vorba și nu de altcîndva », își zise Karl dus pe gînduri. « Cu omul ăsta greu te poți înțelege ».
- Hai, urcă-te pe pat. Acolo poți sta mai comod, spuse celălalt.
- Karl se cățără cum putu, rîzînd în hohote de neiscușința sa, de eșecul primelor lui tentative. Abia suit în pat, exclamă :
- Doamne, am uitat de valiza mea.
- Dar unde-i ?
- Sus pe punte; am lăsat-o în grija unui cunoscut de-al meu. Dar cum îl cheamă oare? — și scoase din buzunarul său secret, pe care maică-sa i-l cususe în căptușeala hainei anume pentru călătorie, scoase de acolo o carte de vizită. — Butterbaum. Franz Butterbaum.
- Ai neapărată nevoie de valiza aceea?
- Desigur.
- Atunci de ce ai dat-o în grija unui oarecare?
- Îmi uitasem umbrela în cabină și, trebuind să alerg după ea, mă gîndii să nu mai car și cufărul cu mine. Pînă să ajung aici m-am rătăcit.
- Ești singur? Nu te însoțește nimeni?
- Da, sînt singur, « Poate ar fi nimerit să mă țin de omul acesta », îi dădu prin minte lui Karl. « Unde să găsești, cît ai bate din palme, un asemenea prieten? »
- Și, colac peste pupăză, ți-ai pierdut și valiza. Ce să mai vorbim de umbrelă !, și omul se așeză pe un scaun vîdînd un oarecare interes pentru neliniștea lui Karl.
- Cred, totuși că valiza mea nu este încă pierdută.

— Cu credința ajungi în rai, zise omul și prinse a-și scărpină cu voluptate creștetul năpădit de un păr scurt, negru și des. — Pe vas, moravurile se schimbă, amice, odată cu porturile. La Hamburg, hai să zicem că Butterbaum al dumitale ar fi întârziat lângă o valiză. Aici însă lucrurile se schimbă; aproape sigur că au dispărut și el și cufărul.

— Trebuie totuși să mă duc să văd, spuse Karl, uitându-se pe unde o poate zbughi mai ușor spre ușă.

— Stai locului, îl opri omul și, înșfăcându-l de piept, îl trânti înapoi pe pat.

— Dar de ce? se supără Karl.

— Pentru că e în zadar, i-o reteză omul. — Peste puțină vreme ies și eu, așa că vom merge împreună. . . Cufărul ori a fost furat și, ca atare, nu mai este nimic de făcut, ori a fost părăsit de persoana respectivă și în cazul acesta, e mai ușor de găsit după ce se scurge lumea de pe punte. La fel și umbrela.

— Vă orientați ușor pe vas? se interesă Karl neîncrezător. (Ideea de a-și găsi lucrurile după ce se evacuează coverta merita, desigur, atenție, după cum, la fel de bine, aceasta putea ascunde un viclesug oarecare.)

— Las' pe mine. Sînt fochist, spuse omul.

— Sînteți fochist! exclamă Karl, iradiind de bucurie; i se păru că faptul depășește toate închipuirile sale și, rezemat într-un cot, îl studie pe celălalt în amănunțime. — Din cabina mea, unde locuiam cu slovacul, puteam privi printr-un hublou chiar în sala mașinilor.

— Exact. Eu acolo lucrez, spuse fochistul.

— Tehnica m-a atras dintotdeauna, mărturisi Karl, urmîndu-și firul gîndurilor. — Nu încape îndoială că aș fi devenit odată și odată inginer dacă n-ar fi trebuit să vin în America.

— Dar de ce a trebuit să-ți iei lumea în cap?

— Eh! făcu Karl evaziv și, în timp ce îl privea surîzător pe fochist, schiță cu mîna un gest de plictis, parcă scuizîndu-se pentru refuzul său tacit.

— Fără îndoială că există un motiv, comentă fochistul, dînd să se înțeleagă că nu-l îmbie pe celălalt la o explicație și nici nu o refuză.

— Acum nimic nu m-ar împiedica să mă fac fochist, mărturisi Karl. — Părinților mei puțin le pasă de ce mă apuc în viață.

— Locul meu se eliberează, zise fochistul și, foarte pătruns de importanța acestui fapt, își vîrî mîinile în buzunare, lungindu-și pe pat picioarele îmbrăcate într-un pantalon boțit, de culoare gris fer imitație de piele.

Karl fu nevoit să se ghemuiască lângă perete.

— Părășiți vasul?

— Exact, azi spāl putina.

— Dar pentru care motiv? Nu vă mai atrage?

— Astea sînt împrejurările; nu e totdeauna hotărîtor dacă îți place sau nu ceva. De fapt, să știi că ai dreptate — nici nu mă mai atrage locul ăsta. Bănuiesc că gîndul de a deveni fochist nu-i ceva serios, deși tocmai în astfel de locuri riști să devii așa ceva. În ce mă privește, te sfătuiesc categoric s-o lași baltă. Dacă ai voit să studiezi în Europa, de ce n-ai face același lucru aici? Universitățile americane sînt incomparabil mai bune decît cele din Europa.

— Se prea poate, admise Karl, însă eu aproape că nici nu mai am bani pentru studii. Am citit cîndva despre cineva care lucra ziua într-un magazin și noaptea studia, ajungînd în felul acesta doctor, ba mi se pare, chiar primar; dar pentru asta îți trebuie multă perseverență, nu-i așa? Tocmai ceea ce îmi lipsește mie, după cîte îmi dau seama. Unde mai pui că nici n-am fost cine știe ce elev răsărit, și mi-a fost cît se poate de ușor să mă despart de școală. Cele de aici sînt, probabil, și mai severe. Engleza mi-e aproape necunoscută. La urma urmelor, cred că străinii nu sînt de loc bine văzuți în această țară.

— Și pe asta o știi? Înseamnă că ești omul meu. Ia ascultă la mine: Sîntem noi pe un vapor german? Aparține el liniei Hamburg-America? Întrebarea e: de ce n-am putea fi oare numai între germani? De ce mașinistul șef este un român? Îl cheamă Șubal. Să vezi și să nu crezi. Vine această canalie să ne bage bețe în roate nouă, germanilor, pe un vas german! Să nu-ți închipui cine știe ce (de furie își pierdu șirul vorbelor și făcu un gest agitat cu mîna) să nu-ți închipui că mă plîng de florile mărului, ca să mă aflui în treabă. Știu că n-ai nici un fel de trecere pe nicăieri, și că nu ești decît o biată pușlama. Îți ajunge însă cuțitul la os! și fochistul izbi de cîteva ori în masă cu pumnul, privind în gol. Și am lucrat pe nenumărate vapoare (înșiră vreo douăzeci dintr-o răsufare; Karl părea năucit), și am fost distins, am fost felicitat, am fost un lucrător pe care te poți bizui, comandantii mei au fost mulțumiți, am petrecut ani mulți pe aceeași ambarcațiune, una comercială (țîșni în picioare, solemn, dînd a înțelege că acolo a fost apogeul profesiei lui), în timp ce aici, pe această troacă, unde totul merge de la sine și unde meseria nu-ți cere cine știe ce, aici, tocmai aici, eu nu valor rez două parale, sînt un neisprăvit, stau în drumul lui Șubal, lenevesc, trebuie să fiu dat afară pentru că aș lua, cică, leafa de pomană. Poți înțelege ceva din toate acestea? Eu unul nu!

— Trebuie să te aperi într-un fel oarecare, exclamă Karl cu înflăcărare. Uită că se afla pe o biată banchetă de vapor, acostat la țărmul unui continent necunoscut; se simțea ca la el acasă pe patul fochistului.

— V-ați înfățișat căpitanului? I-ați cerut să vă facă dreptate?

— Dreptate? la cară-te mai bine de aici, șterge-o ! Să nu te mai văd. N-apuci să asculți bine ce ți se spune și te apuci să dai sfaturi. Cum aş putea eu să mă înfățișez căpitanului? ! și, epuizat, fochistul se așeză din nou, proptindu-și capul în mâini.

« Degeaba; nu i-aș fi putut spune ceva mai de soi, » medită Karl și își zise că-i mai nimerit să-și vadă de propria valiză decât să dea niște sfaturi care, îți place ori ba, sînt socotite proaste. Atunci cînd tatăl său îi încredințase cufărul, îl întrebasese în glumă: « Mă întreb cît timp îl vei păstra oare? ». Poftim, cufărul ăsta trainic pare-se că s-a și pierdut, pentru totdeauna. Se consolă cu gîndul că tatăl său, orice ar fi întreprins, nu ar fi putut afla nimic despre situația lui în momentul acela. Societatea navală i-ar putea cel mult confirma sosirea, cu tot calabalîcul, la New York. Atît. Karl se întristă însă la gîndul că nici nu apucase a se folosi cît de cît de lucrurile din cufăr; ar fi avut, de pildă, mare nevoie să-și schimbe cămașa, o purta de prea multă vreme și era limpede că făcuse o economie nelalocul ei. Tocmai acum, la început de carieră, cînd ar fi fost normal să fie îngrijit îmbrăcat, va trebui să apară într-o cămașă jechoasă. La urma urmelor, pierderea cufărului n-avea prea mare însemnătate deoarece hainele pe care le avea pe el erau mai bune decât cele din valiză, care erau de rezervă; i le cîrpise maică-sa în ajunul plecării. Își aduse aminte că mai avea acolo o bucată de salam veronez pe care tot maică-sa i-l pusese ca trufanda. Din păcate, pofta de mîncare îi pierise cu desăvîrșire și în timpul voiajului nu mîncase din el decât foarte puțin, fiind extrem de mulțumit de supa care se servea pe puntea de la clasa a doua. Acum însă i-ar fi fost de mare folos salamul acela, l-ar fi oferit cu plăcere fochistului. De asemenea oameni te apropii oferindu-le un mic nimic; știa asta din spusele tatălui său care cîștiga bunăvoința mărunților funcționari cu care era în relații de serviciu, dîndu-le țigări. Acum Karl n-avea altceva asupra sa decât banii, de care — deocamdată — nu voia să se atingă, mai ales că bagajul îi era ca și pierdut. Gîndurile îi fugiră iar la cufăr; era de neînțeles cu cîtă rîvnă îl veghiase tot timpul călătoriei, renunțînd și la somn, de vreme ce acum se împăca atît de ușor cu dispariția lui. Îi veniră în minte cele cinci nopți în care nu pusese pleoapă pe pleoapă; nu-l pierduse din ochi pe un slovac, mic de statură, care dormea la distanță de două paturi, în stînga sa, și pe care îl bănuia grozav că ar voi să-i pună mîna pe lucruri. Slovaca acela nu pîndea decât clipa cînd Karl, răpus de istoveală, ar fi ațipit nițel, pentru a înhăța cufărul cu ajutorul unui drug lung, încîrligat, cu care se juca și se exersa cît era ziua de mare. În timpul zilei slovacul avea un aer destul de nevinovat, însă odată cu venirea nopții, el se tot ridica în capul oaselor și se

uita cu tristețe spre cufărul lui Karl. Îi era ușor să-și dea seama de acest lucru ori de câte ori pasagerii, cuprinși de neliniștea celor ce se aruncă în brațele necunoscutului, ignorau regulamentul vasului și scăpărau chibrite pentru a descifra ciudatele prospecte ale agențiilor de emigrare. Când apărea câte o luminiță mai în preajma sa, Karl își permitea luxul să ațipească puțin; când aceste scăpărări erau mai îndepărtate, ori întu-nericul se lăsa compact, el veghea cu ochii deschiși. Această veghe neîntreruptă îl epuizase și iată eforturile sale duse pe apa simbetii ! Dacă ar mai da cândva, undeva, de acest Butterbaum !

Îl răzbi în auz zgomotul îndepărtat, foarte îndepărtat, al unor băți slabe și sacadate; ai fi zis că sînt pași de copii care, cu cît se apropie cresc în intensitate. Se adevăra, în cele din urmă, că sînt pași liniștiți, bărbătești; nevoiți să se strecoare în șir indian, cum e și normal, pe un astfel de culoar îngust, se auzea și un fel de zăngănit, ca de arme. Lungit pe pat, eliberat de grija cufărului și a slovacului, Karl era pe punctul de a ațipi în dulce pace, când zgomotul acelei coloane, ajunsă, pare-se, în dreptul ușii, îl făcu să tresară; înspăimîntat, dădu un ghiont fochistului, spre-a-i atrage într-un fel atenția.

— Este orchestra vasului, zise acesta. A cîntat pe covertă și acum se întorc oamenii să-și strîngă lucrurile. Acu' totul e gata. Putem pleca. Vino !

Îl apucă de mîină pe Karl, rupse în ultima clipă de pe perete o iconiță a Maicii Domnului care atîrnase deasupra patului său, o vîrî în buzunarul bluzei, își înhăță cufărul și părăsi repede încăperea, însoțit de Karl.

— Acum mă duc la birou; le voi spune acestor domni ce părere am despre ei. Nu mai există picior de pasager pe aici, deci nu mai trebuie să menajez pe nimeni.

Fochistul repetă aceste spuse în fel și chip, în vreme ce — cu o mișcare laterală a piciorului — vru să strivească un șobolan care tocmai îi ieșise în cale; nu reuși, îi dădu un șut, proiectîndu-l, glonț, în gaura pe care animalul tocmai și-o ochise. Mișcările fochistului erau încete; avea, ce-i drept, picioare lungi, însă erau ca de lut.

Traversară un colț al bucătăriei unde un grup de fete cu șorțuri murdare — păreau a le fi udat dinadins — spălau vase în niște putini mari. Fochistul o strigă pe o oarecare Lina și, cuprinzînd-o de mijloc, o tîrî după el cîțiva pași; ea schiță o împotrivire cochetă, încercînd a se desprinde din brațul lui.

— Se dă leafa, vorbi el. — Vii cu mine?

— De ce să mă deranjez? Adu-mi banii încoace, i-o întoarce aceasta și, abilă, se strecură pe sub brațul lui, și fugi.

— Unde-ai pescuit un asemenea băiat frumos? — mai strigă ea fără să aștepte răspunsul.

Fetele, care își întrerupseseră lucrul, izbucniră în râs.

Cei doi își văzură însă de drum și ajunseră în fața unei uși care avea deasupra un fronton susținut de mici cariatide aurite — o risipă pentru interiorul unui vapor. Karl își dădu seama că nu călcase pe aici în timpul călătoriei; nu încăpea îndoială că erau locuri destinate pasagerilor de clasa întâia și a doua, lucru ușor de dedus acum când ușile despărțitoare fuseseră demontate pentru a se face curățenie generală. De altfel, în drumul lor întâlнисeră oameni de serviciu cu măști pe umeri, care îl salutaseră pe fochist. Karl fu copleșit de ceea ce vedea în jurul său; clar că de la nivelul punții mijlocii el nu putuse observa mare lucru. De-a lungul culuarelor șerpuiau firele circuitelor electrice și undeva țîrîia neîntrerupt o sonerie.

Fochistul bătu grijuliu în ușă, auzi strigîndu-i-se « intră ! » și îi făcu semn lui Karl să intre fără teamă. Karl pătrunse, dar se opri undeva lîngă ușă. Prin cele trei hublouri ale cabinei se zărea oceanul învălmășit; inima începu să-i bată puternic, de parcă nu s-ar fi familiarizat cu jocul aceleiași unduoase ape de-a lungul celor cinci zile cît durase călătoria. Mari nave își încrucișau drumurile, fără a ceda asaltului valurilor mai mult decît le permitea propria lor greutate. De îti închideai ochii pe jumătate, clătînatul acela continuu părea a fi opera propriei lor poveri. În vîrfurile catargelor fluturau pavoaze prelungi și înguste, pe care viteza le ținea întinse, jucînd în bătaia brizei. Se auzeau salve de salut trase, probabil, de pe bordul unor crucișătoare. Tunurile unei nave ce trecea prin apropiere te orbeau prin licărul lor de oțel; nava aluneca lin pe linia apei, antrenată în această plutire sigură, parcă trasă pe ață, înscriindu-se printr-o vibrație ușoară pe linia orizontului. De lîngă ușa unde se opri Karl, nu se putea zări puzderia de vapoare și bărci umblînd masate în spațiul dintre marile nave. În profunzime ca pe un fundal, trona New-York-ul, care îl privea pe Karl cu sutele de mii de ferestre ale zgîrie-norilor săi. Da, de aici avea o perspectivă limpede a locului.

În jurul unei mese rotunde ședeau trei domni: un ofițer de marină în uniformă bleu și doi funcționari ai administrației portului purtînd uniforme negre americane. Documente diverse se aflau alandala pe masă; ofițerul le parcurgea cu tocul în mînă și le trecea pe rînd celorlalți. Aceștia le citeau, le sortau, le vîrau în serviete, în vreme ce citea unul, stîrnind un sîsîit continuu, îi dicta colegului un proces-verbal.

La alt birou, lîngă fereastră, se afla un ins mărunț, așezat cu spatele spre ușă; mînuia niște dosare mari, rînduite într-un raft vertical, înalt

de un stat de om. Lîngă el se găsea o casă de bani deschisă, care părea goală la prima vedere.

A doua fereastră era liberă și peisajul putea fi văzut în toată amploarea lui. În dreptul celei de-a treia ferestre vorbeau doi domni pe un ton scăzut. Unul din ei era marinăr în uniformă, sta rezemat de fereastră și se juca cu mînerul săbiei sale. Interlocutorul său, aflat cu spatele, se deplasa mereu înapoi și încolo, lăsînd astfel vederii cîte o pîrticică din multele decorații aliniate pe pieptul celui alt. Bastonul de bambus al civilului părea și acesta o sabie, pentru că îl ținea parcă înclinat, cu mîna proptită în șold.

Karl trebui să-și întrerupă contemplațiile; intră un servitor care se repezi la noii veniți și îl întrebă pe fochist ce caută acolo, privindu-l ca pe unul al cărui loc este în altă parte. Fochistul îi spuse, în maniera în care fusese întreat, că dorește să vorbească cu casierul-șef. Servitorul schiță, din proprie inițiativă, un gest de refuz cu mîna; se îndreptă totuși spre omul cu dosare, umblînd în vîrfurile picioarelor și ocolind de departe masa rotundă. Domnul în cauză — acest lucru se vedea clar — era de-a dreptul siderat de cuvintele servitorului; spre a evita orice discuție, își agită mîinile în chip sever spre fochist și, pentru orice eventualitate, făcu același lucru înspre servitor. Acesta reveni la fochist și îi spuse pe un ton scăzut, ca și cum i-ar fi încredințat un secret:

— Șterge-o imediat de aici !

Auzind asta, fochistul își coborî privirile spre Karl, ca și cum acesta i-ar fi fost propria inimă și în fața căreia îi verși tot năduful. Fără a mai sta pe gînduri, Karl zvîcni înainte, traversă încăperea, atingînd din mers chiar scaunul ofițerului, și se duse glonț la casierul-șef, în masa căruia își înfipse bine brațele; nu dorea de loc să fie îndepărtat de servitorul care alerga după dînsul înapoi și încolo, cu torsul aplecat și cu brațele deschise, urmărindu-l ca pe o insectă.

Se înțelege că întreaga încăpere se animă deodată. Ofițerul de marină care șezuse la masă sări în picioare, funcționarii administrativi priveau calmi, dar atenți, cei doi de la fereastră, vădit interesați, se apropiară unul de altul, în timp ce servitorul, văzînd pe înalții domni reacționînd, socoti prezența sa inutilă și se retrase. De lîngă ușă, fochistul urmărea încordat scena, pîndind momentul cînd să sară în ajutor. În sfîrșit, casierul-șef se întoarse în fotoliul său rotitor, printr-o largă mișcare spre dreapta.

Fără a se jena de cei prezenți, Karl scotoci în buzunarul său secret de unde scoase pașaportul și, fără nici o introducere, îl puse deschis pe masă. Ignorîndu-l total, casierul apucă pașaportul cu două degete și îl dădu la o parte; Karl, considerînd formalitățile încheiate, și-l luă înapoi.

— Îmi permit să afirm, încep eu, că acestui domn fochist i s-a făcut o nedreptate, după părerea mea. Există aici un oarecare Șubal care se ține scai de el. Domnul fochist a lucrat cu rezultatele cele mai bune pe numeroase vapoare, pe care vi le poate enumera; este un om harnic, devotat muncii sale și este într-adevăr inexplicabil cum de e socotit a nu fi la înălțime tocmai pe acest vas unde serviciul nu-i exagerat de greu, cum ar fi, de exemplu, pe o navă comercială. Nu poate fi vorba decât de intrigi care îi îngreuiază cariera, privindu-l, în consecință, de recunoașterea meritelor sale. Eu v-am înfățișat chestiunea doar în linii generale; plîngerile, în amănunt, vi le va prezenta el însuși.

Karl se adresase tuturor celor de față, care îi dădură ascultare, sperînd că va găsi în atîta lume un om drept, excluzînd, din capul locului, eventualitatea că acela ar putea fi contabilul-șef. Mai mult, Karl trecuse în mod inteligent sub tăcere faptul că pe fochist abia îl cunoscuse. Dealtfel, ar fi vorbit mult mai degajat de n-ar fi fost intimidat, la un moment dat, de fața roșie a domnului cu bastonul de bambus, pe care abia acum îl observase.

— Țsta-i adevărul adevărat, declară fochistul înainte ca cineva să-i fi adresat un cuvînt, ba chiar înainte ca cineva să-l fi primit măcar.

Această pripeală a fochistului ar fi fost luată drept o mare greșeală dacă domnul cu decorații — în care Karl abia acum descoperise pe căpitan — nu s-ar fi decis să-l asculte pe fochist. Întinse mîna și strigă cu o voce puternică, ca o lovitură de ciocan:

— Vino încoace !

« Totul depinde acum de comportarea fochistului », își zise Karl, deși n-avea un pic de îndoială cu privire la dreptatea cauzei acestuia.

Din fericire fochistul dovedi cu acest prilej o purtare corectă, dobîndită în lungile sale călătorii prin lume. Cu un calm exemplar, el scoase cu mîna sigură din cufărașul său un teanc de acte, un carnet de notițe și, trecînd peste persoana casierului-șef, merse cu ele direct la căpitan, etalîndu-și documentele pe pervazul ferestrei. Casierul-șef fu deci nevoit să se deplaseze acolo.

— Omul ăsta este un scandalagiu notoriu, informă acesta. Își face veacul mai mult pe la casierie decât în sala mașinilor. Pe Șubal, care e pîinea lui Dumnezeu, a reușit să-l scoată din sărite. Bagă de seamă (se adresează el fochistului), îndrăzneala dumitale întrece orice închipuire ! De cîte ori n-ai fost dat pe ușă afară la plata salariilor din pricina pretențiilor dumitale nejustificate ! De cîte ori nu te-ai dus să ne reclami la casieria centrală ! Cît m-am muncit să-ți explic că Șubal este șeful dumitale, cu care trebuie să tratezi și căruia trebuie să te supui ! Și acum, poftim ! E aici domnul căpitan și îndrăznești a-l deranja ! Peste

toate, ești și destul de prost aducându-ți drept susținător pentru acuzațiile dumitale infame pe acest băiețaș, căruia cine știe ce i-ai băgat în cap și pe care îl văd pentru prima oară pe vas !

Karl se reținu cu greu să nu sară de la locul său. Căpitanul era însă acolo și zise :

— Să-l ascultăm totuși pe omul acesta ; Șubal a cam început să-și ia nasul la purtare în vremea din urmă — ceea ce nu înseamnă că ți-am și dat dreptate.

Aceste ultime cuvinte fuseseră adresate fochistului, evident, spre a nu-i da imediat câștig de cauză, însă lucrurile intraseră pe făgaș normal. Dovedind stăpânire de sine, fochistul începu a vorbi numindu-și inamicul « Domnul Șubal ». Karl fu atât de bucuros că se amuză jucându-se cu talerul unui mic cântar pentru scrisori aflat pe biroul părăsit al casierului; îl plimba sus-jos, pe deplin satisfăcut.

Domnul Șubal este nedrept ! Domnul Șubal protejează pe străini ! Domnul Șubal l-a dat afară din sala mașinilor, punându-l să curețe closetele, treabă care, evident, nu intră în atribuțiile unui fochist ! Apoi, venind vorba de priceperea lui Șubal, care-i mai mult aparentă decât reală, îl califică drept incapabil. La această afirmație, Karl îl privi pe căpitan cu înțeles, cumva intim, invitându-l parcă pe acesta să nu se lase derutat de expresii, de felul de a vorbi destul de stîngaci al fochistului. Din vorbele încâlcite ale acestuia nu se mai putea desluși nimic precis ; deși căpitanul nu-și luase privirile de la cel care vorbea, de unde se putea ghici hotărîrea acestuia de a-l asculta pînă la capăt, ceilalți își pierduseră răbdarea, vocea fochistului creștea mereu în amploare și situația amenința să devină îngrijorătoare. Primul care dădu semne de nerăbdare fu domnul în haine civile, care lovi ușor parchetul cu bastonul de bambus. Ceilalți își aruncară și ei scurte priviri. Domnii din administrația portului, părăsind grăbiți, se aplecară iar asupra actelor, pe care le răsfoiau acum cu un aer distrat. Ofițerul de marină se așeză la birou, iar casierul-șef, știindu-se călare pe situație, scoase un oftat ironic. Singur servitorul, străin de toată această situație care amenința să devină ridicolă, se simți chemat să întreprindă ceva ; clătină din cap cu tristețe spre Karl, dovedind astfel înțelegere și compasiune pentru obiditul aflat în fața superiorilor lui.

Dincolo de geamurile încăperii, viața portului își urma cursul obișnuit. Un remorcher, încărcat cu un munte de butoaie (splendid aranjate spre a nu se clinti cumva de la locul lor), evolua prin dreptul hublourilor, întunecînd aproape complet încăperea. Bărci cu motor, pe care Karl, dacă ar fi avut răgaz, le-ar fi putut observa în cele mai mici amănunte, goneau vuitor, în linie dreaptă, dirijate cu gesturi nervoase de către

omul care stătea înfîpt ca un stîlp în fața cîrmei. Felurite obiecte cu forme bizare apăreau din cînd în cînd pe linia apei, ca să dispară în clipa următoare, înghițite de valuri, sub privirile mirate ale privitorilor. Trase de vîslași, se apropiau de țarm bărcile transatlanticelor înțesate pînă la refuz de pasageri care își așteptau cu încordare sosirea ; unii dintre ei, neputîndu-și stăpîni curiozitatea, se răsuceau în toate părțile, spre a nu pierde nimic din decorul mereu schimbător.

O mișcare neîntreruptă, o neliniște generată de zbuciumul apei, se răsfrîngea asupra bieteii ființe umane și asupra trudei acesteia.

Totul cerea grabă, claritate și precizie ; dar cum se comporta oare fochistul ? Nădușind de încordare, acesta vorbea fără șir, nemai-putîndu-și stăpîni tremurul mîinilor, cu care-și etala hîrțiile pe pervazul ferestrei. Din nenumăratele plîngeri contra lui Șubal, de care luase cunoștință dintr-odată, una singură ar fi fost, după părerea sa, deajuns ca să-l răpună. Dar ceea ce izbutea acum fochistul să-i înșire căpitanului nu era decît un jalnic talmeș-balmeș. Între timp, domnul cu bastonul de bambus, prea plictisit, șuiera privind în tavan ; domnii din administrația portului se întrețineau cu ofițerul, reținîndu-l pe acesta, fără șanse de scăpare, la masa lor. Doar atitudinea binevoitoare a căpitanului îl oprea pe casierul-șef să intervină furtunos, în timp ce servitorul aștepta în poziție de drepti momentul în care căpitanul i-ar ordona să pună mîna pe fochist.

Într-o atare situație, Karl nu mai putea rămîne pasiv. Se apropie încet de grup, chibzuind însă repede asupra a ceea ce avea mai bun de făcut în momentul acela. Era într-adevăr o șansă unică ; dintr-o clipă în alta, amîndoi puteau fi dați pe ușă afară. Oricît de îngăduitor ar fi fost căpitanul și oricît ar fi voit el să apară ca un comandant drept într-o atare situație, era totuși de neîngăduit, i se păru lui Karl, ca fochistul, orbit de indignare, să-și dea drumul la gură, spunînd vrute și nevrute.

În consecință, Karl îi spuse fochistului :

— Trebuie să povestiți totul mai clar. Domnul căpitan nu poate aprecia plîngerea dumneavoastră sub forma în care o prezentați. De unde să cunoască dumnealui numele și chiar prenumele tuturor mașiniștilor și curierilor ca să poată ști despre cine vorbiți. Căutați să faceți o regulă în aceste reclamații, expunîndu-le în ordinea însemnătății lor ; în felul acesta poate că nici nu va mai fi nevoie să pomeniți o bună parte din ele. Mie mi le-ați înfățișat întotdeauna cu atîta claritate !

« De vreme ce în America se poate fura o valiză, de ce nu s-ar putea plasa, din cînd în cînd, și cîte o minciună ? ! » își zise Karl drept scuză.

Numai de-ar mai ajuta la ceva asemenea sfaturi ! Nu sînt, oare, tardive ? Fochistul tăcu de îndată ce auzi vocea cunoscută, dar ochii

înălăcrimați ai acestui om, ofensat în demnitatea sa, chinuit de cele mai groaznice amintiri și de mizeria cumplită în care se zbătea, nu mai erau în stare să-l recunoască pe Karl. Acesta înțelege că fochistul, care amuțise de-a binelea, nu și-ar mai putea schimba dintr-odată felul de a vorbi, mai ales acum, când, pe de o parte, avea impresia că a spus totul, iar pe de alta, că n-a spus nimic ; iar domnii aceștia nici măcar nu sînt obligați să-i dea vreo ascultare. Și, iată că tocmai atunci vine Karl, unicul său aliat, care prin felul cum îi dădea sfaturi bune, îi demonstra, implicit, că totul era pierdut.

«Decît să mă fi holbat prin fereastră, mai bine intervineam la timp», își impută Karl ; făcu din cap un semn că se dă bătut, aruncîndu-și mîinile într-un gest de neputință.

Dar fochistul îl înțelege greșit pe Karl, crezu că-i aduce oarecari reproșuri ascunse și — culmea ! — din buna lui pornire de a-i da lămuriri ajunse la o ciorovăială de toată frumusețea. În timpul acesta, pe bună dreptate, domnii de la masă continuau să fie indignați de gălăgia inutilă care-i deranja din treburile lor importante. Casierul, neînțelegînd în ruptul capului atitudinea calmă a căpitanului, era gata să-și iasă din fire, în vreme ce servitorul, redevenit cerber al stăpînilor lui, îl fulgeră cu priviri sălbatice pe fochist. Domnul cu bastonul de bambus, pe care însuși căpitanul îl onora cu cîte o privire amabilă, era total dezinteresat de prezența fochistului ; scîrbit de comportamentul acestuia scoase din buzunar un carnețel și dînd impresia că-l preocupă cu totul altceva decît scena de față, se uită când pe filele pe care le avea la îndemînă, când spre Karl.

— Știu că aveți dreptate, absolută dreptate și nu m-am îndoit o clipă de aceasta, îi spuse Karl, apărîndu-se anevoie de avalanșa de vorbe a fochistului, dar păstrînd, chiar în toiul disputei, un surîs prietenesc.

De teamă de a nu fi lovit, ar fi vrut să imobilizeze mîinile fochistului, care gesticulau într-una ba, mai mult, ar fi dorit să-l împingă într-un colț, spre a-i șopti, fără să-l audă careva, niște cuvinte care să-l mai potolească. Dar fochistul își pierduse mințile. Karl se amuză puțin la gîndul că, în disperare de cauză, fochistul le-ar putea veni de hac la toți cei șapte care se aflau acolo. Dar pe birou era — se vedea cît de colo — o instalație cu un număr exagerat de butoane electrice și la o simplă mișcare de mînă, s-ar fi putut alarma întregul vas, cu toate culurile sale tixite de oameni dușmănoși.

În timpul acesta, domnul cu bastonul de bambus, care păruse pînă atunci atît de absent, se apropie de Karl și, foarte la locul lui, dar vorbind totuși destul de energic pentru a domina gălăgia fochistului, întrebă :

— Dar cum vă numiți ?

Se auziră însă bătăi în uşă, ca şi cum acel cineva din dosul ei ar fi aşteptat într-adins o asemenea intervenţie.

Servitorul se uită la căpitan care dădu aprobativ din cap. Servitorul merse aşadar şi deschise uşa. Apăru în prag un om de statură mijlocie, îmbrăcat într-o veche tunică militară; după înfăţişare nu părea să aibă vreo tangenţă cu maşinile şi totuşi acesta nu era altul decât Şubal. Dacă pe Karl nu l-ar fi ispitit să observe subita mulţumire care inundase ochii tuturor, evidentă acum şi la căpitan, s-ar fi înspăimîntat, desigur, văzîndu-l pe fochist, cu braţele încordate şi pumnii tari, părăind că nu are nimic mai de preţ decât această încordare musculară, prin care era gata să-şi sacrifice însăşi viaţa; în pumnii aceia se adunase toată forţa lui, poate chiar şi aceea care-l mai ţinea încă în picioare.

Iar duşmanul său era aşadar acolo, sprinten şi degajat, îmbrăcat cu îngrijire, purtînd sub braţ un registru, probabil lista de salarii şi foaia de lucru; îi scrută pe cei prezenţi, cu atenţie, căutînd să citească din priviri starea de spirit a fiecăruia. Toţi cei şapte aveau aerul de a-i fi devenit deja prieteni, iar căpitanul, care-i adusese iniţial unele obiecţiuni, poate numai de ochii lumii, acum, nu mai părea dispus să-i reproşeze absolut nimic lui Şubal, în urma neplăcerilor pe care i le pricinuiseră fochistul. Împotriva unui subaltern de teapa acestuia nici o măsură nu apărea prea severă şi tot ce i s-ar fi putut reproşa lui Şubal era că acesta n-a ştiut să frîngă la timp spiritul rebel al fochistului, care, pe deasupra, mai avea şi îndrăzneala să apară în faţa căpitanului.

Te puteai aştepta că o confruntare a celor doi în prezenţa mai marilor lor nu va întîrzia să aducă o oarecare lumină şi să aibă efect asupra asistenţei, iar Şubal, oricît de bine s-ar preface, să nu poată rezista pînă la capăt. Cel mai neînsemnat licăr de răutate al acestuia ar fi fost pe loc observat de către înalţii domni şi tocmai acest lucru dorea să-l provoace Karl; petrecînd un timp oarecare în acel birou, el se familiarizase oarecum cu agerimea de minte, slăbiciunile şi capriciile fiecăruia în parte. Ce bine ar fi fost dacă fochistul s-ar fi menţinut în limitele bunei cuviinţe! Ajunsese pe punctul cînd acesta părea cu totul incapabil de luptă. Dacă cineva i l-ar fi introdus pe Şubal mai devreme, nu încapea îndoială că fochistul, mistuit de nepotolita sa ură, i-ar fi despicat acestuia căpăţîna cu lovituri de pumn; acum însă nu avea vlagă să facă cîţiva paşi pînă la inamicul său. Cum de n-a prevăzut Karl ceea ce nu era de fel complicat şi anume că Şubal tot trebuia să apară odată şi odată, dacă nu din proprie iniţiativă, poate chemat de căpitan? ! Cum de nu le-a dat prin minte ca, venind cu fochistul încoace, să ticluiască împreună un plan de bătaie precis, şi să nu dea buzna la prima uşă, prezentîndu-se complet nepregătiţi, aşa cum au făcut de altfel? !

Mai putea oare fochistul să îngaipe, în cel mai fericit caz, un « da » sau « nu » într-o eventuală confruntare? Adăsta cu picioarele depărtate și genunchii nesiguri, cu capul ridicat într-o ușoară mirare și gura deschisă, în care aerul stagna, ca și cum n-ar fi avut plămîni să-l respire.

Dar Karl, dimpotrivă, se simțea mult mai puternic și mai iute la minte decît fusese vreodată la el acasă. Ce n-ar fi dat să-i fi fost de față părinții ! L-ar fi văzut într-o țară străină, de față cu personalități distinse, militînd în numele unei cauze drepte ; chiar dacă nu obținuse încă victoriă finală, era pe deplin pregătit să dea ultimul asalt ! În atari împrejurări și-ar fi schimbat oare părinții părerea despre el? L-ar fi luat oare în preajma lor, aducîndu-i laude? L-ar fi privit ei măcar o dată în ochi pe atît de devotatul lor fiu? Aceste întrebări erau nelalocul lor, ele nu puteau fi puse atunci, acolo.

— Am venit bănuind că fochistul mă acuză de oarecare fapte necinstite. O fată de la bucătărie mi-a spus că l-a văzut îndreptîndu-se înapoi. Domnule căpitan și dumneavoastră, domnii mei, mă declar gata să resping orice acuzație, bazîndu-mă pe documentele pe care le am la îndemînă și, la nevoie, pe declarațiile unor martori obiectivi, neinfluențați, care așteaptă în fața ușii.

Așa vorbi Șubal. Acestea au fost cuvintele clare ale unuia care, judecînd după expresia fețelor celor prezenți, se părea că, după lungă vreme, aduce în încăperea aceea sunetele unei voci omenești. Evident, cei de față nu observară că cuvintele spuse atît de frumos erau totuși găunoase. De ce tocmai cuvîntul « cinste » a fost primul care i-a venit în minte acelui om? N-ar fi fost oare mai nimerit să vorbească apropo de discriminările sale naționale? Cum de a ghicit totul dintr-o afirmație oarecare a fetei de la bucătărie? Nu oare conștiința propriei sale vinovății îi dă o asemenea ascuțime de minte? Cum de și-a adus imediat martori pe care se grăbește să-i califice ca fiind « obiectivi și neinfluențați ? » Totul era o pungășie și nimic altceva ! Cum de acceptau domnii această situație? Oare o considerau corectă? De ce și-a luat Șubal un răgaz atît de mare între momentul cînd îi vorbise fata și acela al intrării sale aici? Nu poate fi alt motiv decît acela de a-l face pe fochist să-i obosească pe acești domni peste măsură, ceea ce ar duce, inevitabil, la o scădere treptată a puterii de concentrare a judecătorilor ; de asemenea oameni Șubal se temea atît de mult. Nu și-a amînat el intenționat bătaia în ușă pînă în clipa cînd unul din domni, punînd o întrebare oarecare, l-ar fi făcut să spere că fochistul apără o cauză pierdută?

Totul era clar ca bună ziua ; spre asta conducea chiar inconștienta pălăvrăgeală a lui Șubal. Dar acestor domni trebuie să le dai fapte palpabile, trebuie treziți din înțepenirea lor. În sfîrșit, dragă Karl, profită

măcar în ceasul al doisprezecelea, de puținul răgaz ce ți-a mai rămas pînă la intrarea martorilor, care ar putea da totul peste cap.

Tocmai în acest moment căpitanul îi făcu semn lui Șubal să plece. Bănuind că chestiunea aflată în discuție se amîna deocamdată, Șubal se dădu mai la o parte, începu a şușoti cu servitorul aflat lîngă el, aruncînd priviri piezișe spre fochist și Karl, ori agitîndu-și semnificativ brațele. După toate aparențele, Șubal se pregătea pentru un nou discurs.

— Doriți cumva să-i adresați unele întrebări acestui tînăr? vorbi căpitanul, în mijlocul tăcerii generale, înspre domnul cu bastonul de bambus.

— Desigur, zise acesta și mulțumi pentru atenție cu o ușoară înclinare a capului; se adresă apoi lui Karl: — De fapt, cum vă numiți?

Socoti că este în interesul importante cauze aflată în dezbatere să pună repede capăt acestei intervenții incidentale; interlocutorului său inoportun îi vorbi sec, rostindu-și pur și simplu numele și renunțînd la gestul, atît de intrat în obișnuință, de a-și prezenta în astfel de ocazii pașaportul (care, pe deasupra, mai trebuia și căutat).

— Karl Rossmann.

— Cum ai zis?!, exclamă cel căruia i se spusese domnul Jakob; deocamdată se retrase cu un surîs minat de neîncredere. Căpitanul, casierul șef, ofițerul și chiar servitorul tresăriră mirați auzind numele tînărului. Doar domnii din administrația portului se arătau, asemeni lui Șubal, indiferenți la ceea ce se întîmplă.

— Cum ai zis? ! repetă domnul Jakob, înaintînd destul de țațoș spre Karl. — Înseamnă că eu sînt unchiul tău, iar tu ești iubitul meu nepot! Tocmai începeam să bănuiesc un asemenea lucru, îi mărturisi căpitanului înainte de a-l îmbrățișa și a-l săruta pe Karl, care asista cu indiferență.

— Dar cum vă numiți? se interesă la rîndul său Karl, desigur, foarte politicos, însă fără pic de emoție. Scăpat de îmbrățișări, se strădui să prevadă urmările pe care acest eveniment le-ar putea avea asupra afacerii fochistului; în orice caz, nimic nu pleda ca Șubal să poată trage ceva foloase din această situație.

— Trebuie să fii conștient de norocul dumitale, tinere, interveni căpitanul, găsind întrebarea lui Karl de natură să lezeze demnitatea personală a domnului Jakob. (Acesta se trase, la rîndul său, lîngă fereastră, sustrăgîndu-și astfel privirilor curioase fața emoționată, pe care o tampona mereu cu o batistă). — Cel ce ți-a confirmat că este unchiul dumitale nu-i altcineva decît senatorul Edward Jakob. Te așteaptă, tinere, o carieră strălucită. Fă un efort să înțelegi acest lucru, mă rog, în măsura în care acest prim moment îți îngăduie, și vino-ți în fire.

— Da, într-adevăr am un unchi Jakob în America, vorbi Karl înspre căpitan. — După câte am înțeles, Jakob este numele de familie al domnului senator.

— Exact, confirmă căpitanul, curios de ce-o să se mai întâmple.

— Dar unchiul meu Jakob, care e fratele mamei mele, are prenumele de Jakob; numele lui ar trebui să fie Bendelmayer, ca acela al mamei mele înainte de a se fi căsătorit.

— Permiteți-mi, domnilor !, strigă senatorul, edificat de cele spuse de Karl, și reveni din locul unde se retrăsese. Toți izbucniră în râs, afară de funcționarii portului; unii de emoție, alții din motive pe care nu le trădau. «Nu mi se pare nimic ridicol în cele ce am spus», gîndi Karl.

— Domnilor, reveni senatorul, fără voia dumneavoastră și a mea asistați la o mică scenă de familie și, neavînd încotro, trebuie să vă dau unele lămuriri. Am impresia că doar domnul căpitan este în deplină cunoștință de cauză.

La această precizare, cei doi se înclinară într-un gest de amabilitate reciprocă. «Acum trebuie să fiu foarte atent la ceea ce îmi iese din gură», își spuse Karl și, uitîndu-se cu coada ochiului spre fochist, se bucură văzînd cum acestuia i se luminează fața.

— Eu trăiesc, după o îndelungă ședere în America — o, dar cuvîntul «ședere» nu este cel potrivit pentru mine, care mă consider un atît de zelos cetățean american — trăiesc, cum vă spuneam, complet rupt de rudele mele din Europa, din motive care, înainte de toate, nu sînt de natură a fi arătate aici, iar, pe de altă parte, aș fi prea afectat sufletește povestindu-le. Frică mi-i chiar de clipa în care voi fi obligat să le înfățișez scumpului meu nepot, prilej cu care nu voi putea ocoli o părere sinceră despre părinții săi și rudele acestora.

«Este unchiul meu, nu încape îndoială», își dădu seama Karl, ascultîndu-l. «Cu siguranță că și-a schimbat numele».

— Iubitul meu nepot a fost... trebuie să rostesc singurul cuvînt care denumeste o asemenea faptă... a fost azvîrlit pe ușă afară, așa cum azvîrli o pisică jigărită care te deranjează. Nu scuz cu nimic vina pentru care nepotul meu a fost astfel tratat; dar vina sa este de așa natură încît doar simpla ei enunțare înseamnă o scuză cît se poate de solidă.

«Așa mai merge, fu de acord Karl, însă nu mi-ar conveni să povestească în amănunțime. De altfel, nici nu are de unde să cunoască toată tărășenia.»

— Vorba e că tînărul... urmă unchiul, punctîndu-și cuvintele cu mici arcuiri ale corpului și tot atîtea arcuiri ale bastonului său de bambus pe care și-l înfipsea drept în față, spre a crea astfel o atmosferă mai

puțin rigidă. — Vorba e că tânărul a fost sedus de o servitoare în vîrstă de treizeci și cinci de ani, pe nume Johanna Brummer. N-am cea mai mică intenție să-l jignesc pe nepotul meu rostind cuvîntul « sedus », dar nu găsesc ceva mai potrivit în clipa asta.

Karl, care se apropiase deja de unchiul său, se răsuci să vadă fețele celor prezenți, voia să-și dea seama de impresia pe care o stîrnesc cele relatate. Nimeni nu rîdea, toți ascultau răbdători și gravi. De altfel nici nu-ți era la îndemîină să rîzi de nepotul unui senator cu prima ocazie care îți pică în cale. Nu același lucru se putea spune despre fochist, care-i surîdea lui Karl; faptul era, oricum, îmbucurător, pentru că era un semn de reîntoarcere la viață și, apoi, întru totul scuzabil, deoarece jos în cabină, Karl făcuse un mare secret din întîmplarea care era acum public dezbătută.

— Această Brummer, continuă unchiul, îi făcu nepotului meu un copil, un băiat zdravăn, care a fost botezat cu numele de Jakob, probabil după umila-mi persoană, despre care fata aceea știa — tot ce se poate — doar din vagile aluzii ale nepotului meu, aluzii care, din fericire — adaug eu acum ! — o impresionară profund pe această femeie. Spre a-l sustrage pe fiul lor de plata pensiei alimentare și spre a evita un scandal în care să fie ei înșiși amestecați, — subliniez că nu cunosc nici legile de acolo nici situația părinților — pentru a evita, așadar, plata pensiei și scandalul, îl expediară pe fiul lor, pe iubitul meu nepot, în America și — după cum bine vedeți — cît se poate de prost echipat. Fără unul din acele semne sau acele minuni care doar în Lumea Nouă se mai pot întîmpla, acest tânăr, rămas singur, nesprijinit de nimeni, ar fi decăzut cît se poate de repede, devenind o pușlama de port, în vreo stradă din apropiere, dacă servitoarea aceea n-ar fi așternut pe hîrtie toată povestea — scrisoarea mi-a parvenit alaltăieri, după multe tărăgănări — dîndu-mi semnalmente nepotului meu și, din fericire, și numele vasului pe care s-a îmbarcat. Dacă mi-ar trece prin cap să vă distrez, domnilor, v-aș citi părți din această scrisoare, mărturisii senatorul și scoase din buzunar două enorme coli de hîrtie acoperite cu un scris mărunt. Sînt sigur că această scrisoare v-ar impresiona, căci este ticluită destul de primitiv, deși întotdeauna cu bune intenții și dovedind foarte multă dragoste pentru tatăl copilului. Dar nu intenționez să vă distrez mai mult decît o cere însăși înțelegerea situației și nici n-aș voi, tocmai la înțîia noastră întrevvedere, să lezez pe nepotul meu în sentimentele pe care probabil că mi le mai poartă. El va fi liber să parcurgă scrisoarea, dacă va crede de cuviință, în tihna camerei sale, care îl așteaptă.

Karl nu mai avea nici un fel de sentiment pentru această fată, înconjurată de ceața unui trecut care se îndepărta mereu, el o vedea pe aceasta

lenevind în bucătărie, sprijinită cu coatele pe bufet ; de cîte ori intra acolo, fie pentru un pahar cu apă, fie pentru a transmite o dispoziție a mamei sale, aceasta îl privea. Tolănită pe bufetul acela, ea scria uneori și îl privea pe Karl îndelung, spre a se inspira. Alteori își acoperea ochii cu mîinile, nevoind să știe de nimeni și nimic. Cîteodată îngenunchia în mica ei cămăruță de lîngă bucătărie și se ruga în fața unui crucifix de lemn. Karl nu se uita la ea decît rareori și cu timiditate, prin ușa întredeschisă. Uneori, fata fugea hai-hui prin bucătărie și dispărea cu un ris de vrăjitoare atunci cînd îl zărea pe Karl. Alteori, după ce intra el, ea închidea ușa de la bucătărie, blocînd clanța cu mîna, pînă cînd acesta îi cerea să plece. Cîteodată îi aducea lucruri pe care el nu le ceruse și nu le dorea și pe care ea i le punea în brațe fără să scoată o vorbă. Într-o bună zi însă aceasta strigă « Karl ! » și oftînd și făcînd grimase, îl conduse — pe cînd el amuțise în fața acestui familiarism — îl conduse în cămăruța ei, pe care o încuie cu cheia. Îl strînse de gît, gata să-l sugrume, și, în timp ce îl rugă s-o dezbrace, îl dezbracă ea pe el, îl culcă în patul ei ; ai fi zis că are de gînd să-l păstreze de acum încolo numai și numai pentru ea, spre a-l putea mîngîia și a-l îngriji pînă în vecii vecilor. « Karl, o Karl al meu ! » țipa ea, ca și cum totul ar fi fost limpede, prada deja obținută prin chiar faptul că el se găsea acolo, că exista lîngă ea ; Karl în schimb nu vedea nimic și era foarte incomodat de mormanul acela de așternuturi calde, pe care îl îngrămădisise — după cît își da seama — anume pentru el. Ea se lungi alături, căutînd să-i afle unele secrete și, pentru că el n-avea cunoștință de așa ceva, ea se supără, mai în glumă, mai în serios, îl zgîlțîi, îi ascultă bătăile inimii oferindu-și pieptul ca să le asculte și el pe ale ei, ceea ce Karl nici nu voia să audă ; își lipi burta dezgolită de trupul lui, îi umblă cu mîna printre picioare cu un gest atît de scîrbos încît Karl își smuci capul de pe pernă, încordîndu-și gîtul, în vreme ce ea îl împinse cu pîntecul de cîteva ori în șir ; veni un moment cînd puteai crede că ea face parte din trupul lui și, foarte probabil că din acest motiv, Karl simți o cumplită nevoie de ajutor. Se întoarse, în sfîrșit, plîngînd, în patul lui, după mii de rugăminți ale fetei de a-l revedea. Asta a fost tot ; unchiul reuși totuși să țeasă o întregă poveste. Dacă unchiul fu vestit de sosirea sa, înseamnă că bucătăreasa se gîndise la el. E un gest frumos din partea ei, care merita răsplătit odată și odată.

— Ei ! strigă senatorul, spune-mi deschis, sînt sau nu unchiul tău ?

— Ești unchiul meu, răspunse Karl și îi sărută mîna, ceea ce lui îi aduse imediat un sărut pe frunte. — Sînt foarte fericit că te-am întîlnit, dar să știi că greșești zicînd că părinții mei nu spun decît lucruri urîte despre dumneata. Afară de aceasta, în relatarea dumitale s-au strecurat

și unele inexactități, adică vreau să spun că, de fapt, nu toate s-au petrecut întocmai. Se înțelege că de la o asemenea depărtare e greu să judeci lucrurile fără greș; la urma urmei, nu-i nici o nenorocire dacă domnii au luat cunoștință, într-un chip mai puțin exact, despre unele detalii cărora nu le acordă importanță.

— Ai dreptate, fu de acord senatorul; îl conduse pe Karl spre căpitan, care vădea un marcat interes și simpatie, întrebînd: — Așa-i că am un nepot extraordinar?!

— Sînt fericit să-l cunosc pe nepotul dumneavoastră, zise căpitanul și se înclină într-o manieră proprie oamenilor cu educație militară.—Este o cinste deosebită ca vasul meu să fie locul unei asemenea întîlniri. În schimb, călătoria la clasa a doua a fost, îmi închipui, cît se poate de neplăcută; niciodată nu poți prevedea anturajul. Noi însă facem tot ce ne stă în putință să ușurăm voiajul pasagerilor de pe puntea de mijloc; cu mult mai mult decît o fac, de exemplu, cei de pe liniile americane. E adevărat, n-am reușit să transformăm această călătorie într-un agrement.

— Nu mi-a dăunat cu nimic.

— Nu i-a dăunat cu nimic!, repetă senatorul rîzînd cu poftă.

— Teamă mi-i, în schimb, că mi-am pierdut cufărul... și tînarul își aduse astfel aminte de tot ce a pătimit, gîndindu-se totodată la ceea ce avea de făcut de acum încolo; se întoarse și îi văzu pe cei prezenți cum stau la locurile lor și îl scrutează — erau muți de respect și uimire. Numai pe fețele funcționarilor portuari puteai citi severitate și suficiență, părăind că regretă de a fi venit pe vas la timp nepotrivit; interesul lor era mai degrabă captat de ceasul de buzunar pe care și-l puseseră în față decît de tot ce avusese loc ori putea, eventual, să urmeze.

Primul care dădu glas sentimentelor sale de simpatie, după căpitan, fu — în mod cu totul ciudat — fochistul.

— Te felicit din toată inima, spuse acesta, scuturînd zdravăn mîna lui Karl; îi da astfel a înțelege că îi este cumva și recunoscător.

Cînd fu pe punctul să se adreseze în chip similar senatorului, acesta din urmă se retrase un pas înapoi, semn că fochistul întrecuse limitele. El înțelese și renunță pe loc.

Altminteri se comportară toți ceilalți; înconjurară pe Karl și pe senator cu o veselie exuberantă. Așa se trezi Karl mulțumindu-i lui Șubal pentru felicitările pe care acesta i le prezentase. Funcționarii portuari se apropiară printre ultimii, cînd calmul se mai restabili, și spuseră două vorbe în englezește, făcînd astfel o impresie ridicolă.

Senatorul era dispus să-și savureze plăcerea pînă la capăt și aduse vorba despre niște fleacuri ce nu meritau nici o atenție; fleacurile acestea

au fost nu numai suportate, dar și urmărite atent de întreaga asistență. Aminti astfel că în carnețelul său sînt notate principalele semnalmente ale lui Karl. extrase din scrisoarea bucătăresei, ca să le aibă la îndemînă. pentru orice eventualitate. Mai informă că în timp ce fochistul își desfășura insuportabila pălăvrăgeală, își scosese carnețelul cu unicul scop de a-și mai goni urîtul, amuzîndu-se în a confrunta observațiile primitive ale bucătăresei cu trăsăturile lui Karl.

— Iată, așadar, pe ce cale își poate găsi cineva nepotul, sfîrși senatorul pe un ton care invita la o reînnoire a felicitărilor.

— Dar ce se va întîmpla cu fochistul?, se interesează Karl după aceste istorisiri ale unchiului. Avea credința că noua lui situație îi permite să exprime exact ceea ce gîndește.

— Cu fochistul se va întîmpla ceea ce trebuie să se întîmple, adică ceea ce va găsi de bună cuviință domnul căpitan, vorbi senatorul. Sîntem săturați pînă peste cap de acest fochist și nu mă îndoiesc că toți domnii aci de față gîndesc la fel.

— Acest lucru nu poate fi decisiv într-o chestiune de dreptate, obiectă Karl; aflîndu-se între unchiul său și căpitan, se credea chemat să influențeze jocul balanței, gîndind că soarta celuiilalt se află în mîinile lui.

Fochistul în schimb părea că nu mai speră nimic. Mîinile și le vîrîse pe jumătate pe după cureaua nădragilor, în vreme ce o bucată a cămășii sale bălțate îi spînzura în afară, scăpată din cingătoare pe cînd gesticulase agitat. Lui însă puțin îi păsa de toate astea; își vărsase tot năduful, așa că n-avea decît să-i vadă cele cîteva zdrențe pe care le avea pe el și apoi să-l dea afară. Fochistul îl și văzu pe servitor și pe Șubal, cei mai mărunți în rang, împlinind această ultimă însărcinare. După aceea Șubal va trăi în liniște și nu-și va mai ieși din fire, după cum se exprimase casierul șef. Căpitanul va putea angaja în voie, numai români, peste tot se va vorbi românește și toate vor fi la locul lor. Nu va mai exista un fochist care să pălăvrăgească în biroul casieriei centrale, oamenii vor reține doar amintirea destul de plăcută a ultimei sale pălăvrăgeli care, așa cum s-a exprimat senatorul, i-a înlesnit să-și descopere nepotul. De fapt, acest nepot voise să-i sară în ajutor în cîteva rînduri, achitîndu-se astfel cu prisosință și mult anticipat pentru faptul de a fi nimerit în brațele unchiului său. Fochistului nici nu-i trece prin minte să-i mai ceară băiatului ceva. Cît ar fi fost el de nepot de senator, tot nu putea clinti, nici măcar cu gîndul, puterea unui căpitan; la urma urmei, tot din gura lui, a căpitanului, trebuia să se audă cuvîntul hotărîtor. Conducîndu-se după sentimente proprii, fochistul aprecia că ar putea să-l scutească pe Karl de orice fel de privire inoportună; din păcate însă nu era nici un locșor în odaia aceea plină de dușmani unde să-și fi putut odihni privirile.

— Să nu înțelegi greșit situația, îl avertiză senatorul pe Karl. Se prea poate să fie o chestiune de dreptate, însă în același timp este o chestiune de disciplină. Ambele, și în special ultima, țin de decizia domnului căpitan.

— Ei, asta-i situația, bombăni fochistul.

Cei pînă la care ajungea acest dialog, zîbeau oarecum nedumeriți.

— De altminteri, l-am deranjat și așa prea mult pe domnul căpitan în chestiunile sale de serviciu care, nu încapе îndoială, sporesc în chip considerabil la sosirea în portul New-York. Deci e tocmai timpul să părăsim vasul, spre a nu împinge lucrurile prea departe ; o intervenție nelalocul ei riscă să transforme meschina ceartă a doi mașiniști într-un eveniment. Înțeleg prea bine atitudinea ta, dragă nepoate, și tocmai asta mă face să te duc cît mai repede de aici.

— Voi ordona să vi se pregătească imediat o barcă, anunță căpitanul care, spre surprinderea lui Karl, nu avu nici cea mai mică obiecțiune față de atitudinea unchiului său ; cuvintele acestuia trebuiau apreciate, în orice caz, drept umilitoare. Casierul șef se repezi la biroul său și transmise *bossman*-ului prin telefon ordinul căpitanului.

«Nu mai e nimic de făcut ; un deget nu pot mișca fără a-i ofensa pe toți cei de față, își făcu Karl socoteala. Dar nici nu pot să-l părăsesc pe unchiul meu, tocmai acum cînd m-a regăsit. Căpitanul este, tot ce se poate, un om politicos, dar nimic mai mult. Cînd e vorba de disciplină s-a isprăvit și cu politețea lui, iar vorbele unchiului parcă au fost citite chiar din sufletul căpitanului. Cu Șubal n-am ce vorbi, ba îmi pare rău că i-am întins mîna. Restul celor de aici sînt un fel de pleavă. »

Absorbit de aceste gînduri, se apropie de fochist, îi scoase mîna dreaptă de după cureaua și o luă într-a lui, jucîndu-se cu ea.

— Dar de ce nu vorbești odată ? întrebă el. De ce înghiți toate astea ?

Fochistul se mulțumi să-și încrețească fruntea, de parcă s-ar fi gîndit intens la ceea ce avea de spus ; în cele din urmă privirea lui coborî asupra mîinilor care își luau adio (mîna lui se odihnea în aceea a lui Karl).

— Ți s-a făcut o nedreptate cum nu s-a făcut nimănui pe acest vapor, asta o știi bine.

Karl mîngîia degetele fochistului, în vreme ce acesta privea în jur cu ochi lucitori, de parcă ar fi dat peste el o fericire pe care nimeni nu i-o putea răpi.

— Trebuie să te aperi, să spui « da » sau « nu », altminteri oamenii nu au de unde să cunoască adevărul. Promite-mi că ai să-mi ascuți povețele, pentru că — spre marele meu regret — presupun că n-am să te mai pot ajuta.

Karl începu să plîngă; își apropie mîna crăpată, aproape inertă a fochistului, pe care o lipi de obrazul său și o acoperi cu sărutări, ca pe o comoară de care trebuia să se despartă. Senatorul se apropie de cei doi și, cu un gest plin de îngăduință, îl trase deoparte pe nepot.

— Fochistul ăsta pare să te fi vrăjit, zise el, uitîndu-se nu atît la Karl, cît la căpitan, căruia îi făcu cu ochiul. — Erai singur și părăsit cînd ai dat peste acest om, căruia — lucru foarte lăudabil ! — îi arăți recunoștința ta. Rogu-te însă, dragul meu, nu exagera și caută să-ți înțelegi poziția socială.

La ușă se iscă o gălăgie infernală; se auzeau țipete și se părea că cineva este izbit cu brutalitate în ușă. Își făcu apariția un marinar, într-o ținută cam neglijentă, avînd prins la brîu un șorț de femeie.

— Sînt o mulțime de oameni aici !, strigă el, făcînd o mișcare largă cu cotul, croindu-și parcă în continuare drum prin mulțime. În cele din urmă își veni în fire și fu tocmai pe punctul de a-l saluta pe căpitan, cînd băgă de seamă în ce hal era; își smulse de la brîu șorțul acela, îl azvîrlî la pămînt și se plînse de mama focului : — E de-a dreptul dezgustător; m-au legat cu un șorț de fată !

Bătu imediat din călcîie, puternic, și salută. Careva schiță un zîmbet, însă căpitanul interveni sever :

— Așa da, înțeleg și eu să fie cineva cu chef; dar cine sînt cei de afară ?

— Sînt martorii mei, spuse Șubal, apropiindu-se. — Rog respectuos să scuzați purtarea lor necorespunzătoare. Odată voiajul terminat, în oameni parcă intră necuratul.

— Cheamă-i imediat aici, ordonă căpitanul și, întorcîndu-se apoi spre senator, îi vorbi cu politețe, dar fără a pierde timp de prisos : — Rog să aveți amabilitatea a-l urma pe acest matelot, împreună cu nepotul dumneavoastră; el vă va conduce la barcă. E de prisos să mai spun ce plăcere și ce onoare a fost pentru mine să vă cunosc personal, domnule senator. Abia aștept să se ivească o nouă ocazie care să-mi permită să reiau cu dumneavoastră discuția cu privire la starea flotei americane, încît atunci — cine știe ? — s-ar putea să fim iar întrerupți într-un mod atît de agreabil ca acum.

— Mi-e deajuns deocamdată acest unic nepot, zise unchiul rîzînd. Ei, și-acum, primiți, vă rog, din partea mea cele mai calde mulțumiri pentru amabilitatea dumneavoastră; la revedere. (Îl cuprinse pe Karl cu un gest ocrotitor, după care adăugă) : — N-ar fi exclus să petrecem timp mai îndelungat împreună cu ocazia viitoare noastre călătorii în Europa.

— M-ar bucura în mod sincer, mărturisi căpitanul.

Cei doi domni își strînseră mîinile cu putere. Karl nu putu să-i adreseze vreun cuvînt căpitanului, iar mîna i-o dădu doar în treacăt;

căpitanul fu împresurat de vreo cincisprezece inși care, deși se părea că se simt cu musca pe căciulă, intrară destul de gălăgioși, conduși de Șubal. Matelotul ceru senatorului permisiunea să meargă înainte; croi astfel loc pentru trecerea acestuia și a lui Karl, încât cei doi se strecurau cu ușurință printre oamenii care salutau înclinându-se. Aveai senzația că oamenii aceștia, dealtfel destul de cumsecade, priveau disputa dintre Șubal și fochist drept o distracție oarecare, al cărei ridicol nu putea înceta nici în fața căpitanului. Printre ei Karl o zări și pe Lina, fata de la bucătărie; era veselă, făcea semne cu mâna, după care își puse șorțul azvîrlit de marinar — era șorțul ei.

Cei doi îl urmară pe matelot; părăsiră biroul, străbătură un mic culuar cotit și, după numai câțiva pași, ajunseră în dreptul unei ușițe de unde cobora o scară marinărească pînă la barca pentru ei pregătită. Senatorul tocmai îl sfătui pe Karl să coboare atent cînd, chiar de pe prima treaptă, acesta izbucni în plîns. Senatorul întinse mîna dreaptă și-l luă de bărbie, îl strînse spre sine, apoi îl mîngîie cu stînga. În felul acesta coborîră, treaptă cu treaptă, strîns lipiți, pînă ajunseră în barcă, unde unchiul ochise un loc bun pentru Karl, drept în fața lui. La un semn al senatorului, vîslașii începură să tragă la rame și se detașară imediat de vapor. După numai câțiva metri, Karl descoperi, cu totul neașteptat, că evoluau tocmai pe partea înspre care dădeau ferestrele casieriei centrale. Toate cele trei ferestre erau înțesate de martorii lui Șubal, care salutau făcînd fel de fel de semne amicale; chiar și senatorul le mulțumi, iar un vîslaș, fără a-și părăsi truda, izbuti — printr-o mișcare abilă — să trimită o beza spre vas. În atmosfera acesta, toți îl ignorau pe fochist. Karl, care ședea genunchi în genunchi cu unchiul său, îl privi pe acesta drept în ochi și se îndoi că omul din fața lui va fi vreo-dată în stare să-l smulgă din inima sa pe fochist și să-i ia locul. Unchiul îi ocoli privirile, preferînd să urmărească jucăușele valuri din jurul bărcii.

UNCHIUL

În casa unchiului său, Karl se obișnuî repede cu noua lui situație. Nu e mai puțin adevărat că unchiul său căuta să-i îndeplinească și cele mai neînsemnate dorințe; Karl era astfel scutit de a trage învățămințe din tristele experiențe care îți dau, în genere, atîta bătaie de cap în primele zile petrecute pe meleaguri străine.

Camera lui Karl era situată la cel de-al șaselea etaj al imobilului; celelalte cinci etaje inferioare, plus alte trei sub nivelul solului, erau în întregime ocupate de întreprinderea unchiului. Karl era mereu uimit, cînd, ieșind dimineața din micul său dormitor, se trezea în această

cameră inundată de lumina ce pătrundea prin două ferestre și o ușă care da într-un balcon. Pe unde-ar fi fost el oare nevoit să se aciuzeze dacă ar fi debarcat ca un imigrant oarecare? Foarte probabil că nici n-ar fi fost primit în Statele Unite — era, dealtfel, și opinia unchiului său, care cunoștea legile privind imigrația — și, cine știe dacă n-ar fi fost expediat înapoi, în patrie, fără a se ține seama că, la urma urmei, el nu mai avea o patrie. Aici nu putea conta pe mila nimănui; ceea ce aflase Karl din lecturi despre America, se adevărea, sub acest aspect, pe deplin. După cum își da seama, aici numai cei avuți își puteau gusta din plin bucuria în mijlocul atîtor chipuri indiferente.

Un balcon îngust mărginea camera lui Karl; dacă în orașul său natal acesta ar fi fost — nu încapă îndoială — cel mai înalt punct de observație, aici el nu-ți oferea decît priveliștea unei străzi drepte, care evoluă printre două rînduri de clădiri retezate din acoperișuri, dispărînd undeva în depărtare, în plină ceață, din care se iveau contururile unei grandioase catedrale. Dimineța, strada oferea spectacolul unei circulații febrile, — care se prelungea și seara în viziunile nocturne ale tînărului; privită de sus, aceasta apărea ca o scurgere haotică, mereu alta, cu siluete omenеști deformatе, vehicule cu acoperișuri multicolore care emanau, la rîndul lor, un haos de zgomote, prăfărie și mirosuri tari. Totul era copleșit, pătruns de o lumină violentă, pe care vîrtejul lucrurilor o răscolea, reverberîndu-o cînd departe, cînd aproape, amăgînd ochiul și dîndu-ți senzația că te afli în fața unui clopot de sticlă care se prăbușește, clipă de clipă, asupra străzii.

Grijuliu, cum era în toate împrejurările, unchiul îl sfătui pe Karl să nu se oprească deocamdată în mod serios la vreo ocupație; să le cerceteze mai întîi pe toate, fără a se lăsa prins de vreuna. Îi mai spuse că primele zile pe care le trăiește orice european în America sînt comparabile cu o a doua naștere; deși n-ar fi voit să-i trezească lui Karl temeri inutile, unchiul îi atrase atenția că și dacă te-ai adapta, hai să zicem, mai iute decît unul picat din lună, tot trebuie să ții seama că întîile păreri sînt totdeauna șubrede și, în consecință, îți pot încurca principiile după care ai voi să-ți organizezi viața pe pămîntul american. Chiar unchiul cunoscuse cîtiva noi veniți care, ignorînd asemenea învățăminte, își pierdeau zile în șir adăstînd în balcon și urmărind, cu priviri de oi rătăcite, agitația străzii; erau de-a dreptul năuciți. Turistul își poate permite luxul — ba, într-o măsură i se recomandă chiar — să contemple, solitar, trepidația zilei new-yorkeze; dar pentru cel sortit să rămînă aici, asta înseamnă curată sinucidere — cuvîntul, deși poate cam tare, e cît se poate de potrivit pentru o atare situație. La una din vizitele pe care i le făcea, zilnic dar la ore diferite, pe fața un-

chiului se putea citi o vădită nemulțumire — îl găsea pe Karl în balcon. În consecință, se văzu nevoit să renunțe, de aici încolo, la această plăcere.

De altfel, nici nu era asta singura lui plăcere. În cameră se afla un birou american de toată frumusețea, așa cum își dorise ani de-a rândul tatăl său, care încercase chiar să și-l procure la o licitație, pe un preț accesibil; nu reușise în nici un chip, cu mijloacele lui modeste. Dar biroul lui Karl nici nu putea fi comparat cu acele preținse «birouri americane», peste care dădeai pe la diversele licitații publice europene. Biroul său avea, de exemplu, în jumătatea de sus, o sută de sertare de mărimi diferite, încât însuși președintele Statelor Unite și-ar fi putut găsi aici loc potrivit pentru fiecare din hîrțiile lui oficiale; pe deasupra, biroul mai avea și un indicator de poziții, încât prin simpla răsucire a unei manete declanșai un șir de manevre prin care sertarele se aranjau după gusturi și necesități. Pereții laterali, foarte subțiri, se aplecau lin, devenind fie baza, fie capacul unor sertare noi ivite din te miri ce. La o nouă mișcare a manetei, jumătatea de sus a biroului căpăta, cît ai bate din palme, noi și noi înfățișări, în funcție de viteza cu care acționai acel mecanism — încet de tot, ori cu o repeziciune aproape drăcească. Invenția era recentă, dar lui Karl îi amintea de vechiul «joc al magilor», pe care bîlciurile de Crăciun din țara sa îl înfățișau ochilor uimiți ai copiilor. De cîte ori nu întîrziase Karl înfolit în haine groase în fața moșneagului care, printr-o simplă învîrtire de manivelă, schimba pe loc scena. Ii făcea pe cei trei crai să înainteze în mers sacadat, aprindea steaua strălucitoare, dădea viață aceluia sărac interior unde se naștea Isus în iesle. Ori de cîte ori avea senzația că mama, pe care o știa în spatele său, nu prea urmărește jocul, el o făcea atentă, trăgînd-o de mîină, se lipea de ea și sublinia cu nereșitate exclamații, cele mai neînsemnate detalii din scena respectivă — vreun iepuraș ascuns în iarbă se ridica în două lăbuțe, gata să-și reia fuga — încît mama era nevoită să-l facă să tacă, punîndu-i palma la gură, ca ea să urmărească apoi spectacolul cu indiferența ei din totdeauna. Se înțelege că biroul, așa cum era el alcătuit, nu putea trezi asemenea amintiri; dar lungul șir al invențiilor se înlănțuie, pare-se prin felurite conexiuni, la fel ca și amintirile lui Karl. Deși Karl era încîntat, unchiului nu-i prea era pe plac biroul nepotului. Dar ce era să faci? toate birourile mai de doamne-ajută (cu unul de acestea voia să-l înzestreze pe nepot) erau acum prevăzute cu acest nou dispozitiv, care, la nevoie să poată fi montat fără multă cheltuială și la birouri de tip mai vechi. Oricum, unchiul nu uită să-i atragă atenția lui Karl că e bine să manipuleze dispozitivul cît mai puțin și, dacă se poate,

de loc. Spre a fi cât mai convingător, afirmă că mecanismul e foarte sensibil, se defectează ușor, iar repararea lui costă. Nu era însă greu să-ți dai seama că toate astea sînt doar pretexte; se vedea cât de colo că mecanismul se declanșează ușor, dar unchiul evita totuși să-l pună în funcțiune.

În primele zile, unchiul și nepotul aveau mereu a se pune de acord asupra cîte unei chestiuni; cu un astfel de prilej Karl amintise în treacăt că, acasă își satisfăcea uneori o plăcere — cînta la pian, nu prea des, atît cît îi îngăduiau puținele lui cunoștințe dobîndite alături de mama sa. Karl știa prea bine că a-i pomeni unchiului toate acestea înseamnă, în fond, s-i cere să cumpere un pian; o făcea totuși conștient, pentru că avusese timp să se convingă că unchiul nu-i dintre aceia care trebuie să facă economii. Pianul nu apărură totuși imediat, abia după vreo opt zile, cînd unchiul îl anunță pe un ton rece că pianul a fost procurat, și că, n-ar fi rău să supravegheze personal transportul. Nu era o treabă prea grea — în orice caz nu mai grea decît un transport oarecare — deoarece în clădire exista un ascensor special pentru mobilă, în care încăpea ușor încărcătura unui autocamion; era tocmai ascensorul cu care noul pian zbura înspre camera sa. Karl, la rîndul său, ar fi putut să urce deodată cu pianul și oamenii care-l transportau, dar cum alături, ascensorul de persoane era liber, îl preferă. Evoluînd printre etaje, mînuî astfel maneta ascensorului ca să se mențină tot timpul la nivelul celui alt ascensor și nu se sătura să privească prin pereții de sticlă frumosul instrument care era proprietatea sa. După ce pianul ajunsese în cameră și fusese așezat la locul lui, Karl — aproape nebun de bucurie — își trecu degetele pe deasupra clapelor, stîrnind întîiele sunnete; părăsi cîntatul, țîșni în picioare, se depărtă puțin și, cu mîinile în șold, rămase într-o contemplare mută. Era acum încîntat și de excelenta acustică a camerei sale. Încît scăpa acum văzînd cu ochii de neplăcuta senzație pe care o avusese inițial; că-i sortit să zacă închis într-un *building*. La urma urmei, nimic din interiorul acelei camere nu amintea de fața exterioară a clădirii cu aspect de cușcă metalică; înlăuntrul totul era confortabil și la locul său. La început, Karl își puse speranțe mari în posibilitățile sale muzicale; uneori, mai ales seara, înainte de a adormi, îi trecea prin minte gîndul îndrăzneț și năstrușnic că îndeletnicirea sa muzicală ar putea influența direct modul de viață american. Sunau, e drept, destul de straniu acordurile melodiei lui care se revărsau prin fereastra deschisă în strada plină de zgomote: era un vechi cîntec soldătesc din patria sa, pe care și-l îngînau unii altora ostașii seara, stînd rezemați în rama ferestrelor cazarmii și privind nostalgic piața peste care se lăsa întunericul. Degeaba privea

Karl jos, în strada dreaptă, pentru că acolo nu se schimba nimic, strada rămânea aceeași — părticică dintr-un imens circuit a cărui neconținută mișcare nu putea fi oprită în loc decît cunoscînd, eventual, multe forțe care o propulsau. Unchiul suportă fără obiecțiuni cîntatul la pian, mai cu seamă că și Karl căuta să-l cruțe, oferindu-și destul de rar această plăcere; se întîmplă chiar ca într-o zi unchiul să-i aducă nepotului partiturile unor marșuri americane — fără a uita, bineînțeles, imnul național — dar era limpede că nu pasiunea pentru pian îl îndemna la aceasta. Dealtfel, într-o altă zi, îl întrebă pe Karl într-un mod foarte serios dacă nu-i dispus să studieze vioara și cornul de vînațoare. Prima și cea mai importantă ocupație a lui Karl rămînea totuși studiul limbii engleze. Un tînăr profesor de la Academia comercială se prezenta în acest scop acasă la Karl, în fiecare dimineață la orele șapte; îl găsea deobicei instalat la birou, în fața caietelor, ori plimbîndu-se prin cameră și memorînd. Karl era convins de importanța însușirii rapide a limbii engleze și înțelegea totodată că, progresînd în ritm susținut, îi face unchiului său cea mai mare bucurie. Reuși să depășească în scurt timp expresiile « bună ziua », « la revedere », mici saluturi la care se limitau inițial convorbirile sale în englezește cu unchiul; aborda acum propoziții din ce în ce mai întinse, ceea ce oferea un climat prielnic pentru a-și face unul altuia confidențe. Într-o seară, Karl reuși pentru prima oară să recite o poezie americană — era vorba de descrierea unui incendiu — și unchiul, pe deplin satisfăcut, îl ascultă cu o anumită solemnitate. În camera lui Karl se aflau numai ei doi. Lîngă fereastră sta unchiul, care privea cerul în amurg și urmărea cadența versurilor bătînd tactul cu palma, ușor; la doi pași de el, Karl se străduia să treacă peste dificultățile exprimării poetice, ținîndu-se bățos și privind undeva într-un punct fix.

Cu cît cunoștințele de engleză ale lui Karl se lărgeau, sporea și plăcerea unchiului de a-l prezenta prietenilor săi, păstrînd însă, pentru orice eventualitate, profesorul de engleză în apropierea lui Karl. Prima cunoștință care i se oferă, într-o dimineață, fu un tînăr zvelt și extraordinar de suplu, pe care unchiul îl complimentă în fel și chip pe cînd îl introducea în camera lui Karl. Dintr-o ochire recunoșteai în el un fiu de milionar, ca atîția alții; judecat cu ochi de părinte, nu putea fi decît un trîntor care trăia de așa manieră, încît era deajuns să cunoști o singură zi din viața lui, pentru a-ți produce un dezgust profund. Părea că știe ori că bănuiește un asemenea lucru și, pentru a-l preîntîmpina, tînărul milionar avea în ochi și pe buze un zîmbet de extaz continuu, pe care și-l adresa sie-și, celui cu care vorbea, întregii lumi.

În compania acestui tînăr, un oarecare Mack, avea să facă o plimbare călare, hotărîtă cu asentimentul cert al unchiului; era fixată pentru orele cinci și jumătate în zori și avea să aibă loc în manejul școlii de călărie sau în aer liber. La început, Karl ezită să accepte, deoarece niciodată nu se urcase pe un cal și, înainte de a întreprinde ceva, ar fi voit să se familiarizeze cît de cît cu călăria; atît unchiul cît și Mack aduseră destule argumente, spunînd că a călări nu înseamnă a fi stăpîn pe cine știe ce fel de artă, călăria-i un simplu agreement, un exercițiu sănătos — susținură ei — și Karl în cele din urmă consimți. Trebui așadar să se scoale la orele patru și jumătate, lucru care-i dădu destule necazuri, pentru că ar fi tot dormit după lungă și încordată lui contemplare de peste zi; noroc că necazul i se risipea de îndată ce intra în baie. Era acolo un duș, cu o sită mare ce acoperea cada în lung și-n lat. Care dintre colegii lui de școală, fie chiar și os boieresc, s-ar fi putut lăuda cu asemenea baie, și încă aparținîndu-i în exclusivitate? ! Întîrzia deci lungit în cadă, cu brațele date în lături, și se lăsa mîngîiat de potopul de apă calduță, apoi caldă, apoi din nou calduță și, înfîrșit, rece ca gheața, după pofta inimii; se lăsa biciuit de apă fie în întregime, fie doar o parte a corpului. Gusta din plin clipele acestea, care erau pentru el un fel de prelungire a somnului, căci îi plăcea să stea culcat cu ochii închiși, pînă cînd simțea cum i se preling pe obraji, spărgîndu-se, ultimele picături răzețe. La manejul școlii de călărie, de cum cobora din impunătoarea mașină a unchiului său, îl întîmpina profesorul de engleză. Mack întîrzia întotdeauna; și-o permitea fără grijă, pentru că adevăratul antrenament nu începea în absența lui. Pe cine altul dacă nu pe el îl așteptau caii aceia gata să-și risipească somnolența și să se ridice, ageri, în două picioare? ! Nu șuiera oare mai tare biciul imediat ce apărea el în manej? Nu se iveau deodată, în potcoava tribunelor, o mulțime de spectatori — grăjdari, elevi de-ai școlii, fel de fel de vizitatori ocazionali? !. . . Karl nu voia să piardă timpul pînă la sosirea lui Mack; îl folosea învățînd exerciții pregătitoare pentru un viitor călăreț. Exercițiile acestea — care durau zilnic cam un sfert de oră — le făcea cu un lungan care, printr-o singură ridicare de mîină, atingea crupa celor mai înalți cai ai manejului. Erau instructaje care nu prea aduseră succese lui Karl; atîta doar că avusese prilejul să-și însușească tot felul de văicăreli, pe care, încă gîfîind de istoveală, îi plăcea să le adreseze profesorului său de engleză, veșnic rezemat de-o porțiță și moțîind. Dar toate sîcîielile fizice dispăreau odată cu sosirea lui Mack. Lunganul era expedit și în crepusculul matinal al manejului nu se auzea decît galopul cailor, nu se zărea decît brațul lui Mack înălțat cu autoritate undeva dinaintea lui Karl, pentru a da

comenzi. Această distracție, care avea darul să risipească somnul, se încheia după exact o jumătate de oră. La plecare — în cazul că era mulțumit de lecție — foarte grăbitul Mack îl bătea pe Karl încurajator cu palma peste obraz, după care dispărea; nu-l mai aștepta pe colegul lui nici cît să iasă împreună pe poartă. Karl urca în mașină însoțit de profesorul lui și pleca să-și facă lecția de engleză; spre a nu pierde timpul traversînd o arteră aglomerată, evitau, de cele mai multe ori, drumul cel mai scurt dintre școala de călărie și casa unchiului. Nu tre-cu mult timp și Karl își reproșă că-l deranjează inutil pe profesorul de engleză; îl rugă pe senator să-l scutească pe acest om obosit de a-l mai însoți la manej, deoarece acum nu-i era prea greu să se înțeleagă cu Mack. Unchiul chibzui un timp, apoi acceptă.

Mai greu se hotărî unchiul să accepte ca nepotul să pătrundă cît de cît în miezul afacerilor sale, cu toate că nu o dată Karl își exprimase această dorință. Întreprinderea unchiului era un fel de casă de comi-sion și expediție — Karl nu mai întîlnise în Europa, după cîte își amintea, ceva asemănător; se făcea aici un soi de comerț intermediar, dar nu între producători și consumatori sau între negustorii înșiși, ci se mijlocea livrarea de mărfuri și materii prime către marile carteluri industriale și se operau schimburi între diferite consorții. Era deci o întreprindere de proporții gigantice, care se ocupa deopotrivă de achiziții, depozitări, transporturi și vînzări, încît avea mereu legături telefonice sau telegrafice diverse cu nenumărați clienți. Sala telegrafelor nu era mai mică, ba chiar o întrecea pe aceea a Ofi-ciului telegrafic din orașul său natal, pe care o vizitase cîndva cu un coleg de școală, ținîndu-se de mîină. În sala telefoanelor nu vedeai alt-ceva decît ușile cabinelor deschizîndu-se și închizîndu-se într-una, iar soneriile țîrîiau de pretutindeni asurzitor. Odată unchiul său des-chise ușa primei cabine; sub potopul luminii electrice, în fața lui Karl apăru un funcționar total indiferent la ceea ce se mișca în jur, avînd pe cap un cerc de oțel și urechile strivite sub ciupercile a două receptoare. Brațul drept și-l lăsase să zacă inert pe măsura de dinaintea lui, ca și cum acesta ar fi fost de plumb, în timp ce creionul dintre degete îi zvîcnea într-una cu o iuțeață uimitoare, de mecanism. Era cît se poate de laconic în tot ce spunea la microfon acest om și se vedea că-i de-a dreptul pornit împotriva cuiva care, probabil, îi ceruse oarecare lă-muriri; dar înainte de a intra în replică cu acel cineva, funcționarul auzi în aparat ceva care-i captă auzul și interesul, făcîndu-l să coboare ochii pe hîrtie și să noteze. Unchiul îi explică lui Karl, vorbind în șoaptă, că omul acela era nevoit să vorbească extrem de puțin, ori de loc, din o mie de motive: aceleași mesaje pe care funcționarul le primea la

telefon erau recepționate concomitent de alți doi, spre a fi, în cele din urmă, comparate, și a se exclude orice greșală. Când unchiul trecu pragul ușii împreună cu Karl, tocmai intrase acolo și ieși imediat ca o furtună unul din practicanții trimiși să ridice un mesaj. De altfel, în tot oficiul acela era un du-te-vino perpetuu, oamenii goneau dintr-o parte în alta. Nu se salutau între ei, această formalitate fiind complet desființată; fiecare umbla cu ochii în pământ, purtat de grija să înainteze cât mai iute pe urmele celui de dinaintea lui, examinând — eventual — din mers, cu ochi de expert, ba un cuvântel, ba o cifră de pe hîrțile acelea care jucau teribil sub fluxul agitației.

— Ai înfăptuit într-adevăr ceva grandios, îi spuse Karl unchiului său, în cursul unei vizite în respectiva întreprindere; *building-ul* acela era de necuprins și o trecere oricît de superficială de-a lungul multelor lui secții dura cîteva zile.

— Unde mai pui că tot ce vezi am realizat singur. Acum treizeci de ani n-aveam decît o biată magazie în port, unde se descărcau cel mult cinci lăzi pe zi; mă întorceam acasă plouat, cu nasul în pământ. Astăzi? ei bine, astăzi nu mai sînt în portul acela decît două antrepozite care să semene cu ale mele, iar vechea magazie am transformat-o în sală de mese și depozit de unelte pentru cele șaizeci și cinci de echipe de docheri care lucrează pentru mine.

— E de-a dreptul fantastic ! exclamă Karl.

— Aici toate evoluează rapid, afirmă unchiul, încheind astfel discuția.

Într-o bună zi, unchiul veni la Karl pe la prînz, cu puțin înainte ca tînărul să se fi așezat la masă, singur, cum avea obiceiul. Îi ceru să-și îmbrace repede un costum negru; aveau să ia masa împreună, însoțiți de doi parteneri de aiaceri. În vreme ce Karl se îmbrăca în camera alăturată, unchiul se așează la birou și parcurse tema lecției de engleză pe care Karl tocmai o terminase; lovi cu pumnul în masă și spuse cu toată gura :

— Excelent, da, într-adevăr excelent !

Auzindu-l, Karl se îmbracă — se-nțelege — mai bine dispus; la urma urmei, nici nu mai avea nevoie să i se confirme că izbutise să învețe mulțumitor limba engleză.

În sufragerie, loc ce-i amintea mereu de seara sosirii, îi găsiră pe cei doi domni, care se ridicară pentru a saluta; erau înalți și grași, unul se numea Green, iar cel de-al doilea era un oarecare Pollunder. Se înțelege că reținu amănuntele astea mai tîrziu, în timpul conversației de la masă, pentru că unchiul nu se ostenea să-și prezinte cunoștințele. Îl lăsa pe Karl să descopere cu proprii ochi ceea ce putea fi necesar să-l intereseze. În timpul mesei, nu se abordară decît chestiuni intime

de afaceri, ceea ce pentru Karl era o bună ocazie de a se familiariza cu termenii comerciali, dar să și mănînce în voie, așa cum trebuie să facă un adolescent care, înainte de toate, trebuie să se hrănească; masa era pe terminate cînd domnul Green se aplecă înspre Karl și, alegîndu-și în mod vădit cuvintele pentru a vorbi o engleză cît mai clară, îl întrebă care sînt primele lui impresii despre America. Se făcu o liniște de mormînt; Karl schimbă cîteva priviri cu unchiul său, după care răspunse destul de amplu, căutînd să se facă astfel agreabil. Ba, pentru a-și manifesta într-un fel recunoștința că i se dă atenție, folosi un limbaj cu o oarecare tentă new-yorkeză; una din expresiile lui stîrni atîta rîs printre comeseni, încît Karl crezu că a făcut cine știe ce greșală grosolană. Dimpotrivă, spusese chiar ceva foarte nostim, după cum declară domnul Pollunder. Acest domn Pollunder părea a-l simpatiza în chip vădit pe Karl; în timp ce unchiul își reîncepu convorbirea de afaceri cu domnul Green, domnul Pollunder îi îngădui lui Karl să-și apropie scaunul de-al lui. Îl întrebă, înainte de toate, cum îl cheamă, ce origine are, cum a decurs călătoria, apoi, dîndu-i răgaz să se odihnească un pic, începu el însuși să povestească; vorbea precipitat, rîzînd și tușînd, despre sine, despre fiica sa, împreună cu care locuia pe o mică proprietate de țară, unde nu-și putea îngădui să-și petreacă decît serile, pentru că era bancher și ocupațiile îl rețineau toată ziua la New-York. Karl fu imediat invitat călduros să vină la moșia lui, căci, așa cum susținea domnul Pollunder un american proaspăt zămislit, cum era Karl, simțea fără doar și poate nevoia să mai evadeze uneori din New York, spre a se recrea. Karl ceru unchiului permisiunea de a primi invitația și acesta i-o acordă; părea chiar destul de încîntat de idee, dar nu stabili vreo dată și nici nu mai aduse în discuție chestiunea, așa cum s-ar fi așteptat Karl și, desigur, domnul Pollunder.

Nu mai tîrziu decît a doua zi, Karl fu chemat însă într-unul din birourile unchiului său (numai în acel imobil el avea zece birouri diferite), unde îl găsi pe senator împreună cu Pollunder, șezînd comod în fotoliile lor; păreau destul de tăcuți.

— Domnul Pollunder, începu unchiul, iar figura lui abia se distinge în semiobscuritatea camerei, domnul Pollunder a venit să te ia la moșie, după cum am discutat ieri.

— Nu știam că acest lucru se va întîmpla chiar azi, spuse Karl, altminteri aș fi fost gata pregătit.

— Păi, dacă nu ești gata, poate-i mai bine să amînăm vizita pentru altă dată, sugerează unchiul.

— Nici un fel de pregătire l strigă domnul Pollunder, un tînăr este întotdeauna pregătit pentru orice.

— Nu-i vorba atît de el, se adresează unchiul spre oaspetele său. Mă gîndesc că ar trebui totuși să tragă o fugă pînă în camera lui, ceea ce v-ar întîrzia pe dumneavoastră.

— Am, slavă Domnului, timp suficient, spuse domnul Pollunder. Am prevăzut o asemenea întîrziere, fapt pentru care mi-am încheiat treburile mai devreme.

— Poftim, ce neplăceri îi faci de pe acum cu vizita ta, îl apostrofă unchiul pe Karl.

— Îmi pare rău, spuse acesta, dar să știți că nu întîrzii, revin în cîteva secunde; și vru s-o rupă la fugă.

— Nu-i nici o grabă, interveni domnul Pollunder, nu-mi cauzați nici un fel de neplăceri; dimpotrivă, vizita dumneavoastră îmi oferă o deosebită satisfacție.

— Vezi că mîine pierzi ora de călărie. Ai contramandat-o?

— Nu, zise Karl, și își dădu seama că această vizită, ale cărei perspectivă îl bucurase, devenea pentru el o povară. — N-am contramandat-o, pentru că n-am știut. . .

— Și, totuși, ești gata s-o pornești la drum?! întrebă unchiul cu vădit interes.

Îi sări în ajutor domnul Pollunder, acest om amabil, care-i spuse:

— În trecere voi opri mașina la școala de călărie și chestiunea se va aranja.

— Așa mai merge, păru să accepte unchiul; numai că Mack te va aștepta cu siguranță.

— De așteptat nu mă va aștepta, zise Karl, dar de bună seamă va fi acolo.

— Și atunci? interpelă unchiul, ca și cum intervenția lui Karl n-ar fi lămurit de fel lucrurile.

Din nou Pollunder fu acela care rosti cuvîntul decisiv:

— Dar Klara — așa se numea fiica domnului Pollunder — dar Klara îl așteaptă astă seară și-mi place să cred că are totuși o oarecare înție-tate asupra lui Mack.

— O, desigur, zise unchiul, apoi către Karl: fugi repede în camera ta! și bătu de cîteva ori mașinal în brațul fotoliului. Karl era deja în dreptul ușii cînd unchiul îl mai reținu zicînd: — Îmi place să cred că mîine vei fi înapoi la lecția de engleză.

— Ei, asta-i! se impacientă domnul Pollunder, și mirat, se foi în fotoliul său, cu mișcări scurte, atît cît îi îngăduia corpul său masiv. — Și de ce să nu rămîna și mîine toată ziua la țară? L-aș aduce înapoi poimîine dimineața.

— Imposibil, se opuse unchiul. Nu pot să-i dau peste cap lecțiile. Mai târziu, când va avea o profesiune bine precizată, nu zic nu; îi voi îngădui cu plăcere să accepte pentru un timp mai îndelungat amabila dumneavoastră invitație, care mă onorează.

«Iată-l cum se contrazice», gîndi Karl.

— Păi, pentru o seară și o noapte, aproape că nu mai merită, se întristă domnul Pollunder.

— Asta a fost și părerea mea.

— Ei, trebuie să te mulțumești cu ce ți se dă, conchise Pollunder, amuzat. — Așadar. vă aștept, îi strigă el lui Karl.

Acesta, văzînd că unchiul său nu se mai opune, fugi în grabă.

Se întoarse repede, gata de drum; în birou îl găsi numai pe domnul Pollunder, unchiul plecase. Domnul Pollunder îl întâmpină cu nerezăcută satisfacție, îi luă ambele mîini în ale sale și i le scutură, voind parcă să se asigure că tînărul îl întovărășea într-adevăr. Încălzit de alergătură, Karl scutură și el mîinile domnului Pollunder, bucurîndu-se de evaziune.

— Plecarea asta nu l-a supărat oare pe unchiul meu?

— Nici gînd; nu trebuie să iei totul în serios. Senatorul este foarte preocupat de educația dumneavoastră.

— Oare v-a spus el însuși că adineaori a vorbit doar în glumă?

— O, desigur! îl liniști domnul Pollunder, pe un ton convins, sugerîndu-i astfel că ar fi exclusă orice interpretare echivocă.

— E ciudat totuși cu cîtă silă mi-a dat încuviințarea. Și-i sînteți doar prieten.

Deși refuza să o recunoască fățiș, nici domnul Pollunder nu-și putea explica situația; călătoreau prin amurgul cu zăpușeli și amîndoi meditară lungă vreme asupra aceluiași subiect, deși vorbeau mereu despre alte și alte lucruri.

Ședeau unul lîngă celălalt și se țineau de mîină, mai precis domnul Pollunder ocrotea mîna lui Karl, ținînd-o între ale lui. Karl, la rîndul său dorea să afle cît mai multe vești despre Klara, ca și cum lungul drum l-ar fi făcut nerăbdător cu ajutorul istorisirilor părea să ajungă mai repede acolo. Deși încă nu cunoscuse viața de seară a străzilor New-York-ului, cu vacarmul propagat în vîrtejuri peste trotuare și *avenide* — aveai impresia că-i stîrnit nu de oameni, ci de forțe exterioare acestui oraș! — Karl era numai ochi și urechi și nimic nu-l interesa înafara vestei domnului Pollunder, care era descheiată și ațîrna de acolo, în mod foarte pașnic, un lanț de culoare închisă. Străbătură străzi de-a lungul cărora lumea se grăbea fie alergînd, fie gonind în automobile, spre a nu întîrzia la spectacole; trecură prin car-

ere semi-centrale și ajunseră în suburbii, unde polițiștii călări le făceau semne ca mașina lor s-o ia mereu într-o altă direcție, pe străzi stralucitoare. Marile artere erau ocupate de lucrătorii din metalurgie așezați în grevă, care demonstau, făcând astfel aproape imposibilă circulația vehiculelor pe intersecții. Când mașina scăpa din stradelele întunecoase, cu zgomote surde, și traversa unul din bulevarde, care semăna cu o piață, apărea ca din pământ, împresurându-i, — lumea pestriță a trotuarelor, pe care nici n-o puteai urmări cu privirea; o masă compactă se deplasa într-o cadență greu perceptibilă și, cîntînd perfect unitar, ca un singur om. Pe porțiunile libere se zăreau, din cînd în cînd, cîte un polițai călare, umblînd la pas, ori purtători de drapele și fîșii de pînză întinse de-a latul străzii, ori cîte un conducător grevist înconjurat de tovarășii lui, ori ordonanțe, ori cîte un vagon de tramvai care n-avusese vreme să scape din zona primejdioasă și sta imobilizat, gol și cuprins de întuneric, în vreme ce vatmanul și taxatorul tîndăleau pe platformă. Mici grupuri de curioși se mențineau la o apreciabilă distanță de adevărații demonstranți, în ciuda faptului că ei habar n-aveau ce se întîmpla în realitate. Karl însă, bine dispus, se lăsa cuprins de brațul domnului Pollunder; era vrăjit de gîndul că peste puțină vreme va ajunge la un conac bine iluminat, în conjurat de ziduri și păzit de cîini, unde va fi întîmpinat cu toată ospitalitatea. Din pricina istovelii care-l cuprinsese, el nu-și mai putea păstra atenția trează și nu reținea cu precizie tot ce spunea domnul Pollunder; de aceea tresărea din vreme în vreme, își freca pleoapele, spre a ști — pentru o clipă măcar — dacă domnul Pollunder îi observase somnolența, lucru pe care nu l-ar fi vrut în ruptul capului.

O VILĂ ÎN ÎMPREJURIMILE NEW-YORK-ULUI

— Am sosit, zise Pollunder, smulgîndu-l pe Karl din somnolență.

Mașina stopă în fața unei vile de țară cum au bogătașii din împrejurimile New-York-ului; era mai încăpătoare și mai înaltă decît o cereau trebuințele unei singure familii. Era luminată doar partea de jos a acelei clădiri, deci nu puteai ști pînă la ce înălțime urcă zidurile ei. O străjuiau castani foșnitori și un grilaj de fier — porțile erau deja date în lături — iar o scurtă alee ducea pînă la scara casei. Karl coborî și, după oboseala pe care o simțea în oase, deduse că totuși călătoria durase cam mult. Undeva lîngă el, în întunericul din aleea cu castani, auzi vocea unei fete :

— În sfîrșit, iată-l pe domnul Jakob !

— Numele meu este Rossmann, se prezentă Karl, apucînd mîna întinsă a fetei; silueta acesteia se deslușea acum.

— Este doar nepotul domnului Jakob, preciză domnul Pollunder. Se numește Karl Rossmann.

— Asta nu schimbă cu nimic bucuria de a-l avea în mijlocul nostru, zise fata, căreia puțin îi păsa ce nume poartă oaspetele.

În timp ce se apropia de casă, flancat de domnul Pollunder și de fată, Karl întrebă :

— Dumneavoastră sînteți domnișoara Klara?

— Da, spuse aceasta, în timp ce o lumină slabă îi reliefa obrazul. Dar n-am vrut să mă prezint în plin întuneric.

« Ne-a așteptat oare în dosul grilajului? » se întrebă Karl, pe care mersul îl înviora.

— De altfel, mai avem un oaspete în seara asta, vesti Klara.

— Imposibil ! strigă Pollunder supărat.

— Domnul Green, zise Klara.

— Cînd a venit? se interesă Karl, cuprins parcă de o presimțire.

— Chiar acum. Credeam că i-ați observat mașina gonind prin fața voastră.

Karl se uită la Pollunder să vadă cum primește știrea; acesta avea mîinile vîrîte în buzunare și, după toate aparențele, umbla parcă mai apăsător.

— Nu-i de ajuns să locuiești în împrejurimile New-York-ului, ca să nu fii deranjat. Voi fi nevoit să mă mut mai departe, cu riscul să ajung pe la miezul nopții acasă.

Se opriră în capul scării de la intrare.

— Dar domnul Green n-a mai fost demult pe la noi, spuse Klara, (împărtășea întru totul părerea tatălui său, însă dorea să-l liniștească).

— De ce să vină tocmai în seara asta? se impacientă domnul Pollunder, și cuvintele lui se rostogoleau cu furie, prindeau un accent de mînie care se transmitea în tremurul puternic al buzei de jos, o bucată de carne flască și grea.

— Ai perfectă dreptate ! spuse Klara.

— Poate că nu va sta mult, își dădu cu părerea Karl și se miră el însuși cît de repede împărtășea părerea acestor persoane cu totul străine, pe care ieri încă nici nu le cunoscuse.

— O, nu, zise Klara. Pare să aibă o afacere importantă cu tata, cu care are de discutat îndelung; m-a și anunțat în glumă că, dacă țin cu tot dinadinsul să fiu o gazdă politicoasă, va trebui să le suport discuțiile pînă dimineață.

— Ei, asta-i bună ! Înseamnă că rămîne aici peste noapte ! exclamă Pollunder, ca unul peste care a dat o cumplită pacoste. — Ce aş avea mai bun de făcut — şi la acest gînd se însenină — ce aş avea mai bun de făcut decît să vă poftesc, domnule Karl, din nou în maşină şi să vă conduc la unchiul dumneavoastră. Seara asta tot e ratată şi, la urma urmelor, cine ştie cînd vă va mai permite unchiul dumneavoastră să ne vizitaţi. Ducîndu-vă înapoi încă în seara asta, e foarte probabil să nu vă refuze la prima ocazie.

Îl şi apucă pe Karl de mîină să facă ceea ce spusese. Dar tînărul nu se clinti şi Klara îl rugă pe tatăl său să renunţe la această intenţie, întrucît măcar ea şi tînărul vizitator nu pot fi cu nimic deranjaţi de prezenţa domnului Green; în cele din urmă îşi dădu seama şi Pollunder că nu opinia sa era cea hotărîtoare. Pe de altă parte — şi acesta a fost, pare-se, argumentul decisiv — se auzi deodată vocea domnului Green, care strigă din capul scării :

— Dar unde aţi rămas oare?

— Haideţi, îi îndemnă Pollunder pe cei doi şi o coti spre scara de la intrare.

Îl urmau Karl şi Klara care se studiau reciproc în lumina difuză. « Ce buze rumene are această Klara ! », îşi spuse Karl şi în faţa ochilor minţii îi apărură aproape instantaneu buzele domnului Pollunder; era de admirat cît de sublim se metamorfozaseră acestea în persoana fiicei sale.

— După cină, spuse Klara, ne vom retrage imediat în apartamentul meu, dacă vă va face plăcere, pentru a scăpa cel puţin noi de acest domn Green; tata, oricum, tot trebuie să se ocupe de el. Veţi avea, cred, amabilitatea să-mi cîntaţi ceva la pian, pentru că tata mi-a şi povestit cît de dotat sînteţi; în ceea ce mă priveşte, sînt cu totul incapabilă să fac muzică şi nici nu mă ating de pian cu toate că ador muzica.

Karl era total de acord cu propunerea Klarei, deşi l-ar fi dorit şi pe domnul Pollunder în mijlocul lor. Privind dimensiunile uriaşe ale domnului Green care se reliefa tot mai pregnant în timp ce urca scările — cu statura lui Pollunder se deprinsese deja — Karl nu mai spera să-l poată scăpa în seara asta pe domnul Pollunder de prezenţa aceluia om.

Domnul Green îi primi cam în fugă şi, ca şi cum ar fi avut prea multe chestiuni în restanţă, luă braţul domnului Pollunder, iar pe Karl şi pe Klara îi împinse dinaintea lui spre sufragerie. Florile de pe masă ţîşnite din horbota verde dădeau un aer sărbătoreasc acelei încăperi şi îi dublau regretul de a trebui să suportî prezenţa oaspetelui inoportun. Karl se opri în dreptul mesei, aşteptă să se aşeze mai întîi ceilalţi, şi se bucură la gîndul că uşa mare de sticlă va rămîne deschisă înspre grădină,

de unde pătrundea înăuntru o mireasmă puternică, încît te credeai ocrotit de o imensă boltă de verdeață. Dar domnul Green tocmai se repezi, gîfîind, să închidă această ușă de sticlă ; se aplecă și puse zăvorul din jumătatea de jos a ușii, apoi se întinse spre cel de sus, făcînd toate acestea cu tinerească pornire, încît servitorului, care sosi în grabă, nu-i mai rămase nimic de făcut. Primele cuvinte pe care domnul Green le rosti la masă arătau uimirea acestuia că senatorul îi dăduse voie lui Karl să facă această vizită. Își sorbea supa lingură după lingură și se apleca ba în dreapta, înspre Klara, ba în stînga, înspre domnul Pollunder ; explica de ce este el atît de mirat, și cît de tare veghează unchiul asupra lui Karl, și cum dragostea acestui unchi pentru nepot era prea mare pentru a mai putea fi numită dragoste de unchi.

« Nu-i ajunge că a dat buzna aici în chip cu totul nepotrivit, dar se mai bagă și în relațiile dintre mine și unchiul meu », își zise Karl și nu mai fu în stare să soarbă o singură înghițitură din supa aurie. Dar tocmai pentru a arăta cît de jenat se simte, începu — încremenit în mușenia lui — să-și leorpăie supa. Cina se desfășura încet, era un adevărat chin. Doar domnul Green și uneori Klara dovedeau o oarecare vioiciune, își găseau timp să mai rîdă din cînd în cînd. Domnul Pollunder se antrenă doar rareori în conversație, atunci cînd domnul Green aducea vorba de afaceri. Abandonă însă curînd și acest subiect, încît domnul Green fu mereu silit să readucă, în fel și chip, chestiunea pe tapet. Preciză că inițial nu avusese intenția să facă această vizită inopinată cu nici un preț. (Klara îl făcu atent pe Karl și acesta ciuli urechile, crezînd că se află în mare primejdie ; fata voia, pur și simplu, să-i atragă atenția că are în față o friptură și că se află la masă.) Nu avusese intenția să facă vizita cu nici un preț în sensul că afacerea în sine, deși de maximă importanță, putea fi abordată — în linii mari — încă în cursul zilei și în oraș, urmînd ca asupra amănunțelor să se trateze mîine ori mai tîrziu. În acest scop l-a căutat pe domnul Pollunder cu mult înaintea orei de închidere a biroului, dar fără șanse de reușită ; silit de împrejurări, a telefonat în cele din urmă acasă, a anunțat că pleacă din oraș, și iată-l ajuns aici.

— Înseamnă că trebuie să-mi cer scuze, zise Karl cu voce tare, încă înainte ca cineva să fi putut interveni. — Din pricina mea și-a părăsit astăzi domnul Pollunder mai devreme biroul și îmi pare cît se poate de rău.

Domnul Pollunder își acoperi cu șervetul cea mai mare parte a feței, în timp ce Klara îi surîse lui Karl ; nu era un surîs oarecare, de simplă simpatie, voia să-l influențeze într-un fel oarecare.

— Scuzele mi se par de prisos, vorbi domnul Green, în timp ce diseca cu meticulozitate un porumbel. — Dimpotrivă, sînt fericit că am ocazia să-mi petrec seara într-o societate atît de plăcută ; altminteri

aş fi cinat acasă, de unul singur, servit de bătrîna mea menajeră. Este o fiinţă atît de bătrîna încît îi vine greu să se mişte de la uşă pînă la masa mea ; pînă parcurge acest drum am timp să mă las în spătarul scaunului şi s-o studiez în voie, odihnindu-mă. Abia în vremea din urmă i-am smuls asentimentul ca servitorul să fie acela care aduce mîncărurile pînă în uşa sufrageriei ; de aici încolo însă — dacă am înţeles eu bine — alergătura îi aparţine în exclusivitate.

— Doamne, cîtă fidelitate ! exclamă Karl.

— Da, mai există fidelitate pe lumea asta, recunosc domnul Green şi, ducîndu-şi îmbucătura la gură, îşi mişcă limba în aşa fel, că reuşi să înfulece bucăţica dintr-o singură mişcare, după cum observă întîmplător Karl. Acestuia i se făcu silă şi se ridică de la masă. Instantaneu, domnul Pollunder şi Klara îl reţinură, apucîndu-l de mîini.

— Trebuie să rămîneţi, se rugă Klara ; iar cînd acesta fu aşezat, îi şopti : — Vom dispărea imediat. Aveţi răbdare.

Domnul Green continua să se ocupe liniştit de mîncarea sa, ca şi cum domnul Pollunder şi Klara n-ar fi avut altceva mai bun de făcut decît să-l liniştească pe Karl, ori de cîte ori el îi stîrnea acestuia silă.

Cina se prelungi îndeosebi din pricina migalei cu care domnul Green îşi savura fiecare fel de mîncare, fiind însă mereu gata să-l primească, fără pic de osteneală, pe cel următor ; era destul de limpede că acestui domn i se cam acrise, la urma urmelor, de încetineala bătrînei sale menajere. Din cînd în cînd lăuda arta domnişoarei Klara în a conduce menajul, fapt care o măguli pe aceasta în mod vizibil, în timp ce Karl era îndemnat s-o apere, ca şi cum cineva ar fi atacat-o. Domnul Green însă nu se mulţumi să se ocupe numai de ea ; fără a-şi ridica ochii din farfurie, îl deplîns pe Karl, în repetate rînduri, pentru evidenta lui lipsă de apetit. Domnul Pollunder însă, dimpotrivă, aprecie drept bună pofta de mîncare a lui Karl, deşi — în calitate de gazdă — ar fi fost mai nimerit să-l îndemne pe acesta să mănînce. Sila care îl stăpînise tot timpul mesei îl aduse pe Karl într-o asemenea stare de iritare încît, contrar convingerilor sale, consideră drept nepoliticoase cuvintele domnului Pollunder. Numai starea asta îl determină, în cele din urmă, ba să mănînce nepoliticos de repede şi de hulpav, ba să-şi lepede cu gesturi obosite cuţitul şi furculiţa, fiind cel mai leneş şi mai nedisciplinat comesean ; servitorul care aducea bucatele se zăpăcise de-a binelea, nu mai ştia cum să procedeze.

— Chiar mîine îi voi povesti domnului senator cum aţi jignit-o pe domnişoara Klara nemîncînd nimic, spuse domnul Green şi îşi jucă furculiţa prin aer, dînd a înţelege că vorbele sale au şi o nuanţă glumeată. — Ei, poftim, s-a şi supărat fata, continuă el şi o apucă pe Klara de bărbie ; ea nu se opuse şi închise ochii. — Drăguţă fetişcană ! exclamă el şi,

rezeimîndu-se de spătar, rîse din toți bojocii, ca orice ghiftuit, pînă i se congestionă fața.

În zadar căuta Karl să-și explice atitudinea domnului Pollunder ; acesta încremenise privind în farfurie, ca și cum acolo s-ar fi petrecut lucrul cel mai interesant. El nu schița nici cea mai mică mișcare spre a se apropia de Karl, iar cînd se întîmpla să zică ceva, se adresa tuturor, fără a avea să-i comunice tînrului ceva special. Suporta, în schimb, ca domnul Green, acest bătrîn și înrăit fătălău new-yorkez, s-o ia pe Klara de bărbie fără rușine și cu vădite intenții, ofensîndu-l astfel pe Karl, invitatul lui Pollunder, ori tratîndu-l, în cel mai bun caz, ca pe un copil ; cine putea ști în slujba cărui deznodămînt acumula acum forță domnul Green și ce noi atacuri plănuia acesta ?

Masa luă sfîrșit atunci cînd Green, observînd starea generală de spirit, se ridică primul, obligîndu-i astfel și pe ceilalți să-l imite ; Karl se apropie de una din ferestrele mari, cu transperante, și cînd fu aproape, observă că era o ușă în toată regula. Ce a mai rămas oare din aversiunea pe care Pollunder și fiica acestuia o arătaseră inițial pentru Green și pe care Karl nu o înțelesese atunci ? ! Acum cei doi se aflau în anturajul lui Green și îl aprobau dînd din cap. Trabucul lui Green, un dar al lui Pollunder, avea niște dimensiuni ieșite din comun (despre ceva asemănător obișnuia să povestească uneori tatăl lui Karl, acasă, susținînd că ar exista întocmai în realitate, deși, după toate probabilitățile, el nu avusese vreodată ocazia să vadă cu propriii săi ochi o țigară de foi) fapt e că trabucul ăsta al lui Green afuma teribil, făcînd simțită prezența fumătorului pînă în cele mai îndepărtate colțuri și unghere, unde acesta nu ar fi putut să ajungă vreodată. Cu toate că se afla la o depărtare considerabilă, Karl mai simțea o mîncărime de nas din pricina fumului, iar purtarea acestui domn Green — pe care îl mai săgetă o dată cu privirea — o considera de-a dreptul infamă. Nu i se părea exclusă presupunerea că unchiul său să nu fi fost atîta timp de acord cu această vizită tocmai pentru că îi era cunoscut caracterul slab al domnului Pollunder ; avea în vedere, pare-se, o posibilă jignire a lui Karl, într-o astfel de împrejurare. Îi displăcea și tînăra americană, deși nu se așteptase din capul locului la cine știe ce frumusețe. Dar din momentul în care domnul Green începuse să se ocupe de ea, Karl fu surprins de transfigurarea care avu loc pe fața acesteia, fu surprins de frumusețea trăsăturilor și, mai cu seamă, de strălucirea ochilor ei jucăuși. Nici nu mai văzuse vreodată o fustă atît de bine mulată pe corp ; stofa delicată și plină, cădea în mici cute galbene, subliniind trăinicia marcată a țesăturii. Karl era însă indiferent la tot și la toate, ba ar fi renunțat cu dragă inimă să fie condus în camera fetei, ar fi preferat să deschidă ușa, pe a cărei

caranță o și apucă, pentru orice eventualitate, și să se îndrepte spre mașină, dar în cazul că l-ar fi găsit pe șofer culcat, s-o ia pe jos, făcînd o plimbare pe unul singur pînă la New York. Noaptea era senină și luna plină îl privea de sus, încît era la îndemîna oricui, și cu atît mai mult a acestui tînăr, să se avînte fără pic de teamă în spațiul nocturn. Pentru înțîia oară începu să se simtă bine în această odaie, pentru că începu să-și închipuie fel de fel de lucruri; se și văzu cum îl surprinde pe unchiul său dimineța, deoarece apucînd-o pe jos nici n-ar fi putut ajunge mai degrabă. Deși nu fusese vreodată în dormitorul acestuia și nici nu știa în ce loc era situat, s-ar fi putut — la urma urmei — interesa. Ar fi bătut la ușă și îndată ce ar fi auzit cuvîntul acela formal « intră ! », ar fi dat buzna în cameră, iar unchiul său — pe care pînă acum nu-l cunoscuse decît într-o îngrijită ținută vestimentară — i-ar fi apărut vederii într-o cămașă de noapte, lungit în pat și privindu-l cu stupefacție. Nici măcar n-ar fi fost ceva ieșit din comun, însă trebuiau cîntărite urmările pe care un asemenea fapt le-ar fi putut avea. Te pomenești că s-ar fi ivit ocazia să ia, pentru înțîia dată, micul dejun împreună, unchiul șezînd în pat, iar el pe un taburet; bucatele ar fi fost așezate pe o mesuță între ei doi și poate că dejunul în comun ar fi putut deveni o obișnuință, iar pe această cale s-ar ivi, bineînțeles, posibilitatea de a se vedea nu numai o singură dată pe zi, ca pînă acum, ci de o mulțime de ori. S-ar ajunge astfel, fără doar și poate, să discute de la inimă la inimă. Faptul că astăzi se arătase oarecum neascultător sau mai bine zis, încăpățînat față de unchiul său, se explica, în definitiv, numai prin absența discuțiilor intime. Și chiar dacă ar fi să petreacă noaptea în acest loc, fapt ce părea, din păcate, de neevitat (deși i se îngădui să stea singur lîngă fereastră, liber să facă ceea ce poftea), e foarte posibil că această vizită nefericită să fie momentul de bun augur în relațiile cu unchiul său; acesta, la rîndul său, stînd acolo în dormitor, avea poate aceleași gînduri.

Cît de cît împăcat, Karl se întoarse; în fața lui se afla Klara, care i se adresă astfel :

— Nu vă place la noi? Nu vreți să vă simțiți ca acasă? Veniți, vreau să fac o ultimă încercare.

Traversînd sala, ea îl conduse pînă la ușă. Cei doi domni erau așezați la o masă mai retrasă în fața unor pahare înalte în care spumega ușor o băutură necunoscută lui Karl și din care acesta ar fi voit să guste. Domnul Green își sprijinise un cot pe masă și sta obraz în obraz cu Pollunder; cine nu l-ar fi cunoscut pe domnul Pollunder ar fi putut presupune ușor că aici se tratează asupra unei crime și nu asupra unei afaceri. În timp ce domnul Pollunder îl urmări pe tînăr cu o privire binevoitoare, Green nici nu se sinchisi de Karl, deși firesc ar fi fost să însoțească cel puțin

privirile interlocutorului său; Karl interpretează această purtare ca fiind semnul unei bine precizate atitudini a domnului Green. Fiecare cu ale lui; Karl, pe deoparte, iar Green, pe de alta, aveau să-și pună în valoare aptitudinile, aveau să-și dezvolte relațiile sociale urmînd ca timpul să hotărască a cui va fi victoria și al cui eșecul.

«Dacă atîta îi poate capul, este un nebun, hotărî Karl. La o adică, nu-i cer nimica și vreau să mă lase în pace.»

Ajuns pe coridor, îi dădu prin minte că se purtase probabil nepoliticos; fiind cu ochii ațintiți asupra lui Green, aproape că se lăsase tîrît din cameră. Era cu atît mai bucuros să înainteze acum alături de fată. Străbătînd culoarele clădirii, nu-i veni să-și creadă ochilor întîlnind la fiecare douăzeci de pași cîte un servitor spîlcuit, în livrea, avînd asupra lui cîte un sfeșnic gros, care trebuia susținut cu ambele mîini.

— Noua rețea electrică n-a fost instalată pînă acum decît în sufragerie, explică Klara. — Casa am cumpărat-o de curînd, am refăcut-o complet, atît cît poate fi refăcută arhitectura stranie a unui imobil atît de demodat.

— Există și în America clădiri vechi? vru să știe Karl.

— Desigur, spuse Klara rîzînd și îl trase după ea mai departe. Aveți o imagine curioasă despre America.

— Să nu rîdeți de mine, ceru Karl pe un ton supărat.

În definitiv, el cunoștea atît Europa cît și America, pe cînd ea nu văzuse decît America.

Din mers, Klara întinse o mîină și deschise o ușă, spunînd fără să se oprească :

— Aici veți dormi.

Karl ar fi vrut, se înțelege, să vadă camera pe loc, însă Klara îi explică impacientată, aproape țipînd, că are timp destul pentru asta și-i porunci s-o întovărășească mai întîi pe ea. Se mai plimbară pe culuar, umblînd încoace și încolo, apoi Karl se gîndi că n-are de ce să se țină de fusta fetei, ascultînd-o orbește; însfîrșit, se smulse de lîngă Klara și intră în cameră. Întunecimea derutantă din fața ferestrei se datora unui arbore, a cărui coroană se legăna în toată măreția ei. Cîntau păsările. Nefiind încă luminată de lună, camera nu-și arăta aproape de loc obiectele. Karl regretă că nu avea asupra lui lanterna de buzunar pe care i-o făcuse unchiul cadou. Într-o asemenea casă lanterna era indispensabilă; avînd la îndemînă cîteva lanterne, ai fi putut trimite toți servitorii la culcare. Se așează în rama ferestrei să privească în noapte și să asculte. O pasăre sperioasă părea că se furișează prin frunzișul bătrînului copac. Din depărtări, se auzi şuieratul unui tren din suburbiile new-yorkeze. În rest, liniștea se așternu deplină.

Asta nu dură mult, Klara intră imediat. Strigă, vădit supărată:
— Ce înseamnă asta?! și se plesni peste fustă.

Karl socoti să nu răspundă pînă cînd nu va fi devenit mai politicoasă.
Klara însă înaintă cu pași mari spre el și strigă :

— Vreți sau nu să veniți cu mine?! și, cu voie sau fără, îi dădu un brînci în piept; cu siguranță ar fi căzut de pe fereastră în gol dacă n-ar fi izbutit să atingă cu picioarele în ultima clipă podeaua, alunecînd astfel înăuntru.

— Era cît pe-aci să zbor afară, îi reproșă el.

— Păcat că nu s-a întîmplat. De ce sînteți atît de prost crescut? Vă mai dau un brînci.

Și chiar îl cuprinse cu brațele, iar corpul fetei, oțelit prin sport, reuși să-l poarte pe Karl, pas cu pas, pînă la fereastră, în timp ce el uită să opună vreo rezistență. Își veni însă repede în fire și, printr-o răsucire din mijloc, o cuprinse, la rîndul său, cu brațele.

— Au, mă doare! se văietă ea.

Karl era însă de părere că nu trebuie să-i dea drumul. O slăbi din strînsoare cît să poată păși, dar nu-i dădu drumul; prefera s-o studieze. Și îi era lesne s-o țină în brațe, că fata era îmbrăcată cu rochia aceea strînsă pe corp.

— Dați-mi drumul, șopti ea, apropiindu-și obrazul înfierbîntat de obrazul celui alt; era atît de aproape încît Karl trebui să facă un efort spre a se distanța un pic, ca s-o poată privi cît de cît. — Dați-mi drumul; vă voi oferi ceva frumos.

« De ce suspină așa? se întrebă Karl. N-are cum s-o doară căci nu o apăs de loc », și nu o eliberă. Curînd însă, după o scurtă clipă de neatenție, forța tinerei fete se făcu iar simțită și se transmise în corpul lui; cu un gest abil, ea îi scăpă din strînsoare, după care se apără de gambele lui printr-o gardă a picioarelor aparținînd unei tactici de luptă necunoscută de el. Îl sili astfel să pășească în fața ei, pînă la perete, timp în care ea respira adînc și cu o regularitate surprinzătoare. Acolo era o canapea; îl culcă pe Karl, fără a se apleca prea mult asupra lui, și îi zise :

— Acum mișcă dacă poți.

— Pisică, pisică turbată! mai putu să strige Karl în tumultul de stări — mînie și rușine — care îl stăpîneau atunci. — Ești total nebună, pisică turbată ce ești!

— Măsoară-ți cuvintele, avertiză ea și îi puse mîna în gît; începu să-l strîngă atît de tare, încît lui Karl îi pieri toată vloga. Respira greu, în timp ce ea își agita amenințător cealaltă mîna deasupra obrazului său, dîndu-i a înțelege că oricînd îl poate palmui.

— Ce ai zice, întrebă ea, dacă te-aș pedepsi pentru purtarea ta față de o doamnă, expediindu-te acasă pălmuit zdravăn? ! Poate ți-ar folosi la ceva pentru viitor, chiar dacă nu ar fi o amintire prea plăcută. Dar mi-e milă de tine; ești un băiat destul de drăguț și, dacă ai fi învățat jiu-jitsul, m-ai fi bătut, la rîndul tău, cu siguranță. Totuși, zău că mă simt tare tentată să te iau la palme, așa cum stai acum culcat. S-ar putea să regret, însă dacă aș face acest lucru — îți spun de pe acum — aș proceda contra voinței mele. Și în cazul acela — fii sigur ! — nu mă voi mulțumi cu o singură palmă; voi lovi în stînga și-n dreapta pînă îți voi căptuși bine obrazii. S-ar putea să fii un om a cărui onoare e mai presus de orice — aproape că-s gata să cred un asemenea lucru — încît nu vei suporta un asemenea afront și te vei sinucide. În definitiv, de ce ai fost atît de pornit contra mea? Oare nu merita să fi venit în camera mea? Bagă de seamă ! Era cît pe-aci să-ți aplic respectivul perdaf. Dacă scapi astăzi numai cu atîta, caută să te porți altminteri în viitor. Eu nu sînt unchiul tău, căruia îi poți face în ciudă. Trebuie să-ți atrag însă atenția că dîndu-ți drumul nepălmuit, onoarea ta nu trebuie să fie lezată ca în cazul unei chelfăneli zdravene. De ești de altă părere, aș prefera să te pălmuiesc în toată regula. Ce va spune Mack cînd îi voi relata toate cele petrecute?

Cu gîndul la Mack, îl eliberă pe Karl; în gîndurile nebuloase ale acestuia Mack apăru ca un salvator. Mai simți un timp mîna Klarei pe gîtul său, se scutură nițel, apoi se liniști.

Ea îi spusese să se scoale, dar el nu-i răspunse și nu se mișcă. Ea aprinse undeva o lumînare și camera prinse viață; pe plafon se vedea un desen zigzagat, iar Karl stătea întins, cu capul adîncit în perna de pe divan, așa cum îl fixase Klara, fără să fi făcut cea mai mică mișcare. Klara umbla prin cameră și fusta îi juca foșnitor în jurul picioarelor; se opri undeva, probabil lîngă fereastră.

— Ți-a trecut scrînteala? veni întrebarea.

Karl suferi la gîndul că nu se putea odihni în această cameră care îi fusese destinată pentru o singură noapte. Fata asta ba se plimba, ba se oprea locului, ba vorbea; o suporta cu o nesfîrșită silă. Singura lui dorință era să doarmă nițel și apoi să plece din acest loc. N-avea de ce să se mai culce în pat, putea rămîne foarte bine pe această canapea. Abia aștepta să dispară fata, pentru a sări la ușă și a o zăvorî, ca să se lungească, în sfîrșit, ca lumea pe canapea. Avea o dorință nebună să se întindă și să caște în toată regula, dar nu putea face așa ceva de față cu Klara. Stătea, deci, culcat pe spate, cu privirile ațintite în tavan și își simțea fața tot mai încremenită, în timp ce o muscă i se roti prin fața ochilor și el nu-și dădu seama ce poate fi.

Klara veni iar lângă el și se aplecă atît de mult asupra privirilor lui încît, dacă nu s-ar fi stăpînit îndeajuns, ar fi trebuit s-o privească drept în pupile.

— Plec acum, zise ea. Poate îți vine chef să mă cauți mai tîrziu. Spre încăperile mele dă cea de-a patra ușă socotind de aici și mergînd pe aceeași parte a culuarului. Depășești așadar trei uși, după care ajungi în dreptul aceleia care dă în camera mea. Eu nu mai cobor în sufragerie, rămîn în camera mea. Ai reușit într-adevăr să mă obosești. N-am să te aștept în mod special, dar dacă vrei să vii, vino. Nu uita că mi-ai promis să-mi cînti la pian. Foarte posibil că te-am dat gata din punct de vedere nervos și nu mai poți face o singură mișcare; în cazul ăsta rămîi sănătos și dormi cît poțestești. Tatii nu-i povestesc deocamdată nimic despre păruiala noastră, precizez asta în eventualitatea că această chestie ar putea să te îngrijoreze.

Spuse toate astea, după care dispăru din cameră din două salturi, în ciuda pretenției sale oboseli. Karl se ridică în capul oaselor; poziția culcată îi devenise insuportabilă. Ca să facă puțină mișcare, merse spre ușă și privi în lungul coridorului. Ce întunecime ! Fu fericit să închidă ușa, s-o ferece și să se așeze din nou la masă, la lumina lumînării. Deci hotărî să nu mai rămînă o clipă în această casă, să coboare la domnul Pollunder și să-i spună deschis cum fusese tratat de către Klara.

Nu-i păsa că-și mărturisește astfel înfrîngerea; cu prețul acestei acceptabile motivări, va cere permisiunea să plece acasă, eventual chiar străbătînd drumul pe jos. În cazul că domnul Pollunder ar avea ceva de obiectat cu privire la iminenta sa plecare, Karl l-ar fi rugat să dispună ca un servitor să-l conducă pînă la cel mai apropiat hotel. Desigur că nu se procedează așa cu niște gazde amabile, dar e și mai ieșit din comun ca cineva să te trateze în maniera în care îl tratase Klara pe el. Și poftim, îi făcea favoarea să nu-i pomenească domnului Pollunder despre păruiala lor, considerînd asta drept o amabilitate; e într-adevăr strigător la cer ! El, Karl, a fost oare invitat să participe la o luptă athletică, spre a i se oferi rușinea de a fi învins de o fată, care și-a petrecut probabil cea mai mare parte a vieții însușindu-și trucuri de acrobat ? Cine știe dacă nu a fost, din acest punct de vedere, chiar eleva lui Mack. N-avea decît să-i povestească totul, din fir a păr; acesta va fi, nu se îndoia Karl, destul de înțelegător, deși nu avusese ocazia să se convingă de asta mai îndeaproape. Karl mai știa însă că dacă s-ar bucura el însuși de instrucția lui Mack, ar fi apt de progrese mult mai mari decît Klara; ar fi atunci în măsură să apară aici într-o bună zi, desigur neinvitat, ar examina întîi și întîi fața locului cu atenție — ăsta a fost, de fapt, marele atu al Klarei — după care ar

însfăca-o pe această Klara și ar zgudui cu ea divanul ăsta pe care el însuși fusese răpus azi.

Trebuia acum să găsească drumul spre sala în care, distrat cum fusese din capul locului, își uitase pălăria într-un loc nepotrivit. Intenționa să-și ia lumînarea cu sine, însă drumul și așa era greu de dibuit. Nu știa, de pildă, dacă încăperea în care se găsea era situată la același nivel cu sufrageria ori în cu totul altă parte. Până să ajungă aici, Klara îl târîse în așa hal după dînsa, încît îi fusese imposibil să privească în jur. Nu se mai putu gîndi decît la domnul Green și la servitorii care purtau sfeșnice. Scurt, Karl nu mai știa deloc dacă a urcat o scară, dacă a urcat două, ori poate nici una. Se putea admite că această încăpere e situată la un nivel destul de ridicat, fapt care confirma presupunerea că a urcat un etaj; ținînd însă cont că și la intrarea principală ajungeau urcînd niște trepte, cine ar putea susține ca această aripă a clădirii să nu fie situată undeva mai sus? Bine ar fi fost dacă s-ar fi strecurat pe coridor vreo rază de lumină, scăpată de după vreo ușă, ori dacă s-ar fi auzit, de undeva de departe, oricît de estompat, o voce !

Ceasornicul său de buzunar, un cadou al unchiului, arăta orele unsprezece; Karl luă lumînarea și ieși pe culuar. Lăsă ușa deschisă dinadins ca, în caz de eșec, să-și regăsească cel puțin camera ori, la nevoie — măsură într-adevăr extremă — ușa Klarei. Spre a nu se închide singură ușa, așeză acolo un scaun. Trecînd pe lîngă camera Klarei spre a o coti la stînga, avu ghinionul să întîlnească un curent de aer care ar fi putut stinge lesne lumînarea, iar Karl fu nevoit să protejeze flacăra cu mîna; fapt e că se opri de mai multe ori, ca flacăra care pîlpîia să se redreseze. Înainta, deci, cît se poate de încet și drumul părea de două ori mai lung. Karl străbătu astfel lungimi mari de ziduri cu desăvîrșire lipsite de uși încît, pur și simplu, nu-ți puteai imagina ce se află de cealaltă parte a lor. Urmară apoi din nou ușă după ușă; încercă să deschidă cîteva, dar acestea erau încuiate și încăperile erau, evident, nelocuite. Era o risipă de spațiu de neînchipuit și lui Karl îi veniră în minte cartierele din estul New-York-ului, unde îi promisesse unchiul său că-l va duce într-o zi; se părea că locuiau acolo mai multe familii într-o singură cameră și că fiecare din familiile acelea se cuibărea în cîte un colț de cameră, în vreme ce copiii se buluceau în jurul părinților lor. Iar aici stăteau pustii atîtea încăperi, spre a suna a gol ori de cîte ori i se năzare cuiva să bată la ușă. Lui Karl i se păru că domnul Pollunder are prieteni nesinceri și răusfătuitoari și că, la rîndul său, el este îndrăgostit nebunește de fiica sa, deci este un stricat. Unchiul îl apreciasse, desigur, just și numai grija acestuia, de a nu influența cu nimic părerile lui Karl despre oameni îi adusese plocon această vizită și umbletul pe culuare.

Karl era decis să-i dezvăluie unchiului său toate acestea chiar mâine, fără ocol, întrucît acestuia îi va face plăcere, se putea presupune, să asculte cu răbdare părerea nepotului. Tocmai această obișnuință a unchiului său de a asculta răbdător tot și toate îi dispăcea lui Karl; la urma urmelor, nici nu era sigur dacă îi dispăcea chiar atît de mult.

Pe o parte a coridorului zidul se isprăvi și-i luă locul o balustradă de marmoră, rece ca gheața. Karl puse jos lumînarea și se aplecă peste parapet. Un gol compact îl întîmpină. Dacă acesta era holul casei — lumînarea dezvăluia o porțiune boltită a plafonului — atunci de ce nu-și stabiliseră intrarea pe aici? La ce folosea această sală enormă, croită pe adîncimi mari? Aici, sus, aveai impresia că te afli în strana unei biserici. Karl aproape că regretă că nu poate rămîne pînă a doua zi într-o asemenea casă; s-ar fi lăsat condus de către domnul Pollunder peste tot, la lumină de zi, dîndu-i-se toate explicațiile de rigoare.

Balustrada nu era lungă și Karl ajunsese iar în îngustimea culuarului. La o neașteptată cotitură, intră cu toată puterea în zid și numai felul său grijuliu în care purta lumînarea îl făcu să n-o piardă și să n-o stingă. Cum coridorul nu se mai sfîrșea — nu exista vreo fereastră care să dea viață locului — și cum nimic nu mișca, atît pe sus cît și în adîncime, Karl avu impresia că bate una și aceeași cale, umblînd în cerc; spera să regăsească măcar ușa deschisă a camerei sale, dar aceasta nu mai apăru, cum nu apăru nici balustrada. Pînă acum Karl se abținu să strige cu toată gura, nevoină să stîrnească gălăgie într-o casă străină, la o oră atît de tîrzie; acum însă era de altă părere, gîndi că așa ceva n-ar fi nelalocul său în această casă stăpînită de beznă și era cît pe-aci să strige «hallo» cu voce tare, spre ambele capete ale culuarului, cînd observă o lumină care se apropia. Abia acum își da seama de adevăratele dimensiuni ale acelui coridor lung și drept; casa nu era o vilă, era o cetate, și Karl fu atît de bucuros de apariția acestei lumini salvatoare încît uită de orice măsură de precauție și fugi înspre ea. La primele mișcări lumînarea lui se stinse. Îi era totuna, nemaiavînd nevoie de ea; îl întîmpina de astă dată un servitor bătrîn, cu felinar, și care, nu încape îndoială, avea să-l îndrume încotro s-o ia.

— Cine sînteți? întrebă servitorul și cercetă cu felinarul fața lui Karl, iluminîndu-și-o totodată și pe a sa. Obrazul servitorului părea cumva încremenit din pricina unei bărbi albe stufoase, care abia în scutul pieptului se risipa în inele mătăsoase. «Trebuie să fie un servitor credincios, căruia i se permite să poarte o asemenea barbă», gîndi Karl și examină cu ochi atenți această barbă, de-a lungul și de-a latul, fără să se simtă jenat că celălalt îl observă. De altfel spuse imediat că

este oaspetele domnului Pollunder și că vrînd să ajungă din camera sa în sufragerie nu nimerește drumul.

— A, da, tresări servitorul; nu am introdus încă lumina electrică. Doriți cumva să vă aprindeți lumînarea de la felinarul meu? Întrebă acesta.

— Vă rog, zise Karl și aprinse.

— Pe coridorul ăsta bate un curent grozav, continuă servitorul. Lumînarea se stinge cîtai clipi, fapt pentru care mă folosesc de un felinar.

— Da, un felinar e un lucru cît se poate de practic, admise Karl.

— Haina dumneavoastră e toată picată cu ceară, observă servitorul și ținu felinarul astfel ca să i se confirme spusele.

— Nici n-am observat, exclamă Karl.

Îi păru foarte rău deoarece era vorba de haina lui cea neagră despre care unchiul îi spunea că-i șade cel mai bine dintre toate. Se gîndi apoi că nici încăierarea cu Klara nu fusese de natură să-i cruțe îmbrăcămintea. Servitorul se arătă destul de binevoitor, îi curăță haina, atît cît se putea face la repezeală; Karl se tot răsucea în fața lui, arătîndu-i ba ici, ba colo cîte o pată pe care servitorul o îndepărta supus.

— Dar de ce -i atîta curent aici? Întrebă Karl după ce porniră împreună pe coridor.

— Aici mai trebuie construit mult, informă servitorul. De altfel reconstrucția a și început, dar totul merge într-un ritm foarte lent. După cum știți, mai fac grevă și zidarii. O asemenea clădire îți dă multă bătaie de cap. S-au făcut cîteva străpungeri mari pe care nimeni nu le mai astupă și e curent în toată casa. Dacă n-aș avea urechile umplute cu vată cred că n-aș rezista.

— În cazul acesta va trebui să vorbesc mai tare, nu-i așa? se interesă Karl.

— Nu. Aveți o voce clară, zise servitorul. Dar să revin la discuția despre casă; mai ales aici în apropierea capelei, porțiune care urmează a fi separată de restul clădirii, curentul e într-adevăr insuportabil.

— Balustrada pe care o întîlnește acest coridor duce, așadar, la o capelă.

— Da.

— Mi-am închipuit că așa trebuie să fie, spuse Karl.

— E ceva care merită, într-adevăr, să fie văzut, aprecie servitorul. Dacă n-ar fi existat capela, nu încapе îndoială că domnului Mack nici nu i-ar fi trecut prin cap să cumpere casa asta.

— Domnul Mack? se nedumeri Karl. Credeam că edificiul aparține domnului Pollunder !

— Fără îndoială, fu de acord servitorul. Dar domnul Mack și-a spus cuvîntul hotărîtor în această afacere. Niu-l cunoașteți pe domnul Mack?

— O, desigur, confirmă Karl. Dar ce legături există între el și domnul Pollunder?

— Este logodnicul domnișoarei, afirmă servitorul.

— Ce e drept, pe asta n-o știam, recunosc Karl și se opri locului.

— Acest lucru vă miră atît de mult? Întrebă servitorul.

— Vreau doar să nu-mi scape chestiunea. Dacă îi sînt necunoscute asemenea raporturi, riști să faci cele mai mari gafe, explică la rîndul său Karl.

— Ceea ce mă miră este că nu vi s-a adus la cunoștință în nici un fel acest lucru, comentă servitorul.

— Da, într-adevăr, spuse Karl rușinat.

— Nimeni n-ar fi crezut că vă este necunoscută această chestiune, spuse servitorul. Dar nu-i nici o noutate. De altfel, am și ajuns.

Deschise o ușă în dosul căreia apăru o scară coborînd perpendicular și care făcea legătura cu o ușă dosnică a sufrageriei; aici totul era iluminat din belșug, ca la sosirea lor.

Din sufragerie, vocile domnilor Pollunder și Green se auzeau neschimbate, ca în urmă cu două ore; înainte de a intra, servitorul zise:

— Dacă doriți, vă aștept aici, ca să vă conduc apoi în camera dumneavoastră. Oricum, din prima seară este greu să vă orientați.

— Renunț să mă mai întorc în camera mea, preciză Karl și, în chip ciudat, se întristă la această afirmație.

— La urma urmei nu-i nimic tragic în asta, își dădu cu părerea servitorul și, surîzînd cu un oarecare subînțeles, lovi protector brațul lui Karl.

Nu încapă îndoială că interpretează cuvintele lui Karl în sensul că acesta intenționează să-și petreacă toată noaptea în sufragerie, întreținîndu-se și bînd cu domnii. Karl nu era dispus să se întindă la vorbă, dar cum servitorul acesta îi era dintre toți cel mai pe plac și pentru că el i-ar fi putut arăta drumul spre New York, îi spuse:

— Apreciez faptul că vreți să mă așteptați drept o mare amabilitate pe care o primesc cu recunoștință. În tot cazul, voi reveni într-o clipă, și vă voi spune atunci ce intenționez să fac mai departe. Sînt sigur că ajutorul dumneavoastră îmi va fi de folos.

— Bine, spuse servitorul și puse jos felinarul, iar el se așeză pe un mic pedestal neocupat de nimic, fapt explicabil tot în legătură cu prefacerea acelei clădiri. — Voi aștepta, deci, în acest loc. Puteți să lăsați și lumînarea la mine, mai spuse servitorul, pe cînd Karl era gata să intre în sufragerie cu lumînarea aprinsă.

— Distrat mai sînt, se dojeni Karl, și-i întinse servitorului lumînarea; acesta se mulțumi să dea din cap, însă fără a putea ghici dacă o face intenționat ori, pur și simplu, își mîngîie barba.

Karl deschise ușa, care zurui zgomotos; tînărul nu era de vină pentru că era vorba de o singură foaie de sticlă care vibra cînd puneai mîna pe clanță și deschideai ușa repede. Karl se sperie, ușa îi scăpă din mîini, căci avusese intenția să intre acolo cît mai liniștit. Nu se întoarse, dar observă că servitorul, care coborîse probabil de pe pedestal, închise ușa în urma lui fără să facă cel mai mic zgomot.

— Iertați-mă că vă deranjez, se adresă Karl celor doi care îl priviră cu ochi mari și mirați.

Tînărul cercetă cu o privire sala în lung și-n lat, să-și găsească pe undeva pălăria. Aceasta nu se zărea însă pe nicăieri, masa era strînsă și poate că pălăria îi fusese dusă undeva în bucătărie, ceea ce ar fi fost foarte neplăcut.

— Dar unde ați lăsat-o pe Klara? vru să știe domnul Pollunder, care nici nu părea, de altfel, supărat pentru că fusese întrerupt; își schimbă imediat poziția în fotoliu, întorcîndu-se complet înspre Karl.

Domnul Green făcea pe indiferentul; își scoase portofelul, un obiect cu dimensiuni ciudate, mare și gros, în care păru a căuta un anume lucru prin multele despărțituri, citind însă paralel toate hîrtiuțele care îi cădeau sub ochi.

— Aș avea o rugămintă pe care nu trebuie să o înțelegi greșit, zise Karl și se apropie decis de domnul Pollunder; pentru a fi cît mai în vecinătatea acestuia, puse mîna pe brațul fotoliului.

— Despre ce rugămintă poate fi vorba, se interesă domnul Pollunder și-l privi pe Karl cu ochi limpezi, fără rezerve. — Se înțelege că e ca și îndeplinită.

Întinse brațul și îl cuprinse pe Karl de mijloc, îl apropie, pînă îl aduse în deschizătura picioarelor. Karl acceptă gestul, deși se simțea, la urma urmelor, prea matur pentru un asemenea tratament. Rugămintea lui era însă mai greu de formulat acum.

— De fapt, cum vă place la noi? întrebă domnul Pollunder. — Nu vi se pare și dumneavoastră că, evadînd din oraș, omul se simte la țară liber ca pasărea? În general, continuă domnul Pollunder care, acoperit de Karl, putu arunca o privire cu tîlc înspre domnul Green — în general am aceeași senzație seară de seară.

«El vorbește, gîndi Karl, ca și cum i-ar fi necunoscută casa asta mare, cu nesfîrșitele coridoare, capela, încăperile pustii, întunericul cuibărit peste tot.»

— Ei, interveni domnul Pollunder, să vedem ce rugămințe aveți, și îl scutură prietenește pe Karl, care rămase fără glas.

— Vă rog, începu Karl și nu putu evita — în ciuda faptului că vorbea cu o voce foarte scăzută — nu putu evita să fie auzit de către domnul Green care ședea alături și care n-ar fi fost nimerit să audă această rugămințe, spre a nu o lua drept ofensă adresată domnului Pollunder. — Vă rog, îngăduiți-mi să plec acasă încă în noaptea aceasta . . .

Cum lucrul cel mai penibil fusese, deci, pronunțat, celelalte veneau acum de la sine, într-o repede revărsare, fără a se fi folosit de cel mai mic șiretlic; erau lucruri la care, de fapt, nici nu se gândise în prealabil.

— . . . Aș vrea nespun de mult să mă întorc acasă. Voi reveni bucuros, căci acolo unde vă aflați dumneavoastră, domnule Pollunder, îmi face plăcere să fiu și eu. Din păcate, astăzi nu pot rămîne aici. Cum bine știți dumneavoastră, unchiul n-a fost prea dispus ca să mă lase să fac această vizită. Nu mă îndoiesc că a avut motivele sale bine întemeiate, cum motive bine întemeiate are el în tot ce întreprinde; pot spune că am obținut această permisiune aproape împotriva voinței sale. Nu am făcut altceva decît să abuzez de dragostea pe care mi-o poartă. Motivele care l-au făcut să se împotrivească acestei vizite nu mai au acum nici o însemnătate; știu în schimb cu siguranță că nu-i vorba de ceva care v-ar putea supăra, deoarece sînteți, în chip cert, cel mai bun prieten al unchiului meu. Nimeni nu se poate compara cu dumneavoastră, nici pe departe, în ceea ce privește prietenia pe care v-o arată unchiul meu. Aceasta e, de fapt și singura scuză pentru neascultarea mea, însă — recunosc — insuficientă. S-ar putea să nu aveți o idee clară despre raporturile dintre unchi și nepot și, ca atare, nu doresc a vorbi decît despre cel mai concludent dintre ele. Pînă cînd nu-mi închei studiile de limbă engleză și nu mă orientez suficient de bine în comerțul propriu-zis, depind întru totul de bunăvoința unchiului meu, bunăvoință de care am dreptul să mă bucur în calitate de rudă de sînge. Nu trebuie să vă închipuiți că aș fi apt să-mi cîștig de pe acum singur pîinea în chip onorabil. Iar cît despre alte aptitudini, să mă ferească Dumnezeu ! Educația mea a fost, din aceste motive, lipsită de simțul practic. Am absolvit patru clase de liceu în Europa, ca elev mediocru și asta este egal cu zero cînd este vorba să cîștigi bani, căci gimnaziile noastre sînt foarte rămase în urmă din punctul de vedere al programelor de studii. Ați rîde dacă v-aș povesti ce am învățat. Dacă studiezi asiduu și termini gimnaziul, dacă treci la universitate foarte probabil că toate se înlănțuie și ajungi, în cele din urmă, la o cultură ordonată, cu care poți întreprinde ceva și care îți dă curajul să cîștigi bani. Spre regretul meu, nu m-am bucurat de acest ciclu de studii; cîteodată am senzația că nu știu absolut nimic

și, la drept vorbind, toate cunoștințele mele puse cap la cap tot ar fi prea puține pentru pretențiile de aici. Se înființează acum, ici și colo în patria mea, licee speciale, unde se învâță limbi moderne și, bănuiesc, științe comerciale; cînd am terminat eu școala primară, acestea încă nu existau. Tatăl meu intenționa, de altfel, să-mi asigure studiul limbii engleze; dar atunci nu puteam bănui ce pacoste va da peste mine și cît de mult voi avea nevoie de această limbă — asta una, iar în al doilea rînd — îmi luau mult timp studiile gimnaziale, încît nu aveam destul răgaz pentru alte discipline. Pomenesc despre toate acestea spre a vă arăta cît de mult depind de unchiul meu și, în consecință, cît de îndatorat mă simt față de el. Veți recunoaște, cred, că în aceste împrejurări, nu-mi pot permite nici cel mai mic fapt care să contravină, aluziv măcar, voinței sale. De aceea trebuie să mă întorc imediat acasă, spre a repara, măcar parțial, greșeala comisă față de unchiul meu.

În timpul acestui lung discurs, domnul Pollunder îl ascultase atent pe Karl, strîngîndu-l imperceptibil spre el ori de cîte ori acesta pomenea de unchiul său; și privind pe Green, care se ocupa în continuare de portofelul său, îl privi de cîteva ori la rînd cu o mină severă și vădit neli-niștită. Karl însă, pe măsură ce se confesa și devenea conștient de raporturile dintre sine și unchi, se impacienta și, fără voia lui, încercă să se elibereze de brațul lui Pollunder. Toate îl incomodau aici : s-o iei la goană spre casă prin ușa de sticlă, urcînd pe scări, parcurgînd alei, șosele, tăind prin suburbii și apoi prin marea arteră de circulație — toate pă-reau că-l așteaptă pe el, că îl reclamă cu insistență, chemîndu-l. Bună-tatea domnului Pollunder și felul de a fi scîrbos al domnului Green nu mai existau acum; se află în sala aceea plină de fum și nu mai avea vreo altă dorință decît să aibă permisiunea de a-și lua rămas bun. În ceea ce îl privește pe domnul Pollunder, lucrurile puteau fi considerate ca și încheiate, iar pe domnul Green era gata să-l înfrunte; o frică cețoasă puse totuși stăpînire pe el, stîrnită, poate, și de mediul impur care îl silea să vadă totul nelimpede.

Se dădu un pas îndărăt, îndepărtîndu-se astfel de domnul Pollunder și de domnul Green.

— Nu ați intenționat să spuneți ceva? întrebă domnul Pollunder înspre domnul Green, apucîndu-l pe acesta cumva rugător de mînă.

— N-aș găsi ce să-i spun, declară domnul Green, scoțînd, în sfîrșit, din buzunarul său o scrisoare pe care o puse pe masă — Este destul de lăudabil că vrea să se întoarcă la unchiul său și, după tot ceea ce-i omenește previzibil, s-ar părea că-i va produce astfel unchiului său o mare plăcere, înafară de cazul că nu l-a supărat prea rău prin nesupu-nerea sa — lucru, de asemenea, posibil. În acest ultim caz este

neîndoios că, ar fi mai bine să rămînă aici. E, desigur, greu să spun ceva precis; deşi sîntem amîndoi prietenii unchiului şi este cît se poate de dificil să găseşti diferenţe de afecţiune între prietenia pe care i-o port eu şi aceea a domnului Pollunder, în sufletul senatorului n-ai cum să priveşti, mai ales de la atîţia kilometri care ne despart de New York.

— Vă rog, domnule Green, vorbi Karl şi, făcînd un efort spre a se stăpîni, se apropie de acesta. — Deduc din cuvintele dumneavoastră că cel mai nimerit lucru ar fi să mă întorc imediat acasă.

— Nu am vrut de loc să spun aşa ceva, negă domnul Green, şi se cufundă în contemplarea scrisorii, în timp ce degetele lui se jucau cu plicul. Da a înţelege că răspunde astfel întrebării domnului Pollunder, însă chestiunea nu are vreo legătură cu Karl.

Între timp, domnul Pollunder se apropie de Karl, pe care îl îndepărtă uşor de domnul Green şi îl duse spre una din ferestrele mari.

— Dragă domnule Rossmann, îi zise aplecîndu-se spre urechea lui Karl, nu înainte de a-şi şterge obrazul cu batista şi a-şi sufla nasul. — Doar nu crezi că am intenţia să te reţin aici împotriva voinţei dumitale? ! Despre asta nici nu poate fi vorba. Din păcate, nu pot să-ţi ofer maşina; aceasta se află într-un garaj public, la o mare depărtare de aici, deoarece amenajările m-au împiedicat să-mi aranjez un garaj propriu. Şoferul, la rîndul său, nu doarme aici în casă, ci pe undeva în apropierea garajului, nici eu nu ştiu exact unde. Afară de asta, nu are nici o obligaţie să fie acasă la această oră, datoria sa fiind doar să sosească dimineaţa la timp. Dar toate astea nu v-ar împiedica întoarcerea. Dacă vă menţineţi dorinţa, vă pot conduce pînă la prima staţie de metro; staţia asta este, în schimb, atît de îndepărtată încît nu veţi ajunge mult mai devreme acasă decît dacă aţi pleca dimineaţa, cu maşina mea, cu condiţia să pornim de aici la orele şapte.

— Aş prefera, în acest caz, domnule Pollunder, să iau metroul, declară Karl. — Nici nu mă gîndisem la posibilitatea reîntoarcerii cu metroul. Şi dumneavoastră aţi afirmat că ajung mai repede cu metroul decît dacă aş pleca dimineaţa cu maşina.

— Dar diferenţa e foarte mică.

— Totuşi, totuşi, domnule Pollunder, se apără Karl; dar îmi voi aduce aminte de amabilitatea dumneavoastră şi mă voi întoarce oricînd cu plăcere, bineînţeles dacă veţi voi să mă mai invitaţi după purtarea mea de azi. S-ar putea ca atunci să vă pot explica mai bine motivul pentru care fiecare minut cîştigat pentru a-l revedea pe unchiul meu are o însemnătate atît de mare pentru mine.

Şi ca şi cum ar fi obţinut de acum permisiunea să plece, adăugă :

— Dar să nu mă însoţiţi în nici un caz. Este cu totul de prisos. Afară

se află un servitor care mă va întovărăși cu plăcere pînă la stația de metro. Acum trebuie doar să-mi caut pălăria.

Spunînd ultimele cuvinte, traversează încăperea, făcînd o ultimă încercare să-și găsească pălăria.

— Șapca mea nu v-ar putea fi de folos? interveni domnul Green, și își scoase șapca din buzunar. — S-ar putea să vi se potrivească.

Karl se opri consternat și spuse :

— Doar n-am să vă iau șapca. Pot să plec foarte bine cu capul gol. Nu am nevoie de nimic.

— Nu este șapca mea; luați-o, la urma urmei.

— În orice caz, mulțumesc, zise el, și, pentru a nu mai trăgăna lucrurile, luă șapca.

Și-o puse și rîse din prima clipă, deoarece i se potrivea de minune; și-o scoase apoi și o cercetă, fără să poată descoperi ceva anume la ea, după cum crezuse. Era o șapcă nou-nouță.

— Se potrivește foarte bine, confirmă el.

— Se potrivește, așadar ! exclamă domnul Green și lovi cu pumnul în masă.

Karl păși spre ușă pentru a lua servitorul cu sine, cînd domnul Green se ridică, se destinse după masa abundentă și odihna prelungită, apoi se lovi cu pumnul în piept și zise pe un ton care oscila între sfat și ordin :

— Înainte de a pleca trebuie să vă luați rămas bun de la domnișoara Klara.

— Asta așa e, îl susținu domnul Pollunder care se ridicase de asemenea.

În glasul acestuia din urmă se putea citi o vădită ezitare, cuvintele nu prea îi erau la îndemînă; își jucă palmele cu gesturi moi pe cusătura pantalonilor, apoi descheie și încheie într-una nasturii sacoului său croit după ultima modă, foarte scurt, încît abia îi ajungea pînă în dreptul șoldurilor, ceea ce nu-l putea favoriza pe un om gras cum era domnul Pollunder. De altminteri, cînd acesta se afla în vecinătatea domnului Green, îi dădeai bine seama că masivitatea domnului Pollunder nu era un argument de sănătate; spatele său mult era nițel încovoiat, burta avea moliciuni și se revărsa, o adevărată povară, în timp ce obrazul îi era palid și chinuit. Dimpotrivă, domnul Green care era poate ceva mai rotofei decît domnul Pollunder, avea o grăsimă mai bine legată, călca vioi, ostășește, iar capul și-l purta drept, legăîndu-l ușor; avea alura unui gimnast de marcă, pe care îl priveai cu plăcere.

— Duceți-vă, deci mai întîi pe la domnișoara Klara, continuă domnul Green. — Acest lucru vă bucură desigur și se potrivește de minune și cu modul în care îmi împărțisem eu însumi timpul, pentru că — înainte

de plecarea dumneavoastră — trebuie să vă comunic ceva interesant și care ar putea fi hotărîtor pentru această reîntoarcere. O rațiune superioară mă oprește, din păcate, să divulg ceva înainte de miezul nopții. Vă puteți închipui că acest lucru nu-mi face de loc plăcere, căci îmi strică somnul, dar trebuie să țin cont de dispoziția primită. Acum este ora unsprezece și un sfert, așa că mai am timp să-mi termin conversația cu domnul Pollunder; cum prezența dumneavoastră ne-ar putea deranja, ați putea petrece un timp ceva mai îndelungat cu domnișoara Klara. Reveniți aici exact la orele douăsprezece și veți afla cele trebuitoare.

Putea oare Karl să evite această invitație care nu-i pretindea altceva decît politețe și recunoștință față de domnul Pollunder? ! Unde mai pui că îl stîrnea un ins necioplit și în afara chestiunii, în vreme ce domnul Pollunder, care ar fi fost poate interesat în aceasta, îl evita pe cît posibil, atît cu vorba cît și cu privirile. Și ce fel de lucru interesant va afla oare la miezul nopții? De vreme ce acest ceva în loc să-i grăbească reîntoarcerea cu trei sferturi de oră, i-o amîină, înseamnă că n-are cum să-l intereseze, îl lasă cu totul rece. De altfel, refuza să creadă că va mai trece pe la Klara, care era dușmana lui. De-ar fi avut asupra lui măcar *presse-papier-ul*, stiletul acela de tăiat scrisori pe care i-l oferise unchiul său ! Camera Klarei era probabil un iad, te pîneau primejdii la tot pasul. Acum era însă cu totul nelalocul său să invoci ceva contra Klarei, fiind vorba de fiica lui Pollunder și, după cum aflase, de logodnica lui Mack. Dacă ea s-ar fi purtat cît de cît mai ca lumea, nu încapă îndoială că ar fi admirat-o în mod sincer pentru relațiile ei. Se mai gîndea încă la toate aceste lucruri cînd observă că nimeni nu mai arăta vreun interes pentru reflecțiile sale, deoarece Green deschise ușa și strigă servitorului, care sărise de pe pedestal :

— Condu-l pe acest tînăr la domnișoara Klara.

« Așa se execută un ordin ! », medită Karl, pe cînd servitorul îl luă de mînă și, gîfîind de bătrînețe, îl trase aproape în fugă, pe un drum deosebit de scurt, spre camera Klarei. Trecu prin fața camerei sale și ușa mai era deschisă încă; ar fi vrut să intre măcar o clipă spre a se calma. Servitorul însă nu-i permise așa ceva.

— Nu ! Trebuie să mergeți la domnișoara Klara, zise acesta. Ați auzit cu urechile dumneavoastră acest lucru.

— M-aș opri doar o clipă, se rugă Karl, cu gîndul să se lungească nițel pe canapea; timpul pînă la miezul nopții putea trece astfel mai iute.

— Nu-mi îngreunați îndeplinirea unui ordin, fu categoric servitorul.

«Pare a crede că această vizită la domnișoara Klara este un surghiun pentru mine», gîndi Karl, care merse cîțiva pași și se opri iar încăpățînat.

— Veniți odată, domnișorule, îl zori servitorul. — Din moment ce sînteți aici. . . Știu că ați vrut să pecăți încă în timpul nopții, dar asta nu-i după voia fiecăruia. V-am spus, de altfel, că nu va fi posibil.

— Eu vreau să plec și am să plec, se încăpățîină Karl. — Îmi voi lua doar rămas bun de la domnișoara Klara.

— Tocmai ! întări servitorul — și Karl putu observa că acesta nu crede un cuvînt din ceea ce spune — Atunci de ce ezitați să vă luați rămas bun ? Veniți odată !

— Cine-i pe culuar ? se auzi vocea Klarei.

Apăru în cadrul unei uși din apropiere și ținea în mînă o lampă mare de masă cu abajur roșu. Servitorul fugi spre ea și-i dădu raportul. Karl se apropie încet.

— Veniți prea tîrziu, anunță Klara.

Fără a lua în seamă deocamdată cele spuse, Karl se aplecă spre servitor, căruia îi spuse încet, dar pe un ton aspru, poruncitor, dat fiind că îi cunoștea deja caracterul :

— Să mă așteptați în fața ușii !

— Tocmai voiam să plec la culcare, spuse Klara și puse lampa pe masă.

Întocmai ca și în sufragerie, servitorul închise și de astădată ușa cu grijă pe dinafară.

— E trecut de unsprezece jumătate.

— Trecut de unsprezece și jumătate ? se întrebă Karl, ca și cum aceste cifre l-ar speria. — În acest caz trebuie să-mi iau rămas bun imediat, deoarece la orele douăsprezece fix trebuie să fiu jos în sufragerie.

— Ce afaceri urgente vă așteaptă ? fu curioasă Klara, timp în care — distrată — își puse în ordine pliurile cămășii ei largi de noapte. Fața o avea îmbujorată și surîdea într-una. Karl avea sentimentul că nu mai exista pericolul de a intra din nou în conflict cu Klara. — Oare nu puteți totuși să cîntați puțin la pian, așa cum mi-a promis tata ieri și chiar dumneavoastră astăzi ?

— Dar nu este oare prea tîrziu ? întrebă Karl.

Ar fi acceptat cu plăcere, deoarece ea era acum cu totul alta, părăind a fi dobîndit distincția lui Pollunder sau a domnului Mack.

— Ce-i drept, este tîrziu, recunosc eu și avu aerul de a-și fi pierdut cheful pentru muzică. — De altfel fiecare sunet se amplifică în casa asta și sînt sigură că dacă ați cînta s-ar trezi toată servitorimea de la mansardă.

— Atunci nu mai cînt. La urma urmei, am credința fermă că voi mai reveni. Dacă nu vă e la îndemînă, mai vizitați-l o dată pe unchiul meu și aruncați o privire cu acest prilej, și în camera mea. Am o pianină minunată. Unchiul mi-a făcut-o cadou. Am să vă cînt atunci toate bucățile, dacă vă va face plăcere; din păcate nu sînt multe și nici nu se potrivesc cu un instrument atît de mare ca acela, pe care ar trebui să-l folosească doar virtuozii. Dar ați putea avea și această plăcere, dacă îmi veți da de știre la timp; unchiul meu intenționează tocmai să angajeze un profesor cu renume — vă închipuiți cît de bucuros sînt! — și prezența lui la pian vă va îmbia, sper, să-mi faceți o vizită în timpul unei lecții. Să fiu sincer, mă bucur că nu am timp să cînt, căci realmente nu mai știu nimic; v-ați mira cît de puțin știu. Și acum, permiteți-mi să-mi iau rămas bun; e timpul să mergeți la culcare.

Întrucît Klara îl privea cu bunătațe și părea să fi uitat de tot păruiala de adineaori, îi surise și mai spuse, în timp ce îi întindea mîna:

— În patria mea se obișnuiește să se spună : dormi liniștit și visează frumos.

— Așteptați, îl întrerupse ea și nu-i primi mîna. — Poate cîntați totuși.

Dispăru printr-o ușiță laterală, în preajma căreia se afla pianul.

«Ce-o mai fi și asta? se întrebă Karl. Mult nu mai pot întîrzia, oricît ar fi ea de drăguță». Dinspre coridor se auzi o bătaie în ușă, aceasta se întredeschise și se ivi servitorul care — neîndrăznind să deranjeze — şușoti de acolo :

— Scuzați-mă, am fost chemat chiar acum și nu mai pot aștepta.

— Duceți-vă, îi dădu voie Karl, care avea acum suficient curaj să-și caute drumul singur spre sufragerie. — Lăsați-mi numai felinarul în fața ușii. De-altfel, cît e ceasul?

— Aproape douăsprezece fără un sfert, spuse servitorul.

— Încet mai trece timpul, se plînsese Karl.

Servitorul era pe punctul de a închide ușa cînd tînarul își aminti că nu-i dăduse încă un bacșiș; scoase un șiling din buzunarul pantalonului; deprinsese obiceiul de a-și lua mereu cu sine bani mărunți care să-i sune prin buzunare, după bunul obicei american, în timp ce banii de hîrtie îi ținea în buzunarul vestei. Îi întinse servitorului piesa de un șiling, zicînd :

— Pentru bunele dumitale servicii.

Klara reveni, protejîndu-și cu mîinile coafura bine încheată, cînd îi dădu prin minte lui Karl că nu-i înțelept să se lipsească de servitor. Cine îl va conduce pînă la stația de metro? La urma urmei, va mai găsi domnul Pollunder un servitor, și apoi nu-i exclus ca

pe acesta să-l fi chemat doar pînă la sufragerie, putînd să i-l pună la dispoziție mai tîrziu.

— Totuși, vă rog să cîntați puțin. Aici se aude muzică atît de rar, încît nici nu-mi vine să renunț la ocazia asta.

— Așadar, orice lucru la timpul său, comentă Karl și, fără a mai sta pe gînduri, se așază la pian.

— Doriți partitură? întrebă Klara.

— Mulțumesc, nici nu știu să citesc bine notele, fu răspunsul lui Karl, care începu să cînte.

Era un cîntec nu prea lung, după cum știa și Karl, trebuia cîntat într-un tempo lent, spre a putea fi înțeles, mai ales de o ureche străină; Karl îl dădu însă peste cap, îl interpretă în cel mai cumplit ritm de marș. După ce isprăvi, liniștea întreruptă a casei se reinstală, de prin unghere.

— Destul de drăguț, aprecie Klara, fără a face uz de una din formulele de politețe care l-ar fi putut flata pe cel ce cîntase.

— Cît este ceasul? întrebă Karl.

— Douăsprezece fără un sfert.

— Înseamnă că mai am ceva timp la dispoziție, spuse el și se gîndi: «Adevărul e că nu mă obligă nimeni să cînt toate cele zece cîntece pe care le știu, dar unuia tot îi dau drumul», și începu să cînte cîntecul său soldătesc preferat. Îl cîntă atît de rar încît biciuita dorință a ascultătorului chema pur și simplu nota următoare, pe care Karl o reținea cu zgîrcenie, eliberînd-o cu mare greutate. E drept că el trebuia, la fiecare frază melodică, să ghicească notele din puzderia de clape și, în afară de asta, simți cum îl pălește o nostalgică durere care dă buzna în acel final de cîntec și cere alt final, pe care tînărul nu-l mai putea găsi.

— Nu știu nimic, declară Karl după ce termină și o privi pe Klara cu lacrimi în ochi.

Din camera vecină se auziră aplauze puternice.

— Mai ascultă cineva! strigă Karl trezit la realitate.

— Este Mack, informă Klara pe un ton scăzut.

De dincolo se auzeau deja chemările celuiilalt:

— Karl Rossmann, Karl Rossmann!

Karl sări peste bancheta din fața pianului și deschise ușa spre camera de alături. Îl găsi acolo pe Mack; era pe jumătate culcat într-un pat cu baldachin și o cuvertură aruncată neglijent îi învelea picioarele. Baldachinul de mătasă albastră era singurul element luxos, cu o notă feminină, în rest, patul avea o alcătuire simplă, era croit în esențe tari și sculptat la colțuri. Pe noptieră ardea o lumînare, iar lenjeria

de pat și cămașa lui Mack erau atât de albe încît lumina pe care o reflectau îți lua ochii; astfel baldachinul părea că arde, mai ales marginile acestuia, care erau din mătasă ușor evazată și făcea cute. În spatele lui Mack, patul și tot ce se mai afla acolo se cufundau într-o beznă absolută. Klara se sprijini de pat și nu-l vedea decît pe Mack.

— Omagiile mele, zise acesta și întinse mîna spre Karl. — Cîntați destul de bine; pînă acum nu am cunoscut decît arta dumneavoastră ecvestră.

— Mă pricep la fel de prost la una ca și la cealaltă, spuse Karl. — Dacă aș fi bănuir că mă auziți, se înțelege că n-aș fi cîntat. Dar stimata dumneavoastră... domnișoara...

Își întrerupse fraza; se codea să pronunțe cuvîntul «logodnică» deoarece era clar că Mack și Klara dormeau de acum împreună.

— Am bănuir că n-ați fi cîntat, recunosc Mack. De aceea a trebuit să vă ademenească Klara să veniți de la New York. Altminteri nu v-aș fi auzit cîntînd niciodată. Ați realizat ceva în genul unui adevărat începător; ba mai mult — chiar la cîntecele cu care erați întrucîtva familiarizat și care sînt scrise într-o manieră extrem de primitivă, ați făcut niște greșeli. Totuși, m-am bucurat foarte mult, lăsînd la o parte faptul că nu disprețuiesc, în genere, încercările nimănui. Nu vreți să luați loc și să mai rămîneți o clipă cu noi? Klara, dă-i un scaun.

— Mulțumesc, zise Karl rămînînd locului. — Nu pot întîrzia, oricît aș dori acest lucru. Aflu prea tîrziu că există încăperi atât de prietenoase în această casă.

— Refac totul în genul ăsta, afirmă Mack.

Răsunară atunci douăsprezece bătăi de clopot, care se succedară iute, un sunet acoperindu-l pe celălalt. Karl simți pe obrajii săi suflul mișcării ample a acestor clopote care pendulau. Ce fel de sat putea să aibă asemenea clopote?

— Orice lucru la timpul său, zise Karl și își flutură mîinile spre Mack și Klara, fără să le apuce pe ale acestora, după care fugi pe coridor. Aici nu găsi felinarul și regretă că se grăbise să-i dea bacșiș servitorului.

Pipăi zidul voind să înainteze pînă va da de ușa deschisă a camerei sale; abia străbătu jumătate din acest drum că îl văzu pe domnul Green, care se apropia repede, umblînd legănat, cu o lumînare înălțată deasupra capului. În mîna cu lumînarea avea și o scrisoare.

— Rossmann, de ce nu veniți? De ce mă lăsați să aștept? În definitiv, ce ați făcut la domnișoara Klara?

«Cam multe întrebări, aprecie Karl. Și pe, deasupra, mă și îngheșue în zid.» Fapt e că celălalt se postase atât de aproape de Karl, care se sprijinise cu spatele de perete, încît îl incomoda vădit. În coridorul

acela, statura lui Green prindea proporții ridicole și Karl se întrebă în glumă dacă nu-l înghițișe cumva pe bunul domn Pollunder.

— E clar că nu sînteți un om de cuvînt. Promiteți să coborîți la orele douăsprezece și, în fapt, dați tîrcoale pe la ușa domnișoarei Klara. În cît mă privește, v-am promis pentru miezul nopții ceva interesant și iată-mă sosit cu acel ceva.

Vorbind astfel, îi înmîină lui Karl o scrisoare : « Pentru Karl Rossmann. A se preda personal, la miezul nopții, oriunde s-ar afla el în acel moment. »

— La drept vorbind, spuse domnul Green în timp ce Karl deschidea scrisoarea, este lăudabil că am venit de la New York de dragul dumneavoastră. N-ar trebui să mă mai faceți să alerg după dumneavoastră pe coridoare.

— Este de la unchiul ! exclamă Karl de cum își aruncă privirile asupra scrisorii. — M-am așteptat la asta, explică el, privindu-l pe domnul Green.

— Îmi este total indiferent dacă v-ați așteptat la asta sau nu. Apucați-vă să citiți, îi porunci acesta și deplasă lumînarea într-o poziție favorabilă.

Karl citi următoarele :

« Dragul meu nepot,

Așa cum desigur ți-ai putut da seama în timpul conviețuirii noastre, din nefericire prea scurtă, sînt întru totul un om al principiilor. Fapt neplăcut și trist nu numai pentru cei din jurul meu, ci și pentru mine. Dar acestor principii le datorez tot ce sînt și nimenea, nici măcar tu, dragă nepoate, nu este chemat a-mi cere să mă dezic de principii pe lumea asta, chiar dacă mi-ar veni odată ideea să îngădui un atac general împotriva-mi, la care tu ai lua parte primul. Cît aș vrea să te prind atunci tocmai pe tine și să te fac zob, cu mîinile astea care stau acum asupra hîrtiei și scriu. Cum însă, deocamdată, nu există vreun indiciu că așa ceva s-ar putea întîmpla, am datoria să te îndepărtez neapărat de lîngă mine, după incidentul de astăzi și te rog insistent nu mai căuta să intri în legătură cu mine, nici personal, nici prin scrisori ori cu ajutorul intermediarilor. Pentru că ai decis să mă părăsești astă seară contrar voinței mele, rămîi la această decizie toată viața; numai astfel devine aceasta o decizie demnă de un bărbat. Drept mesager l-am ales pe domnul Green, prietenul meu cel mai bun, care îți va adresa desigur destule cuvinte de mîngîiere care mie îmi lipsesc în clipa de față. Este un om influent și, dacă ar fi s-o facă numai de dragul meu, tot îți va veni în ajutor, cu fapta și cu povețele sale, ajutîndu-ți primii tăi pași de independență. Spre a putea concepe despărțirea noastră, care cu cît ajung spre finalul scrisorii, îmi pare de necrezut, trebuie să repet mereu: familia ta,

Karl, nu e în stare să dea nimic bun ! În caz că domnul Green ar uita să-ți restituie valiza ta și umbrela, adu-i aminte. Cele mai bune urări pentru fericirea ta viitoare. Devotatul tău unchi, Jakob.»

— Ați terminat? vru să știe Green.

— Da, confirmă Karl. — Mi-ați adus valiza și umbrela?

— Iată, zise Green, și așeză pe ciment cufărul vechi al lui Karl, pe care îl ținuse pînă atunci la spate cu un abil gest al mîinii stîngi.

— Și umbrela? mai întrebă Karl.

— Totul e aici, zise Green; umbrela ieși la iveală dintr-un buzunar al pantalonului. — Obiectele astea le-a adus un oarecare Șubal, mașinist pe linia Hamburg-America; pretinde că le-a găsit pe vapor. Cînd se va ivi ocazia îi puteți mulțumi.

— Cel puțin mi-am regăsit lucrurile, spuse Karl, așezînd umbrela pe cufăr.

— Domnul senator vă povățuiește să aveți mai multă grijă de ele în viitor, îi puse în vedere domnul Green, după care întrebă cu o vădită curiozitate personală : — De fapt, ce fel de valiză e asta?

— Este un cufăr pe care îl folosesc recruții din patria mea atunci cînd se duc la armată, dădu lămuriri Karl. — Este vechiul cufăr soldătesc al tatălui meu. Aș zice că este destul de practic mai adăugă tînărul, surîzînd. — Bineînțeles, dacă nu este uitat pe undeva.

— În definitiv, sînteți destul de instruit, conchise Green. — Foarte probabil că nu mai aveți un al doilea unchi în America. Vă dau, deci, un bilet de tren clasa a treia spre San Francisco. Eu am hotărît această călătorie a dumneavoastră; întîi de toate, Estul vă poate oferi mai multe posibilități de cîștig, iar — în al doilea rînd — în orice ramură ați vrea să lucrați pe aici prin împrejurimi, veți da de unchiul dumneavoastră și o eventuală întîlnire trebuie evitată cu orice preț. La San Francisco puteți lucra cu totul nestingherit; porniți de jos, fără multă bătaie de cap, și căutați să vă ridicați, încetul cu încetul, prin muncă.

Karl nu găsea nici o umbră de răutate în aceste cuvinte; vestea rea pe care celălalt i-o tănuise toată seara ajunsese la destinație și, din acel moment, Green îi apărea ca un om nepericulos, cu care puteai vorbi mai deschis decît cu oricine altul, Celui mai bun om îi fu dat să fie, împotriva voinței lui, solul unei decizii atît de secrete și chinuitoare; era normal să apară suspect atîta vreme cît avea asupra sa o asemenea taină. Voind să se bucure de ajutorul unui om experimentat, Karl spuse :

— Voi părăsi de îndată această casă, deoarece am fost primit în calitate de nepot al unchiului meu; ca străin nu mai am ce căuta aici. Dacă ați avea amabilitatea să-mi arătați pe unde să ies și să-mi indicați drumul care să mă ducă pînă la hanul cel mai apropiat.

— Dar mai repede ! se impacientă domnul Green. — Îmi dați prea multă bătaie de cap.

Văzînd pasul mare cu care porni la drum domnul Green, Karl încetini, părăindu-i-se suspectă această grabă. Îl apucă pe Green de poala hainei și spuse precipitat, pentru că tot trebuia odată clarificată chestiunea :

— Îmi mai datorați o explicație; pe plicul scrisorii scrie, pur și simplu, că trebuie să-mi fie predat la miezul nopții, ori unde m-aș afla. De ce m-ați reținut, deci, atunci cînd am vrut să plec de aici la orele unsprezece și un sfert? V-ați întrecut prin asta mandatul !

Green făcu, înainte de toate, un gest cu mîna, dînd a înțelege că e exagerată și nefolositoare observația lui Karl, după care spuse :

— Scrie oare pe plic că trebuie să mă las fugărit din pricina dumneavoastră ca un cal de curse? Textul scrisorii lasă oare să se întrevadă că adresa trebuie în acest mod interpretat? Dacă nu v-aș fi reținut, aș fi fost nevoit să vă predau această scrisoare undeva pe șosea.

— Nu, îl contrazise Karl fără a se pierde cîtuși de puțin. — Nu este chiar așa. Pe plic scrie « de predat la miezul nopții ». Fiind cît de cît obosit nici nu ați putut ține pasul cu mine sau — adevăr căruia domnul Pollunder nu i-ar fi dat crezare — aș fi ajuns pînă la miezul nopții la unchiul meu. Ar fi fost, în definitiv, de datoria dumneavoastră să mă duceți înapoi la unchiul meu cu mașina proprie, despre care nu s-a mai scos o vorbă tocmai pentru că cerusem cu tărie să mă întorc. Nu scrie clar pe adresă că miezul nopții e ultimul meu termen? Dumneavoastră purtați vina pentru că l-am pierdut.

Karl îl privi pe Green cu ochi severi și văzu cum în cugetul celui alt se dă lupta între rușinea de a fi fost descoperit și bucuria de a i se fi împlinit intențiile. Se regăsi în cele din urmă și spuse răstit, de parcă ar fi trebuit să-l întrerupă pe celălalt dintr-un lung discurs, deși Karl isprăvisе de mult :

— Nici o vorbă în plus !

Karl trebui să-și strîngă degrabă cufărul și umbrela, după care fu împins printr-o ușiță pe care Green o dădu la o parte.

Mirat, tînărul se trezi în aerul liber. Se afla în capul unei scări recent adăugate acelei clădiri, și care nu avea balustradă. Nu trebuia să facă altceva decît să coboare și să cotească ușor la dreapta pe aleea care duce spre șosea. Era lună plină și n-avea cum să se rătăcească. În grădină auzi lătratul sacadat al cîinilor, care, lăsați în libertate, alergau în salturi concentrice printre arborii învăluiți de tenebre. Cum era o liniște de cristal, se auzea, ori de cîte ori se tăvăleau cîinii prin iarbă, după nemaipomenita lor alergătură.

Karl ieși cu bine din grădină, fără să-l fi supărat cîinii. Nu-și putea da seama cu exactitate în ce direcție se afla New York-ul. Venind înapoi fusese prea puțin atent la amănuntele care l-ar fi putut ajuta acum. Dar nici n-avea de ce să plece neapărat la New York, unde nu-l aștepta nimeni și mai cu seamă nu-l aștepta cineva anume. Alese, deci, o direcție oarecare și se așternu la drum.

În românește de POP SIMION și ERICA VOICULESCU

(Continuare în numărul viitor)

Cu *America* lui Kafka, inițiem publicarea unor romane «uitate» sau mai puțin cunoscute, de autori de seamă ai secolului. E vorba de scriitori ca Italo Svevo, James Joyce, Dorothy Richardson, Boris Pilniak etc. În felul acesta, revista înțelege să ofere cititorilor o cunoaștere mai complexă a literaturii contemporane, plină de fecunde surprize, care să-i apere împotriva simplificărilor comode și arbitrarului.

U n a l t K a f k a

Soarta doctorului Franz Kafka, fostul funcționar de la « Assigurazioni Generali » e plină de ciudățenii. Crescut în antagonism cu opresiunea paternă, el doarme în cimitirul de la Strasnice în același mormint cu tatăl care îl infricoșa. Perenitatea lui artistică se datorește morții lui fizice: el a ars mare parte din manuscrise, pe celelalte încredințându-le, din cauza bolii, prietenului său Max Brod, cu același scop. Lipsit de o limbă proprie, scrie într-o limbă care-i era în orice caz străină (Kafka s-ar fi putut considera ceh sau evreu, dar în nici un caz german) și devine cu adevărat celebru, după moarte, dar într-o altă țară și într-o altă limbă decât scrisese: Franța de după al doilea război mondial. Mare iubitor de teatru, dar nu și mare dramaturg¹, autor al unei proze nedramatice, cel puțin în accepția tradițională a cuvîntului, el face primul pas spre o celebritate mondială pe scenă². Ca o ciudățenie ar putea fi apreciat și faptul că tocmai antidramatismul prozei lui a devenit izvorul unor interesante experimente dramatice printre care nu pot fi ignorate cele ale teatrului absurd.

În același context paradoxal se așează și soarta romanului *America*. Primul capitol — « Fochistul » — a apărut în 1913 sub forma unei povestiri independente. Tribulațiile tînărului Karl Rossman încep să capete forma unei proze de proporții abia după 1914. Munca lui Kafka la acest roman durează vreme de mulți ani și se desfășoară concomitent cu numeroase lucrări cunoscute și necunoscute. Odată cu restituirea operei lui Kafka, Max Brod a lansat și cele mai rezistente prejudecăți în legătură cu ea. Printre acestea se află și ideea despre caracterizarea *Americii*, unica lucrare încheiată cu happy-end, formulată în post-fața primei ediții a romanului. În realitate,

¹ Singura lui încercare în acest domeniu e un lung dialog lipsit de acțiune și de dramatism, proiectat a fi o parte dintr-o piesă nescrisă, publicat sub titlul « Paznicul mormintului ».

² E vorba de reprezentarea la Paris a *Procesului* în dramatizarea destul de liberă a lui André Gide și J. L. Barrault.

susținătorii acestui punct de vedere pornesc de la câteva premise: romanul a rămas neterminat; Kafka i-a povestit lui Brod cum intenționează să-l termine; finalul fericit urma să se consume tocmai în această parte nescrisă etc.

După cum se poate lesne remarca, toate aceste premise se situează în afara cărții. Cine apreciază cartea — și nu comentariile — nu va găsi nici finalul fericit și nici certitudine inebriantă că are de-a face cu un roman neterminat. Toate cele trei mari romane ale scriitorului praghez pot fi — și adeseori sînt — socotite ca neterminate. Aceasta rămîne deocamdată o ipoteză nedemonstrată. Dacă vom ține seama de faptul că tema lor comună o constituie avatarurile unor căutări neîmplinite, am putea accepta și altă ipoteză: lipsa justificată prin temă a unui final literar în sensul tradițional al cuvîntului.

În actuala etapă de evoluție a ceea ce se numește cu un termen consacrat *kafkologie*, caracterizarea *Americii* ar putea fi mai rodnică printr-o eventuală corectare a legendelor la modă, care îngreunează înțelegerea acestui mare scriitor și așa destul de dificil. Una dintre aceste legende o reprezintă cea despre Kafka părinte al literaturii absurde și în deosebi al teatrului absurd. *America* pare a fi cea mai indicată dintre lucrările sale pentru corectarea numeroaselor stridențe emise pe această temă.

Se poate afirma cu suficiență îndreptățire că autorul *Americii* și exercită înînrurirea asupra consumatorului contemporan de cultură nu atît prin operele create, cît prin cele inspirate de el. Acest postulat nu justifică însă în nici un caz elanurile comparativiste care tind — de exemplu — să identifice proza kafkiană cu teatrul absurd.

Cea mai uzuală analogie care se face între Kafka și teatrul absurd constă în recunoașterea absurdității lumii. În această privință rolul lui Kafka nu poate fi contestat. În creația lui apare un univers absurd prin legile care-l guvernează, plantat undeva la intersecția dintre fantastic și ridicul, avînd pronunțate asocieri cu coșmarul. Lumea *Americii* e alta decît cea pe care o cunoaștem.¹ Funcționarii, curierii, portarii sînt înveștiți cu o putere înspăimîntătoare atît prin lipsa ei de justificare (există un contrast permanent, deși abia sugerat, între putere și valoare) cît și prin absența unor limite. Teatrul absurd se alimentează din construirea unor situații strident absurde, care sînt însă explorate cu coerență logică. Tocmai această coerență permite — în măsura variabilă în care acest postulat este respectat — construirea unei convenții acceptabile pentru public.

America la fel cu celelalte romane sau cu majoritatea povestirilor lui Kafka, debutează cu o situație-cheie care e totodată o situație-limită. Încă din primele două rînduri aflăm că eroul romanului, Karl Rossman (unul dintre rarii eroi kafkieni cu nume și prenume), a fost exilat de lumea căreia părea a-i aparține, într-o lume necunoscută, pentru o vină destul de echivocă. Dar asemănarea dintre *America* și dramaturgia absurdă se menține aci numai pe planul unei foarte largi generalități.

Karl, care nu e nici copil nici bărbat, e silit să caute o lume care în același timp să-l accepte și să fie acceptabilă. Romanul nu încorporează un conflict ci mai curînd așteptarea sau dezlegarea lui. Perimetrul lui e circumscris fie într-o zonă preconflictuală — ca în *Vizuina* — fie în una postconflictuală — ca în *Metamorfoza*. Acțiunea nu se constituie, de regulă, în jurul unei ciocniri dramatice, ci mai curînd în jurul unui lung proces de eroziune, provocată prin repetarea aceluiasi tip de mișcare (de unde impresia mecanismului ireductibil), de cele mai multe ori fără o creștere a intensității sau o accelerare a ritmului. Tocmai această structură a fost preluată în liniile ei cele mai generale de autorii teatrului absurd, mai ales de Beckett, și mutată pe scenă.

¹ Chiar și Statuia Libertății văzută de Karl Rossman, poartă în mină o sabie și nu o torță, ca statuia reală.

Pentru Beckett ritmul pare a fi o lege care se cere elucidată — pentru Ionesco ritmul e esența teatrului. Pieseile lui Beckett au o structură circulară, ale lui Ionesco una lineară. Și totuși Ionesco se reclamă de la Kafka și Beckett nu. Această paralelă impune două remarci, ambele de ordin metodologic. Prima: între afinitățile proclamate și cele existente se întinde un câmp larg, cultivat cu multe iluzii: A doua: pe când autorul *Americii* a creat o operă de o impresionantă omogenitate, cu toate antinomiile ei lăuntrice, teatrul absurdului apropie sub această denumire autori între care există distincții de foarte mare însemnătate.

De aceea, referindu-ne la acest teatru, avem obligația de a ne limita la particularitățile lui cele mai generale, păstrînd regretul că în felul acesta în fizionomia curentului se dizolvă fizionomia personalităților care-l alcătuiesc.

Deosebirile dintre universul kafkian și cel al teatrului absurd sînt cel puțin tot atît de profunde ca și asemănările. Lumea *Americii* se conduce după legi absurde. Acestea nu sînt însă legile conștiinței — ca în *Lecția*, *Sfîrșitul partidei*, *Ping Pong* etc., — ci legile raporturilor reale dintre oameni. Cu rare excepții, Kafka descrie condiția socială a individului torturat de efectele unei acțiuni exterioare, deci obiective prin origina lor. Cu rare excepții, teatrul absurd deploră o condiție umană care fixează sorgintea absurdității în conștiința mutilată a individului.

Absurditatea *Americii* apare pe nesimțite, ivită din faptele cele mai banale ale existenței cotidiene. Articulația care leagă realitatea cunoscută de absurditatea imaginată e foarte fină și flexibilă. Tocmai de aceea granița dintre absurd și rațional e atît de fluidă, legile inventate punînd sub semnul întrebării legile reale, chiar și pe cele mai larg acceptate. Dimpotrivă, în teatrul absurd fantezia e fătîșă și exorbitantă, ficțiunea e complet separată de realitate. La Kafka lumea absurdă decurge în mod vizibil din lumea reală, se naște parcă din măruntaiele ei; la Adamov, Ionesco, Gênet, ș.a. lumea absurdă vine de obicei din afara lumii reale, îi este impusă în mod arbitrar.

În raport cu absurditatea lumii, principala distincție dintre Kafka și scriitorii teatrului absurd constă însă în atitudinea față de conceptul de lege. În cele mai multe cazuri, teatrul absurd constată situația intolerabilă a omului și se mărginește să-i caute expresia într-o imagine simbolică. Karl Rosmann, care trăiește pînă la epuizare procesul prefacerii insesizabile a legilor discret-absurde ale universului real în legi violent-absurde, rămîne un căutător pasionat al legii raționale, al justiției. El visează că lumea absurdă, pe care o observă alunecînd mereu într-o absurditate agravată, ar putea aluneca și în sens contrar, devenind umană și respirabilă. Este adevărat că acest impuls trăiește numai ca deziderat: calea spre legea rațională rămîne necunoscută. Dar acest simplu deziderat e mai tare decît disperarea, el se menține în pofida eșecurilor cu care se încheie tentativele de a-l împlini. Deși în cele din urmă inefficientă, năzuința spre raționalitate și justiție separă în mod net viziunea despre lumea lui Kafka de cea a teatrului absurd. Această deosebire esențială e cel mai lesne de remarcat, comparînd factura celor două categorii de personaje.

Atît în proza praghezului cît și în dramaturgia absurdă avem de-a face cu personaje claustrate, torturate de o lume ostilă, manifestînd o înspăimîntătoare capacitate de adaptare la cele mai inumane condiții de existență. Dar pe cînd resemnarea personajelor de pe scenă e totală și de aceea acțiunea lor se rezumă la o zbatere sterilă în sfera riguroasă a acestei captivități, personajele kafkiene — mai ales eroii principali ai marilor romane și îndeosebi Karl Rossman — manifestă o dată cu dezarmanta lipsă de uimire sau de indignare față de absurditatea propriei lor condiții, o nesecată energie spontană în căutarea unei soluții. Un fel de forță centrifugă îi proiectează tot timpul spre periferia sferei absurdului, cu tendința de a răzbi dincolo de limitele ei. Față de pasivitatea sfîșietoare a eroilor din *Sfîrșitul partidei*, *Godot* ș.a. — Joseph K. măsurătorul K, sau Karl Rossman se impun prin spiritul lor ofensiv. Nu judecătorii îl urmăresc

pe Joseph K. ci Joseph K., îi urmărește pe judecătorii lui aruncându-le în față, la prima întâlnire, disprețul său și neîncrederea în legile lor. Castelul îl respinge pe K., pe care-l angajase, dar K. se încăpățânează să ajungă la Castel și când stabilește un prim contact cu temuții săi reprezentanți, îi intimidează prin refuzul lui de a se supune bizarelor lor rînduiri. Iar tînărul Rossman se zbate cu înfrigurare și ingeniozitate pentru a găsi drumul spre o Americă mirifică, simbol al unei lumi noi care există sau care se va naște, decis să ajungă la ea cu orice preț.

În teatrul absurd eșecul personajelor e anterior chiar primei ridicări de cortină — pe cînd în Castelul sau în America nu vedem eșecul și nici iminența lui.

În teatrul absurd condiția inumană îi domină pe oameni pînă la strivire; în proză — și în special în America — oamenii încearcă să-și domine propria lor condiție. Acesta nu e decît un impuls nerealizat, dar e un impuls infatigabil, a cărui prezență, oricît de abulică ar fi ea, modifică sensul existenței umane. Principala armă de care se folosesc eroii kafkieni spre a încerca să atingă acest țel, pentru ei intangibil, este facultatea lor de a gîndi: rațiunea.

Proza lui Kafka e profund filozofică nu numai prin implicații, ci și prin unele particularități structurale. Pentru a se adapta unei situații absurde, sau pentru a ieși din ea, sau pentru a o modifica, eroii lui desfășoară o gîndire subtilă, ingenioasă, scînteietoare. Aceste virtuți le manifestă nu numai eroii-oameni, ci și eroii-animale: maimuțe, ciîni, șoareci, cîrțițe, șacali etc. Sute de pagini din creația lui nu descriu nimic decît această goană febrilă a unei gîndiri critice, capabilă să construiască cele mai neașteptate ipoteze, să le infirme și să ia acest chin tantic de la început. Din contră, teatrul absurd se mîndrește cu ostilitatea sa față de « gîndirea discursivă ». Iraționalitatea lumii devine iraționalitate a omului. În această zonă, se pot constata mai multe distincții decît afinități între acest teatru și presupusul lui precursor. Lipsa de logică a teatrului absurd se constituie cu o logică riguroasă. Totuși rațiunea nu poate exista decît căutînd ceva — iar eroii acestui teatru nu mai caută nimic. Conceptul căutării legii propulsionează însă creația kafkiană, îi dă — ca să zicem astfel — tonusul vital, principala lui urmare filozofică, structurală și chiar stilistică fiind tocmai rolul deosebit al rațiunii active în construirea imaginii artistice.

Într-o anume măsură și formă, ideea despre sterilitatea rațiunii e prezentă și la Kafka și la autorii « absurzi ». La primul ea rezultă însă din folosirea ineficace a rațiunii — la ceilalți din abandonarea ei. La cel dintîi contrastul dintre ingeniozitatea raționamentului și ineficacitatea lui este sursa unor puternice și originale efecte artistice, de care ceilalți sînt lipsiți. Pentru creația scriitorului praghez apelul irepresibil la rațiune implică:

a) ideea despre imposibilitatea omului de a exista fără să raționeze, chiar dacă această activitate e inutilă;

b) menținerea de *facto* a credinței că reacția umană față de condiția inumană începe cu actul gîndirii.

Pentru teatrul absurd refuzul rațiunii implică:

a) o confuzie între suferința omului ca senzație și conștiința acestei suferințe, de unde presupunerea că absența conștiinței ar diminua sau chiar anula senzația;

b) convingerea că rațiunea nu poate fi decît sursă de erori, de unde presupunerea că abandonarea rațiunii poate facilita evitarea erorii.

Cel dintîi gravitează spre periferia raționalității, cu intenția de a-i lărgi limitele — ceilalți la fel, dar cu intenția de a ieși dintre aceste limite. Cel dintîi vrea să perfecționeze instrumentul pe care ceilalți vor să-l nimicească. Teatrul absurd face rechizi-torii cunoașterii negîndu-i cu consecvență mijloacele principale: rațiune, limbaj. Gîndirii conceptuale ei îi substituie o gîndire imagistică al cărei obiect nu mai e viața spirituală, ci cea sub-spirituală. Suplețea se transformă în instabilitate precară.

La Kafka — cum e și cazul Americii nonsensul e o plagă a lumii — mult mai rar a eroului. Eroii teatrului absurd se caracterizează aproape întotdeauna prin nonsens. De unde deosebirea: la primul, nonsensul nu exclude total o anumită conformitate între realitate și reflectare — la ceilalți această conformitate e exclusă. La primul există o anume concordanță între norma impusă și comportamentul față de ea (chiar dacă acest comportament se reduce la refuzul normei respective, dar acesta e un refuz adecvat); la ceilalți, principiul comportamentului este — ca și al replicii — non sequitur, de unde tendința spre o independență absolută a acțiunii față de conjunctură, a cuvîntului față de acțiune.

Unul dintre cele mai valoroase filoaie ale viziunii kafkiene, pe care-l redescoperim în teatrul absurd, este repulsia funciară față de conformism, clișee, inerție, gîndire mutilată și transformată în proces mecanic. Kafka respinge aceste manifestări odioase, care-și dau aparența raționalității, în numele unei raționalități autentice. Teatrul absurd confundă însă falsa raționalitate cu rațiunea, respingîndu-le cu aceeași ostilitate pe amîndouă.

Corifeii și teoreticienii teatrului absurd cheltuiesc o mare cantitate de argumente subtile, pentru a dovedi posibilitatea unei arte care abandonînd logica tradițională să promoveze o « logică poetică ». În realitate o mașină care merge în marche-arrière nu are nevoie de mai puțină energie decît una care merge înainte: demonstrația prin absurd la care recurge geometria nu e mai puțin rațională și riguroasă decît demonstrația obișnuită. Ambiția autorilor absurzi de a domina în așa măsură lumea încît să-i poată sesiza absurditatea și să o poată exprima într-o imagine finită cere o cheltuială considerabilă de gîndire profundă. Această gîndire rămîne însă în laboratorul secret al autorului care nu cedează nimic din ea eroilor săi. Crearea imaginilor neraționale solicită un considerabil consum de rațiune.

De aceea opinia lui Esslin, după care scriitorii teatrului absurd « demonstrează ceea ce rațiunea are neadecvat abandonînd deliberat încercările raționale și gîndirea dinamică » (op.cit., p.20) pare a rămîne la suprafața fenomenului. Nu autorii abandonează gîndirea dinamică, ci eroii lor, dar pentru a-i determina pe eroii lor la acest abandon, respectivii autori au nevoie ei de o puternică « gîndire dinamică ».

Așa pare a se naște un nou tip de catharsys care ar putea explica în parte sensul teatrului absurd. La ceva asemănător părea să mediteze Freud cu decenii în urmă cînd scria: « Plăcerea nonsensului își are rădăcinile în sentimentul de libertate pe care-l încercăm scuturînd jugul rațiunii critice ». Fiind condiția dominării lumii, deci condiția detectării absurdității acestei lumi, rațiunea e prezentă atît în teatrul absurd cît și la Kafka — dar în forme foarte distincte.

O altă particularitate importantă, comună celor două viziuni artistice, este caracterul lor tragicomic. Exegeza asupra operei scriitorului praghez, încercînd să definească trăsăturile inovatoare ale artei lui se opresc în mod tradițional la parabolă și mituri (de exemplu « Monografia » lui Heinz Pollitzer la care autorul a lucrat 30 de ani: « Franz Kafka, Parable and Paradox », New York, 1962). După Brod pînă și America e o parabolă cu substrat religios. Dar prezența miturilor și parabolelor în artă ar putea fi cu greu considerată drept o contribuție a lui Kafka la îmbogățirea mijloacelor de creație. Scriitorii și teoreticienii teatrului absurd insistă foarte mult asupra inspirației onirice. Formula onirică, cu ambiguitatea ei pînă la un punct fertilă din punct de vedere

artistic, care determină mixtura de cotidian și fantastic, este într-adevăr comună și autorului Americii și celor ai pieselor absurde. Ar fi însă abuziv să i se atribue lui Kafka acest patent¹.

Este drept că aceste procedee capătă în proza lui o rezonanță particulară și deosebit de impresionantă. Combinarea originală a unor procedee vechi poate da efecte noi. La Kafka nu e însă vorba numai de atât. Originalitatea lui e rezultatul modului cum aceste procedee se subsumează unei viziuni artistice personale. Aici opiniile sînt, firește, diverse și contestabile. Se poate presupune că una dintre cele mai insolite trăsături ale acestei viziuni o constituie înclinația lui Kafka spre tragicomic. Unii cercetători îl consideră de pildă pe Karl Rossman drept un precursor al lui Chaplin. Coloritul tragicomic al prozei kafkiene e interesant atît pentru studiul scriitorului — dar și fiindcă această trăsătură pare a deveni din ce în ce mai caracteristică pentru multe personalități remarcabile ale artei zilelor noastre — printre care și pentru autorii teatrului absurd².

Ar fi, bineînțeles, cu totul deplasat să-l socotim pe Kafka primul scriitor cu o viziune tragicomică asupra vieții. El are și în această privință precursori numeroși și adeseori glorioși, printre care s-ar găsi Shakespeare (de exemplu cu Troilus), Cervantes și alții. Poate că scriitorul praghez este însă acela la care elementul tragicomic s-a apropiat cel mai mult de formula lui contemporană, pe care, în liniile ei cele mai generale, o întîlnim la autori atît de diferiți cum ar fi Brecht, Frisch, Dürrenmatt etc. (pentru ca să rămînem în domeniul teatrului).

Experiența istorică și artistică a ultimelor decenii a favorizat — și într-o oarecare măsură a făcut necesară, deci, în anumite limite, justificată — această tendință spre osmoza celor două categorii polare: tragicul și comicul. Omenirea nu a fost niciodată atît de aproape de cele mai groaznice cataclisme reale sau potențiale — ea nu a fost niciodată atît de înaintată pe drumul dominării și transformării conștiinței a propriei sale condiții. Kafka, contemporan al primului război mondial și al primei revoluții socialiste victorioase, a exprimat în scrisul lui această disponibilitate fără precedent a tragicului — și respectiv a comicului — de a se transforma în contrariul său.

Întotdeauna tragicomicul a fost legat de o eroare sesizabilă, dar inevitabilă. Dacă la Beckett sursa erorii e subiectivă — inaptitudinea eroului de a se adapta realității — la Kafka, sursa erorii e în primul rînd obiectivă: realitatea absurdă tinde spontan spre strivirea subiectului. Puterii înfricoșătoare a unei lumi absurde Rossman îi opune puterea în același timp fragilă și nelimitată a rațiunii lui. El rezistă lumii absurde raționînd asupra ei, dar cu datele oferite de ea, și de aceea raționamentul, deși impecabil, rămîne inefficient. « Nu pot scăpa de disperare decît prin imaginație » scria Camoëns, în

¹ Formula are o vîrstă seculară. O găsim cultivată — pentru a ne folosi de exemple mai îndepărtate — cu multă pasiune în secolele XV—XVI începînd cu Shakespeare și continuînd cu Ronsard (Elegiile), Marino (Adonis), Sanazar (Arcadia), Francesco Colonna (Hypnerotomachia Poliphili), Du Bellay (Vis), Spenser (Regina zinelor), Charles Savel (Francion) ca să nu mai vorbim de pictură unde Albrecht Dürer a lăsat nu numai cunoscutul lui « Vis » ci și textul explicativ în care povestește cum în noaptea din ajunul Rusaliilor (1525) a avut viziunea pe care dimineața a încercat să o traducă în limbaj plastic (mărturie care amintește izbitor unele dintre confidențele lui Adamov).

² Iată de exemplu cîteva caracterizări date de Ionesco propriilor sale piese *Cîntărea cheală* e de fapt o pictură tragicomică a vieții, *Lección: E o dramă comică*, *Scaunele*: « o farsă tragică ». După Marin Esslin, *Rinocerii* reprezintă « o farsă tragicomică ». Harold Pinter consideră că piesa lui *Le mont-d'argence* unește « tragedia cu farsa cea mai ilariantă ». « Însăși tragedia e caraghioasă » declară el apropiindu-se mult de Ionesco după care « tragicul se face comic, comicul e tragic. »

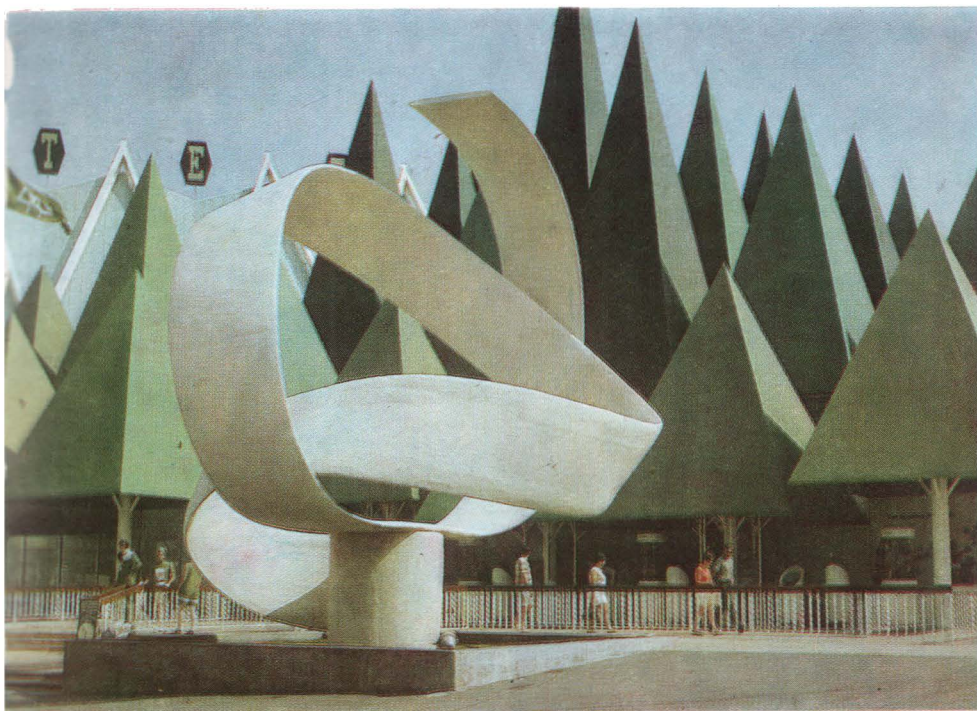
una din ale sale « Canzones ». « Nu pot scăpa de disperare decât prin raţiune » — ar putea spune Kafka. De aci la el şi la mulţi creatori contemporani — printre care şi cei ai teatrului absurd — o oarecare hipertrofie a locului pe care-l ocupă gândirea în creaţia artistică, însoţită de o crispare a afectelor, de o nevoie de stăpânire a sentimentelor care alunecă uneori spre laconism, uscăciune şi chiar ariditate.

Predilecţia pentru tragicomic e produsul contradicţiei profunde dintre luciditatea raţiunii şi precaritatea acţiunii. Artistul vede monstruozitatea lumii dar nu vede posibilitatea de a o schimba. El e destul de puternic pentru a nu i se adapta, dar prea slab pentru a o modifica potrivit cerinţelor sale umane. Situaţia este în acelaşi timp şi tragică şi comică, pentru că artistul e dominat pe plan real de ceea ce el tinde să domine pe plan ideal. De aci nevoia lui imensă de a se detaşa de propria-i condiţie prin distanţare şi de a o considera cu o luciditate inexorabilă.

Atitudinea comică faţă de o condiţie tragică reprezintă singura posibilitate de distanţare în raport cu această condiţie. Viziunea tragicomică exprimă deci în acelaşi timp un merit şi o limită: meritul lucidităţii, limita ineficacităţii. Tragicomicul neagă o lume pe care nu are puterea de a o schimba. În transpunerea artistică a acestei viziuni Kafka e acela care a descoperit puterea zguduitoare a alienării lipsite de grandoare. Marile frământări metafizice sînt exprimate în mod imediat prin raportarea la faptele şi obiectele celui mai banal cotidian. Aceşti factori mediatori amplifică însă pînă la paroxism tensiunea emoţională a imaginii. Pare evident că în această privinţă teatrul absurd îi este într-adevăr dator scriitorului praghez.

Dar şi aci deosebiri sînt substanţiale. Deşi vag, deşi şovăitor, Karl Rossman speră totuşi în posibilitatea de a sparge zidurile de fier ale lumii absurde. Această speranţă e de fapt tema fundamentală a *Americii*. Căutările lui nu duc la o soluţie — dar rămîne perseverenţa reluării lor necontenite. Autorii teatrului absurd nu mai caută nimic. Din viziunea lor lipseşte tocmai această speranţă. În felul acesta contribuţia lor pozitivă — a înfăţişa absurditatea unei lumi absurde — se transformă în contrariul său, aşa cum orice adevăr parţial se transformă în eroare prin încercarea de a-l absolutiza. Lumea e absurdă, dar nu e numai absurdă. Mai mult decât atât: trăsăturile ei cele mai importante nu sînt cele absurde, ci cele raţionale. Dar unilateralitatea, caracterul restrîns al experienţei personale precum şi al celei de clasă, împiedică accesul acestor scriitori la alte zone ale realităţii contemporane. Carenţa lor constă în faptul că ei solicită virtutea globalităţii pentru o imagine asupra lumii numai parţial valabilă.

Întreaga operă kafkiană, dar mai ales *America* prezentată de *Secolul 20* pentru prima oară într-o versiune românească, justifică opinia că între Kafka şi teatrul absurd există consonanţe evidente, dar că, totodată, ar fi nedrept să-l judecăm pe autorul *Americii* după teatrul absurd. Viziunea lui artistică e mai profundă şi mai cuprinzătoare, cu toate limitele ei. Elementele unei filiaţiuni există. Ele se compun însă din segmente oarecum izolate. Impulsuri secundare la Kafka devin linii de forţă fundamentale la Beckett sau Adamov. De aceea în creaţia lui Kafka şi îndeosebi în *America*, umanismul se afirmă mai presus de incertitudini şi ezitări — ca o valoare pozitivă, pe cînd autorii teatrului absurd excelează în a demonstra inumanitatea omului.

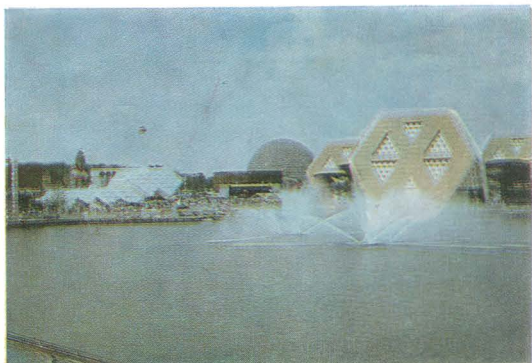

EXPO

EXPOZIȚIA
UNIVERSALĂ
DE LA
MONTREAL

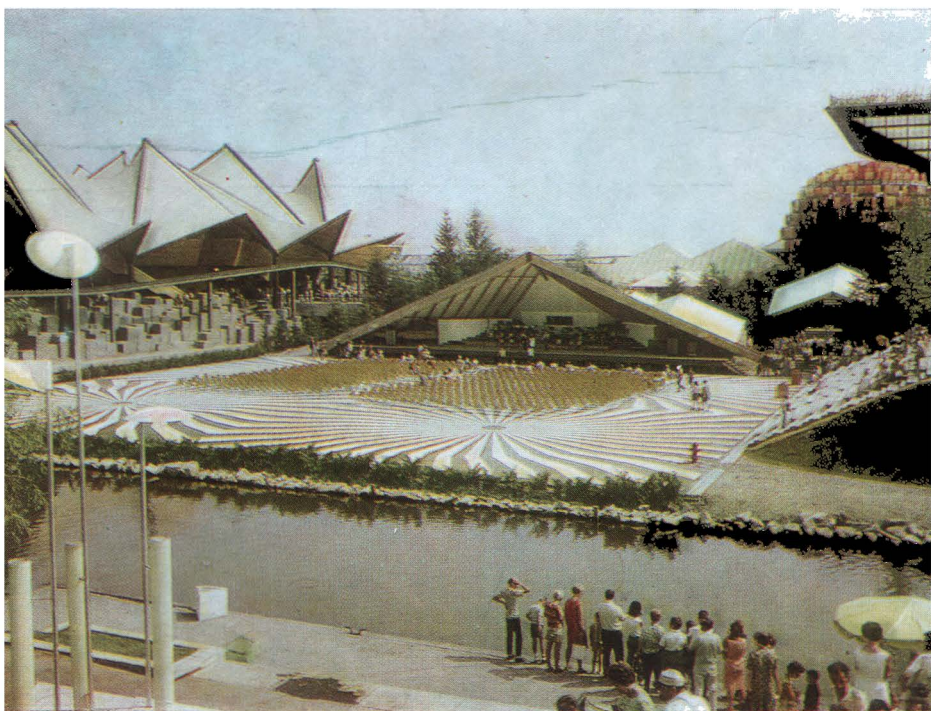
1 9 6 7

◀ Canada: pavilionul hîrtiei, construit din lemn și hîrtie. Înăuntrul unui spectacol de alchimie modernă în prezentare bilingvă a structurii și viitorului hîrtiei.

▲ Lacul Lebedelor și Insula Sainte Hélène cu ansamblul de pavilioane, « Omul explorator ».

De la stînga la dreapta:
▼ pavilionul Ontario, teatrul și pavilionul național canadian.

◀ Parașutele înscrise în arhitectura sferică a pavilionului S.U.A., un simbol al explorărilor spațiale.

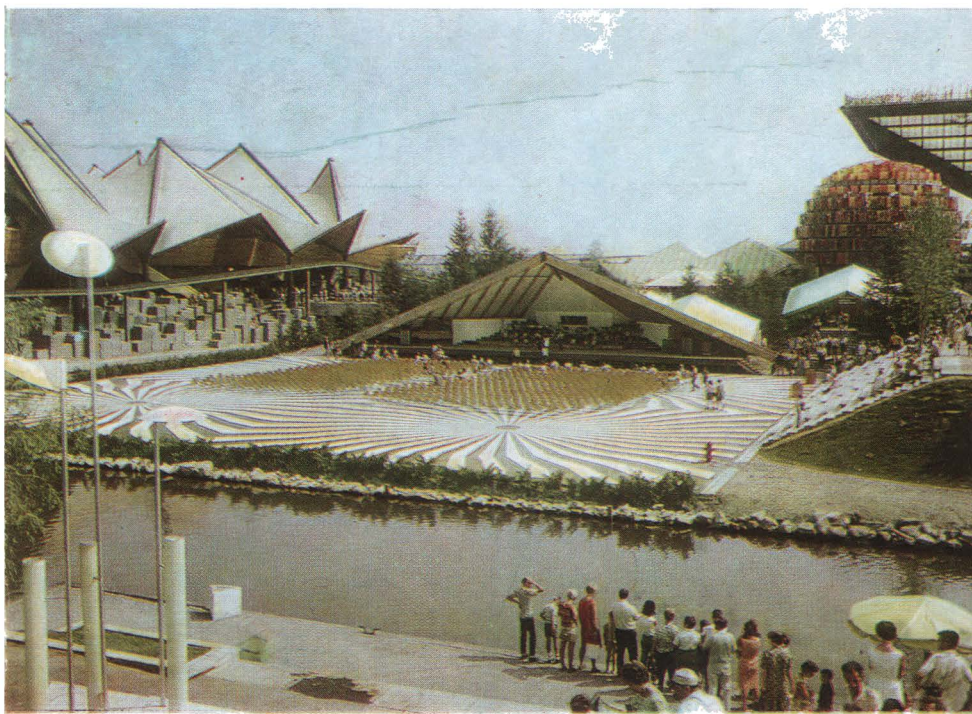
« Femeie în picioare » de Giacometti, profilată pe sfera geodezică a pavilionului Statelor Unite. ▶

◀ Canada: pavilionul hîrtiei, construcție din lemn și hîrtie. Înăuntru un spectacol de alchimie modernă în prezentare bilingvă a structurii și viitorului hîrtiei.

▲ Lacul Lebedelor și Insula Sainte Hélène cu ansamblul de pavilioane, «Omul explorator».

De la stînga la dreapta:
▼ pavilionul Ontario, teatrul și pavilionul național canadian.

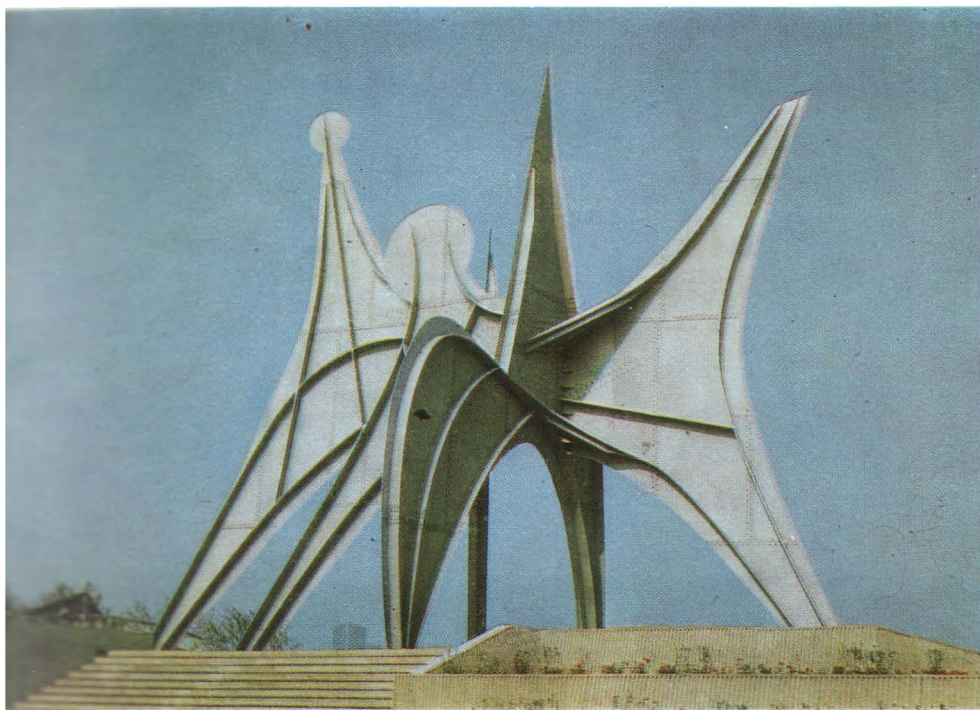

- ▲ Piața Africii; în pavilioane artă neagră, crocodili din Uganda și craniul unui strămoș de acum 1.750.000 ani.

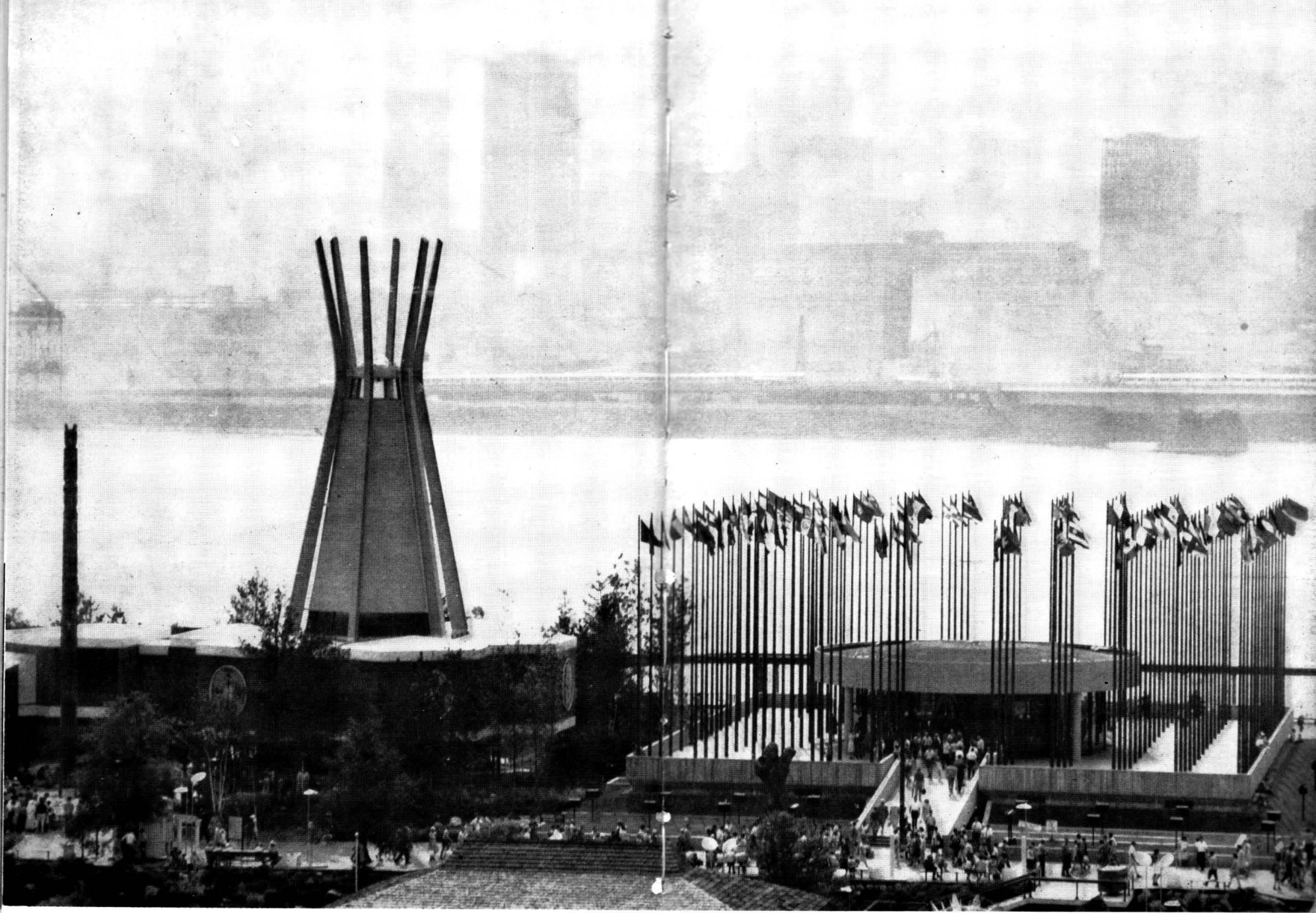
- ▼ Sinteza între tradiție și modern: camera japoneză.

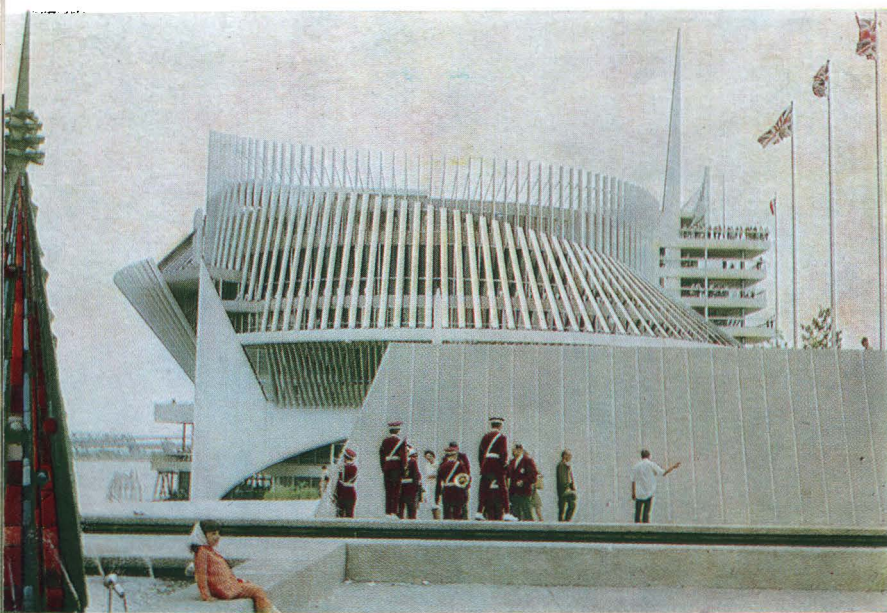

Stabilul lui Calder din Piața Internațională a Nichelului. ▲

În față, pavilionul Națiunilor Unite și al indienilor din ►►
Canada; pe malul celălalt al fluviului, Montrea'ul.

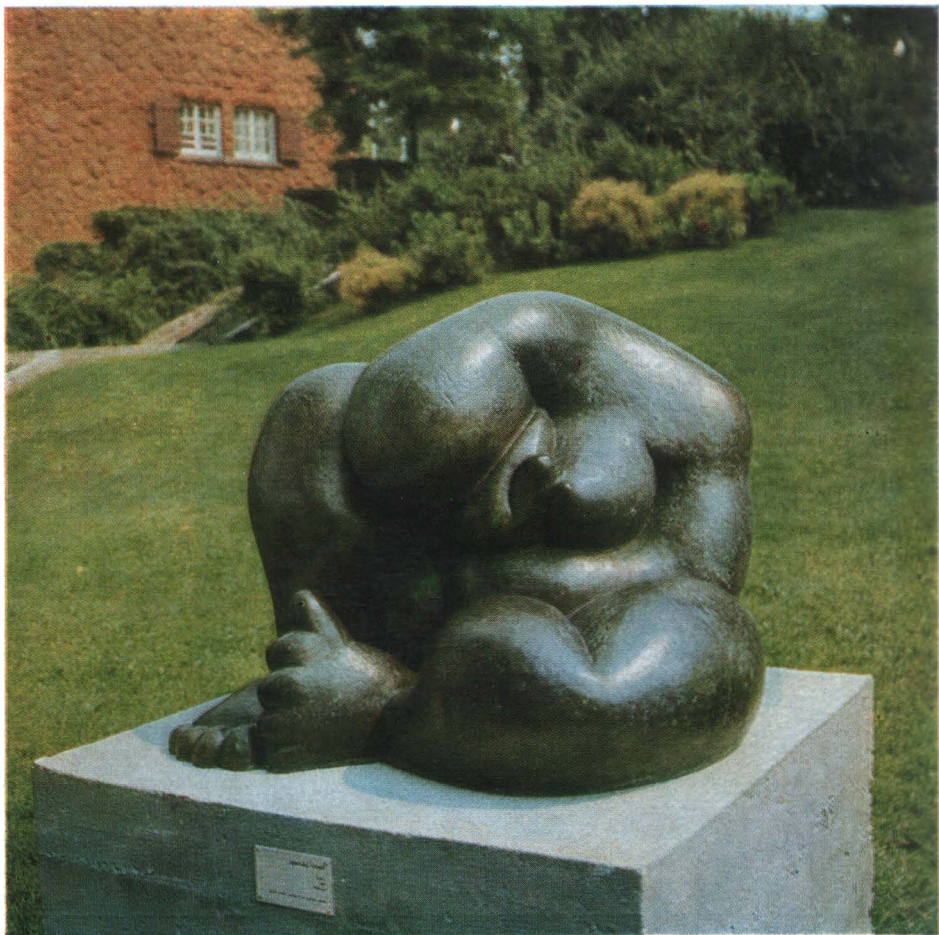

▲ Spectacolul «Sunet și Lumină», în pavilionul Franței: interferențe de fulgere electronice.

▲ ◀ La Ronde, uriaș parc de atracții : baletul fîntînilor arteziene ; reconstituirea unei așezări de pionieri : Fort Edmonton cu « Saloon », biroul șerifului, tipografie, frizerie, toate funcționînd în schema completă a western-ului.

◀ Pavilionul Franței, arhitectură dinamică, model de echilibru între tradiție și invenție.

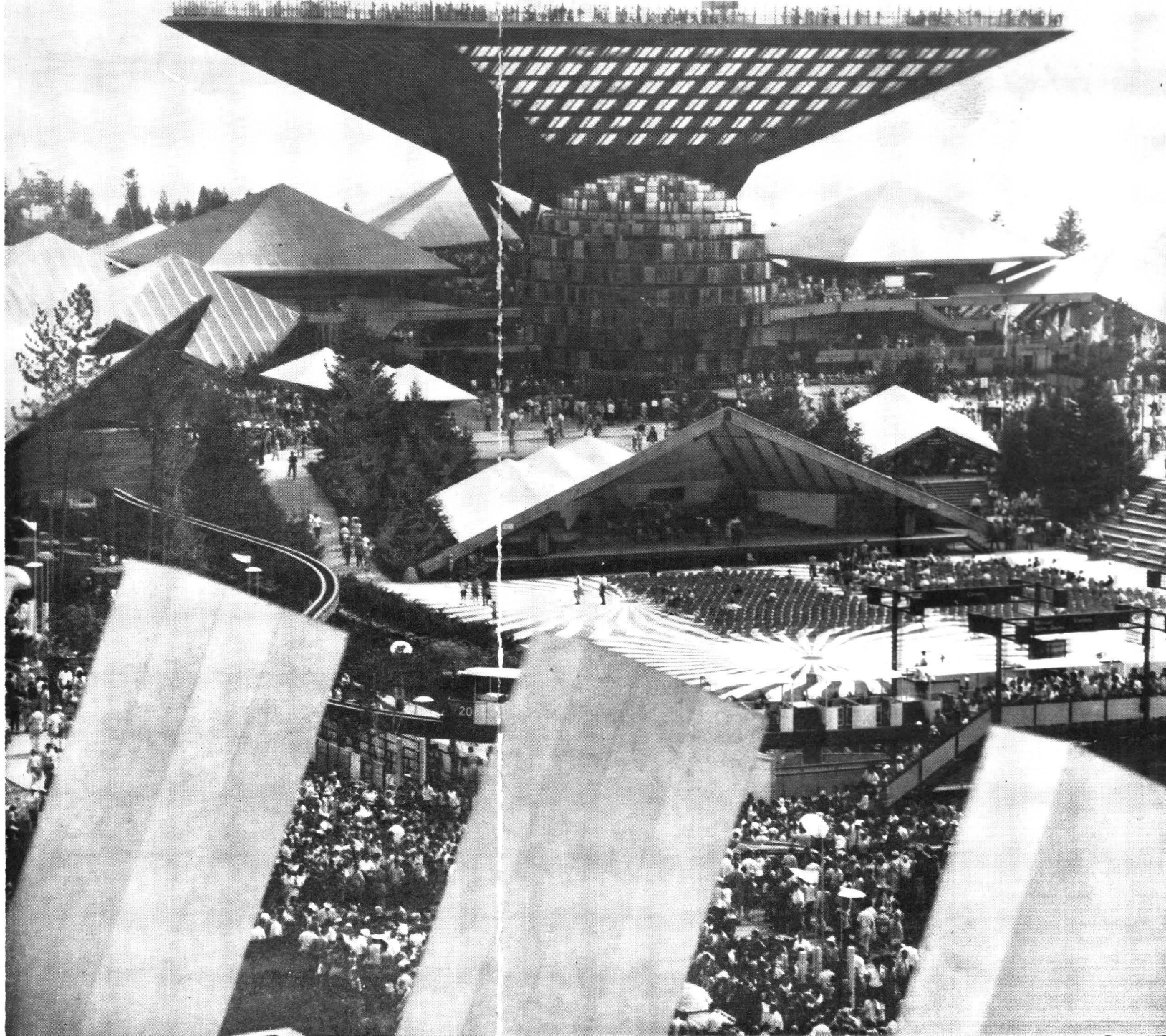

▲ Henri Laurens : *L'adieu* — bronz, 1941, de la Muzeul de Artă Modernă din Paris.

Invitație la humor.
Pe acoperișul pavilionului francez: forme de Niki de Saint Phalle și sculpturi cinetice de Jean Tinguely.

►
«Catimavik» — în eschi-
osă «loc de întâlnire»
este numele piramidei
turnate care domină
amblul canadian —

Invitație la humor.
Pe acoperișul pavilionului francez: forme de Niki de Saint Phalle și sculpturi cinetice de Jean Tinguely.

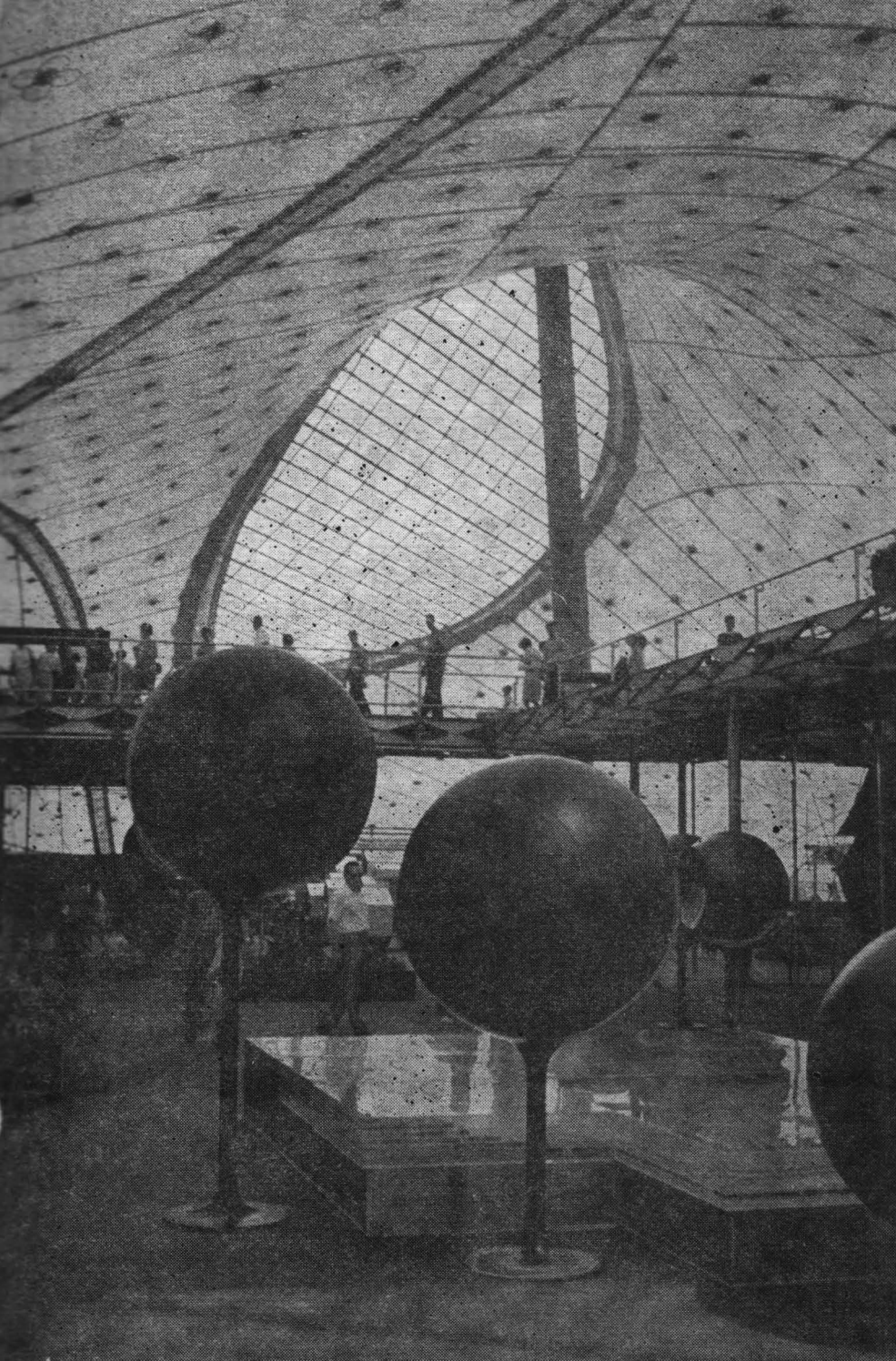
▲ Variații pop-art în pavilionul american.

Sub acoperișul translucid al pavilionului Republicii Federale Germania.

▲ Variații pop-art în pavilionul american.

Sub acoperișul translucid al pavilionului Republicii Federale Germania. ►

EXPO

EXPOZIȚIA
UNIVERSALĂ
DE LA
MONTREAL

1967

Reportaj
fotografic
de
MARIANA
și FLORIN
DRAGU

PLANETA PĂMÎNTUL

Iulie: singura lună de vară la Montreal.

Împreună cu alți 300.000 pornim să cercetăm concentratul de univers al omului : Expo '67.

Incursiune în spațiu și în timp ; în artă și știință. Pavilioane cu temă ; 70 de pavilioane naționale. Teatre, fcarte multe cinematografe, expoziții de artă, super și mini-trenuri și o insulă construită în întregime. Și totul, pe fluviul Saint Laurent.

O planetă a oamenilor. Geniul creator al omului, omul în cetate, omul întreabă universul, omul care produce, omul și agricultura, subiecte larg dezvoltate în pavilioanele tematice.

▼ Maurice Chevalier pe acoperișul pavilionului francez; emisiune televizată pentru Paris.

Reușite experimente arhitecturale: *Habitat 67*, locuința viitorului, globul transparent cu diametrul de 80 metri, prezentat de S.U.A., piramida răsturnată a Canadei, gigantul cort translucid al Republicii Federale a Germaniei.

O îndrăzneală integrare a sculpturii în arhitectură: grupul de sculpturi așezat pe acoperișul pavilionului Italiei.

Pavilion foarte apreciat — Cehoslovacia.

Întâlnire emoționantă cu civilizația Maya — Mexicul.

Pavilionul care nu neglijează nimic — Canada.

Intrare șoc în istoria Angliei — pavilionul Marii Britanii.

Pavilion foarte vizitat — U.R.S.S.

Arhitectură elegantă și selecție din pictura contemporană, pavilionul Pieții Comune.

La loc de cinste: Brâncuși, Eugen Ionescu, Alexandru Istrati.

Un microunivers destinat copiilor: ateliere de creație la pavilionul Canadei, grădina Micului Prinț, Kindergarten vienez, la Ronde și multe altele. Dar părinții fericiți la Expoziție erau aceia care și-au lăsat copiii acasă.

Omul și munca, jocul, dragostea, natura, omul cu conflictele și idealurile lui sînt temele în jurul cărora s-a grupat fabuloasa colecție a operelor de artă din toată lumea expusă în Galeria de Artă.

Rodin, Brâncuși, Arp, Laurens, Zadkine, Ernst, Braque, Picasso, Giacometti, Moore, Calder, Hajdu, Lardera, reprezentau doar o parte din numele iluștrilor sculptori contemporani oaspeți ai expoziției de sculptură din parcul Hélène de Champlain.

O lume în neastîmpăr popula și explora totul.

Peste o sută de pavilioane, nenumărate « boutiques », snack-baruri, spectacole înăuntru și afară, proiecții simultane pe multiple ecrane pînă la 360°, orchestre, fanfare, coruri, oficii poștale, bănci, restaurante, telefoane cu butoane și muzică, serviciul copiilor găsiți și al părinților pierduți.

Antidot contra oboselii: scări și trotoare rulante, vibratoare pentru masajul tălpilor, cafea Espresso (« tare » la francezi și italieni), mult gazon cu invitația SVP (s'il vous plaît): *călcați pe iarbă*.

Cei mai respectați vizitatori: ziariștii.

Cele mai elegante femei: « les hôteses » de la pavilionul francez.

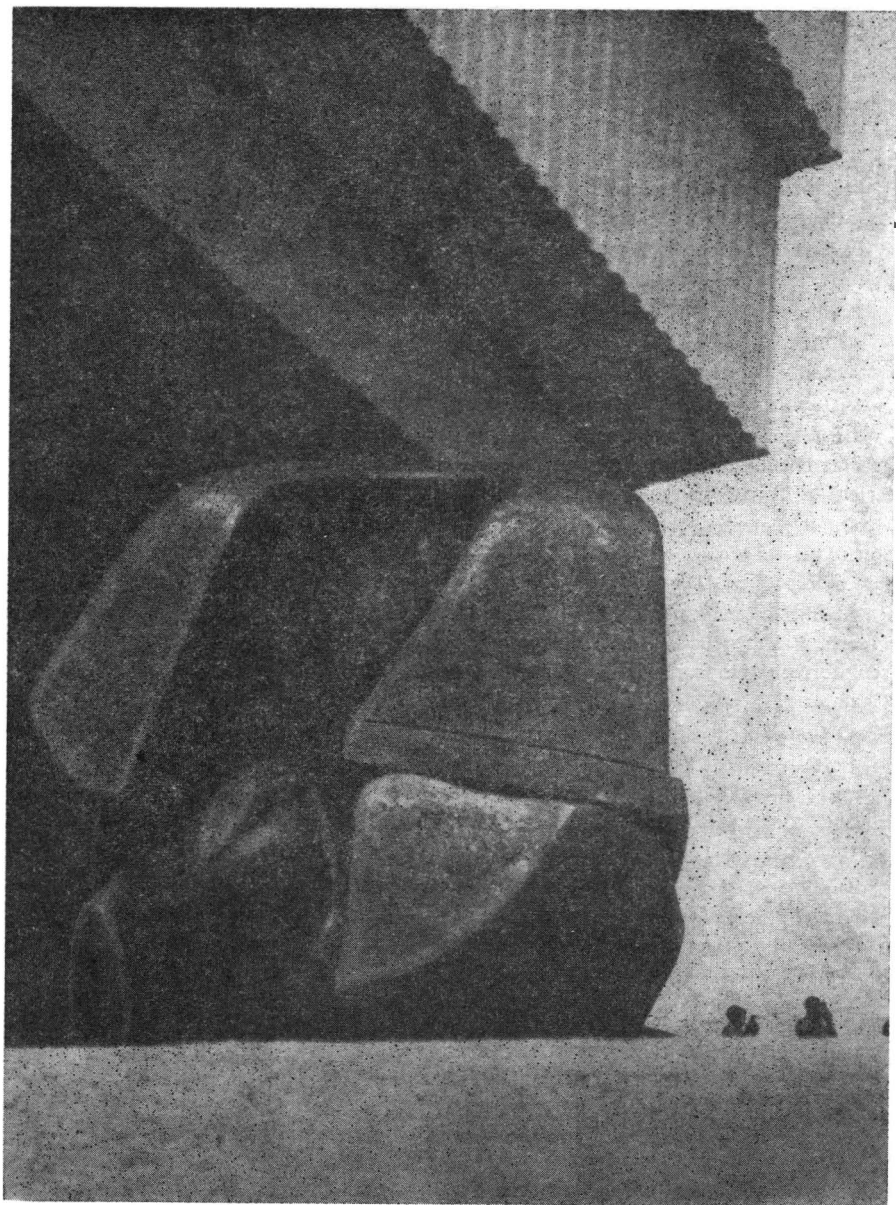
Cea mai discutabilă modă: șorturile « Bermuda ».

Cele mai interesante animale: puii de lei din Etiopia.

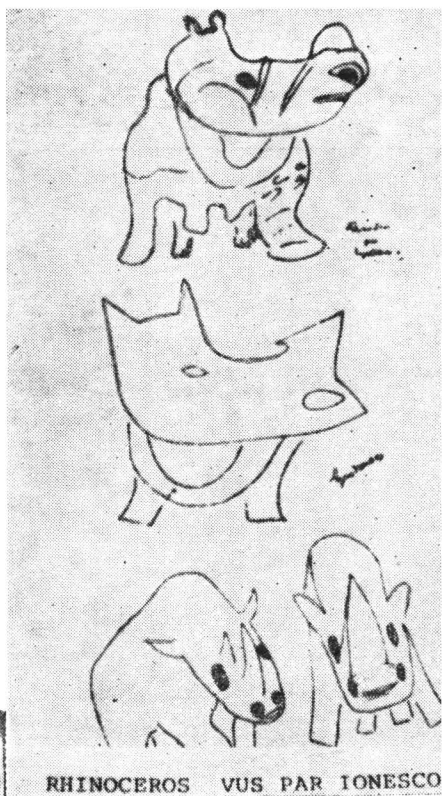
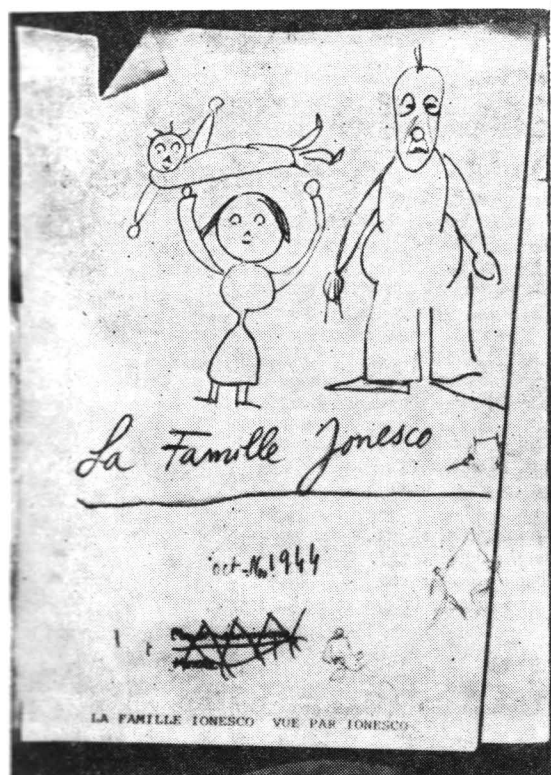
Cea mai lungă scară rulantă din lume, la pavilionul Statelor Unite.

Cel mai lung drum, întoarcerea acasă.

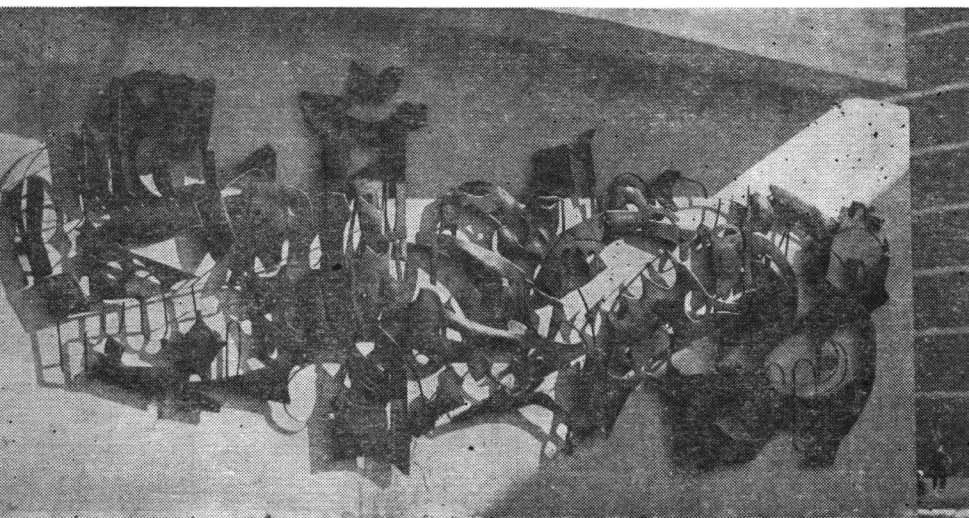
MARIANA ȘI FLORIN DRAGU

◀ Sculptură de Henry Moore în
fața pavilionului Marii Britanii

Desene de Eugen Ionescu
expuse în vitrina care i-a
fost consacrată în Pavilionul
Franței

EUGEN ISPIR. Panou decorativ

momente lirice

PETR BEZRUȚ

Eu

I

*Da eu, eu sînt profetul acelor din Beskydi.
Nu hărăzit de Domnul. El ocrotește țara
unde se pierd în zare cereale aurii,
dă flori miosotisul, mireasmă viorea,ua,
unde, la horă, sună țambalul și vioara,
unde-s castele mîndre și falnice cetăți,
biserici înstărite și luntri mari pe apă
și unde oamenii se-ncred în cer, în dragoste și-n soartă.*

Cel azvirlit de Domnul în ripa cu pucioasă
și ale cărui buze o rugă n-au rostit,
ședea-mpietrit, potrivit pe vecie.

Privea cu ochiu-i negru-ntr-o noapte spre Beskydi,
cuprins de liniști, și spre creasta Lysa.
Și lunga apăsare de-un veac care-a-ndoit
minerului grumazul, ca ramura plecată,
ne-ndurătoare mină-a străinului ce-a smuls
din gura pruncilor un grai străbun,
și semnele trădării și brațele nătînge
un veac încrucișate, — i-au răscolit vederea
și-au tulburat pe demon.

Lovi atunci în stîncă, și de-odată
a răsărit din ea un hid prooroc,
cu singele viclean, crescut în silă,
lătrînd la lună, blestemînd lumina,
cu pumnul strîns amenințînd spre cer,
cu-alaiul de mișei spoii în aur,
în fața cărora plecau genunchii,
la Teșin, sclavii minelor, ca-n fața
lui Dumnezeu. În pulbere-a zvirlit
mînia și-ndîrjirea (dăruite
de demon lui) și-atunci, din miezul stîncii
țîșnit-am Eu !

II

Sub verticala rază a soarelui de august,
cînd pietrele se-ncing, Moravka seacă
în albia umplută cu nămol,
minerii, sub pămînt, ridică brațul,
izbesc fierarii fierul înroșit,
pe-o palmă de ogor își frîng mijlocul
femeile, la Krasna și la Prajma,
sub dogoritele văpăi cerești.
Eu sînt răsadu-acestui mut norod.
Robia lui m-a însoțit din leagăn,
de mic copil m-a luat de mîină truda,
fiu de mineri și de fierari tăcuți,
eu am fugit din Ostrava, din Baška,
din Dombrov, Vitovițe, Orlov, Lazy,
din Fridlant, — și în mină-am aruncat
ciocanul, tîrnăcopul. Maica, sora,
eu le-am lăsat pe cîmp, am smuls din cui
scripca bunicului, și-am început,
pe struna ei, să-mi potrivesc cîntarea.

Și poate am cîntat pe struna ei,
vreodată, tinerețea și iubirea

și bucuria vieții. Nu mai știu.
Nu mai țin minte: s-a-ntîmplat odată.
Am prăpădit trei strune. Din amvon
l-am alungat pe poșa cel polac,
pe neamțul de la școala germană l-am pălit,
într-o-nserare am dat foc pădurii
luată cu jașca, într-o zi, pe cîmp,
i-am frînt grumazul slugii boierești.
M-au dus în brinci la Teșin. Dumnezeu
mi-a luat se vede, mintea, și, sub Lysa,
cîntat-am pentru veverițe, mierle,
și vrăbiile din scorușii roșii,
din sat în sat umblat-am pe arșiță,
pe ger și zloată, prin ninsori și ploi.
Cîntat-am sub ferești și sub zăplazuri,
și-a mai rămas, pe scripca mea, o coardă:
răsufnul celor șaptezeci de mii
care s-au stins la Lysa, la Bohùmin,
și-al celor morți în codri de brad ce-au fost răpiți,
celor pieriți cu zile-n ținutul smuls, Beskydi,
celor pieriți la Sumbàrek, în Lùtin,
în Detmòrovițe și în Datyni
și în Poremba, celor ce-n Dombrova
își văd cu ochii moartea. Stingeți focul!
Și strîngeți corturile! S-au pornit
cei șaptezeci de mii, cu ani în urmă,
la Olša tabăra s-a dărîmat,
noi am cotit departe, spre Lužina,
spre Ostravița, străbătînd Morava,
noi, neam fără putere și tăcut.

Precum David în fața altarului, dansează,
ca șarpele de fluier amețit,
în fața lor neobosit dansează
rapsodu-acestor șaptezeci de mii,
și Don Quijote-acesta din Beskydi,
avînd pieptar din cetină, iar casca
din con de brad și lancea de ienupăr,
drept scut un hrib din Lysa și occean
o frunză de ferigă, — brațul soartei,
greu de supus, se-ncumetă să-l prindă,
să-nfrunte cavalerul în armură
de aur, vîjiind din neagra-i spadă.

Eu, Petr Bezruč, de-aici, din Teșin,
scripcar pribeag și cîmpoer nebun,
eu răsculatul, cîntărețul beat,
eu buhna piază-rea din turnul Teșin,
eu joc și cînt, parcă-ar lovi ciocane
în Vitkovițe, Fridlant, și Lipina. . .
Bogați, străini de crezul meu, în juru-mi,

(Ah, Petr Bezruč, mult îi iubeşti)
bărbaţi vestiţi, cu nume sunătoare,
măreţi ca zeli, străluciţi luceferi,
(Cine ți-a prăpădit, Bezruč, satul ?)
în juru-mi doamne-n panglici şi mătăsuri,
în jurul meu bărbaţi vinjoşi şi gravi,
puternici în Oraşul de aur, la Danubiu,
în juru-mi barzi depe-al Viltavei mal,
care iubesc femeia cum predică Parisul, —
şi struna încordată vibrează sub arcuș:
obida celor şaptezeci de mii,
şi eu cînt pietrele şi bolovanii
la scripcă şi din gură — nu-mi daţi un gologan ?

III

Eu cel dintîi din cei aflaţi în Teşin,
eu, bardul din Beskydi, am vorbit.
Merg robii-n mine după plug străin,
din vine li se scurge apă, lapte,
şi fiecare are-n cer un zeu
şi-un Dumnezeu mai mare pe pămînt.
Celui de sus bir îi plătesc în strană,
celui de jos bir: sînge şi sudoare.

Căci cel de sus dă hrană tuturoră,
flori fluturului, pajişti căprioarei,
iar ție, care-n munţii Beskydi ai crescut,
ți-a dat ținutul odihnind sub Lysa,
miresmele stîrnite-n lunci de vînt.
Cel care stăpîneşte-aicea, jos,
ți le-a-nșfăcat pe toate, dintr-o dată.
Celui de sus te jeluie, în strană.
Cinstește stăpînirea și pre Domnul,
om din Beskydi, căci dă bună roadă.

Cînd îngerul de strajă din codrul tău te-alungă,
tu te înclini adînc în fața lor !
« Tilharule din Krasno ! Oare-i a ta pădurea ?
Cazi și sărută glia cu umilință ! Pleacă
din codri boerești și du-te-n Frydek ! »
Tu, cel de sus, ce zici de-asemeni vorbe ?
Și dacă vorba-ți aspră jignește stăpînirea,
nici îngerii de strajă n-o iubesc.
Deci ține-o-n tine, poate că-i mai bine,
poate-o-ndrăzni s-o spună fiul tău.
Fie și-așa ! Însă stăpînul cere.
Se lasă noaptea peste neamul meu:
o să pierim pînă se face ziuă.
Dar demonului Răzbunării, eu,
mă rog în nopțe, eu întîiul bard
și poate cel din urmă din Beskydi.

În românește de VIRGIL TEODORESCU

Salonul 23

I

O, sărman și bătrîn trup al meu, sărman și bătrîn trup al meu
știi tu oare că zaci pe un pat de spital
că ești palid ca luna
și că singele îți curge din răni?

Pe ce galeră ai ajuns
ce ape te leagănă
cum este țărnul pe care vei ancora odată ?

Astfel îți vorbesc
bunul meu trup bătrîn
care sînt eu
iar tu îmi spui
că pe aici nu sînt nici galere nici ape
numai pereți albi
nu sînt decît paturi albe
căptușite cu oameni întinși
care își deschid ochii
și din cînd în cînd
oftează din străfunduri.

Astfel mă frămînt eu în tine
biet și bătrîn trup al meu
și aud cum pe îndepărtatele și întunecatele săli
unde ard opaițe cu ochi însîngerăți
răsună pași nesiguri.

De bună seamă se îndreaptă spre fereastră
femeia cea grasă cu păr învolburat
ca să scruteze cerul
căutînd steaua făcătoare de bine.

Pe aici nu sînt nici galere,
nici ape
nici milostive și strălucitoare stele.

Stau de veghe doar teama și nădejdea.
De aș zări un fir de pai
m-aș agăța de el.

Dar pe aici nu sînt nici galere
nici ape
nici prea îndurătoare stele.
Și nici un fir de pai.

Zac picotînd
în adînc de noapte și aștept
ca-n poarta zorilor noi
să apară medicul și să-mi vorbească blind
ca unui copil
iar eu să-i zîmbesc
cum îi zîmbeam odinioară părintelui meu.

II

Patul acesta de fier, alb, e căminul meu.
Parcă aș fi singur sub cerul pustiu.
Nici glasuri, nici mișcare.
Sînt una cu lumea obiectelor nesimțitoare.
Cîteva sticlute înfundate
alifii rău mirositoare
petece de hîrtie
pe care e scrisă
împlinirea apropiată a destinului meu.
Iată deșertăciunea fanteziei mele
și acum mă gîndesc la acel prieten fără ființă
pe urmele căruia am cutreierat lumea în lung și-n lat.
Uneori mi s-a părut că i-aș fi zărit umbra
printre casele orașelor, printre copacii pădurilor
alteori se părea că mă cheamă din depărtări
dar nicăieri nu l-am găsit
și totuși el e singurul căruia i-am rămas fidel
în toate deșertăciunile.
Zac aici neputincios cu mine însumi
și îmi închipui că el și acum se tupilează într-un colț
frumos inger blond
care mă prinde de mîină
ca să nu mă răpească
moartea.

III

Acesta-i locul unde omul își odihnește
poate pentru ultima oară mîrtoagele istovite.
Focurile răzvrătirii s-au stins
lanțurile închisorilor s-au desprins de pe mine.
Mă-mbrățișează realitatea care este dincolo de realitate
și nu-mi mai amintesc decît de căruța de circ

după care alergam pe șosele ca un cline.
Aveam optsprezece ani
poet cu plete lungi
cu o ridicolă bărbuță ca de capră
și cu un fel de focuri
care spuzeug în inima mea.
Trăiam pe atunci în vraja unei fete
în vraja fetei care aplecată pe fereastra căruței de circ
cînta despre dragostea care te face fericit.
Minunat era cîntecul acela
și ameșitorul leagăn în care mă roteam. . .
O, inima mea, cuib al focurilor vii de ruguri
fîntînă adîncă a iubirilor
acum doar sub ploaia de cenușă a vulcanilor
sub fluxul mărilor
mai bați neînțeleasa alarmă
și numai mecanismul precis al E.K.G.-ului, mai veghează asupra ta.
Dar inima mea, nu te lăsa învinsă,
mai sînt păsări care n-au ciugulit încă din palma mea
mai sînt încă stele care mi-au rămas ascunse
mai sînt încă fete pe care nu le-am admirat.

În românește de AUREL BUTEAN U

În zbor deasupra mării

Marea e un gând permanent, un fior ce mă străbate din creștet pînă-n tălpi, un val înaripat care mă face pentru o clipă să cred că pămîntul se leagănă.

Omului ieșit din străfundurile Balcanilor, marea i se relevă ca o sărbătoare stupefiantă, un ritual dionisiac, în care răsăritul înseamnă fericire și apusul incertitudine.

Dorul de mare pare că s-a acumulat și a crescut de-a lungul generațiilor și întruparea lui într-o singură personalitate e necruțătoare ca o explozie. Ieșirea la mare a unui neam este începutul istoriei sale în cel mai adevărat sens al cuvîntului, intrarea în împărăția posibilităților multiple și superioare. Acest moment hotărîtor în istoria speciei se repetă de fiecare dată în istoria individului la primul său contact cu marea, numai că în altă formă și la o scară mai redusă.

Mă străduiesc să analizez în profunzime această gingășie de nedescris care mă cuprinde la gîndul că penele de pescăruș sînt alb-argintii, iar valurile pașnice, care poartă în adîncul lor soarele, cerul, imaginea răsturnată a țărmlui și a chipurilor noastre, se sfîrîmă la mal îngîînînd acea muzică pe care o ascultăm într-un extaz divin. Poate că acestea sînt jucăriile minunate și îndepărtate, după care plîng copiii țăranilor din munții noștri, noaptea, pe cînd mamele încearcă în zadar să-i alăpteze la sînul care ogoiește numai foamea și setea dintîi.

Parăsind pămîntul tare și auster, traversînd covorul neliniștit care conduce în infinit și neștiut, ne găsim la o răscruce importantă, pe drumul care duce către spiritualizare. Într-adevăr, omului care doarme pe bord noaptea, cînd marea cîntă împrejurul vasului, i se pare că acesta e primul popas al călătoriei spre lumi superioare și fericite,

lumile frumoaselor fără corp. Ca și cum prin starea asta intermediară, fluidă, corpul lui poate trece de la materia greoaie la elasticitatea nepipăibilă a etericului, ori poate și mai departe.

Simpla ieșire la țarmul mării dă iluzia călătoriei spre desăvârșire. Au rămas în urmă pădurile care apasă și înfricoșează spiritul, unde totul se înăbușă și unde a lupta pentru existență înseamnă a-i întrece pe ceilalți în înălțime. Plantele devin tot mai rare și mai nobile, se despart și se însingurează. Pinii devin chiparoși, arbuștii sălbatici — smochini dulci, iar ierburile fără nume — rozmarin. Enormele râuri glaciare de stînci cenușii, prăvălite de-a lungul versanților abrupte, devin din ce în ce mai subțiri, mai mărunte, prefăcîndu-se la țarmul mării în prundiș, plin de tainice amestecuri de culori și forme, ca niște mesaje neînțelese.

Clățiți-vă gura cu apă de mare ! În ea nimic nu putrezește și de aceea e prețioasă și sacră, e leac, vrăjitorie sau formă încă nedesăvîrșită a veșniciei care ne așteaptă. E amară, dar de amărăciune nu trebuie să ne temem; amărăciunea înseamnă despărțire; iar despărțirile sînt inevitabile popasuri pe drumul spre desăvârșire. Marea așteaptă să i se încredințeze nostalgia muntelui; nesfîrșită și nepotolită, marea e ca o chemare irezistibilă spre continuarea călătoriei. Aici, pe marginea de piatră a țarmului, cîntecul nostru alpin a amuțit terminîndu-se cu un strigăt de admirativă uimire.

Devenim ușori și agili. Plutim asemeni corăbiilor. S-ar putea spune : navigăm.

În clipele acestea, munteanul cel uriaș și greoi, care povestea cu glas molcom la el acasă lîngă vatră, se transformă încetul cu încetul în marinar, într-un matroz mărunțel, urcat în vîrfurile catargului, ținînd cu brațele larg desfăcute două stegulețe și devenind el însuși un semn sau o literă, o singură literă în propoziția laconică dictată de necesitatea cea mai urgentă. Gîndind la amarnica stihie în care se stinge astfel fiecare nume și se șterge fiecare chip, se răspîndește în mine o emoție neînțeleasă, care devine nemărginită.

Valurile capătă aripi. Iar noi ne eliberăm de timp și pornim împreună cu ele. Zburăm.

Aceasta nu mai e « marea ca vinul cel roșu » pe care navigau galerele și pirații, ci « nesfîrșitul ocean al iubirii dumnezeiești », al cărui vuiet l-a auzit un pustnic în liniștea chiliei sale. Un sunet în urechile unui om care veghează în noaptea veșnică. Acest nesfîrșit și neclar dialog între omul însingurat și tăcerea dimprejur, ne anunță că sîntem aproape de sfîrșitul drumului. Acesta e ultimul cuvînt al mărilor din întreaga lume. În singurătatea noastră, mai slujindu-se

încă de simțuri deși nu pentru lumea senzorială, acest vuiet ne transportă acolo unde nu se știe nici de zgomot, nici de liniște. De aceea, dunga mării în adâncul orizontului, îmi pare o poartă care duce în afara lumii; iar vuietul valurilor un ultim lucru pe care îl împrumutăm de la pământ. Chiar abisurile de lumină, căscate în cerul furtunos al verii, sînt doar palide aluzii ale oceanelor noastre interioare, acum cînd toate mările pămîntului au rămas în urmă, valuri înaripate, simboluri prin care am trecut.

Vacanță în Sud

Cînd profesorul austriac Alfred Norges și soția sa Ana au ajuns în mica stațiune de pe litoral, au fost întâmpinați de o arșiță apăsătoare, la care s-au adăugat felurite alte neplăceri mărunte. Totul părea grosolan și respingător. Totul, de la hamalul care le adusese bagajele și primise bacșișul fără să zică măcar « mulțumesc », pînă la gazda bolnăvicioasă care stătea cu mîinile în sîn și răspundea la toate întrebările ridicînd neputincios din umeri. În cameră domneau zăpușeala și penumbra, din cauză că obloanele de lemn vopsite în verde stăteau mai tot timpul închise. Cel mai rău lucru era că apa nu curgea. În locul apei, robinetul de deasupra lavaboului slobozea un șuierat dezolant și batjocoritor. Proprietăreasa dădea asigurări flegmatice că apa se ivește cîteodată cînd se crapă de ziuă și curge vreun ceas-două; atunci trebuie pîndită. În aer și pe lucruri plutea un iz de lîncezeală și neglijență.

Profesorul privea cum soția scoate lucrurile din cufere, iar în sinea lui dorea să fugă de acolo undeva departe, oriunde ar fi, căci i se părea că din acest loc lipsesc nu numai apa și răcoarea, dar și orice rînduială sau semn de viață. Totuși, după vechiul său obicei, nu rostea nici o vorbă.

După un ceas, această primă impresie a început să se schimbe. Sub ultimele raze ale soarelui de după amiază, călătorii noștri s-au scăldat în mare, înviorîndu-se, apoi s-au plimbat prin piața iluminată, iar după cină au rămas încă multă vreme pe terasa apartamentului lor, împrejmuită cu straturi de flori și acoperită cu un umbrar des de viță.

A doua zi, trezindu-se devreme, și-au luat micul dejun pe terasa cu vedere la mare, în umbra și răcoarea dimineții de vară. Această dimineață le arată imediat întreaga strălucire și bogăție a împrejurii-

milor, împăcîndu-i cu toate. Cu aceasta a început brusca și neașteptata metamorfoză.

Nici urmă de indispoziția de ieri, nici gînd de fugă, numai dorința ca această frumusețe să dureze cît mai mult.

Își găsiseră, chiar seara trecută, niște buni prieteni din Viena, care își petrec fiecare vară în această stațiune, pe care le-o recomandaseră și lor. Nimic nu mai părea important sau copleșitor, nici camera înăbușitoare, nici instalația de apă care numai timp de cîteva ceasuri nocturne binevoiește să dea apă, și aceea sâlcie, nici încetineala cu care erau serviți la restaurant. Ba dimpotrivă, acum descopereau noile frumuseți ale acestui repaus la mare.

Proprietăreasa, deși slabă și abătută, s-a dovedit a fi o femeie bună, gata la orice serviciu, toți oamenii din mica stațiune s-au dovedit prietenoși și îndatoritori, iar șederea pe terasa înflorită — un izvor de continuă exaltare și inspirație.

Se sculau pe la ceasurile șase și se scăldau un ceas-două. Apoi soția pleca în oraș să cumpere fructe și să îndeplinească alte treburi mărunte, iar el rămînea pe terasă, așezat la masă printre hîrțiile sale (file din ultima versiune a monografiei despre Filip al II-lea).

Înviorat de soare și de baia în mare, are sentimentul că e învăluit într-o îmbrăcăminte ușoară și sărbătorească, mirositoare și ninsă de flori, și că el însuși crește și înflorește împreună cu ea și cu tot ce-l înconjoară. Totul e limpede, în adîncul și împrejurul lui. Munca e doar unul din sutele de lucruri plăcute. Îi e imposibil să se concentreze pe deplin, căci totul îl atrage și-l fascinează. Copacul rămuros, ale cărui vîrfuri luminate se zăresc de pe terasă, cerul cu norii, marea cu păsările și navele, cu neliniștea ei continuă. În toate există armonie și împlinire și ai certitudinea că mîine va fi și mai frumos.

Astfel își aștepta soția să se întoarcă, și-i plăcea această așteptare. O așteaptă, se bucură de sosirea ei ca de o surpriză plăcută, deși știe precis că va veni. Fericirea așteptării precede fericirea sosirii. Iar înainte ca ea să apară, o aude, nevăzută încă, strigîndu-l încetișor de pe scară.

Urmează micul dejun, cu ceaiul tare, fructele proaspete, laptele și franzeluțele (vrăbiile au și năpădit terasa în așteptarea firimiturilor). Iar după micul dejun, soția dispare pe nesimțite, lăsîndu-l singur pentru a se putea deda în întregime lucrului. Dar, pe zi ce trece, treaba merge din ce în ce mai greu. Totul îl tulbură. O țigaretă banală îl îmbată ca o patimă și îl extenuază ca o faptă eroică. În general, hrana, aerul și mirezmele pătrund în el ca o nevinovată voluptate de moment, dar, odată aflate acolo, îi provoacă, prin cele mai mici amănunte, o

văpaie puternică și un elan nestăvilit care nu-i dau pace. Și lucrul îi e din ce în ce mai des întrerupt de reverie sau de contemplarea extatică a întinderilor cerești și marine.

Această visare îi răpește din ce în ce mai multe clipe; o resimte ca pe o violență dulce și îmbătătoare, care îl eliberează de toate, fie ele din interior sau din afară, dar îl și subjugă complet, transformându-se apoi într-un joc ciudat, care schimbă raporturile lumii înconjurătoare, precum și forțele și dimensiunile propriului său trup. Ce înseamnă aproape ori departe? Ce poate fi «solid», «fluid», «eteric»? Cine era el pînă mai eri și ce sînt aceste frumuseți și bucurii, care îl împlinesc din interior și îl încercuiesc din afară? În momentele cînd jocul ajunge la paroxism, e greu de făcut discernămintul între ele. Tutunul devine puternic și periculos. Toate se învâluie în fumul țigaretei și se mișcă prin fum.

Nu-i vine să-și creadă ochilor. Sub portalul de fum unduitor stă un om mărunțel și cărunt. Îl recunoaște. E un localnic, vînzătorul de la care nevastă-sa cumpără fructe în fiecare dimineață, iar în fiecare seară, în trecere, îi suride seducător, ceea ce, evident, nu-i displace unchiașului. Doar că acum e ceva mai solemn, aduce cu portretul lui Filip al II-lea, clipește des din ochi și cu mișcări molatice ale mîinii drepte, îl poștește să intre. Intră codindu-se. Intră cu adevărat în acel peisaj pe care l-a privit pînă acum în perspectivă, identificîndu-se cu fiecare pîrtică din el.

Marea respiră. Mișcarea ei contaminează pietrele sterpe ale țărmlui, ale muntelui, norii și pînza vineție a cerului. Totul se mișcă și se pregătește să-și ia zborul. Pare de necrezut, imposibil, totuși și terasa o va lua din loc. Dacă nu se va clinti ea, se va deplasa el părăsind-o, căci el aparține materiei în mișcare. E neobișnuit, chiar periculos și puțin înfricoșător, dar altfel nu poate fi. Și e magnific. Iar acest unchiaș a lăsat, se vede, la o parte prăvălia de fructe și acum e un fel de ghid, dacă nu chiar stăpînul acestor lumi puse în mișcare. Clipește șiret din ochi și, pășind printre nori, pe albastrul cerului și pe siluetele cenușii, aproape lichide ale munților, indică locurile favorabile și neprimejdioase, pe care piciorul se poate sprijini luîndu-și avînt spre continuarea zborului.

— Pe aici, vă rog ! Pe aici !

Nimic nu i se mai împotrivește omului. Nu mai valorează nimic legea gravitației, nici vechile măsuri și convenții pentru distanța și duritatea obiectelor. Totul e schimbat și dizlocat.

Dacă s-ar fi urcat pe muntele care domina împrejurimile, ar fi putut, i se părea, să pășească de-a dreptul în imensitatea cerească. Totul e posibil.

Tocmai în această clipă, glasul soției sale, întoarsă de la plimbare, îl întrerupe din visul cel ciudat. Urcînd scările de piatră care duceau din stradă pe terasă, ea îl cheamă pe nume cu un glas blînd, care așteaptă cu certitudine răspuns:

— Fred ! Fred !

— Da, da, răspunde el liniștit, înainte ca pe terasă să apară mai întîi capul ei, apoi bustul, și, în sfîrșit, ea cu mîinile pline de fructe sau flori.

Atunci se liniștesc în jurul profesorului toate elementele tulburate, se întorc la raporturile lor firești, la proporții și distanțe, și redevin ceea ce sînt în toate celelalte ceasuri ale zilei, pentru toți oamenii, inclusiv pentru dînsul.

Beatitudinea unei vacanțe obișnuite, reale, în cercul obiectelor cunoscute și în tovărășia fețelor dintotdeauna familiare, substituie brusc acea fericire periculoasă și tulburătoare a întinderilor tălăzuitoare și a zborului visat în adîncul lor.

Și toate acestea se repetă în fiecare dimineață, cu acea monotonă, intimă certitudine, care e trăsătura esențială a oricărei fericiri. Totul se repetă, dar se și agravează. Visul de pe terasă e un fruct al acelui meleag și al acelui anotimp, care crește și se pîrguie mereu, apropiindu-se tot mai mult de ceea ce va trebui să atingă într-o zi — definiția lui pîrguire.

Și ziua aceea a venit ca oricare alta din șiragul zilelor de vacanță. Totul în acea dimineață părea mai solemn, mai tulburător ca de obicei. Sufla puternic vîntul de sud-est. Marea era agitată. Talazuri prelungi și puternice se rostogoleau unul după altul, explodau cu zgomot, punînd în mișcare largi valuri de prundiș sonor, inundau malul cu spuma lor albă și dispăreau sub noi talazuri, tot mai mari și mai puternice. Marginile înspumate ale acestor talazuri închipuiau o scară argintie care lega malul cu cerul undeva în adîncul orizontului.

Vilegiaturistii, nu prea numeroși, săreau prin nisipul pe care se revărsau crestele înspumate ale talazurilor uriașe, neputîndu-se hotărî să intre în apă. Femeile se hîrjoneau cu valurile, alergîndu-le mai întîi în întîmpinare, apoi ferindu-se din calea lor, împrôscate de spuma albă, strigau cuprinse de o bucurie neclară și temătoare căreia nu-i găseau explicația și nici nu i-o căutau. Văzduhul era saturat de mireasma sării marine și de suflul unei furtuni îndepărtate al cărei ecou diminuat răzbătea pînă la țarm.

Și în dimineața aceea profesorul a ieșit pe plajă împreună cu soția. Era neliniștit. Se simțea îmboldit să facă ceea ce nici unul dintre rarii vilegiaturisți străini nu cuteza: să se lase în voia valurilor legănătoare

care să-l poarte din brațe în brațe. L-a oprit însă nevastă-sa. Rareori era atât de categorică și tenace. Ținându-l de mână și strigînd din cauza zgomotului valurilor, îl implora să nu meargă mai departe. Acum cîțva timp, localnicii o încredințaseră că aceste valuri aparent inofensive pot deveni periculoase și că anul trecut, pe o vreme asemănătoare, s-a înecat un om chiar pe această plajă.

Imprudent și neobișnuit cu marea, a pierit în valuri, sub ochii înotătorilor care nu l-au putut ajuta. De aceea, nimeni nu mai intră în mare pe o astfel de vreme.

L-a convins. După o joacă prudentă cu valurile care îi stropeau din tălpi pînă-n creștet, s-au întors acasă îmbătați de vînt, mulțumiți și obosiți de alergătură și rîs. După ce s-au uscat și și-au schimbat hainele, soția a plecat la piață, ca de obicei, după cumpărături, iar el a rămas pe terasă, așezat la masa de lucru, pe care marginile filelor răvășite șerpuiau ca niște valuri miniaturale.

Se cufundă alene în lucru. Tot timpul tresărea sau se zbătea o pîrtică din el — ori o șuviță de păr, ori o mînă, ori o pleoapă. Ca niște chemări care se întretaie. Încă îl mai stăpînea dorința nelămurită de a pluti pe valurile mari, verzui, al căror vuiet răzbătea pînă la el. Își făcea socoteala copilărească, nechibzuită, să coboare cît mai repede pînă la mica plajă, să se arunce în acea mare interzisă și să se lase purtat și biciuit de valuri. Iar apoi, mai înainte de sosirea nevestei, să se înapoieze la locul său, pe terasă. Ori poate era mai bine să ia în piept cărăruia care duce din spatele casei de-a dreptul în sus, în căutarea înălțimilor și orizonturilor care par că-i ies în întîmpinare?

Aceste gînduri îl făceau să ridice capul din lucru în fiecare clipă.

Deodată privirea i se opri pe balustrada de piatră a terasei pe care coborîse din zbor, chiar atunci, ca la comandă, un vrăbioi mare, puțin cam zburlit de vînt. Judecînd după ținută și fizionomie, era un vrăbioi aventurier și vîntură-lume. Căpșorul său execută cîteva mișcări repezi și delicate — caracteristice păsărilor — apoi deodată, ca și cum ar fi observat că a zburat la o adresă greșită, se înalță demn și disprețuitor. Părea că a zburat de-a dreptul în cer și s-a mistuit în adîncul lui. Profesorul îl însoți cu privirea pînă nu-l mai văzu. Cerul era senin, semănat pe margini cu nori albi și transparenți care-și schimbau culoarea, asemeni luminilor într-un mare spectacol. Insule îndepărtate, uniformizate în geana orizontului, amestecate cu țărături și mai îndepărtate, își îmblînzeau ascuțimea conturilor, iar pietrișul lor cenușiu, pitulat în umbra codrilor înfricoșiți, devenea trandafiriu, moale și legănător. Marea, care în depărtare părea liniștită și lucie, căpăta din ce în ce mai mult, prin culoare și formă, ceva din înfățișarea festivă a norilor, cerului și țărului,

dar asta se petrecea pe nesimțite, deși tot atât de intens, la țărnul dezlăntuit, cât și acolo unde largul mării se confunda cu orizontul și se pierdea în infinit. Astfel, norii eterici, marea fluidă și pământul-materie-încrămănită, schimbându-și fiecare trăsătura esențială, își ieșeau unul altuia întru întâmpinare și îmbrățișare.

Totul e nesfârșit de larg, de adânc și în același timp de la-ndemînă, apropiat, ridicîndu-l pe om de la locul său, făcîndu-l ușor, mobil și întru totul asemănător legănătorului festin general. Totul îl ademenește și-l împinge spre urcuș și zbor, iar împotrivirea e atât de neînsemnată încît parcă nu mai e împotrivire. Negreșit că poate ajunge ușor, ca din joacă, pînă la balustrada de piatră a terasei, iată-l cum se reazimă de ea, iată-l în picioare pe ea, iată-l cum sare pe cărăruia abruptă care duce pieptiș spre culmea muntelui, iată-l cum se avîntă în spațiu asemeni vrăbioiului rătăcitor. . .

Beteala care a contopit cu strălucirea ei totul pe uscat, pe mare și în cer, s-a prelins pînă și pe vîrfurile copacilor verzi și deși, care au rămas în urmă, undeva dedesubt. Această beteală este puntea înclinată, legănătoare și fascinantă pe care omul urcă fără gravitație și fără limite. Deși e ușor de dobîndit, pare o adevărată minune această așteptare a fericirii care a și sosit.

Toate sînt una și aceeași, te poți rezema de orice ca să-ți iei avînt, toate servesc drept trambulină pentru continuarea zborului lin și firesc. (E un amalgam în care sus se continuă cu jos, iar lumina cu întunericul). Sfîrșit nu există, iar începutul este iremediabil uitat.

Nu mai există nici acel unchiș cu figura lui Filip al II-lea care să-i arate unde va poposi, doar niște fascicule de lumină, ca niște scări rulante, îl conduc tot mai lin, tot mai departe, pe drumul unui enorm prag de purpură; iar în spatele acestuia se întrezăresc noi șiruri de scări luminoase, scări de roze care prefac mersul omenesc într-un zbor tăcut și din ce în ce mai rapid. Omul crede că, înaintînd, merge departe, ori că, urcînd, ajunge sus; de fapt, se transformă în întregime în zbor, în asta constă întreaga lui existență. Merge, dar cu un mers înaripat.

La întoarcerea din oraș, soția s-a anunțat ca de obicei încă de la prima treaptă, cu un glas liniștit, ușor cîntat, același glas care așteaptă să i se răspundă cu obișnuitul, distratul « da, da » (. . .)

— Fred?

Tăcere.

— Fred !? repetă ea ajungînd pe tereasă și zărind locul gol și masa cu hîrțile care șerpuiau în adierea vîntului.

— Fred. . . rosti ea ușurel, dar mai stăruitor, pătrunzînd în camera dereticată, din al cărei semiîntuneric îi răspunse iarăși tăcerea.

— Fred ! strigă ea înăbușit și se înspăimîntă de schimbarea propriului său glas, dublată de un fior de-a lungul șirei spinării.

Apăru proprietăreasa și-i explică, pe cît fu în stare, că profesorul se mai afla încă pe terasă, cu un sfert de ceas în urmă. L-a privit pe fereastră, în timp ce deretica prin cameră, și a observat că s-a ridicat de pe scaun și s-a așezat din nou : — Fred, Fred, Fred !

Femeia coborî scările în fugă și porni pe drum repetînd încetișor această chemare fără răspuns. Înconjură mica piață a orașului și cele cîteva străduțe înclinate și pietruite, răscoli plajile goale de lume și se întoarse acasă. (Fred? Fred !) Bărbatul nu era.

Hîrțiile lui șerpuiau și tresăltau în soarele care cuprinsese terasa pe jumătate. Ca întotdeauna, proprietăreasa nu făcea altceva decît să clatine din cap.

Femeia se îndreptă spre vila în care locuiau prietenii lor vienezi. Aceștia erau tocmai la micul dejun. Sătui și ștergîndu-se la gură, o liniștiră că desigur el a plecat pe undeva să se plimbe și că se va întoarce, dacă nu mai devreme, măcar pentru masa de prînz. Seninătatea lor sătulă și lipsită de griji îi era nesuferită.

Făcu un tur prin parcurile și păduricile din afara orașelului. De cîteva ori s-a întors acasă și a urcat scările, străduindu-se să-și aprindă ultima speranță (Fred? Fred !) ca pe un ultim băț de chibrit.

Pe terasa fierbinte era o liniște descurajantă și insuportabilă. Dinspre mare se auzea vuietul valurilor și hohotul prundișului cernut fără încetare de-a lungul țărmului.

A sosit vremea prînzului, apoi a trecut, ziua era pe sfîrșite, și nici urmă de profesori : roșie la față, cu privirea tulbure, căută din nou pe cei doi prieteni și plecă împreună cu ei la miliție să anunțe cum stau lucrurile.

Un funcționar tînăr tocmai se pregătea să iasă din birou. Se înapoie numaidecît, vîrî o coală de hîrtie în mașina de scris și bătu anunțul despre dispariția profesorului Norges; dar și el încercă s-o liniștească pe femeie; desigur că soțul ei a rămas ceva mai mult la plimbare, dar se va întoarce negreșit. Totuși a ordonat milițianului să plece în cercetare imediat după prînz.

Acest unic milițian era un tînăr rotofei și bonom care într-adevăr n-avea prea mult de lucru în acest locșor unde nu se întîmpla nimic nici printre localnici, nici printre turiști. Acum și-a încălecat cu seriozitate motocicleta de serviciu și a pornit cu zgomot pe drumul de-a lungul mării, conducînd cu viteză redusă și dîndu-și multă importanță.

Dar profesorul n-a fost găsit nici în ziua aceea, nici în ziua următoare. Miliția îi căuta urma de-a lungul țărmului. Chiar și ziarele au înserat o știre despre turistul dispărut.

Între timp, soția profesorului își petrecea toată ziua într-un colț izolat, pe plaja care pînă atunci fusese «a lor». Stătea pe vine cu mîinile în poală, ca femeile pescarilor de demult, cînd își așteptau bărbații să se întoarcă de pe mare. Rochia ei de culoare deschisă se confunda cu prundișul alb al țărmului. Abia spre seară o convingeau să-și părăsească locul și să se înapoieze acasă, la veghea fără somn.

După trei zile, au venit maică-sa și fratele mai tînr al profesorului, cumnatul ei, și au condus-o înapoi la Viena.

Zilele trec. August, cea mai frumoasă lună de pe aceste meleaguri, e pe sfîrșite. Toate cercetările de pînă acum cu privire la profesorul dispărut s-au dovedit zadarnice. Marea nu-l aruncă la țărm, dar nici țărmul nu-l revendică. Totuși, autoritățile cercetează și caută mai departe. Atmosfera neobișnuitei dispariții planează încontinuu deasupra micii stațiuni marine. În trecere, puteți auzi adesea cum două gospodine, înapoindu-se din piață, își încheie convorbirea: — Și uite-așa, deocamdată nimic!

Ghiciți imediat că e vorba despre dispariția nefericitului profesor. Dar și toți ceilalți cetățeni, în discuțiile între ei sau față de oaspeți, se gîndesc la soarta celui om. După pauzele scurte și neașteptate în discuție, și după privirile îngrijorate care se îndreaptă spre largul mării, se vede și fără cuvinte că toți doresc o cît de mică explicație a enigmaticei dispariții, că o așteaptă cu nerăbdare, ca pe un lucru de care depinde liniștea interioară a fiecăruia dintre ei.

Vinul

Mă gîndesc la lucrurile banale, de fiecare zi, și la bucuriile pe care acestea ni le procură. Mă gîndesc la vin. În clipa asta, nu mai știu ce au spus poeții despre vin, nici măcar ce au gîndit despre el oamenii înțelepți, cu scaun la cap. Ceea ce spun poeții e ca vîntul, iar de gîndurile oamenilor cu scaun la cap nu merită să se țină seama, căci nu se trăiește de pe urma acestor oameni, nici datorită lor, ci dimpotrivă, toți trăiesc în ciuda oamenilor cu scaun la cap, ținîndu-se cît mai departe de ei. Eu vobesc numai despre fericirile reale, care pot fi veșnice dacă au existat măcar o dată. Lucrurile cărora le închin aceste cuvinte mi-au străbătut odată simțurile și cugetul, m-au bucurat și m-au fortificat, lăsîndu-mă să cred că sînt singurele adevăruri absolute.

Mergînd îndărăt cu amintirea, nu pot vedea de cînd îi port chipul nedefinit, năzuind un cuvînt sonor care l-ar putea defini. Acesta nu e

vinul cel roșu care viețuiește în ulcioare pictate cu stîngăcie, în dosul ușii de la cîrciuma pe lîngă care treceam mergînd la școală; nici cel alb care a rămas în pahare, după ce au plecat musafirii; nici tainicul vin de împărtășanie, care mai mult se slujește decît se cinstește. Primul vin adevărat din memoria mea (ancestrală) e acela din povestea biblică despre milostivul samaritean. Vinul, îndoit cu ulei, cu care necunoscutul trecător a spălat rănile nefericitului care se chinuia. Aici i-am simțit pentru prima dată valoarea, puterea și semnificația. Apoi mi-au trecut pe dinainte vinurile cele multe ale țării acesteia. Renumitele vinuri de altoi, din regiunile viticole, păzite ca explozibilul, sau ca un cuvînt magic, vinuri ce dorm în vase de pămînt sau în poloboace dolofane și surde, care nu răspund ciocăniturilor. Vinul țărănesc, ce n-are nume de ieșit în lume, ci doar o poreclă fără glorie. Vinul nobil care se servește la masă pe îndelete și cu sfințenie. Vinul săracilor, pe care femeile lucrătorilor îl aduc pe șantier împreună cu prînzul destinat bărbaților lor, vin care se bea din sticlă și după care mustățile umede sînt șterse cu dosul mîinii stîngi. Vinurile periculoase ale tinereții noastre, mizerabile, mincinoasele, minunatele vinuri ale anilor de școală, care erau doar imaginea bețiilor și exaltărilor noastre și care au trecut, împreună cu răsunsetul pulsului, cu ecoul sîngelui nostru neliniștit, acolo unde le e locul, adică în uitare. Amintirea unuia din aceste vinuri mi-a rămas totuși și o port în căldura propriului meu corp, prin vertiginoasa succedare de evenimente și anotimpuri.

Pe o insulă din Marea Mediterană mi-a rămas nebăut pînă la fund un pahar de vin, așezat pe o masă de piatră. Și astăzi încă, după multă vreme, pot să privesc în acel pahar vast, să văd la suprafața strălucitoare a vinului marginea curcubeului și să presimt reflexul viu dar nelămurit al chipului meu, pe cînd alături îmi vorbește o fată de țaran, cu un glas visceral, potrivindu-și părul și scuzîndu-se : « Avem numai brînză, pîine, niscai măsline și vin ». Zi lungă de vară la mare, vin, pîine, măsline și femeia surîzătoare cu glasul cald și visceral. Asta era mult mai mult decît mi se părea că am nevoie pentru efemera mea existență.

Dar de fapt, paharul nebăut pînă la fund, pe care l-am lăsat într-o vară pe insulă, înseamnă însăși marea — și în clipa asta, în cugetul meu el sclipește auriu pînă undeva în infinit. Și totuși, văd din zi în zi mai bine cum această întindere uriașă — largul mării — rămîne încetul cu încetul înapoia mea, și simt cu o neînduplecată certitudine că vinul tot al acestei țări e doar o mare moartă și închisă din care trebuie căutată o ieșire spre oceanele care ne așteaptă.

În românește de SANDA NENOIU

CU

BELLA AHMADULINA

despre tînăra poezie sovietică

Născută dintr-un tată tătar și o mamă pe jumătate gruzină, pe jumătate italiancă, Bella Ahmadulina, luceafărul feminin al liricii sovietice contemporane, e o frumusețe de iz oriental, cu ochi pieziși și ten de alabastru, de o feminitate dulce, uneori dezarmată și întotdeauna depărtată, și cu un glas sfios, șovăielnic, poticnindu-se ușor la unele cuvinte. Am cunoscut-o în casa lui Evgheni și a Galinei Evtușenko. Se întorsese de cîteva ceasuri de la Suhumi unde stătuse două luni. Evgheni Evtușenko pleca peste cîteva ceasuri în Chile, unde urma să rămînă două luni. Emoționantă, prietenia între acești doi mari și tineri poeți, între acești doi foști soți care, deși despărțiți de mulți ani unul de celălalt, și-au păstrat nealterată întreaga gingăsie a sentimentelor. «Jenia, tu ești tovarășul meu cel mai bun. Știi tu, Jenia, ce înseamnă acest cuvînt?» Știa Jenia. «Nu-i pune azi te rog nici o întrebare. E obosită de moarte. Gîndește-te: două luni de muncă încordată, neîntreruptă... și apoi drumul. Mai bine, hai acum să mîncăm și să bem ceva, iar discuțiile literare cu Bella... peste cîteva zile».

De atunci ne-am mai întîlnit de două ori. O dată, cînd m-a luat ca să vizităm împreună atelierul lui Ernst Neizvestnîi, unul din bunii prieteni ai Bellei și capăt de afiș al sculpturii sovietice de azi (iar după părerea noastră, a poetelor profane, — unul din reprezentanții cei mai de seamă ai plasticii secolului I) și altă dată, cînd m-a poftit la ea acasă.

— *Vorbește-mi dacă vrei, Bella, despre generația voastră, adică despre așa-zisa «tînără» poezie sovietică.*

BELLA AHMADULINA: Într-adevăr, așa-zisa tînără poezie. Generația noastră e socotită tînără de peste zece ani. Eu de pildă, am început să public la optsprezece ani și de atunci au trecut aproape treisprezece. Între timp, unii dintre noi au albit, au început să se îngrășe, dar noi tot «tineri» am rămas pentru ceilalți. Anii '55, '56, '57 au dat la iveală multe talente care și-au cîștigat fulgerător popularitatea. Primul e Evtușenko, care-a început să scrie înaintea noastră și s-a și afirmat mai devreme. Apoi, Andrei Voznesenski. Mi-e bine întipărită în minte ziua cînd i-au apărut primele versuri. Era în 1958. Evgheni a venit acasă cu numărul respectiv din *Literaturnaia Gazeta*, și a exclamat entuziasmat: «Nu știu cine-o fi autorul acestor versuri, dar e un mare talent». Andrei a devenit repede popular. În 1960, îl cunoșteau toți. Evtușenko, Voznesenski și cu mine formăm un fel de trinitate, sîntem prieteni nedespărțiți și ne apreciem reciproc, deși ca poeți ne deosebim foarte mult. Un altul din generația noastră e Robert Rojdestvenski, puțin însă mai altfel, mai diferit de noi, poate mai plin de patos, poate mai răsunător. Apoi, Bulat Okudjava. Deși are patruzeci și doi de ani, e socotit ca făcînd parte din leatul

nostru, căci a devenit cunoscut în același timp cu noi. Îl iubesc nespus de mult și-l consider un fenomen uluitor. Unii înclină să-l creadă un fel de șansonetist, fiindcă se acompaniază cu ghitară și-și pune versurile pe muzică. Cît de departe de el e această caracterizare! Am auzit mulți asemenea «șansonetiști» în străinătate, dar nici unul nu se poate compara cu el. Okudjava e în primul rînd un poet autentic, un poet plin de măduva oaselor și nu seamănă cu nimeni. Generația noastră? Desigur, și femeile. În primul rînd Novella Matveeva. Și ea e un glas unic, de mare puritate, nerepetibil, în poezie. Boala o împiedică să călătorească prin lume, dar în versurile ei simți și nordul, și tropicele, și sudul. Are o fantezie neobișnuită. Convingătoare chiar și atunci cînd descrie ceea ce n-a văzut niciodată. Folosind imagini minunate, care n-au nimic fals, de-o desăvîrșită noblețe. Versurile ei despre animale, despre plante, sînt de-a dreptul o desfătare. Și ea se acompaniază la gitară, cîntînd cu o voce mică, de copil, și cu o simțire poetică ce pare a îmbrățișa întregul univers. O altă poetă foarte înzestrată e Iunna Morîț, cu o minte puternică, extrem de matură și rațională. Iunna scrie o poezie serioasă, filozofică, cu semnificații acute. Și iar un bărbat: Oleg Ciuhonțev, poet liric, care stăpînește în mod desăvîrșit intonațiile înalte, proprii poeziei clasice ruse.

E păcat că se vorbește foarte mult doar de trei dintre noi. Poate, fiindcă am avut mai piepțit de-a face cu critica și ne-am aflat în situații mai dificile. A, era să uit: Iosif Brodțki. Un poet foarte interesant și foarte criticat, mai tînăr decît noi, care respectă în versurile lui vorbirea din vechiul Petersburg, scriitor cu o serioasă concepție despre lume, neîncîlnat spre efecte exterioare de formă, ci de sens adînc.

— Cum vă explicați fulgerătorul și totuși statornicul vostru succes?

B. A. : Apariția noastră a coincis cu o perioadă grea, cînd oamenii doreau cu toții, după o tăcere îndelungată, să afle, să li se spună adevărul. Și asta am făcut-o noi făuritorii de stihuri, versul avînd o circulație mai rapidă decît proza. Proză bună însă exista: Bulgakov, Platonov. Și poezie bună exista — Ahmatova, Pasternak, dar situația acestora era mai complicată. Iar în ce privește statornicia succesului nostru, poate fiindcă pînă acum, tinerii într-adevăr tineri încă nu s-au impus cu o voce foarte originală. Pentru asta, probabil, e nevoie tot de-o cotitură importantă. Cred că talentele sînt generate de marile evenimente. Cînd noi ne citeam poeziile, lumea venea ca la un meci de fotbal. Evtușenko singur a adunat la Lujniki paisprezece mii de oameni.

— Nu crezi însă că s-ar putea vorbi tocmai din pricina asta de un anume pericol al «vedetismului», dacă mă pot exprima astfel?

B. A. : Ba da, există un asemenea pericol. În general, cînd oamenii se duc la un festival de poezie, o fac nu numai ca să se îmbete de muzica versurilor, ei vor să audă răsunetul lor social, vor să găsească ceva care să le satisfacă gîndirea, căutările, să răspundă la întrebările lor civice. Uneori, însă, publicul excitat la culme de interesul unanim și foarte la modă astăzi pentru estrada modernă, încetează să facă distincție între poezia autentică și versificațiile care speculează convențional problemele la ordinea vieții. Acesta ar fi pericolul care pîndește publicul.

Pe de altă parte, poetul care abuzează de comunicarea cu marele auditoriu e înclinat fără voie să-i satisfacă în primul rînd curiozitatea, riscînd astfel să-și piardă libertatea lăuntrică, acea neatîrnare fără de care nu poate fi vorba de nici un fel de creație. În aceasta constă primejdia care planează asupra poetului. El trebuie să fie în primul rînd mulțumit de sine și să nu se gîndească la succesul de public. Judecînd după scrisori, după reacțiile oamenilor, avem în genere un auditoriu subțire, cu exigențe nobile, deși există desigur și un public care vine la o seară literară ca la o competiție senzațională.

— Care este țelul suprem pe care-l urmărești, ce te frământă înainte de toate în creație?

B. A.: Principalul lucru pe care îl doresc, dacă ar fi să vorbesc despre latura tehnică a poeziei mele, este coincidența între cuvânt și obiectul pe care-l am în vedere. Întotdeauna m-am străduit să-mi păstrez puritatea glasului, asemeni lui Pușkin, Blok, Anna Ahmatova, Mandelstam, Tsvetaeva, Zabolotki, mari poeți care nu au recurs niciodată la jocuri artificiale. Oricât de complicată ar fi viața mea, în poezie nu vreau să-mi îngădui nici o minciună, nici un cuvânt viclean, nimic fals, și nu vreau să fac nici o concesie. Orice cuvânt nesincer se plătește scump. Orice poet trebuie să urmărească în primul rînd să se exprime pe sine. Un țel artificial înseamnă moarte. Poeții autentici vor să-și exprime propria lor interferență cu lumea. Și o face fiecare în felul său.

— Ce părere ai despre modele « intelectualiste », care își găsesc uneori ecou în poezia din Occident?

B. A.: N-am destule elemente ca să pot da o judecată amănunțită asupra poeziei străine, respectiv occidentale. O cunosc mai mult din traduceri. Iar în ce privește modele « intelectualiste », consider că orice poezie autentică trebuie să fie intelectuală. Aceasta e prima cerință. Toți marii poeți au fost intelectuali de rasă. Pasternak, de pildă, avea un creier de savant și un glas de cîntăreț. Adevăratele genii gîndesc limpede și se exprimă clar.

— Bella, o omenire întregă scrie azi în vers liber. Voi sinteți aproape ultimii care ați rămas pe pozițiile versului clasic. De ce?

B. A.: Există o puternică bază a poeziei ruse care ne împiedică să folosim versul liber. Poezia clasică rusă are o intonație nerepetibilă, începînd cu Pușkin și terminînd cu Ahmatova. Totuși, poeții noștri caută în permanentă noi rime, noi sunete, « formalismul » nostru constînd în rime. Uneori într-o îmbinare între poezie și proză, Poezia adevărată nu e legată de anume curente, de un anume vers, mie de pildă nu mi se potrivește versul liber, dar nu-l condamn pe Mejelaitis care scrie astfel, limba lui fiind mai apropiată de cea europeană.

Le-am spus englezilor să mă traducă în vers liber, fiindcă ceea ce sună bine rusește, nu sună la fel în engleză. Trebuie să ții seama de legile limbii respective. Cînd îi traduc pe gruzini, nu păstrez măsura. Iambul în gruzină și în rusă nu e la fel. Eu vreau în primul rînd să dezvălui frumusețea poeziei și să nu fiu sclava formei ei. În cadrul versului liber poți să creezi lucruri minunate. De fapt avem și noi un vers alb, ritmat, desăvîrșit, folosit de pildă de Blok, de Martinov. Pe lume totul e posibil. Dar noi urmărim o rimă de un fel deosebit, o sumă a sunetelor. Și socot că rima disciplinează versul, și strunește și munca poetului.

— Ce gen de poezie ai scris în ultimul timp?

B. A.: Ultimele mele poezii conțin situații oarecum fantastice, dar cu un sens realist. Povestea despre ploaie, de pildă, care va apărea în viitorul meu volum. La prima vedere pare într-adevăr o poveste, ploaia fiind cînd un animal, cînd un copil, dar semnificația ei e cu totul alta. Mai în toate poeziile mele din urmă, elementul fantastic se îmbină cu elemente realiste.

— Cum se va numi viitoarea duminică a cartei, a doua dacă nu mă înșel?

B. A.: A doua. Nu mi-a apărut pînă acum decît un singur volum. Această carte nouă care va vedea foarte curînd lumina tiparului se va numi *Oznob*, adică tremur, fior. Fiorul care se cheamă inspirație, tremurul care te zguduie ca-n friguri, febra pe care o încearcă poetul de cînd se naște și pînă la ultima suflare.

Moscova, decembrie 1967

Exclusivitate Secolul20

*N-am mai dormit de-atîta vreme !
În chin, poemul e născut . . .
Emfaza-a mea de ieri, adio !
Prietenii dragi ai mei, salut !*

*Trăiască-amorul și-ușurința !
Ci-n fum, eu nopțile-mi petrec,
și greu țîrește cotul stihul,
de parcă-ar trage la edec.*

*Și dimineața întîlnește
plutind în ape de ferești
un chip de muribundă lună,
din neștiute mări cerești.*

*Urăsc zăpada de pe case.
Mi-e fruntea parcă un pietroi, —
și toate astea — ca un critic
nimic să nu-nțeleagă-apoi.*

*De-ajuns ! Îmi iau acum caietul
— în care-atîtea file-ncap —
și-o să m-apuc să trec într-însul
pe rînd, ce-mi va veni prin cap.*

*Hirtia nu-mi mai dă sfială.
Și voi descrie așadar
un prînz la un vecin — și critic,
și . . . și istoric literar.*

*Suit în sfere-atît de-nalte,
și-atît de fin și informat,
atît jignirile trecute,
cît și prezente l-au cruțat.*

*Mă-ncredințase că știința
— aproape minții lui, firesc —
e-n stare-a-mi spune-exact ce chinuri
inimii mele se brodesc.*

Spre tihnă ne deschise uşa,
c-un zîmbet cald, puţin amar,
sofia criticului, însăşi,
şi însăşi — critic literar.

Şi-n timp ce sfînta lor familie
paltonul mi-l punea în cui,
eu mintea mi-o-ntrebam într-una
mă aflu-aici, din vina cui ?

Dar dintr-odată, priceput-am
adîncul sens, deşi discret:
ca mobila fără patină
este-un festin fără poet.

Pe masă — luminări aprinse.
Parchetul sclipitor. Prezent,
şi-un taciturn străin, ilustru,
ce-şi savura ţigara « Kent ».

Şi respiram literatură
cu ochii pironiţi pe geam, —
despre Marina, gazda noastră
vorbea, chiar şi de Mandelştam.

El nu contesta talentul.
Şi toate cîte le rostea,
ne-arătoasă dar mintoasă,
le-mpărtăşea sofia sa.

Eu mă rugam: prea milostive !
Îmi iartă gîndul tenebros !
Dar fă ca pofta de mîncare
să le mai tragă duhu-n jos.

Insuflă-le că-i vremea mesei !
Să uite pentru-un ceas măcar
ce pentru ei « istorie » — este,
iar pentru mine — viaţa chiar.

Eu, între timp, luîndu-mi focul
din soba lor, le voi vorbi
de Mandelştam şi de Marina
şi-n versuri chiar, de vor voi.

Tu foloseşte-n vremea asta
puterea mare care-o ai, —
ca să ne ierte făr'de greşii
pe noi, ce n-avem loc în rai.

Și ne-au iertat. Simțeam căldura
unui confrate parcă-n jur,
și-n cameră intră din curte
un ciine bun la suflet, sur.

În fine, masa, băutura
(eu am băut mai mult ca ei,
vecinul ! — și cu grija asta !)
și-n aer scăpărau scînteii . . .

Minciuna, dacă nu-i netoată,
nu spurcă buzele — știa.
Știam: poți și rămîne mută
pentru-o vicleană vorbă-a ta.

Vecinul, mînios de-odată,
de minte, lecții-mi da de zor:
eu — i-am răspuns politicoasă:
« Pe urmă, după ce-o să mor.

Timp o să ai destul atuncea
Eu plec și dumneata rămîi . . .
Deci, ca să te ocupi de mine,
să mă ucizi trebuie-ntîi ».

Duminică făcut-am pace.
— Azi dăin o masă. Ce-ai de zis ?
— Am treabă cu o poezie.
Poemul însă era scris.

Nu-ți pierde veacuri. . . .

Nu-ți pierde veacuri lîngă mine,
Prea multe nu mă întreba.
Ochii tăi buni, în loc s-aline,
Răni noi deschid în mîna mea.

Nu te-avînta, ieșit din fire,
Pe urma urmei ce-am lăsat,
Nici din uceastă întîlnire
N-o să rămîină vreun palat . . .

Tu poate crezi că, din mîndrie,
Te uit în prag ca pe-un intrus.
Mindria? Nu. Mîhnirea, mie
Îmi ține capul drept în sus.

Să dorm! . . .

Eu — dansatoare-a lunii, care plîng
cu orice mușchi și-oricare fibră-a pielii,
eu — umbră fără capăt, ne'ncăpînd
în templul daurlt — Sveti-Ṭhovéli,
eu — fir de-argint prin acul tău, Tiflis,
care-am trăit precum o ucigașe,
simțînd pînă și-n sera ta de vis
a fără somnului de gheață, fașe,
eu — care noaptea, neștiind dormi,
i-am molipsit pe-ai mei de nebunie
și mi-am deprins pupila-a se feri
de somn, ca roibul tînăr de sclavie,
eu — care cînt pe pod cu cerșetori:
« Iertare nouă, dimineți prea bune !
și săturați cu pulbere de sori
stomacurile noastre de cărbune », —
eu care plec pieziș, ca iar să vin
la masa insomniei, deșucheată, —
o, cît voiam să mă cufund deplin
în somnul moale și adînc o dată !
S-adorm dormind. Dormind — să mă trezesc.
Să dorm — încet, cum guști o băătură,
și somnul supt ca un pistil ceresc
să mi se scurgă generos din gură.
Să mă deștept tîrziu, și ochii mei
să prelungească, nedeschiși, misterul
de-afară-al vremii, și-ntrebarea ei:
« Frumos e astăzi, sau a ploaie cerul ? »
Ce dulce gust pe limbă, și zemos !
Și-n brațe-o prospețime nedibace,
ca lenea înviatului Hristos
trudindu-se din cuie-a se desface.
Un astru stins e creierul meu orb,
și pulsul co-ntr-un pom ce doarme, bate.
Și — iar să dorm ! Din somn să sorb, să sorb . . .
Să dorm ca-n pîntec ieri, pe săturate !

În românește de MADELEINE FORTUNESCU

AUTENTICITATE

Anul 1968 va destrăma tăcerea din jurul marelui prozator englez de origină americană (1843—1916) nu odată asociat, pentru factura scrisului său și pentru modul de a privi și înfățișa viața, cu un alt mare reprezentant al literaturii moderne — Marcel Proust. Prin nuvela de față, încercăm să umplem o lacună în privința traducerilor din opera sa în țara noastră, ajutând astfel cititorii să guste din arta prozatorului, căruiu li va apărea curînd, la Editura pentru Literatură, o culegere de proze scurte.

Cînd nevasta portarului (de obicei ea răspundea la ușa de la intrare) anunță: «Un domn . . . și o doamnă, domnule», în minte îmi apăru — cum mi se întîmpla adesea în acele timpuri, dorința fiind hrana gîndurilor — imaginea unor modele. Și de data aceasta vizitatorii mei se dovediră a fi chiar modele; dar nu în genul pe care l-aș fi preferat. Totuși, la început n-am avut nici un indiciu care să nu mă facă să cred că nu veniseră să le pictez portretul. Domnul m-ar fi putut determina să cred că este o celebritate, în cazul în care celebritățile impresionează. Era un bărbat de cincizeci de ani, foarte înalt și foarte drept, cu o mustață ușor brumată și purta un pardesiu gri închis, ce-i venea ca turnat, amănunte pe care le-am observat cu interes profesional — nu însă ca un bărbier sau un croitor. De adevărul acesta în privința celebrităților devenisem conștient de un timp încoace, și anume că un individ cu o înfățișare, cum se spune, destul de arătoasă, nu este aproape niciodată o instituție publică. O privire aruncată doamnei, mă ajută să-mi reamintesc această lege paradoxală: și ea arăta mult prea distinsă ca să fie «o personalitate». Pe deasupra, cu greu poți întîlni împreună două variațiuni ale aceleiași teme.

Nici unul dintre cei doi nu vorbi imediat — au prelungit doar cercetarea preliminară care sugera că fiecare voia să acorde celuilalt prilejul de a începe. Evident, amîndoi erau timizi; stăteau acolo așteptînd să-i poftesc înăuntru — lucrul cel mai firesc pe care — după cum mi-am dat seama mai tîrziu — l-ar fi putut face. În chipul acesta stinghereala le sluji cauza. Văzusem oameni cărora le repugna în chip dureros să admită că doreau un lucru atît de grosolan cum ar fi acela de a se vedea reprezentați pe pînză; dar scrupulele noilor mei prieteni păreau aproape de neînlăturat. Totuși, domnul ar fi putut spune: «Aș dori un portret al soției mele», și doamna ar fi putut spune: «Aș dori un portret al soțului meu». Poate că nu erau soț și soție — ceea ce firește ar fi făcut întreaga situație mult mai delicată. Poate doreau să-i pictez împreună — în care caz ar fi trebuit să aducă o terță persoană ca să trateze.

— Venim din partea domnului Rivet, spuse într-un tîrziu doamna, cu un zîmbet sumbru, avînd efectul unui burete umed trecut peste o pictură «înecată», sau al unei vagi aluzii la o frumusețe dispărută.

Era, în felul ei, tot atât de înaltă și de dreaptă, ducînd însă pe umeri zece ani mai puțin. Arăta tot atât de tristă cît poate arăta o femeie a cărei față nu este încărcată de expresie ; adică masca ei ovală, fardată, trăda uzura caracteristică sufletelor expuse intemperiei. Mîna timpului se jucase cu ea fără s-o cruțe, dar numai în direcția simplificării. Era subțire și rigidă, și atât de bine îmbrăcată în stofă bleumarin cu revere, buzunare și nasturi, încît era limpede că folosea același croitor ca și soțul ei. Perechea avea un aer nedefinit de zgîrcenie prosperă — evident obțineau maximum de lux pentru cît plăteau. Dacă eu aveam să devin una din extravaganțele lor, trebuia să fiu cu băgare de seamă la condițiile pe care urma să le pun.

— A, Claude Rivet m-a recomandat? am întrebat eu, adăugînd că era foarte frumos din partea lui, deși îmi dădeam extrem de bine seama că, fiind peisagist, nu făcuse nici un sacrificiu pentru mine.

Doamna îl privi cu insistență pe domn, și domnul începu să-și rotească privirile în jurul camerei. Apoi scrutînd o clipă podeaua și mîngîindu-și mustața, își opri ochii plăcuți asupra mea :

— Spunea că sînteți omul potrivit.

— Încerc, cînd oamenii vor să pozeze.

— Da, noi am dori, spuse doamna nerăbdătoare.

— Împreună?

Vizitatorii mei schimbă priviri.

— Dacă v-ați putea folosi și de mine, presupun că în cazul acesta se va dubla, se bîlbîi domnul.

— Da, desigur, pentru două figuri prețul este mai mare decît pentru una.

— Am dori să fie plătit, admise bărbatul.

— Foarte frumos din partea dumneavoastră, am răspuns eu apreciînd înțelegerea lor atât de neobișnuită — deoarece presupuneam că se referea la onorariul artistului.

Un sentiment straniu păru s-o cuprindă pe doamnă.

— Vorbim de ilustrații... domnul Rivet spunea că ați putea folosi pe unul din noi pentru ele.

— Să folosesc pe unul... pentru ilustrații? Eram tot atât de încurcat.

— Adică să faceți schițe după ea, știți, spuse domnul colorîndu-se.

Abia atunci am înțeles serviciul pe care mi-l făcuse Claude Rivet ; le spusese că lucram în alb și negru pentru reviste, ilustrații de cărți, schițe din viața cotidiană pentru care mă foloseam în mod frecvent de modele. Toate erau adevărate, dar nu era mai puțin adevărat (pot acum mărturisi — las pe seama cititorului să ghicească dacă aspirația duce la totul sau la nimic), că nu puteam obține onorurile, ca să nu mai pomenesc de onorariile proprii unui mare portretist care picta din memorie. « Ilustrațiile » mele erau mîncarea mea de toate zilele ; căutam să-mi perpetuez faima în altă ramură a artei (care întotdeauna mi s-a părut pe departe cea mai interesantă). Nu era nici o rușine în faptul că o priveam și ca un mijloc de a face avere ; dar perspectiva acelei averi se îndepărtă și mai mult din clipa în care vizitatorii mei își exprimară dorința să fie « făcuți » pe nimic. Eram dezamăgit ; deoarece sub aspect pictural îi și văzusem. Le sezisam genul — îmi și fixasem în minte cum aș fi procedat cu ei. Într-un fel care nu le-ar fi plăcut întru totul, îmi închipui.

— A, sînteți... sînteți... ăă... ? Am început eu, de îndată ce-am izbutit să-mi controlez uimirea. Nu puteam rosti cuvîntul meschin « modele » ; părea să se potrivească atât de puțin în cazul lor.

— Nu avem multă experiență, spuse doamna.

— Trebuie să facem ceva, și ne-am gândit că un artist în genul dumneavoastră ar putea face ceva cu noi, adăugă soțul, dintr-o suflare. Mai departe îmi spuseră că nu cunoșteau prea mulți artiști și că apelaseră într-o doară la domnul Rivet (picta peisaje, firește, dar uneori introducea și figuri — poate îmi amintesc), pe care-l cunoscuseră câțiva ani mai înainte într-o localitate din Norfolk unde schița.

— Obişnuiam să schițăm și noi puțin, spuse doamna, aluziv.

— Este foarte neplăcut, dar absolut *trebuie* să facem ceva, continuă bărbatul.

— Firește, nu mai sîntem foarte tineri, admise ea cu un zîmbet șters.

Afirmînd că aş fi putut ști și eu mai multe despre ei, soțul îmi întinse o carte de vizită, extrasă dintr-un port-vizit nou și elegant (obiectele lor erau toate nou-nouțe) pe care erau gravate cuvintele « Maior Monarch ». Pe cît erau cuvintele de impresionate, nu mă lămuriră cu nimic în plus; dar imediat vizitatorul meu adăugă:

— Am părăsit armata și am avut ghinionul să ne pierdem averea. De fapt, mijloacele noastre sînt îngrozitor de modeste.

— Este extrem de plictisitor, spuse doamna Monarch.

Evident doreau să fie discreți — să fie atenți să nu se dea în spectacol deoarece aparțineau lumii respectabile. Am observat că ar fi fost bucuroși să recunoască situația în care se găseau ca fiind un neajuns; în același timp am sesizat un sentiment subteran — o consolare pe care și-o găseau față de soarta potrivnică — certitudinea că aveau și ei calitățile lor. Firește că aveau; dar aceste avantaje îmi păreau să aibă un caracter cu predilecție social; de pildă să contribuie la înfrumusețarea unui salon. Totuși, un salon întotdeauna a fost, sau ar trebui să fie, un tablou.

Ca urmare la aluzia soției cu privire la vîrstă, maiorul Monarch spuse:

— Firește, ne gîndeam să pozăm mai mult pentru compoziții. Mai avem ținută.

În clipa aceea, mi-am dat seama că ținuta era într-adevăr punctul lor tare. În ura lui, cuvîntul « firește » nu suna arogant, ci arunca lumină asupra dilemei.

— A ei este cea mai bună, continuă bărbatul dînd din cap spre nevastă-sa, cu plăcuta lipsă de elocință din timpul unei sieste. Nu i-am putut răspunde decît — parcă ne aflam la masă în fața unui pahar cu vin — că nici el nu se situa mai prejos, ceea ce îl făcu să adauge, la rîndul său:

— Ne gîndeam că dacă veți avea vreodată de desenat oameni ca noi, v-am putea fi de folos. Ea mai ales — drept o doamnă dintr-o carte, știți.

Mă amuzau într-atît, încît, pentru a mă distra și mai mult am făcut tot ce mi-a stat în putință să mă pun în pielea lor; deși era neplăcut să mă surprind apreciindu-i din punct de vedere fizic, ca și cum ar fi fost animale de închiriat sau niște sclavi negri (era o pereche pe care m-aș fi așteptat s-o întîlnesc numai într-o conjunctură în care critica tace), am privit-o pe doamna Monarch destul de judicios ca să ajung să exclam după o clipă, plin de convingere:

— O, da, o doamnă dintr-o carte! Prin excelență, seamăna la perfecție cu o ilustrație proastă.

— Vom sta în picioare, dacă doriți, spuse maiorul; și se ridică în fața mea cu un aer grandios.

Puteam să-l măsoar dintr-o privire — avea 1,90 m. și era un gentleman perfect. Ar fi fost rentabil pentru orice club în curs de organizare și care nu se fixase asupra efigiei să-l angajeze cu un salariu bun ca să stea în vitrina principală. Mi-am dat seama imediat că venind la mine își ratau vocația; ar fi putut cu siguranță realiza mai mult în domeniul reclamelor comerciale. Firește, nu puteam să mi-i închipui în cele mai mici amănunte, dar îi vedeam îmbogățind pe unul sau pe

altul — dar, firește, niciodată pe ei înșiși. Puteau fi de folos unui croitor de fracuri, unui hotelier sau unui negustor de cosmetice. Îi vedeam cu etichete prinse pe piept cu ace și pe care ar fi stat scris « Le folosim tot timpul », producînd cel mai mare efect ; aveam imaginea promptitudinii cu care ar fi putut face oficiile mesei de onoare în restaurantul unui hotel.

Doamna Monarch ședea liniștită, nu din mîndrie, ci din timiditate, și deodată soțul i se adresa :

— Ridică-te, draga mea, și arată cît de elegantă ești.

Îl ascultă, deși era inutil să se ridice. Merse pînă la capătul celălalt al atelierului și se întoarse roșind, privindu-și nesigură soțul. Mi-a reamintit un incident la care întîmplarea mă făcuse martor la Paris — unde mă aflam cu un prieten, un dramaturg pe punctul de a-și vedea o piesă pusă în scenă — cînd veni la el o actriță cu rugămintea să i se dea și ei un rol. Evoluase în fața lui, plimbîndu-se în sus și-n jos, întocmai ca doamna Monarch. Doamna Monarch se achită tot atît de bine, dar m-am abținut să aplaud. Era foarte ciudat să vezi oameni ca ei solicitînd o slujbă atît de prost plătită. Ea arăta ca și cum ar fi avut un venit de zece mii pe an. Bărbatul folosea cuvîntul care o descria cel mai bine : era într-adevăr « elegantă » în accepțiunea jargonului curent londonez. În aceeași ordine de idei, avea o siluetă categoric și ireproșabil « bună ». Pentru o femeie de vîrsta ei avea o talie surprinzător de mică ; în plus, cotul ei forma arcuirea ideală. Își ținea capul la unghiul cerut de convenții ; dar de ce venise la mine ? Ar fi trebuit să probeze jachete într-un mare magazin. Mă temeam că vizitatorii mei, pe lîngă faptul că erau scăpătați, aparțineau tipului « artistic » — ceea ce ar fi produs o complicație destul de însemnată. Cînd s-a reasezat i-am mulțumit, arătînd că ceea ce un desenator apreciază cel mai mult la modelul său este facultatea de a sta nemișcat.

— Da, poate sta nemișcată, spuse maiorul Monarch. Apoi adăugă pe un ton glumeț : întotdeauna am ținut-o nemișcată.

— Nu sînt o ființă agasantă, n-am dreptate ? se adresa doamna Monarch soțului ei.

Răspunsul l-am primit eu :

— Cred că nu este nepotrivit să amintesc — deoarece vorbim de afaceri, nu-i așa ? — că atunci cînd ne-am căsătorit ea era cunoscută drept « Frumoasa statuie ».

— Vai, dragă ! spuse doamna Monarch, cochet.

— Firește că așa avea nevoie și de un anumit grad de expresie, am intervenit eu.

— Firește ! exclamă amîndoi.

— Ei, apoi presupun că știți că veți obosi îngrozitor.

— Vai, nu obosim *niciodată* ! exclamă cu nerăbdare.

— Aveți puțină experiență, cît de cît ?

Ezitară — se priviră.

— Am fost fotografiați de nenumărate ori, spuse doamna Monarch.

— Vrea să spună că am fost solicitați, adăugă maiorul.

— Înțeleg — pentru că arătați atît de bine.

— Nu știu ce gîndeau, dar erau întotdeauna pe urmele noastre.

— Întotdeauna primeam fotografiile gratuit, zîmbi doamna Monarch.

— Am fi putut aduce cîteva, dragă, spuse soțul.

— Nu sînt sigură dacă ne-a mai rămas vreuna. Am dat maldăre întregi, în dreapta și-n stînga, îmi explică ea.

— Cu autografe, cum se obișnuiește, spuse maiorul.

— Se găsesc în magazine ? am întrebat, distrîndu-mă în chip inofensiv.

— O, da ; ale ei — se găseau.

— Acum nu, spuse doamna Monarch, cu ochii ațintiți în podea.

Puteam să-mi închipui ce aşterneau pe fotografii şi eram sigur că aveau o calligrafie frumoasă. Era ciudat cât de repede deveneam sigur de tot ce-i privea. Dacă acum erau atât de săraci încât să trebuiască să cîştige măruniş, totuşi niciodată nu fuseseră prea departe de sărăcie. Prestanţa le fusese capitalul şi profitaseră din timp şi cu umor de cariera pe care această sursă le-o desemnase. Pe feţele lor puteai citi opacitatea, un profund repaus intelectual, vechi de douăzeci de ani, pe care îl căpătaseră, ca şi intonaţiile plăcute, vizitînd conace. Puteam să văd saloanele însozite, presărate cu periodice necitite şi unde doamna Monarch şezuse tot timpul, puteam să văd tufişurile umede pe unde se plimbase, pregătită pînă la entuziasm pentru fiecare dintre aceste exerciţii. Puteam să văd vînatul bogat la împuşcarea căruia participase maiorul şi hainele minunate în care, seara tîrziu, se ducea în fumoar pentru a-şi povesti isprăvile. Îmi puteam închipui jambierele lor, hainele de ploaie, tweed-ul de calitate, pledurile, seturile de bastoane şi cutiile cu umbrele elegante şi sobre; şi puteam să-mi imaginez exact apariţia servitorilor şi varietatea compactă a bagajelor pe peronul garilor rurale.

Dădeau bacşişuri mici, dar erau iubiţi; nu făceau nimic ei înşişi, dar erau bine veniţi. Arătau peste tot atât de decorativi; satisfăceau nevoia generală de statură, culoare şi formă. O ştiau fără orgoliu sau vulgaritate, şi drept consecinţă se respectau. Nu erau superficiali; erau integri şi cu fruntea sus — fusese linia lor. Indivizii care nutresc o asemenea dorinţă de a fi activi trebuie să aibă o oarecare linie. Puteam simţi cum, chiar într-o casă posomorită, s-ar fi putut conta pe ei în învelselirea atmosferei. Acum se întîmplase ceva — n-avea importanţă ce — venitul lor modest se împuţinase, devenise minim — şi trebuia să întreprindă ceva ca să facă rost de bani de buzunar. Prietenii îi agreeau, dar nu se arătau dornici să-i întreţină. Ceva din ei inspira încredere — hainele, gesturile, genul lor; dar dacă creditul este un buzunar mare şi gol în care sună un gologan întîmplător, gologanul trebuie cel puţin să se audă. Ceea ce doreau de la mine era să-i ajut în sensul acesta. Din fericire nu aveau copii — curînd mi-am dat seama de lucrul acesta. Probabil voiau de asemenea ca legăturile noastre să rămînă secrete: acesta era motivul pentru care veniseră doar pentru gen — reproducerea feţii i-ar fi trădat.

Îmi plăcea de ei — erau atât de simpli; şi nu aş fi avut nimic împotriva lor dacă ar fi corespuns. Dar, într-un fel, cu toată perfecţia lor, nu mă puteam uşor încrede în ei. La urma urmelor erau amatori, şi principiul arzător al vieţii mele era să detest amatorismul. Dar mai aveau o perversitate — o preferinţă înăscută pentru subiectul reprezentat, în detrimentul celui real: defectul celui real putea cu atîta uşurinţă să devină o lipsă de reprezentare. Îmi plăceau lucrurile care aveau aparenţă; atunci erai sigur. Dacă erau autentice în realitate sau nu constituia o întrebare secundară şi aproape întotdeauna lipsită de profit. Mai erau şi alte considerente, primul, că mai foloseam două sau trei persoane, mai ales un tînar cu picioare mari, îmbrăcat în alpaca, originar din Kilburn, care timp de cîţiva ani venise regulat să-mi pozeze pentru ilustraţii şi de care mai eram încă — poate în mod nepoliticos — mulţumit. Le-am explicat sincer vizitatorilor mei întreaga situaţie; dar ei luaseră mai multe măsuri de precauţie decît mă aşptasem. Îşi făcuseră toate socotelile, deoarece Claude Rivet le vorbise despre proiectata ediţie de lux a operei unui scriitor contemporan — cel mai rafinat dintre romancierii — care, mult timp neglijat de vulgul numeros şi scump preţuit de către cei receptivi (mai este nevoie să pomenească de Philip Vincent?), avusese norocul să vadă, destul de tîrziu, zorile şi apoi lumina plină a unei critici superioare — o apreciere în care exista un ce anume care-ţi tăia respiraţia. Ediţia de faţă, plănuită de un editor cu gust, era

practic un act de nobilă achitare a unei datorii vechi; gravurile în lemn, care urma s-o împodobească, constituiau tributul artei engleze față de unul dintre reprezentanții cei mai independenți ai literelor engleze. Maiorul și doamna Monarch îmi mărturisiră că nutriseră speranța posibilității de a lucra cu ei în vederea realizării acestui act cultural. Știau că eu eram cel care urma să illustreze prima dintre cărți «Rutland Ramsay», dar a trebuit să-i lămuresc că participarea mea ulterioară — această primă carte urmînd să fie un fel de probă — depindea de satisfacția pe care aș fi produs-o. Dacă s-ar fi dovedit neglijabilă, patronii mei m-ar fi înlăturat fără nici un scrupul. De aceea pentru mine situația în care mă aflam putea fi socotită un fel de criză, și firește făceam pregătiri speciale, căutînd oameni noi, la nevoie, și încercînd să-mi aleg tipurile cele mai potrivite. Am admis totuși o preferință pentru un număr de două sau trei modele bune care s-ar fi potrivit în toate ocaziile.

— Va trebui deci să...ă... punem pe noi anumite haine? întrebă timid doamna Monarch.

— Da, dragă — face parte din contract.

— Și trebuie să ne aducem costumele noastre?

— O, nu; am o mulțime de lucruri. Modelele unui pictor îmbracă... sau dezbracă... orice dorește el.

— Și vrei să spunei...ă... la fel?

— La fel?

Doamna Monarch își privi din nou soțul.

— Mă rog, voia doar să întrebe, explică el, dacă în general costumele sînt folosite de mai multe persoane. A trebuit să admit că așa era, și am continuat arătînd că unele (aveam o mulțime de boarfe autentice, slinoase, vechi de un secol), serviseră, cu o sută de ani în urmă, unor bărbați și femei adevărați, iar timpul își lăsase pe ele amprente.

— Vom îmbrăca orice ni se potrivește, spuse maiorul.

— O, am eu grijă de asta, sînt tocmai ce ne trebuie.

— Cred că aș fi mai potrivită pentru cărțile moderne. Aș veni îmbrăcată cum ați dori dumneavoastră, spuse doamna Monarch.

— Acasă are o mulțime de rochii: ar putea poza pentru scene din viața contemporană, continuă soțul ei.

— Da, îmi pot imagina unele scene în care ați arăta foarte naturală.

Și într-adevăr puteam vedea cu ochii minții vechile decoruri așezate din nou în chip excentric, a căror urme de culoarea nisipului ar fi putut s-o avantajeze pentru acele povestiri pe care le ilustrasem fără să-mi pierd răbdarea citindu-le. Dar, pentru acest fel de muncă — o rutină mecanică și distructivă de zi cu zi — mă simțeam înarmat; oamenii pe care îi foloseam erau pe deplin potriviți.

— Ne gîndeam doar că am putea fi mai aproape de unele personaje, spuse doamna Monarch cu blîndețe, ridicîndu-se.

Se ridică și soțul ei, care rămase privindu-mă cu o sfidare mută, impresionantă din partea unui astfel de om.

— N-ar constitui uneori un stimulent să fim...ă... să fim? Cuvintele îl frigau; voia să-l ajut să pună în vorbe ceea ce dorea să spună. Dar nu puteam — nu știam. Așa că pînă la urmă spuse singur, cu stîngăcie:

— Autentici; un domn, știți, sau o doamnă.

Eram cît pe aici să consimt — am admis că autenticitatea era un element foarte important. Faptul îl încurajă pe maiorul Monarch să-și continue apelul, și, astfel înghițînd involuntar, spuse:

— Este foarte greu — am încercat de toate.

Înghițitura era transmisibilă; dar s-a dovedit a fi prea mult pentru soția lui. Înainte de a-mi da seama, doamna Monarch se și prăbușise pe divan, izbucnind în lacrimi. Bărbatul se așază lângă ea, ținând-o de mână; atunci ea își șterse repede lacrimile cu mîna cealaltă, iar eu m-am simțit extrem de stingherit sub privirile ei.

— Nu există slujbă oricît de mizerabilă pentru care să nu fi făcut demersuri — pe care să n-o fi cerut — pentru care să nu mă fi rugat. Puteți să vă închipuiți că la început o să fim puțin stingaci. Aș putea face pe secretara sau altceva asemănător. Sau tot așa de bine dacă-mi cereți, aș putea poza pentru un personaj din nobilime. Voi fi orice — sînt rezistență, pot face pe curiera, sau pot aduce căr-bunii; aș putea purta o bonetă cu fir și să deschid portierele trăsurilor în fața magazinelor de galanterie; să mă învîrt printr-o gară, să duc valize; și poștăriță. Dar nu vor să se uite la tine; sînt mii de alții tot atît de buni care au și intrat în pîine. Dar suferim, bieții de noi sîntem prea respectabili!

I-am liniștit cît m-am priceput mai bine și vizitatorii mei se ridicară de cum am fixat o oră de probă. Tocmai discutăm cînd ușa se deschise și Miss Churm intră cu o umbrelă udă. Miss Churm trebuia să vină cu un omnibuz pînă la Maida Vale și de-acolo să mai meargă pe jos încă o jumătate de kilometru. Arăta puțin bătută de vînt și ușor plouată. Cînd o vedeam intrînd mă stăpîneam cu greu să nu gîndesc cît de ciudat era faptul că, atît de neînsemnată în realitate, putea totuși să prezinte atîta importanță pentru alții. Era o Miss Churm slăbuță și scundă, dar în același timp o mare eroină romantică. Nu era decît o fată simplă, pistriuiată, dar putea înfățișa pe oricine, de la o doamnă rafinată pînă la o păstoriță; avea această însușire, tot așa cum ar fi putut să aibă o voce frumoasă sau păr lung. Nu știa să scrie și-i plăcea berea, dar avea două sau trei « puncte tari »; și în plus practică, intuiție, înțelepciune maternă, un fel de sensibilitate plină de umor, dragoste pentru teatru și șapte surori, și nici un dram de respect mai ales față de litera *h*. Primul lucru pe care îl observară vizitatorii mei a fost umbrela udă, și, în perfecțiunea lor imaculată, se încruntară vizibil, zărind-o. Ploaia se pornise după sosirea lor.

— Sînt udă toată; fuse atîta îngrămădeală în omnibuz. Ce bine ar fi fost să fi locuit aproape de o gară, spuse Miss Churm. I-am cerut să se pregătească cît mai repede cu putință, și ea trecu în cealaltă încăpere unde își schimba întotdeauna rochia. Dar înainte de-a se duce dincolo mă întrebă în ce trebuia să se pre-schimbe.

— Prințesa rusoaică, nu știi? am răspuns. Cea cu « ochii de aur » în catifea neagră, pentru bucata aia lungă din *Cheapside*.

— Ochi de aur? Știu acum! strigă Miss Churm, în timp ce musafirii mei o priveau intens cum dispăre. Întotdeauna se aranja singură cînd întîrzia. Înainte de a mă apuca de treabă, i-am reținut o clipă pe vizitatori, dinadins ca să-și facă o idee despre ceea ce ar urma să le cer și lor. Le-am spus că, după mine, era un model excelent — era într-adevăr foarte inteligentă.

— Credeți că arată ca o prințesă rusă? întrebă maiorul Monarch, cu o îngrijorare crescîndă.

— Cînd o fac eu, da.

— O, dacă trebuie s-o faceți...! gîndi tare și insistent, maiorul.

— E tot ce puteți cere. Cîți nu sînt cei pe care nu-i poți face.

— Ei bine, iată aici o doamnă autentică — și c-un zîmbet convingător își trecu brațul pe sub cel al soției — gata făcută!

— Vai, dar eu nu sînt o prințesă rusă, protestă doamna Monarch cu puțină răceală în glas. Am înțeles că la viața ei cunoscuse cîteva, dar nu o impresio-naseră prea plăcut. În chipul acesta mi-am dat seama imediat că se iveră o compli-

cație de care niciodată nu trebuise să mă tem cînd avusesem de-a face numai cu Miss Churm.

Fata se întoarse îmbrăcată în catifea neagră — rochia era destul de jerpelită, foarte lungă, și largă pentru umerii ei slabi — și cu un evantai japonez în mîinile ei roșii. I-am reamintit că în scena la care lucram trebuia să privească peste capul cuiva.

Nu țin minte al cui cap ; dar n-are nici o importanță. Privește peste un cap, atîta tot.

— Mai degrabă m-aș uita peste cămin, spuse Miss Churm luîndu-și locul lîngă foc. Se așează în poziția cerută, încremeni într-o atitudine maiestuoasă, își trase capul puțin spre spate și întinse evantaiul înainte, în jos ; astfel arăta, cel puțin în ochii mei plini de prejudecăți, distinsă și fermecătoare, străină și primejdioasă. Am lăsat-o să stea așa, în timp ce am coborît cu maiorul și doamna Monarch.

— Cred că aș izbuti și eu aproape tot atît de bine, spuse doamna Monarch.

— Da, o socotiți zdrențăroasă, dar trebuie să acordați credit alchimiei artei, doamnă.

La urmă au plecat totuși mai optimiști, bizuindu-se pe avantajul demonstrabil al autenticității lor. Puteam să mi-i închipui cutremurîndu-se la priveliștea oferită de Miss Churm. Cînd m-am reîntors și i-am spus ce doreau, îi sări muștarus :

— Ei bine, dacă ea poate să pozeze eu m-apuc de socoteli și catastife, spule modelul meu.

— Arată foarte bine ca doamnă, am răspuns eu, turnînd, inocent, gaz peste foc.

— Cu atît mai rău pentru dumneavoastră. Înseamnă că nu se poate mișca lesne.

— O să meargă pentru romanele moderne.

— O da, o să meargă ! declară cu umor modelul meu. Nu-s destul de rele și fără ea ?

Adesea în conversațiile noastre le înfierasem față de Miss Churm.

Vrînd să deslușesc grafic misterul uneia dintre aceste opere, am apelat la doamna Monarch. Bărbatul o însoți pentru a fi la îndemînă, dacă s-ar fi ivit nevoia — era destul de limpede că în general prefera s-o însoțească. La început l-am întrebat dacă o făcea din « simț de proprietate » — gîndindu-mă că putea să fie gelos, sau că ar fi vrut să se amestece. Ideea era mult prea supărătoare și dacă faptele ar fi confirmat-o nu avea decît să precipite despărțirea noastră. Dar curînd mi-am dat seama că nu era nimic din ceea ce gîndisem și că dacă o însoțea pe doamna Monarch o făcea (pe lîngă faptul că aș fi putut avea nevoie de el) pentru că, pur și simplu, n-avea nimic altceva de făcut. Cînd se afla departe de el devenea apatică — niciodată nu fuseseră despărțiți. Socoteam, pe drept, că în situația delicată în care se aflau, solidaritatea lor deplină constituia principala consolare și că această comuniune părea să nu aibă nici o fisură. Era o căsătorie autentică, o încurajare pentru cei care ezită, o nucleu de spart pentru pesimiști. Aveau o adresă modestă — mai tîrziu mi-am reamintit, gîndindu-mă la ea, că era singurul lucru într-adevăr profesional în ceea ce îi privea (îmi închipuiam locuința tristă în care maiorul ar fi rămas singur). Putea s-o îndure împreună cu nevastă-sa — dar singur se simțea copleșit.

Avea mult prea mult tact ca să încerce să se facă plăcut cînd nu putea fi util ; așa că, ori de cîte ori eram mult prea absorbit de lucru pentru a vorbi, ședea pur și simplu și aștepta. Dar altfel îmi plăcea să-l fac să vorbească — mă ajuta să fac schițele mai puțin rigide, mai puțin căutate. Să-l ascultîi vorbind însemna să împletești entuziasmul de a ieși în oraș cu economia pe care o faci rămînînd acasă. Exista numai o piedică — părea că nu înțilnisem nici una dintre cunoștințele lor. Cred că se întreba într-una, în timpul legăturii noastre, pe cine naiba cunoșteam eu. N-avea nici cea mai vagă idee ; așa încît discuțiile noastre nu se încropeau lesne — ne limitam la păreri despre piei și chiar băuturi — șelari și croitori și

cum puteam obține claret bun pe bani puțini — sau despre « trenuri bune » și obiceiurile vinatului mărunț. Cunoștințele sale despre aceste două subiecte din urmă erau uluitoare. Izbutea să întrunească laolaltă calitățile șefului de gară cu cele ale ornitologului. Când nu putea vorbi despre lucruri mai importante, putea discuta vesel despre altele mai puțin semnificative. Și deoarece nu puteam împărtăși amintirile din lumea mondenă, putea fără un efort vizibil să coboare conversația pînă la nivelul meu.

O dorință atît de asiduă de a plăcea era mișcătoare la un om care ar fi putut cu ușurință să te impresioneze. Se îngrijea de foc și avea părerea lui despre curentul de aer al vetrei, fără ca eu să i-o fi cerut vreodată, și puteam să văd că mă socotea în multe insuficient de inteligent. Îmi amintesc că i-am spus că dacă aș fi fost bogat i-aș fi oferit un salariu să vină să mă învețe cum să trăiesc. Uneori scotea cite un oftat întîmplător, care însemna: « să-mi dai numai o baracă veche și goală ca asta și ce-aș mai face eu din ea ! » Când am vrut să-l folosesc doar pe el, veni singur; o dovadă a curajului superior al femeilor. Soția lui putea îndura locuința solitară de la etajul II și, în general, era mai discretă: arătînd prin mici rezerve că dorea să păstreze legăturile noastre la un raport strict profesional — neîngăduindu-le să alunece în sociabilitate. Voia să rămînă limpede că ea și maiorul erau angajați și nicidecum niște cunoștințe ce meritau să fie cultivate, și dacă ea mă admitea ca pe un superior, care poate fi ținut la distanță, niciodată nu m-a socotit destul de bun ca să-i fiu egal.

Poza cu o intensitate plină de măreție, concentrîndu-se cu totul asupra a ceea ce făcea și era în stare să rămînă timp de o oră aproape tot atît de nemișcată ca și cum s-ar fi aflat în fața unui aparat de fotografiat. Puteam să-mi dau seama că fusese fotografiată adesea, dar ceea ce făcuse din ea un bun model pentru fotografi, nu se potrivea în cazul meu. La început fusesem foarte mulțumit de aerul ei de doamnă, și era o plăcere să-i urmărești trăsăturile; să vezi cît de bune erau și cît de departe puteau conduce creionul. Dar după cîteva ședințe am început s-o găsesc nespus de rigidă; orice aș fi făcut, desenul meu arăta asemenea unei fotografii sau unei copii după o fotografie. Figura ei nu prezenta nici o variație în expresie — ea însăși n-avea nici un simț al varietății. Aș putea spune că lucrul acesta mă privea, că nu depindea decît de poziția pe care i-aș fi indicat-o. Am așezat-o în toate pozițiile imaginabile, dar izbutea să anuleze orice diferență. Firește, era întotdeauna o doamnă, dar în tîrgul nostru era mereu aceeași doamnă. Era autentică, dar întotdeauna aceeași. Erau clipe în care mă simțeam apăsător de seninătatea certitudinii autenticității ei. Tranzacțiile mele cu cei doi implicau ideea că pentru mine erau un noroc. Între timp m-am surprins încercînd să născosc chipuri care îi semănau, în loc de a o face pe ea să se transforme — în acel chip inteligent care nu era imposibil, să zicem, în cazul biete Miss Churm. Oricum o așezam și oricare erau măsurile pe care le luam, în desenele mele apărea mereu prea înaltă — afundîndu-mă din ce în ce mai mult în dilema de a reprezenta o femeie fascinantă, înaltă de 1,80 m. care, poate din respect pentru micimea mea, era departe de ceea ce-mi închipuiam eu despre un asemenea personaj.

Cu maiorul era și mai rău — nimic nu-l putea ține pe scaun, astfel încît îl puteam folosi doar cînd voiam să reprezint uriași plini de vigoare. Sînt înnebunit după varietate și variante, îmi plac accidentele umane, nota ilustrativă; voiam să zugrăvesc îndeaproape caractere, și ceea ce detestam cel mai mult pe lume era pericoul de a fi subjugat de unul și același tip. Mă certasem cu unii din prieteni din această pricină, mă despărțisem de ei deoarece susțineau că tipul *trebuie* să persiste și dacă se întîmpla să fie și frumos (uitați-vă la Rafael sau Leonardo), aservirea nu era decît un cîștig. Nu eram nici Leonardo și nici Rafael; puteam fi doar un

căutător, tânăr, modern și prezumțios, dar afirmam că orice putea fi sacrificat în afară de expresie. Când ripostară că tocmai expresia putea ușor să fie pericolul de care mă plîngeam, am intervenit, poate superficial: «a cui» nu poate fi a tuturor — ar putea sfîrși prin a fi a nimănuui.

După ce am desenat-o pe doamna Monarch de zece ori am observat mai limpede decît înainte că valoarea unui model de felul lui Miss Churm rezidă tocmai în faptul că ea nu avea nici o amprentă definitivă, la care firește se adăuga un talent ciudat și inexplicabil de imitație. Aspectul ei obișnuit era cel al unei cortine pe care putea s-o ridice la cerere, ca să dea la iveală un spectacol neașteptat. Acest spectacol era pur și simplu sugestiv; dar putea spune ceva înțelepților — era viu și frumos. Uneori chiar mă gîndeam la lucrul acesta, deși în sinea ei, era simplă, și prea insipid de drăguță; îmi făcusem obiceiul s-o dojenesc pentru faptul că schițele pe care le desenam după ea erau monotone (*bêtement*, după cum obișnuiam să spunem) de grațioase. Nimic n-o înfuria mai tare; era atît de mîndră de faptul că putea poza pentru personaje care nu aveau nimic comun unele cu altele. În astfel de clipe mă acuza că-i răpeam «reputația».

Prezența ei se reduce, din cauza vizitelor repetate ale noilor mei prieteni. Miss Churm era foarte solicitată, niciodată nu era fără lucru, așa încît nu-mi făceam scrupule din a mă dispensa uneori de ea, pentru a fi în largul meu atunci cînd încercam să mă folosesc de ei. La început era, firește, amuzant să lucrez după ceva autentic — era amuzant, de pildă, să fac pantalonii maiorului Monarch. Erau autentici, chiar dacă el îmi ieși în proporții de colos. Era amuzant să desenez părul de la ceafă al nevestei-si (era atît de matematic ticluit) și mai ales să redau tensiunea «elegantă» a pozelor ei rigide. Se potrivea mai ales pozițiilor în care figura era fie distrată, fie încețoșată; era mereu prezentă în peisaje cu personaj feminin și în *profils perdus*. Cînd stătea în picioare, dreaptă, lua una din acele poziții în care pictorii de curte reprezintă regine și prințese; așa încît m-am surprins întrebîndu-mă dacă, desenînd-o, nu l-aș fi putut convinge pe redactorul șef de la *Cheapside* să publice o poveste romantică, într-adevăr regală, «O poveste de la Buckingham Palace». Uneori totuși autenticul venea în contact cu surogatul; adică vreau să spun că Miss Churm, venind la data fixată sau ca să stabilim o ședință pentru una din zilele în care eram foarte aglomerat, se întîlnea cu rivalii ei invidioși. Lucrul acesta nu-i afecta, deoarece n-o băgau în seamă mai mult decît ar fi băgat-o pe fata în casă; nu dintr-o aroganță deliberată, ci, pur și simplu pentru că, profesional, nu știau încă să se solidarizeze, după cum puteam să-mi închipui c-ar fi dorit — sau cel puțin ar fi dorit-o maiorul. Nu puteau vorbi despre omnibuz — întotdeauna mergeau pe jos; și nu știau despre ce alt subiect ar fi putut discuta — pe ea n-o interesau nici trenurile bune și nici claret-ul ieftin. Pe lîngă aceasta cred că simțiseră — din aer — că ea se distra pe socoteala lor, disprețuindu-i în taină pentru cunoștințele pe care le aveau. Nu era ea ființa care să-și ascundă scepticismul atunci cînd i se dădea prilejul. Pe de altă parte, doamna Monarch n-o socotea o femeie îngrijită; ce alt motiv ar fi avut ca să-mi spună (nu era chipul obișnuit de a se purta al doamnei Monarch) că nu-i plac femeile murdare.

Într-o zi, cînd fata se întîmplă să se afle în atelier în prezența celorlalți doi (uneori, cînd era liberă, mai venea să stăm puțin de vorbă), am rugat-o să-mi dea o mîină de ajutor la pregătirea ceaiului, serviciu cu care se familiarizase și care fiind atît de puțin pretențios — trăiam modest și din resurse destul de anemice — mă făcea să apelez adesea la ajutorul modelelor. Le plăcea să umble cu lucrurile mele, să întrerupă ședința și uneori să-mi spargă ceștile — ceea ce le dădea sentimentul că duc o viață boemă. Data următoare, mă surprinse foarte făcîndu-mi o scenă — mă acuză că voisem s-o umilesc. În clipa respectivă nu se

simțise umilită, ci îndatoritoare și amuzată, apreciind comedia de-a o întreba pe doamna Monarch care stătea distrată și tăcută, dacă dorea frișcă și zahăr, afectînd întrebarea în mod exagerat. Încercase diferite intonații — ca și cum ar fi dorit să treacă drept o doamnă autentică; la un moment dat, chiar mă temusem că ceilalți vizitatori ai mei se vor supăra.

Dar ei erau hotărîți să nu se supere; și răbdarea lor înduioșătoare arăta cît de năpăstuiți erau. Stăteau ore, fără să se plîngă, pînă cînd eram dispus să mă folosesc de ei; reveneau, poate mai aveam nevoie de ei, și plecau veseli dacă nu puteau să-mi fie de nici un folos. Obişnuiam să-i conduc pînă la uşă să văd în ce formație magnifică se retrăgeau. Am încercat să le găsesc alte slujbe — i-am recomandat mai multor artiști. Dar nu-i «luau», pe motivul pe care îl puteam înțelege, și am devenit conștient și mă simțeam îngrijorat de faptul că după atîtea dezamăgiri, reveneau cu și mai multă insistență. Mă onorau socotindu-mă cel mai potrivit pentru a-i desena. Pentru pictori nu erau destul de pitorești și, în acele timpuri, graficienii serioși erau destul de puțini. În plus, urmăreau proiectele importante despre care le vorbisem — în taină, începuseră să trăiască din toată inima speranța de a fi în stare să ofere esența corectă a consacrării grafice a romancierului nostru de elită. Știau că pentru aceste proiecte nu aveam nevoie de efecte de costum, nimic din rechizitele timpurilor trecute — totul urma să fie contemporan și satiric și, ulterior, plin de îngăduință. Dacă i-aș fi putut include în lucrarea mea, viitorul le-ar fi fost asigurat deoarece mi-ar fi cerut, firește, mult timp ca s-o termin și în felul acesta i-aș fi putut utiliza în mod constant.

Într-o zi doamna Monarch veni fără soțul ei — îi motivă absența spunînd că fusese nevoit să se ducă în City. Pe cînd ședea așa, în rigiditatea ei sînguincioasă, ca de obicei, se auzi o ciocănitură în uşă pe care imediat am identificat-o drept apelul supus al unui model fără lucru. Apoi își făcu apariția un tînăr pe care l-am recunoscut ușor ca fiind străin și, care se dovedi a fi în realitate un italian care nu cunoștea alt cuvînt englezesc în afară de numele meu; îl pronunța într-un chip ce părea să le includă pe toate celelalte. Pe atunci nu-i vizitasem încă țara și nici nu-i vorbeam curent limba; și cum nu fusese înzestrat atît de meschin — care italian este? — încît să depindă numai de limbă pentru comunicare, mă înștiință printr-o mimică familiară și plină de grație, că se află în căutarea unei slujbe ca a doamnei din fața mea. La început nu m-a impresionat și, continuînd să desenez, am emis tot felul de sunete aspre de descurajare și concediere. El totuși rămase locului, nu sfidîndu-mă, ci, cu o fidelitate mută, de cîine, ce ajungea pînă la o obrăznicie inocentă — aerul unui servitor devotat (parcă s-ar fi aflat în casă de ani de zile), suspectat pe nedrept. Dintr-odată mi-am dat seama că tocmai această atitudine și expresie puteau constitui un tablou; și pentru aceea i-am spus să se așeze și să aștepte pînă cînd aveam să mă eliberez. Am mai descoperit un tablou din chipul în care îmi dădu ascultare, și pe cînd lucram, am avut revelația altora din felul în care privea, mirîndu-se, tavanul înalt al studioului, aplecîndu-și capul spre spate. Putea tot atît de bine să se fi închinat în Catedrala Sfîntul Petru. Înainte de a termina mi-am spus: «E vînzător de portocale falit, dar e o comoară».

Cînd doamna Monarch dădu să plece, se repezi ca o scînteie ca să-i deschidă uşa, zăbovind în prag cu privirea pură, extaziată a tînărului Dante fermecat de Beatrice. Cum niciodată nu insistasem, în asemenea situații, asupra inexpresivității servitorilor britanici, am dedus că avea stofă atît de valet (și aveam nevoie de unul, dar nu-l puteam plăti doar pentru atîta), cît și de model; pe scurt m-am hotărît să-l adopt pe strălucitul meu aventurier, dacă ar fi acceptat să officieze în dubla calitate. Sări în sus de bucurie la oferta mea și ulterior primirea rece

pe care i-o făcusem (deoarece nu știusem nimic despre el), trecu neobservată. Se dovedi un ofician simpatic deși inegal și avînd într-o măsură uluitoare ceea ce se cheamă *sentiment de la pose*. Era necultivat, condus de instinct; instinct ce-l îndreptase spre ușa mea și îl ajutase să descifreze numele meu de pe cartea de vizită de la intrare. Nu avusese nici o altă recomandare despre mine, în afară de presupunerea dedusă din forma ferestrei mele înalte, dinspre nord, că se afla în fața unui atelier, și că atelierul ar fi putut conține un artist. Venise în Anglia în căutarea norocului, asemenea altor vagabonzi și, împreună cu un altul și cu un cărucior de mînă vopsit în verde, se apucase de comerțul de înghețată, un gologan bucata. Înghețatele se topiseră și asociatul se topise și el în tren. Purta pantaloni strîmți și galbeni cu dungi roșcate și-l chema Oronte. Era închis la pielea dar blond și, îmbrăcat în niște haine vechi de-ale mele, arăta ca un englez. Era tot atît de bun ca și Miss Churm, care, la cerere, putea arăta ca o italiancă.

IV.

Mi s-a părut că fața doamnei Monarch se congestionă cînd, reîntorcîndu-se cu soțul ei, îl găsi pe Oronte instalat. Era ciudat să fie nevoiți să recunoască într-o stîrpitură de lazzarone un concurent al magnificului ei maior. A fost prima care a mirosit primejdia, deoarece maiorul era anecdotic de inconștient. Dar Oronte ne oferî ceaiul cu mulțime de gesturi pline de ardoare (nu văzusem niciodată un asemenea ritual straniu), și cred că începuse să aibă o părere mai bună despre mine pentru faptul că în sfîrșit începusem și eu să am o « gospodărie ». Priviră cîteva desene pe care le făcusem după Oronte și doamna Monarch spuse că nu i-ar fi trecut niciodată prin minte că el ar fi putut fi cel care pozase.

— Desenele pe care le faceți după noi, arată exact ca noi, îmi reaminti ea zîmbind triumfătoare; și mi-am dat seama că acesta era firește tocmai defectul lor.

Cînd îi desenam nu eram în stare să mă desprind de ei — să intru în pielea personajului pe care doream să-l reprezint; și nu aveam nici cea mai mică dorință ca modelul meu să poată fi descoperit în tablou. Lucrul acesta nu mi se întîmpla niciodată cu Miss Churm, și doamna Monarch credea că o transfiguram tocmai pentru că era vulgară; în timp ce dacă ea ar fi fost metamorfozată, așa cum se metamorfozează morții care se ridică la ceruri — s-ar fi metamorfozat și ea într-un înger.

Pe atunci mă apucasem, într-un fel, să lucrez la *Rutland Ramsay*, primul roman din marea serie proiectată; ceea ce însemna că realizasem o duzină de desene pe care le trimiseseam spre aprobare. După cum am mai pomenit, mă înțelesesem cu editura să mi se acorde mînă liberă în ilustrarea primei cărți; ilustrațiile pentru restul ciclului depindeau de reușita celor dintîi. Erau clipe cînd, sincer vorbind, îți făcea plăcere să ai de-a face cu autenticul; în *Rutland Ramsay* se aflau personaje care le semănau. Erau cîțiva bărbați tot atît de țănoși ca și maiorul și femeii tot atît de bine îmbrăcate ca doamna Monarch. Era și multă viață de conac — tratată, ce e drept cu măiestrie, și multă imaginație, într-un chip ironic și sintetic — și un amestec însemnat de pantaloni de piele și tartanuri scoțiene. Erau unele lucruri pe care trebuia să le stabilesc de la bun început; ca, de pildă, înfățișarea generală a eroului principal, ținuta eroinei. Autorul, firește, îmi dădea un punct de reper, dar îmi rămînea destul loc pentru interpretare. I-am convocat pe soții Monarch, plin de încredere, și le-am spus sincer ce aveam de gînd, le-am povestit despre îndoilele mele și despre soluțiile alternative pe care încercam să le găsesc. « Vai, luați-l pe el ! » Doamna Monarch murmură suav, privindu-și bărbatul; și « ce v-ați

putea dori mai mult decât o femeie ca soția mea?» întrebă maiorul, plin de can-doarea liniștitoare care plutea peste relațiile noastre.

Nu eram silit să le răspund la aceste observații — eram obligat doar să-mi așez modelele. Îmi simțeam inima grea și am amînat prima ședință poate cu prea multă timiditate. Cartea era un tablou imens, cu un număr covîrșitor de personaje, și pentru început m-am apucat să ilustrez cîteva episoade în care nu apărea nici eroul și nici eroina. Dacă îi chemam, eram obligat să continui cu ei — nu puteam desena pe tînărul protagonist odată înalt de 2 metri și altădată de 1,60 m. În general înclinam spre cea de-a doua dimensiune deși maiorul îmi reaminti, nu o dată, că el arăta tot atît de tînăr ca oricare altul. Firește, era foarte posibil să-i găsești o poziție, din care ar fi fost foarte greu să-i ghicești vîrsta. După ce vioiul Oronte își petrecuse la mine o lună de zile și după ce îl făcusem, în diferite rînduri, să înțeleagă că exuberanța lui natală ar constitui o barieră de netrecut în conviețuirea noastră pe mai departe, am devenit conștient de capacitatea lui de a-l întruchipa pe erou. N-avea decât 1,65 m., iar restul de cinci centimetri existau în stare potențială. La început l-am încercat aproape în taină, deoarece mă temeam cu adevărat de părerea celorlalte modele. Dacă ei o socoteau pe Miss Churm doar cu un dram mai bună decât o poamă de stradă, ce-ar fi gîndit despre modelul atît de puțin autentic, un vînzător italian ambulant, pe care l-aș fi utilizat ca să reprezint eroul principal, educat la o școală înaltă?

Dacă mă temeam puțin de ei, nu se datora faptului că mă terorizau (îmi puse-seră în prag un picior destul de puternic), ci pentru că în ambianța lor într-adevăr patetică și în ineditul permanent în care trăiau se biziuiam pe mine cu atîta încăpățîinare. De aceea am fost foarte bucuros cînd Jack Hawley veni acasă: întotdeauna dădea sfaturi atît de bune! Picta destul de prost, dar nu exista nimeni ca el ca să pună mai cu pricepere degetul pe rană. Lipsise din Anglia timp de un an; fusese undeva — nu-mi amintesc unde — ca să-și împrăspăteze ochiul. Detestam destul de mult această idee, dar eram prieteni vechi; lipsise luni întregi și un sentiment de pustietate începuse să mi se strecoare în viață. N-o mai făcusem lată de-un an de zile.

Se întoarse cu un ochi proaspăt, dar cu aceeași bluză veche neagră de catifea, și în prima seară pe care am petrecut-o împreună în atelierul meu am fumat pînă spre dimineață. Nu lucrase nimic, își împrăspătase doar ochiul; așa că puteam să-i arăt mărunțișurile mele. Voia să vadă ceea ce făcusem pentru *Cheapside*, dar rămase dezamăgit. Sau cel puțin acesta putea fi înțelesul suspinelor pe care, în timp ce se așezase pe divanul meu, picior peste picior; privindu-mi ultimele desene, le lăsa să-i scape de pe buze odată cu fumul de țigară.

— Ce-i cu tine? am întrebat eu.

— Ce-i cu tine?

— Nimic, doar mă simt descumpănit.

— Da, firește. Ți-ai ieșit din balamale. Ce vrei să spui cu astea? Și-mi întinse cu dispreț vizibil un desen în care se întîmpla să apară cele două modele maiestruoase. L-am întrebat dacă nu-l găsea bun și-mi răspunse că, după el, era execrabil, dacă țineam seama de intențiile mele din totdeauna; l-am lăsat să vorbească, eram atît de dornic să aflu exact ce voia să spună. Cele două tipuri din desen arătau ca doi coloși, dar presupuneam că nu voia să-mi spună aceasta, ținînd seama că orîșice ar fi știut el despre contrariu, aș fi putut încerca să obțin tocmai efectul acesta. Am susținut că lucram exact în stilul pe care mi-l lăudase ultima oară.

— Ei, există undeva o fisură, răspunse; așteaptă puțin că dau eu de ea.

Mă biziuiam pe el: pentru ce oare altceva avea ochiul proaspăt, Dar pînă la urmă nu emise nimic mai edificator decât « nu știu — nu-mi plac tipii tăi ». Un comen-

tariu prea ambiguu pentru un critic care niciodată nu consimțise să discute cu mine altceva decât probleme de tehnică, direcția tușelor și misterul valorilor.

- Tipurile pe care le-am folosit pentru desenele acestea îmi par foarte bune.
- Nu, nu se potrivesc!
- Am achiziționat o nouă pereche de modele.
- Văd. Ei nu se potrivesc.
- Ești sigur?
- Absolut... sînt proști.
- Vrei să spui că eu sînt... pentru că în ceea ce îi privește, ar fi trebuit să

trec peste această trăsătură.

- Nu poți... cu asemenea oameni. Cine sînt?

I-am spus atît cît trebuia, și conchise fără însuflețire:

- *Ce sont des gens qu'il faut mettre à la porte.*

— Nu i-ai văzut niciodată, sînt foarte buni, am protestat eu cu indulgență.

— Nu i-am văzut? Cum, toate desenele tale din ultimul timp mustesc de ei.

E tot ceea ce este de văzut.

— Nimeni altul n-a spus nimic împotriva lor — cei de la *Cheapside* sînt mulțumiți.

— Nu sînt decât niște idioți, și cei mai mari sînt cei de la *Cheapside*. Hai, la vîrsta asta, nu-ți mai fă iluzii în privința publicului, mai ales a editorilor și publiciștilor. Nu lucrezi pentru asemenea animale — pentru cei care știu *coloro che sanno*; așa că cel puțin poartă-te cum trebuie pentru mine măcar, dacă nu poți pentru tine. La început ai încercat să realizezi un lucru, și era un lucru foarte bun, dar măzgălelele acestea n-au nici o legătură cu intențiile tale inițiale. Cînd, mai tîrziu, am discutat cu Hawley despre *Rutland Ramsay* și celelalte cărți care ar fi putut urma, afirmă că trebuie fie să mă reîntorc la arta mea, fie să mă dau la fund. Pe scurt, mă admonesta.

Am reținut admonestarea, dar nu mi-am dat prietenii afară pe ușă. Mă plictiseau mult; dar însuși faptul că mă plictiseau mă împiedica să-i sacrific — poate mai era ceva de făcut cu ei — datorită pur și simplu iritării. Cînd privesc în urmă această perioadă îmi pare să nu mă fi afectat cîtui de puțin. Îi văd cum stăteau așa, ca de obicei, în atelier, așezați, cu spatele la perete, pe o banchetă veche, tapisată cu pluș, ferindu-se din calea mea și avînd aerul unei perechi de curteni răbdători, aflați într-o anticameră regală. Sînt convins că în săptămîinile cele mai reci ale iernii zăboveau în atelier ca să-și economisească lemnele de foc. Aerul lor de noutate își pierdu treptat strălucirea, făcînd loc sentimentului că de fapt nu erau decât niște obiecte autentice. Plecau ori de cîte ori sosea Miss Churm, și odată prins în *Rutland Ramsay*, Miss Churm era mereu prezentă. Izbuciră să-și exprime tacit presupunerea că o utilizam pentru aspectul inferior, josnic, al vieții din carte, și i-am lăsat s-o creadă deoarece încercaseră să studieze cartea — zăcea pe undeva prin atelier — fără însă ca să descopere că se ocupa exclusiv de cercurile cele mai înalte. Făcuseră o incursiune într-una din operele romancierului nostru cel mai strălucit, fără să fi fost în stare să descifreze prea multe paragrafe. Îi mai foloseam cîte o oră, din cînd în cînd, în ciuda avertismentului lui Jack Hawley: aveam destul timp să mă descotorosesc de ei, dacă ar fi fost necesar, de îndată ce asprimea anotimpului ar fi pierit. Hawley îi întîlni — în fața căminului meu — și-i socoti o pereche ridicolă. Aflînd că era pictor încercară să facă tot felul de demersuri, să-i arate și lui că erau autentici; dar el privi, peste ei, ca și cum s-ar fi aflat la depărtarea de kilometri: pentru el reprezentau un catalog al tuturor lucrurilor din cadrul sistemului social al țării, cărora li se împotriva cel mai mult. Asemenea oameni, numai convenție și încălțăminte de lac, cu exclamații care întrerupeau

conversația, nu-și aveau locul într-un atelier. Atelierul era un loc în care înveți să vezi; și cum poți să vezi printr-o pereche de paturi de puf?

Principalul neajuns de care am suferit din pricina lor a fost la început faptul că mă sfiam să-i las să descopere cum fetișcana mea șireată începuse să-mi pozeze pentru *Rutland Ramsay*. Știau că eram destul de ciudat (la vremea aceea se căliseră sufletește într-atât încât să îngăduie artiștilor diferite ciudățenii) să ajung să culeg de pe stradă un vagabond străin; nefiind în stare să angajez un individ cu favoriți și scrisori de recomandare; dar a trebuit să treacă un timp pînă ce au aflat cît de mult îi prețuiam băiatului calitățile pe care le avea. Îl găsiră nu o dată stînd într-o anumită poziție sau alta, fără să bănuiască însă că eu îl desenam sub înfățișarea unui flașnetar. Erau multe lucruri pe care nu le-au ghicit niciodată, și unul dintre ele era acela că îmi venise ideea de a mă folosi de maiorul Monarch pentru o scenă palpitantă din roman, în care apărea fugitiv un fecior de casă. Tot amînam lucrul acesta, nu-mi plăcea să-l rog să-și pună o livrea — pe lîngă faptul că era foarte greu să găsești o livrea pe măsura lui. Pînă la urmă, într-o zi în miez de iarnă, cînd lucram cu disprețuitul Oronte (îți prindea ideile din aer), și mă simțeam arzînd de sentimentul că înaintam pe drumul cel bun, îmi făcură apariția, maiorul și soția, cu rîsul lor de societate, lipsit de noimă (erau din ce în ce mai puține lucruri de rîs), aidoma unor musafiri veniți la un conac — întotdeauna îmi stîrneau această asociație — care traversează pe jos parcul după slujba religioasă și primesc pe neașteptate o invitație de a rămîne la masă. Prînzul se terminase, de fapt, dar ar fi putut rămîne la ceai — știam ce doreau. Eram prins de ceea ce lucram și nu puteam să-mi las inspirația să se răcească și treaba să aștepte, cu lumina care slăbea. Așa că am rugat-o pe doamna Monarch, dacă nu se supăra, să pregătească ea ceaiul în locul băiatului — rugăminte care, o clipă, îi aduse tot sîngele în obraji. Pentru o secundă ochii ei îi căutară pe ai bărbatului, și între ei se stabili un fel de telegrafie mută. Încurcătura lor se topi într-o clipită; șiretenia lui vioaie îi puse capăt. Depart de a-mi fi milă de mîndria lor rănită, trebuie să adaug că eram hotărît să le dau o lecție pe cît de completă puteam. Robotiră împreună, așezară ceștile și farfuriile și puseră ceainicul la fiert. Știu că trăiau sentimentul că-mi slujesc servitorul și cînd ceaiul a fost gata le-am spus:

— Da-ți-i și lui o ceașcă, vă rog ... e obosit.

Doamna Monarch îi duse una acolo unde se afla, și el o luă ca și cum ar fi fost un domn la o recepție strîngînd sub braț o pălărie moale.

Apoi mi-a trecut prin minte ideea că de fapt făcuse un mare efort pentru mine — cu un fel de noblețe — și că-i rămîneau dator. Ori de cîte ori am văzut-o după aceea m-am întrebat cum să mă achit. Nu puteam continua în eroarea mea doar pentru a-i obliga. Era lucrul cel mai greșit—amprenta pe care o lăsau pe ilustrațiile pentru care îi foloseau— Hawley nu mai era acum singura ființă ca să-mi atragă atenția. Am trimis mai multe desene făcute pentru *Rutland Ramsay* și am primit drept răspuns un avertisment mai concret decît cel al lui Hawley. Consilierul artistic al casei de editură pentru care lucram era de părere că multe din ilustrațiile mele nu erau dintre cele la care s-ar fi așteptat. Majoritatea fuseseră realizate după soții Monarch. Fără a intra în amănunte privitoare la intențiile editurii mi-am dat seama că, în cazul acesta, nu mi se va mai cere să ilustrez și celelalte cărți. M-am năpustit disperat asupra lui Miss Churm și am așezat-o în toate pozițiile posibile. Nu numai că l-am adoptat oficial pe Oronte pentru a-mi întruhipa eroul principal, dar într-o dimineață pe cînd maiorul se ivi să vadă dacă nu aveam nevoie de el pentru a termina un desen pentru *Cheapside*, început cu o săptămînă înainte, i-am spus că între timp m-am răzgîndit și că pe viitor aveam să mă folosesc de italian. La cuvintele mele maiorul se îngălbeni și rămase nemișcat, privindu-mă.

— Ei e ideea dumneavoastră despre un gentleman britanic? întrebă.
Eram dezamăgit. Eram iritat. Voiam să-mi văd mai departe de treabă; așa că i-am răspuns nervos:

— Ei, dragul meu maior... nu pot să mă ruinez pentru *dumneata*!

Mai zăbovi o clipă, apoi fără un cuvânt, părăsi atelierul. Am tras adânc aer în piept când a plecat zicându-mi că n-o să-l mai văd. Nu-i spusese deslușit că mă aflu în pericolul de a-mi vedea lucrarea respinsă, dar mă supăra faptul că nu simțise în aer catastrofa. Nu descifrase împreună cu mine morala colaborării noastre infructuoase, că în atmosfera decepționată a artei, chiar și respectabilitatea cea mai autentică poate da greș sub aspect grafic.

Nu le datoram bani și totuși i-am revăzut. Reapărură împreună trei zile mai târziu și atunci faptul în sine conținea ceva tragic. Pentru mine era o dovadă că nu puteam găsi nimic altceva de făcut. Analizaseră situația în amănunțime, în cadrul unui jalnic consiliu de familie — înghițiseră veștile proaste privitoare la absența lor din suita de ilustrații. Dacă nici chiar pentru *Cheapside* nu-mi erau de folos; cu ce greutate ar fi putut găsi o altă ocupație; la început m-am gândit că veniseră, în semn de iertare, de dragul decorului și să-și ia un ultim rămas bun. Gîndul acesta mă bucura deoarece aveam puțin răgaz înainte de a mă apuca de o altă scenă; îmi așezasem celelalte două modele laolaltă și aveam de retușat un desen din care speram să obțin gloria. Fusese sugerat de pasajul în care Rutland Ramsay, trăgînd un scaun lingă taburetul din fața pianului la care ședea Artemisia, îi spune lucruri extraordinare, în timp ce ea, ostentativ, intonează pe clape o piesă muzicală dificilă. O mai făcusem pe Miss Churm la pian — o atitudine în care știa cum să-și asume o grație absolut poetică. Doream ca cei doi să « compună » împreună, intens, și micul meu italian se integrase perfect în concepția mea. Perechea se afla, plină de viață, în fața mea, pianul fusese împins în lături; era o scenă fermecătoare de tinerețe amestecată cu iubire șoptită, pe care nu aveam decît s-o prind și s-o păstrez. Musafirii mei stăteau și priveau, iar eu vorbeam cu ei peste umăr, prietenos.

Nu răspunseră, dar eram obișnuit cu prezența lor taciturnă și mi-am continuat lucrul puțin încurcat (deși eram entuziasmat de sentimentul că acesta era cel puțin idealul) de faptul că nu mă descotorosisem la urma urmei de ei. Deodată am auzit vocea suavă a doamnei Monarch alături, sau mai degrabă, deasupra mea:

— Cred că părul ei ar trebui să fie mai bine așezat.

Mi-am ridicat ochii și-am văzut cum o privea pe Miss Churm, cu o fixitate stranie, în timp ce aceasta stătea cu spatele.

— Vă supărați dacă i-l așez puțin? continuă ea — o întrebare ce mă făcu să sar în sus de teama instinctivă că i-ar fi putut face fetii vreun rău. Dar m-a liniștit cu o privire pe care n-am s-o uit niciodată. Mărturisesc că mi-ar fi făcut plăcere să fi fost în stare s-o pictez — și se îndreptă spre modelul meu. Îi vorbi molcom punîndu-i o mîna pe umăr și aplecîndu-se spre ea; și pe cînd fata înțelegeătoare, consimți cu recunoștință, îi potrivea buclele rebele cu gesturi puține și iuți, astfel ca s-o facă de două ori mai fermecătoare. Era unul din serviciile personale cele mai eroice cărora le-am fost martor. Apoi doamna Monarch se îndepărtă cu un oftat ușor și privind în jur ca și cum își căuta de lucru, se aplecă spre podea cu o umilință nobilă și ridică o zdreanță murdară ce căzuse din cutia mea cu vopsele.

Între timp, maiorul căută și el ceva de lucru și, învîrtindu-se în celălalt capăt al atelierului, zări masa cu resturile micului dejun.

— Îmi permiteți să mă ating de ele? mi se adresă cu un tremur de nestăpînit. Am consimțit cu un hohot de rîs care mă tem că sunase ciudat și, timp de zece

minute după aceea, pe cînd lucram, am auzit clinchet de vase, lingurițe și pahare. Doamna Monarch își ajuta bărbatul — îmi spălară vasele și le puseră la locul lor. Dispărură în bucătărie și mai tîrziu am descoperit că îmi curățaseră toate cuțitele și că puțina mea argintărie căpătase un aspect fără precedent. Cînd zgomotul latent al activității lor a ajuns la urechile mele, mărturisesc că, pentru o clipă, desenul a început să-mi joace în fața ochilor — compoziția plutea. Acceptaseră eșecul dar nu-și putea accepta soarta. Uimiți, își plecaseră capul în fața legii perverse și crude în virtutea căreia pastșa poate fi mult mai prețioasă decît autenticul, dar nu voiau să moară de foame. Dacă servitorii puteau să-mi fie modele modelele puteau să-mi fie servitori. Erau gata să-și schimbe rolurile — ceilalți vor poza pentru doamne și domni, iar ei vor face treaba. Vor rămîne mai departe în atelier — era un apel intens și mut pe care mi-l adresau să nu-i dau afară. « Folosiți-ne », voiau să spună. « Vom face orice. »

Cînd am devenit conștient de toate acestea, inspirația îmi pieri. Creionul îmi căzu din mînă, ședința era ratată și m-am descotorosit de modele, care erau și ele oarecum uluite și încurcate. Apoi singur cu maiorul și soția lui am trăit o clipă dintre cele mai neplăcute. El condensă rugămintea într-o singură propozițiune:

— Știți, vreau să vă spun... nu vă rugăm decît să ne lăsați să lucrăm pentru dumneavoastră, nu puteți?

Nu puteam — era îngrozitor să-i văd secătuindu-mă; dar m-am prefăcut că puteam, ca să-i oblig, timp de o săptămînă. După care le-am dat o sumă de bani să plece; și apoi nu i-am mai văzut niciodată. Am obținut și celelalte volume dar prietenul meu Hawley mai susține că maiorul și doamna Monarch mi-au făcut un rău iremediabil, m-au învățat un truc de mîna a doua. Dacă-i adevărat, sînt mulțumit că am plătit prețul... pentru amintire.

În românește de I. DRAGOMIR

DRUMUL CRUCII

NUVELĂ

Toate astea începură într-o seară de iunie, în holul principal al Muzeului Provincial.

— Domnule părinte Ledoux ! Ce surpriză ! Nu știam că vă interesează pictura modernă !

— Poate că da, poate că da, gîngăvi bătrînul preot, zîmbind misterios.

Vorbitorul, un cleric eminent și un judicios cunoscător de artă, se uită perplex după părintele Ledoux care, ca un spion neidentificat, își croia drum printre grupurile de oaspeți. Această seară deosebită avu loc în prima noapte a expoziției lucrărilor unui tînăr pictor, Paul Lafrance. Tocmai se întorsese de la Paris, unde timp de trei ani s-a căznit să-l imite pe Picasso. Paul Lafrance avea o înălțime de aproape șase picioare și nu depășea la cîntar o sută treizeci de funzi. Părul său lung, de culoarea șoarecelui, ochii săi de un albastru palid, surîsul sceptic, parizian, al buzelor sale, haina sa de stofă cadrilată și femeia scurtă și grasă din preajma sa, toate astea contribuiau la a-i da o înfățișare încă mai îmbîcsită și mai deprimantă. Desenele îngrozitoare și culorile violente ale pînzelor sale, dădeau pereților un aer de mirare caraghioasă. Cîțiva așaziși cunoscători, oficialitățile Guvernului Provincial examinau îndeaproape, criticau și apreciau fiecare lucrare cu priviri și gesturi pretențioase. Bani însă, n-aveau. Ceilalți musafiri, cu cîte un Martini, vorbeau despre pescuit și politică, uitîndu-se distrat la picturi. Acești diletanți, acești oameni de afaceri, adunați la o seară de vernisaj, printr-o înclinație pentru reuniuni la modă, se comportau ca niște gură-cască, care au năvălit într-un circ renumit pentru girafele sale cu cinci

* Roger Lemelin (n. 1919) scriitor canadian de limbă franceză, după ce s-a înfruptat din arta bătrînei Europe, își concentrează atenția asupra bogăției izvoarelor natale, pline de valori literare potențiale. Este un proces inevitabil în evoluția oricărei literaturi tinere. Această atitudine a lui Roger Lemelin, evidentă nu numai în «Drumul Crucii», ci și în romanele sale, marchează o înviare a literaturii canadiene contemporane de limbă franceză.

picioare. Ele sînt niște girafe cu totul neobișnuite, dar gură-cască nu le cum-pără. Paul Lafrance nu vînduse încă nici o pînză.

— Domnule Ledoux, dumneavoastră aici?

Bătrînul preot încuviință, zîmbind șiret, cu ochii aproape închiși. Sutana sa, înverzită de cît de mult fusese purtată — se și scurtase — lăsînd să i se vadă încălțările pline de praf, din care ieșeau niște șosete groase, de lînă neagră. Din cînd în cînd își trecea nervos o mîină prin părul sur, ciufulit, iar cu cealaltă, mototolea ghem, în deschizătura buzunarului său încăpător, o batistă mare, cadrilată.

Fără să dea în aparență atenție murmurului mirate în urma sa, ajunse la primele pînze și începu să le examineze una cîte una, cu o remarcabilă gravi-tate, ca și cînd ar fi trebuit să le dea o sentință pentru cer sau pentru iad. De ce venise la această expoziție? Cei care-l cunoșteau aveau toată dreptatea să fie mirați.

Domnul Ledoux era preot fondator al parohiei St.X, în cel mai sărac dis-trict al Quebecului. Într-o vreme se vorbise mult despre el în tot orașul. După cincisprezece ani de apostolat neobosit, își văzuse enoriașii (sperjuri, bețivi, hoți) devenind cetățeni exemplari. Dar părintele Ledoux devenise celebru datorită noii sale biserici. Acest templu costase trei sute de mii de dolari. Foarte bine. Enoriașii săi erau probabil muncitori de calibru eroic pentru a fi consimțit la o asemenea sumă. Iarși foarte bine. Dar toate astea n-ar fi fost deajuns pentru a se vorbi de domnul Ledoux la fiecare întrunire socială. Faima bisericii domnului Ledoux nu era ca a celorlalte. Și iată de ce ! Deși în stil gotic, era singura din oraș fără coloane. Altarul cel înalt putea fi văzut de la fiecare scaun. Dar asta nu e totul. Domnul Ledoux instalase și aer condiționat. Se poate că era cea dintîi instalație de felul acesta în bisericile din America ! Mai de mult se spunea că părintele Ledoux, băiat de țaran, era un om neci-vilizat și fără cultură. Ei, și ce-i cu aerul condiționat și cu lipsa de coloane?

Domnul Ledoux alunecă de la o pînză la alta, cu un aer concentrat la care nu te-ai fi așteptat de la el. Cineva îi oferi un Martini, pe care el îl refuză cu un gest de plictiseală. După o examinare de douăzeci de minute, își vîrî nasul mare în batista cadrilată și privi pe furiș în jurul său.

— Hotărăște-te, Thomas, hotărăște-te !

Domnul Ledoux vorbea cu sine. Făcea asta deseori. Toată lumea îi spunea «Domnul părinte», așa că domnul Ledoux își spunea uneori : « Thomas ! Ei? Thomas ! » Preotul se îndreptă spre pictor, spre Paul Lafrance, care stătea întors cu spatele, și-l trase de mîneacă.

— Domnul părinte?

— Părintele Thomas Ledoux. Lucrările dumitale mă interesează. Sînt moderne. Dați-mi vă rog adresa.

În timp ce Paul Lafrance își rostea mecanic adresa, ochii săi de un albastru palid, îi fixară îndelung pe bătrînul preot. Domnul Ledoux, umezindu-și vîrfurile creionului cu salivă, scrisese numărul într-un mic notes. Îl închise apoi, zîmbind ca un complice.

— Poate veți mai auzi despre mine.

El își tîrși apoi picioarele spre ieșire. Plini de curiozitate, pictorul și oas-peții se uitară îndelung după el.

Domnul Ledoux se urcă într-un tramvai. Cu bărbia adîncită în pernțele de grăsimă din jurul gîtului, pe care prosperitatea i le adăugase de cînd cu înăl-țarea faimoasei biserici, se părea că moțăie în fericire cerească. Capul i se legăna de la stînga la dreapta, în ritmul roților pe șine, la zmunciturile tramvaiului.

Dintr-odată, bătrînul preot se îndreptă ca o săgeată, deschizînd ochii plini de luare aminte. Datorită unei intuiții specifice clerului, el presimți apropiata prezență a unei biserici.

Era Basilica din Quebec. Domnul Ledoux o privi cu o expresie intenționat afectuoasă, care făcu loc alteia, triumfătoare. Vestita Basilica, capela Cardinalului, era plină de nefericite coloane și n-avea sistem de aer condiționat. Nu era biserica domnului Ledoux ! Bărbia mai dispăru o dată în pernțele ei, iar domnul Ledoux asigurîndu-se din nou de adresa lui Paul Lafrance, începu iar să moțăie.

Domnul Ledoux coborî din tramvai la parohia sa și se îndreptă spre casa presbiterială. Era ora zece noaptea. Asemenea unui proprietar funciar mîndru, respiră aerul domeniului său și privi cu dragoste la umilele case ale enoriașilor. Deodată se găsi în fața neobișnuitului templu, care-i încununase ambițiile sfinte, umplîndu-l de mîndrie. Cu mîinile la spate și cu ochii pe jumătate închiși, ca în extaz, se opri și o privi îndelung. Buzele i se răsfrîneră într-un suris de fericire : « Thomas, Thomas, e chiar adevărat, e biserica ta, măi bătrîne Thomas, măi ! »

Dintr-odată fu întrerupt din încîntarea sa. Două pioase femei, muncitoare, parohiale credincioase, stăteau lîngă el și admirau și ele templul.

— Ce biserică minunată, domnule părinte ! Orga electronică s-a cumpărat. Nu ne mai lipsește decît Drumul Crucii.

Domnul Ledoux se întoarse brusc spre ele și rosti cu copilăroasă grabă :

— Îl vom avea în decurs de o lună. Acest Drum al Crucii va fi unic. Primul de genul acesta în America și poate chiar în întreaga lume, așa spune Thomas.

Cu gura căscată, cele două îngrijitoare, încîntate de noutatea aceasta și puțin uimite de neașteptatul « Thomas », al domnului Ledoux, îl priviră cum se îndepărta. Domnul părinte, mai puțin supărat de faptul de a fi vorbit prea mult, decît de a fi folosit în mod familiar numele Thomas, pe care n-a fost în stare să-l rețină în fața acelor bune femei, intră în presbiteriu aspirînd furios o priză de tutun. El se urcă la biroul său, dar în drum fu agrăit de cel mai tînăr dintre preoții săi, abatele Constant, la a cărui încăpere ușa era deschisă. Așezat confortabil într-un fotoliu de piele, era ocupat cu lectura romanului *Ulysses* de James Joyce. Abatele Constant care era hirotonisit abia de doi ani, se situa pe sine în categoria clericilor tineri, cu idei înaintate, propovăduind pentru o biserică tînă, pe măsura nevoilor vremii. El zîmbea adesea la anumite preferințe demodate ale domnului Ledoux, dar cu toate astea îl iubea foarte mult.

— Ați început să nu mai dormiți pe acasă, domnule părinte ?

— Tocmai mă întorc de la Muzeu, de la prima vizită a unei expoziții de pictură modernă, răspunse domnul Ledoux roșind.

Cu ochii mari, plini de uimire, abatele Constant îl privi pe superiorul său fără să scoată o vorbă.

Domnul Ledoux, supărat de faptul că roșise, adăugă sfidător : Da, am hotărît ca tablourile noastre cu Drumul Crucii să fie artă modernă. Primele de felul acesta în America. Tocmai sînt pe cale să aleg pe artist, pe Paul Lafrance.

— Dar... domnule părinte, îndrăzni abatele Constant, care începuse să-i colecționeze glumele, nu credeți că enoriașii noștri nu sînt încă pregătiți pentru... pentru Drumul Crucii de genul acesta ?

Domnul părinte înțepeni atunci arogant și rosti cu triumfătoare solemnitate :

— Dar tocmai dumneata, tinere, îmi reproșezi că sînt demodat ! Am eliminat coloane, am instalat aer condiționat, acum e rîndul artei moderne. Ei bine, noapte bună. Nu te culca tîrziu. Mîine dimineată, la ora cinci vei face liturghia.

Abatele Constant era prea uluit pentru a mai putea continua cu Ulysse, așa că se duse la culcare.

Dezaprobarea tînărului vicar grăbi executarea proiectului, deoarece părintele nu îngăduia nimănui să pună la îndoială valoarea ideilor sale. În ceea ce privea afacerile financiare ale parohiei, domnul Ledoux rareori îi consulta pe epitropii bisericii. El lua hotărîrea și de formă, îi întrunea pentru a le spune despre ce este vorba. Întrucît domnul Ledoux era destul de isteț pentru a-i, face să creadă că a acționat influențat de ei, acești domni (un negustor de fructe, un băcan și un conductor de tramvai) dădeau din cap, încuviințînd cu gravitate. În privința Drumului Crucii, domnul Ledoux le prezentă faptul împlinit.

Artistul Paul Lafrance fixă prețul operei sale la două mii cinci sute de dolari pentru patrusprezece picturi, reprezentînd diferitele etape ale Patimilor lui Isus, în conformitate cu legile artei moderne. Ba mai mult, pictorul suprarealist promise că va vizita toate bisericile din oraș, pentru a se asigura că Drumul Crucii al său va fi cu totul deosebit de celelalte; Domnul părinte promise să achite costul pînzei, al culorilor, al ramelor și să-i ofere pensiune pe timpul cît va lucra. Încăperea cea mai luminoasă a presbiterului fu transformată de pictor și de preot în atelier. Celui din urmă îi fu teamă să facă imediat o inspecție a Drumului și să se familiarizeze cu capriciile misterioase ale artei moderne.

Artistul cu părul lung și fabulosul preț de două mii cinci sute de dolari îi făcu pe epitropii bisericii să caște ochii, dar domnul Ledoux observă cu un zîmbet de cunoscător:

— Epitropi de biserică ca dumneavoastră sînt blagosloviți de Dumnezeu, care vă îngăduie să cumpărați ceva deosebit și frumos pentru o biserică deja unică.

Acești domni își bombară pieptul, privindu-se unul pe celălalt. Ce preot!

Pentru Paul Lafrance întîmplarea aceasta era extraordinară. Sosit de curînd de la Paris, unde făcuse de mai multe ori haz, în fața prietenilor săi, de lipsa de gust în pictură a canadienilor francezi și unde, în fața diletanților anti-clericali, defăimase clerul canadian, se găsea acum în fața unei comenzi de patrusprezece tablouri suprarealiste, din partea preotului unei parohii de muncitori, cînd în expoziție nu vînduse încă nici un tablou. Această întîmplare era cu totul neobișnuită pentru cercurile artistice din Quebec și mulți dintre prietenii artistului insistau să-i viziteze atelierul și să-l cunoască pe domnul părinte Ledoux. Ba, timp de o săptămînă circula zvonul că domnul părinte al parohiei St. X adusese cu avionul un artist celebru din Paris. Dar domnul Ledoux rămase inaccesibil la cereri: «Așteaptă pînă duminică, la liturghia cea mare».

Duminica sosi. Biserica, pînă la uși, era ticsită. Absența coloanelor, precum și aerul condiționat n-au fost niciodată mai prețuite ca în acea zi. Enoriașii își întindeau toți gîtul să-l vadă mai bine pe artist, pe Paul Lafrance, care era printre copiii de altar, așezat pe un fel de tron, rezervat de obicei pentru episcopii veniți în vizită. Lafrance, care la Paris își însușise obiceiuri păgîne și-și părăsise religia, se gîndea că arta conduce pretutindeni, chiar și la Roma. Se compara cu Michelangelo și cu oarecare satisfacție se vedea devenind un prinț al bisericii. Toate acele priviri se îndreptau spre el, iar preajma altarului, precum și decența religioasă care-l înconjură, îl îndemnară să-și reamintească rugăciunile. Zîmbi imperceptibil că pentru a-și redescoperi credința era plătit cu două mii cinci sute de dolari. Domnul părinte se urcă în amvon:

— Prea iubiții mei frați!

Cerul ne trimite un sol al frumuseții din Europa. Se vede că Providența i-a îndreptat pașii spre templul nostru, care este fără îndoială una din clădirile preferate ale Atotputernicului, pe pămînt. Această biserică a fost clădită în stilul cel mai

modern și ar fi illogic dacă tablourile Drumului Crucii, care o vor orna, ar fi realizate în stilul secolelor trecute. Dacă arta construcției a fost perfecționată la un astfel de grad, cum reiese dintr-o operă ca cea a noastră, arta picturii a evoluat și ea, și trebuie să considerăm o datorie de a pretinde tot atât de mult de la artă, ca și de la o clădire. Astfel, cinstind progresul, cinstim pe Dumnezeu, care în bună-tatea lui l-a dăruit oamenilor. Prea iubiții mei frați, aveți în fața voastră, lângă altar, pe celebrul pictor Paul Lafrance, care va începe mâine Drumul Crucii, o lucrare de care copiii nepoților voștri vor fi mândri și care va mări și mai mult faima bisericii noastre.

În zilele ce urmară, casa parohială deveni în ochii enoriașilor un laborator misterios, în care un magician înarmat cu pensule era ocupat cu tot felul de alchimii artistice. Mulți curioși încercară să obțină favoarea de a arunca o privire asupra lucrării lui Lafrance, dar domnul părinte păstra acest privilegiu pentru sine. Din considerație, domnul Ledoux nu vizită atelierul în primele două zile. Paul Lafrance mînca la aceeași masă cu preotul și vicarii săi, iar între abatele Constant și artist avură loc discuții îndelungi asupra cubismului, impresionismului și suprealismului pe care părea a le înțelege foarte bine. În timpul acestor conversații, domnul Ledoux, care nu pricepea nimic, își sufla deseori nasul, pretinzînd că e răcit și scuizîndu-se astfel pentru faptul că n-avea nimic de spus.

Oricum, la a patra masă, obosit de a-și șterge mereu nasul, preotul își pierdu răbdarea și se decise să găsească niște cărți care să trateze despre aceste mistere. Dar nu îndrăzni să se informeze de la pictor, de față cu abatele Constant. El se ridică repede de la masă, în timpul desertului, și întrebă foarte politicos:

— Munca dumitale progresează, domnule Lafrance?

— Firește. Primul tablou e deja gata. Cîteva ultime tușe și va fi perfect.

Încovoiat de cincisprezece ani de administrație, domnul Ledoux făcu repede o scoteală. Un tablou în două zile, patrusprezece în douăzeci și opt de zile, însemna nouăzeci de dolari pe zi. Fu puțin dezamăgit. I se păruse, datorită însemnătății pe care o acordase acestei opere, că va necesita cîteva luni pentru a fi terminată.

— Doriți să-l vedeți? întrebă pictorul.

Cei doi bărbați se duseră în atelier, dar domnul Ledoux, văzînd pictura, stupefiat, începu să strige.

— Nu vă place? exclamă pictorul profund mîhnit.

Domnul Ledoux dădu din cap, încruntat.

— Cred că mîinile și picioarele lui Iisus sînt neobișnuit de lungi. Fac o impresie ciudată. Nu crezi?

Pictorul, deja înflăcărat de rîvna artistului care-și apăra opera, deschise gura pentru a-și declara principiile artistice, dar reflecția de o secundă și o scurtă privire asupra părintelui Ledoux, îl hotărîră să-și schimbe tactica.

— Se datorește faptului că vă ia prin surprindere. Vă veți obișnui și atunci vă va plăcea acest stil. Pictura s-a schimbat foarte mult. Nu mai e o fotografie. De altfel, ați insistat ca acest Drum al Crucii să însemne o inovație.

— Nu neg asta.

Cu bărbia în mînă, domnul părinte reflecta. Pentru a spune adevărul, în sinea lui avea loc un conflict tulburător. Ce demon îl grăbise să aleagă pe acest pictor? De altfel, de la prima aruncătură de ochi, din noaptea de vernisaj, ar fi trebuit să prevadă pericolele cu care arta modernă îi amenința Drumul Crucii. Dar cuvîntul « modern » și succesul bisericii sale îl orbiseră. Era vădit, plătind anticipat pictorului o mie de dolari, nu acționase cu obișnuita sa prudență. Acum era însă prea tîrziu să dea înapoi. După recomandarea entuziastă pe care i-o

făcuse, nu mai putea concedia pe pictor. Domnul Ledoux puse capăt brusc gîndurilor sale:

— Domnule Lafrance, nu contest frumuseţea operei dumitale, ba cred că cu timpul o voi înţelege. Nu uit însă că am o mie opt sute de enoriaşi care nu sînt la fel de pregătiţi ca mine pentru a-ţi preţui lucrarea. Ei sînt cei care plătesc. Aşa că te rog, scurtează puţin braţele şi picioarele acelea. În orice caz, înţelegi ce vreau să spun.

Pictorul păru şocat la culme, dar preotul plecase deja. Cu pumnii încheşaţi, domnul Ledoux se duse în odaia sa bombănind: «Thomas, nu eşti decît un păun mîndru, bătrîn. Ai intrat de bună voie într-o frumoasă încurcătură. Fiindcă ai o biserică fără coloane şi cu aer condiţionat, te crezi centrul universului. Tu, bătrîn nebun, du-te şi roagă-te puţin lui Dumnezeu să-ţi ajute să ieşi de la strîmtoare. Mai presus de toate, mulţumeşte-i pentru a-ţi fi potolit mîndria.»

În hol se întîlni cu abatele Constant.

— Ei, domnule părinte, ce părere aveţi despre lucrarea domnului Lafrance?

— Surprinzătoare ! Surprinzătoare !

Domnul Ledoux nu mai adăugă nimic, dar se duse în camera sa şi ingenunchie. Rugăciunea ţinu o oră şi după aparenţă, Dumnezeu îl sfătui să persevereze în proiectul său, în sensul de a-l pedepsi.

Atunci începu pentru domnul Ledoux o adevărată tortură. El făcu un mare efort pentru a se arăta entuziasmat de Drumul Crucii, dar bunul simţ îi spunea: «Thomas, tu ştii foarte bine că aceste tablouri sînt groaznice. Mergi spre dezastru.» Pentru a se convinge de frumuseţile artei moderne, el consultă un preot renumit pentru cunoştinţele sale artistice. Domnul Ledoux obţinu chiar cîteva cărţi voluminoase privitoare la acest subiect. Dar toate astea erau fără rost. Frecvenţele vizite pe care le făcea în atelierul artistului, contribuiau doar să-i mărească disperarea. Artiştii ca Paul Lafrance erau tot atît de intransigenţi ca şi cele zece porunci. Artistul îşi continua opera de maniera sa şi cu cît progresa mai mult, cu atît i se părea domnului Ledoux că picioarele şi mîinile lui lisus se lungeau. Acele tablouri colorate violent, cu figuri monstruos groţesti, i se păreau domnului Ledoux ca o mascaradă de lăsată secului. Bunul părinte îşi pierdu pofta de mîncare şi perneţele de grăsimi din jurul gîtului îi scăzură considerabil. El nu vorbea din amvon niciodată despre Drumul Crucii, iar enoriaşii săi, care aşteptau nerăbdători dezvelirea solemnă, erau uimiţi. Oare, ce i se întîmplase?

Atunci avu loc o întîmplare şi mai nefericită. Paznicul, un om foarte curios din fire, reuşi — în timp ce preotul era plecat — să intre în atelier şi să arunce o privire asupra tablourilor. De îndată se răspîndi printre enoriaşi zvonul că personajele din Drumul Crucii erau toate schiloade şi călcău pe cărări de sînge. Alarmate, cîteva credincioase îl chemară pe preot, mărturisindu-i spaima lor. El zîmbi închizînd ochii:

— Doamnelor, presupun că răspîndiţi astfel de zvonuri pentru a mă obliga să dau satisfacţie curiozităţii dumneavoastră. Toate astea nu sînt adevărate. Între timp, ar putea să vă măgulească dacă vă spun că Sfintele Femei din Drumul Crucii sînt portretele celor mai devotate doamne din parohie.

Încîntate şi flatare, doamnele părăsiră casa parohială, deplin mulţumite. Strivit, domnul părinte nu ştia ce să mai facă. În timp ce se simţea atît de prăbuşit, dădu ochi cu abatele Constant. Lăsînd la o parte mîndria şi ezitînd, i se spovedi:

— Domnule abate, cred că ai dreptate, am făcut o greșeală. Enoriașii noștri nu sînt pregătiți pentru a înțelege tablourile noastre cu Drumul Crucii. Ce să mă fac?

Abatele Constant, care de cîteva zile cunoștea starea de spirit a părintelui, se comportă așa cum se cuvine unui bun preot. În loc să rîdă de el, îl înveseli și se oferă să-i vină în ajutor. Cei doi preoți se așternură pe treabă și pregătiră o circulară de zece pagini, în care era lăudată, cu adjective viguroase, frumusețea simbolică a artei moderne. Circulara fu imprimată și distribuită enoriașilor, de către băieții de altar. În fața acestei acțiuni de neînțeles, enoriașii începură să se alarmeze de-a binelea.

Opera fu terminată într-o sîmbătă după masă și satisfacția pictorului era tot atît de mare pe cît era mîhnirea preotului. Artistul încasă ceea ce i se cuvenea din onorar, mulțumi preotului și plecă asemenea unui mare senior. Pentru a pune capăt greului martiriu pe care-l îndura, bunul preot anunță că expoziția operei va avea loc duminică dimineața, cu un sfert de oră înaintea slujbei. Anumite observații privitoare la nemulțumirea enoriașilor privind circulara despre arta modernă, îi ajunseseră la urechi, așa că se gîndea cu teamă la momentul ceremoniei. Petrecu o noapte îngrozitoare și de fiecare dată cînd se trezi, imploră cerul să-i potolească teama și să aibă grijă ca enoriașii să îngenunche plini de admirație, în fața Drumului Crucii.

La ora nouă și jumătate, paznicul, a cărui indignare era întretăiată de hohote de rîs, atîrnă tablourile în biserica goală. Domnul părinte, ascuns după altar, transpira din belșug, așteptînd deschiderea ușilor.

O mulțime de enoriași, interesați de soarta bisericii lor, dădeau nerăbdători din picioare și se îmbrînceau afară, la intrare. În cele din urmă ușile se deschiseră și fu ca o năvală în templu. De pe miile de guri căscate nu se desprinsese nici un sunet, atît de mare le fu stupefacția. Apoi izbucniră patrusprezece strigăte scandalizate, de la tablou la tablou, într-un fel de lanț de explozii. În modul cel mai violent protestau însă femeile.

— Sînt îngrozitoare. Uită-te la Crist ! Mîinile îi sînt mai lungi decît picioarele și n-are părul cîrlionțat. Oribil ! Privește numai la față ! Bărbia îi e ascuțită, iar ochii îi sînt cu totul greșiți.

În grupul doamnelor pioase, care credeau că reprezintă pe Sfintele Femei din Drumul Crucii, cîteva erau albe de mînie, iar altele plîngeau pentru că Sfintele din tablouri semănau cu niște broaște enorme. Epitropii bisericii păreau indispuși și șopteau :

— Două mii sinci sute de dolari pentru aceste mîzgălituri ! Le putea face și un copil !

Cîțiva bărbați ridicară mîinile în sus, criticînd cu bunăvoință :

— Crucea e mult prea îngustă. Privește te rog ! Mîinile sînt străpunse de cuie și nici nu sîngerează !

În biserică domnea o atmosferă de rebeliune. Toți enoriașii ajunseră la aceeași concluzie : A înnebunit domnul părinte ? Privirile tuturor îl căutau . .

În dosul altarului, domnul părinte Ledoux, cu fața tot atît de albă ca și stiharul său, se încrunta descurajat. Și pentru a pune capăt la toate astea, cu o zi

în urmă se stricase și sistemul de aer condiționat. Era în luna iulie și căldura era tropicală.

La ora zece începu slujba, dar nimeni nu era atent la serviciul divin. Biserica era plină de șoapte și unde de râs înăbușit. Un lucru atât de șocant într-o biserică atât de frumoasă ! Domnul părinte se urcă la amvon mai mult mort decât viu. Ar fi preferat să fie la Roma, prosternat la picioarele Papei și să nu se gândească decât la frumusețile creștinătății. « Nu crîcni, Thomas ! ». Vocea îi era slabă și-i tremurau minile.

— Prea iubiții mei frați !

Eu nu sînt decât un bătrîn a cărui cea mai scumpă dorință, după cum știți, este să vă dau o biserică mai frumoasă decât toate celelalte. De mult visam să achiziționez pentru voi tablourile unui minunat Drum al Crucii. În cele din urmă, el se află în fața voastră, dar în locul admirației la care mă așteptam, vă arătați nemulțumiți. Nu ascund faptul că sînt cu inima zdrobită în fața atitudinii voastre. Dar rog cerul ca ochii voștri să se obișnuiască cu această operă și să-i recunoască în cele din urmă frumusețile. Prea iubiții mei frați. . .

Domnul Ledoux se simți cuprins de o slăbiciune tot mai mare și nu făcu nici un efort să reziste unui leșin. Epitropii bisericii, în timp ce-l duceau spre sacristie observară :

— Nu-i de mirare că ai leșinat ! Să arunci așa, la dracu, două mii cinci sute de dolari !

Leșinul domnului Ledoux produse consternare în inimile enoriașilor săi, dar nu în asemenea măsură încît să le schimbe părerea despre faimosul Drum al Crucii. Mai multe zile în șir enoriașii nu vorbiră decât despre aceste evenimente, iar domnul părinte consideră că e mai bine să stea la pat. Atîta timp cît starea lui era îngrijorătoare, nimeni nu se plînsese de Drumul Crucii. Dar cu toate că domnul părinte nu se arăta, era cu atât mai activ. Din diferite surse de informații, el află că enoriașii lui credincioși mergeau tot mai rar la biserică și că cei ce veneau la serviciul divin își petreceau timpul rîzînd de tablourile ridicole. Pe de altă parte, templul fu invadat de o mulțime curioasă din parohiile vecine, atrasă de ciudatul Drum al Crucii.

Mult vestita biserică a domnului Ledoux devenise un fel de muzeu, în care omul uita să îngenuncheze și-și lua libertatea de a rîde cu hohote. După ce, prea scurtă vreme, se bucurase de importanța bisericii sale, acum suferea de declinul ei. Atunci se păru că Providența socotise că fusese destul de pedepsit și îi inspiră o idee genială. De ce nu se gîndise mai repede la Maica Stareță a mînăstirii ?

Ea avea ceva talent pentru pictură și domnul părinte se ducea deseori duminicile după-amiaza, să-i vadă tablourile cu sfinți, corăbii, rîuri și trandafiri, în culori delicate, cu o pensulă îngrijită. El o pofti la ora zece seara și buna Maică Stareță, alergă într-un suflet la casa parohială. Cînd îl părăsi pe domnul Ledoux, ea rosti aceste cuvinte :

— Pot picta aceste patrusprezece tablouri în două săptămîni, vă promit. Dar repet că nu sînt la înălțimea misiunii. Rugați-vă lui Dumnezeu să pot reuși.

Lucrarea Maicii Starețe era ținută în mare secret. Domnul părinte mergea la mînăstire de trei ori pe zi și toți cei care-l întâlneau, se mirau de expresia lui veselă, în timp ce biserica era încă profanată de oameni curioși, veniți de pretutindeni. La zece zile după vizita stareței, domnul Ledoux telefonă unei persoane foarte importante, care aproape căzu leșinată ascultînd cuvintele preotului. La două zile după telefonul său, era sîmbătă noaptea, în jur de ora unsprezece, un camion guvernamental se opri lîngă ușa bisericii și doi muncitori duseră din biserică în camion, patrusprezece colete.

A doua zi dimineața, la liturghia de ora zece, biserica fu martora celui mai minunat spectacol imaginabil. Îngrozitoarele picturi cu Drumul Crucii dispăruseră, fiind înlocuite cu patrusprezece tablouri frumoase, în culori delicate, cu bărbați eleganți, femei frumoase și un Crist cere semăna cu Clark Gable.

Credincioșii fură cuprinși de extaz, care se transformă repede într-o profundă pietate. Multe din bunele femei vărsară lacrimi de bucurie și toți enoriașii, adînc emoționați, ridicară privirile pline de recunoștință spre altar. Biserica scăpase de vrăji și era adusă iar în sînul Domnului. Părintele Ledoux se urcă la amvon triumfător:

— Prea iubiții mei frați !

Bucuria voastră mă emoționează în cea mai mare măsură. Mărețul Drum al Crucii pe care-l vedeți în fața voastră, se datorește artei Maicii Starețe de la Mînăstire, care merită toată recunoștința noastră. În privința celui alt Drum al Crucii, m-am gîndit că tablourile acelea au fost făcute pentru experți. Așadar, le-am dăruit Muzeului Provincial. Prea iubiții mei frați, să ne bucurăm întru Domnul. Biserica noastră și-a reluat drumul spre celebritate; ea este prima din oraș, fără coloane; în America este singura care dispune de sistem de aer condiționat și este prima din toată lumea care face un dar cu Drumul Crucii, Muzeului.

În românește de PETRONELA NEGOȘANU

c o n v o r b i r e c u

RENÉ WELLEK

Congresul de literatură comparată de la Belgrad și-a propus o dezbatere a principiilor directoare în domeniul literaturii comparate și un schimb de idei; dezbaterile s-au desfășurat în ședințe publice, schimbul de idei a continuat și în discuțiile care s-au prelungit după aceea. Astfel am avut prilejul unor dialoguri cu René Wellek¹, ale cărui studii, ce constituie în epoca noastră lucrări capitale de istorie a esteticii și criticii literare, îi conturează de multă vreme prezența pentru oricine a poposit în acest domeniu sau în altul conex.

Studiul monumental *A History of Modern Criticism (1750—1950)* prin care René Wellek s-a făcut cu precădere cunoscut, este semnificativ pentru etapa actuală din dezvoltarea științelor literare. Critica literară se află într-o fază în care problema metodologică a devenit o condiție a progresului. Orice știință sau sector de preocupări umane trece printr-o asemenea etapă de întoarcere către sine, de întrebări asupra obiectului, de studiu al perioadelor străbătute și al metodelor. Nevoia unei astfel de clarificări se simte îndeobște la capătul unui traseu de acumulare. Așa s-a întâmplat când filozofia, în faza ei kantiană — criticistă — a început să-și pună întrebări asupra ei; sau când, în fizică, Einstein și Heisenberg au simțit datoria unui popas pentru a intra în studiul metodelor disciplinei. Etapa criticistă a criticii e marcată de frecvența studiilor asupra obiectului criticii, de varietatea metodelor preconizate, de conștiința crescândă a propriei importanțe. Pentru Claude -Edmonde Magny, de pildă (*Les sandales d'Empédocle*), opera critică este superioară creației literare, căci mitul născocit instinctiv nu poate fi mai presus de

¹ Ceh de origine, stabilit în 1939 în S.U.A., profesor de literatură comparată la Universitatea Yale. Președinte de onoare al Asociației Internaționale de Literatură Comparată. *The Rise of English Literary History* — 1941; *Theory of Literature* (în colaborare cu Austin Warren) — 1949 *A History of Modern Criticism 1750—1950* — au apărut, începând cu 1955, primele patru volume; al cincilea este în lucru, *Concepts of Criticism* — 1963.

interpretarea lui: « Criticism has achieved a new self-consciousness », (critica a dobândit o nouă conștiință de sine) scrie René Wellek.

În acest moment nou, al unei critici filozofice, reflexive și criticiste se înserează studiile lui René Wellek. Ele își propun, cu intenția de a preciza, în esență, stadiul ei actual, elucidarea fazelor parcurse și a conceptelor active ale disciplinei. A *History of Modern Criticism* nu este doar un impresionant act de virtuozitate al erudiției; prin cercetarea genetică, autorul dorește să clarifice actualele funcții și perspective ale criticii. Examenul istoric al problemelor este completat de cel teoretic; în *Theory of Literature* și în *Concepts of Criticism*. Evoluția ideilor este corelată cu dialectica conceptelor; peste tot aceeași densitate și uriașă sete de rigoare, aceeași sinteză strînsă și robustă, aceeași nevoie clasicizantă de limpezime.

În cadrul preocupărilor pentru « period concepts » (concepte de bază care sintetizează o orientare literară dintr-o epocă dată) intră și raportul lui René Wellek la al V-lea Congres al Asociației Internaționale de Literatură Comparată (Belgrad): « Conceptul simbolismului în Istoria literară ». Cu aceeași metodă cu care a studiat, în *Concepts of Criticism*, barocul, romantismul și realismul, R. Wellek a abordat simbolismul — etimologic și istoric, ca școală și ca mișcare, căutîndu-i precursorii și ecourile tîrzii, trasînd o hartă literară a curentului, ale cărui ramificații se întind între 1887 și 1946 ajungînd pînă la New Criticism și R. Barthes.

Un fost student al său, acum profesor la o universitate din America și participant la Congres, îmi vorbește cu entuziasm despre « dascălul » René Wellek; discipolii păreau a fi ținta principală a eforturilor sale științifice; cursurile sale ofereau materialul proaspăt al cercetărilor de ultimă oră; niciodată nu atingea în prelegeri studii publicate; dacă se întîmpla ca o cercetare să apară tipărită înainte de a încheia expunerea ei orală (deci, materialul, acum integral la îndemîna tuturor era presupus a nu mai oferi ineditul, necesar în învățămîntul umanistic pentru a ține permanent trează mintea studentului), profesorul întrerupea brusc șirul de probleme expuse și trecea la o altă serie de idei.

O dovadă a preocupării neconținute pentru problemele învățămîntului și a sentimentului autentic de răspundere grea ce revine efectiv unui profesor: articolul *American Literary Scholarship* (Studiul literaturii în America) din *Concepts of Criticism*. Articolul vorbește despre unul din pericolele reale care amenință învățămîntul literar de pretutindeni: posibilitatea ca prin reducerea lui la discuții teoretice (în gol, deoarece vîrsta studenților nu presupune încă parcurgerea « hărții » literare) și la preluarea facilă a unor tehnici, să se negligeze însușirea unui fundament de cunoștințe teinice.

Ca o confirmare a interesului adînc și arzător pentru formarea generațiilor de umaniști, îmi apare imaginea profesorului Wellek pe sălile congresului de la Belgrad; poartă în mînă un carnet în care și-a notat zilele și orele comunicărilor foștilor săi studenți, răspîndiți acum în toate continentele; ai impresia că interesul și reverența pentru acești tineri, debutanți întru ale comparativismului, sînt cel puțin egale cu cele pentru reprezentanții lui cei mai notorii; este preocupat de evoluția lor și devine psihic disponibil cînd ei și-au încheiat seria de referate. Și atunci vorbim despre scriitori ai veacului nostru sau lucrul său la ultima parte din *A History of Modern Criticism*.

Regretă că nu știe românește — cu atît mai mult cu cît își amintește dojana lui Leo Spitzer, care îi spunea cît de necesară îi este, unui compatriot, cunoașterea pentru lecturi, a limbii române.

I se pare că imaginea literaturii secolului al XX-lea se tulbură cu îmbrățișarea imediată, prea rapidă, a tuturor scriitorilor. Cu atât mai mult, cu cât atîția dintre ei știu să facă o reclamă abilă în jurul unor opere corecte sau epigonice, dar lipsite de har, și să le proiecteze pe firmamentul literar ca pe niște mari succese și, evident, surse de câștig; îl dă ca exemplu pe Saul Bellow, atât de vizibil construit din marii scriitori ruși (mai ales Dostoievski).

Proza veacului trebuie cercetată pornind de la cei trei mari clasici: Joyce, Thomas Mann și Proust; își amintește debuturile pragheze ale lui Kafka; pe Günther Grass îl găsește « excepțional de talentat » (extremely gifted). Heinrich Böll nu poate fi trecut cu vederea. I se par interesanți romanticii englezi tîrzii, de pildă, R.L.Stevenson și, mai ales, J.Conrad, din care, cu ani în urmă, a tradus un roman în limba cehă. Dintre americani? — desigur, H.James; și Faulkner, pentru care nutrește o înaltă prețuire. Hemingway? — supraevaluat (overrated), un scriitor care simulează simplitatea (played simplicity); — desigur George Steiner este îndrăgostit să exemplifice cu stilul lui Hemingway « retragerea cuvîntului » și scăderea posibilităților lingvistice ale scriitorilor. Remarcabil este Robert Penn Warren — poetul, romancierul, criticul.

Numele proeminente din poezia veacului? T.S.Eliot (deși acum într-o eclipsă); Valéry; Machado, Guillen; simbolistii ruși; Ștefan George, Hofmannstahl; Saint-John Perse; Eugenio Montale; Wallace Stevens, Robert Lowell; iar mai presus de toți Rilke și Yeats; pentru acesta din urmă are o nemărginită admirație (a tremendous admiration). Și oricînd se apleacă spre poezie, un salt înapoi, peste veacuri, la poezia lui John Donne sau Andrew Marvell.

Lucrează la ultimul volum (al cincilea) din *A History of Modern Criticism*. Va scrie despre principalele orientări ale secolului nostru: critica marxistă și preluarea tradițiilor realiste; critica psihanalitică și personalitatea lui C.G.Jung; critica formalistă și cercetările stilistice; reînvierea esteticii organiciste, New Criticism și rădăcinile crociene; critica existențialistă; la nouvelle critique. Structuralismul? — este într-o fază nouă, ciudată, care nu mai are nimic de a face cu structuralismul (nothing to do with structuralism). În ultimul volum va închina cîte un capitol figurilor de prima mărime: Thibaudet, Valéry, Croce, Lukács, etc.

Se bucură cînd află, într-una din zilele Congresului, că *Teoria literaturii* a apărut tradusă în a 22-a limbă — greacă — și în curînd urmează să apară în a 23-a — română.¹

În René Wellek coexistă savantul și un nobil profesor, conștient de misiunea grea de răspunderi, implicată oricînd în noțiunea de umanist.

Următoarele cuvinte din *Concepts of Criticism* sugerează de altfel dragostea de claritate și comuniune umană: « Mi se pare o ciudățenie a timpului nostru că «arta» și «estetica» să fie uneori considerate exterioare realității, vieții, umanității: ca și cum arta nu ar fi o parte din viață și nu ar da vieții sens și coerență ».

Exclusivitate Secolul20

¹ Recent, a apărut la E.L.U. (n.r.)

GEORGE HANGANU

La cursurile lui Valéry

Patience, patience dans l'azur
Chaque atome de silence
Est la chance
d'un fruit mûr.

Deși au trecut aproape treizeci de ani — din acea seară de sfârșit de noiembrie 1939 — când la Sorbona avu loc deschiderea cursului de poetică a lui Paul Valéry — întâlnirea mea cu marele poet francez nu se poate uita. Îmi amintesc că profesorul agregat Delanoy — sub conducerea căruia efectuam în 1937 la liceul Faidherbe din Lille Nord — un stagiul de perfecționare în calitate de bursier prin concurs al Universității din Paris, îmi spunea adeseori despre Valéry: « Când explicați un text de Valéry, încercați să fiți cât se poate de simplu și logic pentru a-i obișnui pe elevii din clasa de *première supérieure* să pătrundă esența gândirii lui ».

Pregătirea unei explicații de text din Valéry îmi pune probleme foarte serioase pentru a evita replica promptă a elevilor care, cu sinceritatea adolescentului francez, spunea: « Dar, domnule, Paul Valéry este de neînțeles. Poezia sa este o șaradă ». Despre așa-zisa obscuritate a poeziei lui și felul în care poetul o combătea, tot Delanoy mi-a povestit un episod amuzant. Cu ocazia unei conferințe a poetului la Vieux-Colombier, el protestă împotriva obscurității care se atribuia poeziei sale — în felul următor: « Eu obscur? mi se spune acest lucru și aș vrea să-l cred. Dar, eu găsesc că sînt mai puțin obscur ca Musset, ca Hugo și ca Vigny ». Și pentru a documenta afirmația, citează două versuri din Musset, pe care le găsește inexplicabile:

*Les plus désespérés sont les chants les plus beaux.
Et j'en sais d'immortels qui sont de purs sanglots ».*

Valéry se întreabă cum un « suspin pur » poate fi un cântec nemuritor, căci un cântec presupune ritm, or suspinul este ceva fără formă ! Și Valéry continuă: « oricît de obscur aș putea fi considerat, eu n-am scris niciodată, atît de obscur ». După cîteva momente, din public se ridică un tînăr foarte contrariat: « Vă bateți joc, domnule Valéry! Eu nu văd nimic obscur în aceste versuri, și vă voi dovedi că ele se pot explica ! » Valéry surise și îi răspunse: « Vă rog, domnule, să-mi luați locul și să vă auzim ». Se ridică, aprinse o țigară și coborî în sală. Tînărul se urcă

pe scenă, și începu dar să vorbească; dar din dialogul între el și Valéry reieși că versurile n-aveau o explicație logică, și publicul aplaudă pe Valéry. Aceeași constatare asupra versurilor lui Vigny: « J'alme la majesté des souffrances humaines », despre care Valéry afirmă că « durerea de măsele sau altă suferință n-au nimic mareț », totuși poetul găsește că versul lui Vigny este « evocativ » prin împreunarea celor două concepte « la majesté » și « la souffrance humaine ».

Niciodată, amfiteatrul Victor Hugo de la Sorbona n-a fost mai plin decât în acea seară de 29 noiembrie. Zadarnic am încercat să găsesc un loc. Am fost nevoit să urc sus, și să mă sprijin de un perete. De obicei, în sală, înainte de intrarea profesorului era un continuu zumzet — parcă te-ai fi aflat într-un stup; de data asta — întreaga asistență era oarecum emoționată. Aștepta încordată marea întâlnire. Când la ora 19 și un sfert (în Franța se respectă sferturile academice) apărură Paul Valéry în sală, se făcu o liniște desăvârșită. Întreaga asistență se sculă în picioare și Valéry fu primit cu trei salve de aplauze. Poetul se urcă la catedră și așteptă ca sala să se liniștească. Cîteva secunde o privi lung — încercînd să o cuprindă în ansamblu.

Leonardo da Vinci spunea că ochii sînt ferestrele sufletului. Din ochii lui Valéry — adînci și negri — ieșea o undă de lumină, caldă, umană. Apoi zîmbi. Fruntea lui largă se încreți și întreaga figură i se lumină. Primele cuvinte căzură ca o surpriză: « Este pentru mine o stranie senzație, dar foarte emoționantă, prezența mea la această catedră unde încep o nouă carieră, la vîrsta în care totul îți spune să te retragi și să renunți ». Poetul avea atunci 68 de ani.

Vorbea rar, cu un ușor accent meridional — se născuse la Sète, în sudul Franței; tatăl său era corsican și mama italiană. Vorbînd, avea impresia că improvizează — căci uneori făcea efortul să găsească cuvintele: în fond, el era obsedat de a găsi forma cea mai proprie de exprimare. Nu avea gesturi; dimpotrivă o ținută simplă, clasică, sobră. Figura lui plutea — parcă — într-o baie de lumină spiritualizată. Avea în ea gravitate și blîndețe — o seninătate pe care n-o mai întîlnisem la nici un profesor pînă atunci. Poate că era emoționat, deoarece vocea lui era uneori ușor voalată.

Pentru Valéry, noțiunea de poetică este legată de termenul grecesc — *poîein* — pe care el îl interpreta prin verbul — a face; opera de artă care aparține, în esența ei, unei categorii mai largi denumită de el *oeuvre de l'esprit* (operă a intelectului — operă de creație, am zice noi) este un *act creator* (« l'oeuvre de l'esprit n'existe qu'en acte »). Actul creator produce *emoția artistică* ce determină înțelegerea operei. Utilizînd termeni împrumutați din economia politică, Valéry presupune că între producător (artistul sau scriitorul) și între consumator (publicul) trebuie să se stabilească o punte magică, o comuniune spirituală; fără această comuniune, opera de artă rămîne un simplu obiect neînsuflețit. Actul creator (opera de artă) trebuie să creeze în sufletul publicului noțiunea de *valoare*, căci numai cititorul sau spectatorul poate confirma valoarea unei creații, prin emoția artistică pe care i-o procură.

Poemul, în aparență, este un discurs care cere și determină o legătură continuă între « vocea care este, și vocea care vine și trebuie să vină ». Valéry vrea să spună că înțelegerea unei opere de artă presupune o *trăire interioară* a celui care o consumă, trăire care este determinată de intensitatea emoției cu care a fost scrisă opera. Fără această *trăire* care să aibă posibilitatea de transfer, poemul rămîne

o suită de semne scrise¹. El condamna pe acei profesori sau critici literari lipsiți de sensibilitate care reduc analiza unui text literar la dificultățile stilistice, la analiza complicată și pedantă a diferitelor forme gramaticale. După Valéry, explicația sau analiza unui text literar — poezie, proză, teatru — trebuie să descopere procesul creator, emoția artistului, pe care apoi s-o transmită publicului, făcându-l să vibreze. Vocea celui care face o astfel de interpretare joacă un mare rol. Prin timbru, tonalitate, nuanțări, ea trebuie să sugereze. Criticul literar va deveni asemenea unui interpret de muzică. Talentul lui va reuși să comunice freacă interior (le frisson intérieur) al creației artistice². Ecoul realizant sufletul celui care îl primește este diferit și contradictoriu. După Valéry nu pot exista două interpretări similare ale unui text literar sau ale unei partituri muzicale. Ele depind de sensibilitatea « consumatorului », de receptivitatea lui în acel moment, educația lui artistică. Pe Valéry nu-l interesează ecoul spontan, ci, îndeosebi, « muzica interioară » pe care o porți cu tine — după ce ai citit poemul sau ai ascultat simfonia — acea atmosferă de reverie și incantare, de elevație spirituală care nu poate dispărea, ea constituind o insulă fermecată în viața unui om, un fel de oază binecuvântată la care el se oprește din timp în timp pentru a se reîmprospăta. Opera de artă cere nu numai perfecțiune în realizare (conținut), dar și o stare de incandescență spirituală care duce la perfecțiunea formei.

Leonardo da Vinci, pictând *Gioconda*, purta în el orchestrarea formelor materiale ale modelului uman care au fost transfigurate prin sensibilitate, prin imaginație și facultatea de decantare a universului material. La baza acestui proces de decantare sta: *la rigueur* — cu alte cuvinte simțul critic, facultatea de a degaja esențialul, generalul din particular, posibilitatea de a prinde jocul contradictoriu al nuanțelor care formează sunetul sau culoarea. Artistul trebuie să îndepărteze elementele necristalizate, fără contur precis. El va găsi forma proprie a exprimării emoției sale interioare printr-o lungă și patetică căutare. Spontaneitatea duce la imprecis și lipsă de contur, la artificialitate. Valéry avea oroare de acei care caută să epateze, să obțină succese ușoare. El cerea artistului modestie, discreție și o izolare de tot ceea ce ar putea să-l facă cunoscut prin mijloace facile. Viața interioară a unui artist o compara el cu o amforă plină de lavă fierbinte. La un moment dat din această lavă țîșneau jerbe de lumini care, apoi, se transformau într-un univers de culori sunete sau forme. Procesul de transmutație, de cristalizare a trăirii în expresie era dificil, șerpuitor și plin de chinuri — ceea ce Gustave Flaubert — numea « les affres du style ».

O idee cu totul nouă este felul în care Valéry concepea istoria unei literaturi. El afirma că o astfel de lucrare nu ar trebui să cuprindă viața și istoria operii scriitorilor — ci să fie concepută ca « une histoire de l'esprit en tant qu'il produit et consomme de la littérature ». O astfel de lucrare ar putea să se realizeze fără ca numele nici unui scriitor să fie pronunțat. *Odissea* sau *Regele Lear* ar fi tot atât de emoționante chiar dacă n-am ști că ele au fost scrise de Homer sau Shakespeare.

Pentru Valéry era important creația în sine — oarecum detașată de om. căci omul poate avea scăderi și contradicții care nu au nimic comun cu opera.

¹ Poezia, în esența ei, « este transmisiunea unei stări poetice care angajează întreaga ființă sensibilă », în timp ce pentru o pagină de proză, fondul este uneori salvator, pentru poezie forma este preponderentă, căci ea îmbracă o semnificație spirituală. Sunetele, ritmul, înălțuirea cuvintelor, efectele de inducție sau influențele mutuale, care domină, trebuie să predomină asupra sensului comun, definit și cotidian. (*Introduction à la Poétique*).

² Se recomandă evitarea unei schematizări a explicației opereii artistice, căci abuzul de detalii în analiza ei duce la dispariția farmecului poetic — « frumusețea devine cernit ». După Valéry, « tot ce se poate defini, se separă de spiritul creator și, mai mult, i se opune ».

Opera de artă reprezintă momentele de incandescență spirituală ale artistului. Să ne gândim la Verlain care desprins din vârtejul absintului scria opere de infinită spiritualitate.

Această manieră de a concepe istoria literaturii nu exclude totuși necesitatea unui studiu despre condițiile de existență și de dezvoltare ale literaturii — prin aceasta, credem, că Valéry vrea să înțeleagă condițiile social-economice care au contribuit la geneza operii. Dacă pentru marele poet francez literatura este și nu poate fi altceva « *decît o extindere și o utilizare a unor proprietăți ale limbajului* » (proprietăți fonice și posibilități ritmice ale vorbirii), el se referă la un limbaj « *à l'état naissant* » produs de complexe operații ale procesului creator. Acest « *état naissant* » (stare de formare), presupune posibilitatea descoperirii unor altor articulații, unor legături noi între cuvinte și sunete. Ele devin un fel de punte magic între artist și public, avînd o rezonanță spirituală ieșită din comun. Limbajul poetic naște o *sonorizare lirică a stărilor de suflet*.

O altă problemă pe care Valéry o pune în cursul lui și pe care n-a avut timp s-o lămurească din cauza întreruperii lecțiilor, a fost aceea a *literaturii create pentru public* (operele care satisfac așteptările și aspirațiile cititorului) și a *literaturii care crează un public al ei*. Iliada, Odissea, Baudelaire, Mallarmé crează un public, în timp ce Balzac scrie pentru public. Părerea lui Valéry este că literaturile tinere sau scriitorii tineri crează pentru public, în timp ce *maturizarea* unei literaturi sau a unor opere crează un public anumit.

Într-o zi de primăvară în care natura orchestrează amplu, imnul veșnicei ei reînvieri, Valéry, plimbîndu-se cu André Gide în grădina botanică din Montpellier, îi spune: *Dacă cineva m-ar forța să scriu, m-aș omorî*. Gide îi răspunde cu surîsul lui ambiguu: *Eu, dacă mi s-ar interzice să scriu, m-aș omorî*. În aceste două replici găsim nu numai două temperamente diferite, dar și două concepții deosebite. Pentru Gide, literatura oferea posibilitatea unei descătușări interioare, ea făcea parte din acele « *satisfactions, je vous cherche* » (Nourritures Terrestres). Pentru Valéry, opera de artă era « o sărbătoare a spiritului », ceva rar, perfect, finit, rezultatul unui pelerinaj plin de nebănuite meandre spre Frumos: « Impresia de Frumos, atît de patetic căutată, atît de vag definită, stă poate în sentimentul unei imposibilități de variație ». Prin aceasta ea calmează și place. « Ea calmează și fixează spiritul. Ea regăsește și fixează timpul ». (« *Introduction à la Poétique* », 1939, Paris.) Poemul devine o *partitură* executată de sensibilitatea cititorului. Nu există un sens, o semnificație unică în interpretarea unei poeme. Pentru fiecare cititor, fiecare vers evocă senzații și impresii diferite. Poemul naște o muzică interioară cu sonorizări lirice variate. . . După ultima prelegere, Valéry, cu surîsul lui enigmatic, și discret, părăsi catedra. Publicul se sculă în picioare fără să aplaude. Poetul plecă, puțin adus de spate, parcă sub povara gîndurilor și sentimentelor ce se născuseră în el în timpul acestor ore de curs.

Mi-aduc amînte (azi n-aș mai face !) că l-am întîmpinat cu rugămintea de a-mi spune părerea lui despre poetul Leconte de Lisle. Lucram la Sorbona sub conducerea profesorului Jean Pommier — o teză de doctorat despre « *La pensée religieuse de Leconte de Lisle* ». Valéry, aflînd că sînt un tînăr profesor român, mi-a spus că provensala — dialectul din Provence — seamănă cu limba română despre care îi vorbise prietenul său Jean Boutière — profesor de română la Sorbona. Mi-a spus că, după părerea lui, Leconte de Lisle este mai mult un povestitor de versuri, decît un poet autentic, dar că a știut să înțeleagă teogoniile popoarelor. Nu voi uita niciodată mîna lui Valéry, cu degete lungi de sculptor — care a prins-o pe a mea, care tremura de emoție.

BISSIÈRE:

«Pictez ca să fiu mai puțin singur...»

Bissière. . . Să scrii despre Bissière, să evoci figura exemplară a acestui artist care a știut toată viața să fie el, în toată sinceritatea, el și numai el, fără să împrumute nimic de la alții. A știut să se coboare în adâncurile sufletului său ca să scoată la iveală, împărtășindu-ne și nouă, bucuriile, suferințele și amintirile care îl animau, așternute în picturi strălucitoare cărora — din profundă modestie — le refuza pînă și numele de tablouri în «înțelesul pompos» al cuvîntului, numindu-le pur și simplu «imagini colorate de care să-și poată anima fiecare propriile lui visuri».

Aș vrea să pot arăta în lumina lui adevărată pe acest înțelept și mare izolat, care a întors cu hotărîre spatele gloriei născînde, poate pentru a nu fi ispitit să acorde vreo valoare acestor nimicuri, dorind să-și continue nestingherit calea lui proprie, într-un lung și neîncetat dialog cu sine însuși. Nici acordarea Marelui Premiu Național în 1952, nici cîstea ce i sa făcut încredințîndu-i în două rînduri reprezentarea Franței la Bienala de la Veneția nu l-au făcut să-și schimbe atitudinea.

«A fost — după cum a scris Berthollé la moartea lui, unul din acele stăvilare de pură tradiție franceză, în fața valului crescînd al unei preținse picturi de «avant-garde» care nu e în fond decît un lamentabil și sumbru academism».

Pot abstracții să-l revendice ca șef al lor, în ultima fază, cea în care s-a realizat pe deplin și prin care și-a cîștigat definitiv un loc aparte în pictura universală. Aceea în care picta cu ingenuă bucurie, eliberat de orice influențe în urma unei aprige lupte cu sine însuși, reușind să uite după propria-i mărturisire — «multe lucruri inutile acumulate în decursul anilor» găsind în schimb altele «esențiale» în lumina interioară a sufletului său. François Mathey scrie : «Nici vorbă de abstracție. Bissière nici nu se gîndește la așa ceva, ci mai degrabă să extragă din forma aparentă simulacrul culorilor pentru a transfigura senzația și a o exalta pînă la punctul unde se întrevește străfundul ființei».

Da, pot să-l revendice abstracții, nimeni nu îi poate împiedica, însă nu pe bună dreptate deoarece nici cînd nu a fost Bissière, și nici nu s-a vrut, șef de școală. Tocmai în această ultimă fază ajunsese să se bazeze numai pe intuiție, pe un instinct strămoșesc străbătînd prin veacuri, aproape de izvoarele artei, împotriva tuturor teoriilor. «Nu se întreabă mărul de ce dă roade», răspunde el cu mîndră simplitate, unei anchete, anoste și indiscrete, ca toate anchetele, adresate artiștilor.

Bissière nu a vrut și nu a căutat niciodată să impună nimănui, nici chiar elevilor săi de la Academia Ranson, norme rigide care ar fi riscat să-i niveleze pe același ca-

lapod. În atelier, unde ne afișase câteva sfaturi în dorința de a ne ajuta să găsim un drum propriu pe tărîmul artei, sfatul asupra căruia insista cel mai mult, era ca să fim sinceri, să nu minșim, să nu căutăm să ne exprimăm cu mijloace de împrumut căci pictura trebuie în primul rînd să oglindească sufletul artistului. « Nimic nu cere mai multă sinceritate » spunea el « decît pictura; o pictură nesinceră care se servește de moduri de exprimare contrarii temperamentului celui ce o face, cade ca o mască și se răzbună pe propriul ei autor ». Insista ca fiecare din noi să caute să-și cunoască atît calitățile cît și defectele spre a se putea servi de ele cît mai cu folos. « Este un curaj pe care toți maeștrii au știut să-l aibă ». Iar ultimul paragraf, care punea din nou accentul pe suflet, pe specificul fiecărui tînăr artist, suna astfel : « După ce vă veți fi constrîns acestor reguli de conduită — care vă vor evita lungi dibuiri, puteți fără teamă să uitați aceste directive și să vă încredeți în propriile voastre forțe, adică în propria voastră sensibilitate, căci la urma urmelor, inima justifică totul și acolo nu vă mai pot ajuta cu nimic. »

Soarta mi-a hărăzit norocul să fiu îndrumată de acest artist excepțional de inteligent, de o sensibilitate neobișnuită, intransigent în artă, ce nu se voia profesor ci mai mult prieten, ascultat și iubit de toți elevii lui. Am avut acest mare noroc tocmai în momentul hotărîtor cînd am ajuns la Paris după studiile din țară și mă simțeam desorientată și conștientă de lipsurile pregătirii mele artistice. Am muncit trei ani fără întrerupere sub atenta lui supraveghere, o muncă aprigă și dîrză, o vară întreagă chiar la el la țară, la Boissierettes, în familia lui, și mărturisesc că numai lui îi datorez toată înțelegerea și formația mea artistică.

Nu poți să te gîndești la Bissière, nu poți să vorbești de Bissière în viața de toate zilele, fără să vorbești implicit și de soția lui, Mousse, blonda și candida Mousse, care îl adora, ființa pe care și el a iubit-o cel mai mult pe lume și a cărei moarte, cu doi ani înaintea lui, i-a grăbit sfîrșitul. Mousse care cu migăloasă răbdare a cusut petic de petic ca să dea o viață concretă somptuoaselor tapiserii imaginate de soțul ei și care a știut și să țeasă în jurul acestui suflet neliniștit « puțină fericire care i-a iluminat viața ». După ce a pierdut-o, Bissière scria aceste cuvinte sfîșietoare : « A știut să se bucure de bucuriile mele și să-mi aline suferințele și nu s-a îndoit niciodată de viitorul artei mele, iar acum, reușita nesperată la care am ajuns la bătrînețe mi se pare cu totul secundară deoarece nu pot nici să i-o împărtășesc nici să o fac să profite de ea ».

Am găsit în căminul lor o primire cum numai ei știau s-o facă : simplă și binevoitoare. În afara lucrului erau amîndoi veseli și așa de naturali că nu puteai să nu te simți bine în tovărășia lor. Ea, optimistă și senină. El, absorbit și deseori nemulțumit de ceea ce făcea, lucra fără întrerupere în marele lui atelier unde eram admisă și eu într-un colșor. Pe cînd picta, fredona ades vechi cîntece franțuzești — fals cîntate, declara Mousse ca să-l tachineze — iar eu, tăcută, mă lăsam prinsă de farmecul desuet al acelor cuvinte naive care de-a lungul veacurilor țin legătura între generații și fac tîria unui popor.

Îmi amintesc cum, într-un acces de nemulțumire, el a spus că, dacă ar avea cu ce trăi : « și-ar rupe pensulele » la care ea — placidă și surîzătoare — a răspuns liniștită : « Ce ai putea face ? Știi bine că nu poți face altceva ». Asta a fost destul ca să izbucnim toți trei în rîs. Sîrguitoare și tăcută, munceam cu toată rîvna dar cu ochii înlăcrimați de ciudă în fața lucrărilor mele neisbutite, ceea ce îl făcea pe Bissière să afirme uimit că nu-i fusese dat niciodată să vadă pe cineva care să-și iubească cu atîta pasiune meseria. . . dar și ce bucurie cînd peste un timp a declarat : « Acum știu să minuești o pensulă ! » Îndemnată de el am început să expun la Independenți : « Cu cît trece timpul vei fi din ce în ce mai exigentă și nu mai expul niciodată. Trebuie să știi de altfel că cel mai frumos tablou din lume nu este o reușită deplină. Rea-

lizarea e întotdeauna inferioară concepției. Perfecția nu există în această lume dar noi trebuie să ne străduim să ne exprimăm cu seriozitate pînă la limita extremă a puterilor noastre, ferindu-ne de facilul aproximativ ».

Spirit viu, pătrunzător, era plin de umor și de remarce adesea paradoxale. Se amuza de situațiile comice în care era pus cîteodată datorită îmbrăcămînții lui lipsite de orice lux, ceea ce îndreptățea confuziile. Mousse și el îmi povestea cu mult haz despre începutul vieții lor împreună cînd — lipsit de mijloace materiale de către un tată nemulțumit de cariera pe care și-o alesese — munceau amîndoi la tot felul de zugrăveli imposibile, cu culori ieftine și proaste care se înnegreau curînd după aceea (așa încît prudenți evitau să mai treacă pe acolo). Sînt convinsă — cum le-am spus și lor atunci — că aceste greutăți învinse cot la cot i-a unit Indisolubil pe viață, iar firile lor atît de diferite se completau de minune într-un tot armonios.

Bissière, care ura orice ostentație și cabotinism, ne povestea rîzînd cum odată Matisse fusese sărbătorit în Germania și « încoronat » efectiv la o masă cu o cunună de lauri ! . . . Era exclus să ți-l închipui pe Bissière supunîndu-se unei asemenea exhibiții.

Am avut prilejul să cunosc la ei pe André Lhote, și nu pot să uit contrastul dintre acești doi oameni puși față în față. Unul plin de sine, volubil, profesor înnăscut, fericit de curtea de elevi care îl înconjură și îl adula, celălalt tăcut, sobru în vorbire, interiorizat, nelăsînd să se întrevadă decît printr-o fugitivă licărire în ochii lui negri, pătrunzători, părerea pe care găsea inutil să și-o exprime și care nu putea fi ghicită decît de cel ce asista la scenă, atent și mut. De altfel Bissière, care se străduia ca în atelierul lui elevii să-și dezvolte cît mai neinfluențați personalitatea, afirma că cei ai lui Lhote — în special japonezii — făceau toți « de petits Lhotes », după formulă, cu care umpleau apoi arta țărilor respective, cînd se întorceau în patrie.

Odată, la ieșirea dintr-un muzeu de provincie pe care îl vizitasem împreună într-o tăcere absolută — ca un rezumat al unei lungi meditații — a spus simplu : « În fond, ce puține picturi am vrea să fi fost făcute de noi înșine ». Cutremurător adevăr care îmi revine adesea în minte în împrejurări similare !

În vremea cînd l-am cunoscut eu, Bissière ieșise din unele încercări de cubism și toți eram — mai mult sau mai puțin, influențați de Bracque în epoca « Caneforelor ». El era zeul nostru. Bissière făcea și el naturi moarte, nuduri și nuduri în peisaj cu niște culori nobile, armonioase, foarte sobre, tablouri de un frumos decorativism, dar, spirit cercetător și neliniștit, în marea lui sinceritate, îmi dau seama acum că nu îl puteau satisface. I se păreau probabil niște haine de împrumut. El își căuta cu înverșunare o cale a lui proprie, cale pe care nu a găsit-o definitiv decît la bătrînețe. O cale proprie, inimitabilă, care i-a adus consacarea.

Fără a afișa de loc un naționalism strîmt, preferințele lui mergeau totuși predecesorii lui francezi : Corot, Cézanne — care prin constructivismul lui salvase arta de impresionismul diluant — și Braque. Capodoperele nu îl atrăgeau spunînd că « un tablou fără defecte ar pierde din strălucire și căldură, ar înceta de a fi expresia vie și concretă a unui om. Pictorii care m-au atras nu au fost nici cînd fabricanți de capodopere. Nu au făcut propriu-zis tablouri, ci mai degrabă niște oglinzi în care se reflecta imaginea lor emoționant de adevărată. Un tablou nu e suma experiențelor noastre ci o aventură mereu înnoită în care de fiecare dată riști să pierzi totul. Cînd încep un tablou nu știu niciodată dacă mă va duce la fericire sau la disperare ».

Nu își intitula niciodată tablourile « deoarece un titlu ar însemna să susții tabloul, cu cîrji. Dacă nu e valabil, cel mai frumos titlu din lume nu îi va da viața ce îi lipsește. Cei ce au ceva de spus vor găsi întotdeauna un mod de a se exprima care le umple viața și după moarte va rămîne mărturia unui om cu partea lui de fericire și de suferință ».

« Un tablou, fie el făcut cu ulei, cu apă, din cîrpe, din ciment sau cu noroiul din drum nu are decît o semnificație : calitatea celui ce l-a creat și poezia pe care o poartă în el ».

Se considera cu modestie un om simplu și spunea despre oameni că « îi disprețuiește cu înduioșare », pentru că sînt oameni ca și el și că nu valorează mai mult decît ei. Totuși, în momentele hotărîtoare, cînd avea de ales între o cale mai atrăgătoare și mai ușoară și alta dură dar de înaltă ținută morală, alegea fără șovăire pe cea mai grea « ca să nu facă așa cum ar fi făcut nouăzeci la sută din semenii lui. »

Îi plăcea să se refugieze în el însuși dar în același timp avea groază de « oribila solitudine ». « Pictez ca să fiu mai puțin singur pe această lume. Sînt un om viu care se adresează altor oameni vii ca să-i fie mai puțin frig. Picturile mele au doar dorința de a exprima visurile mele și vi le arăt așa cum sînt, fără să mă rușinez de lipsurile unora și fără să mă mîndresc de reușitele celorlalte ».

Era la el un curios amestec de dorință de efuziune, de comunicare cu semenii săi și o atitudine de mîndră rezervă. « Dacă cei ce privesc lucrările mele simt o simpatie pentru omul care sînt, atunci voi fi cîștigat. Dacă am pierdut și nimeni nu îmi întinde mîna, voi băga și mai adînc pe ale mele în buzunare. Atîta pagubă! » Astfel își încheie el propria-i prefață la expoziția din 1947.

Și lată, mă opresc. Am adunat gînduri și amintiri într-un mănunchi nu prea bine legat. Cer îngăduință; nu știu să scriu frumos și de altfel — cum spunea Bissière « cuvintele nu exprimă niciodată atît cît exprimă culorile ».

Priviți cu inima deschisă fabuloasele lui tapiserii amintitoare de arta neagră și aztecă. Priviți și acele flori minunate ieșite din mîna și sufletul lui, lăsați-vă vrăjiți de ele, feriți-le deterilizanta disecție a criticii, căci nu li se potrivește și le-ar ofili. Căutați, mai degrabă, să întrezăriți îndărătul lor și pe omul care le-a făurit în tăcere, retrăgîndu-se din fața lor ca un pictor anonim din alte veacuri.

SCRIITORI ROMÂNI ÎN PERSPECTIVA UNIVERSALĂ

C. DUMITRU

Joc terț — joc secund

E multă vreme de cînd nu mai putem pricepe nicicum apariția stănoagelor moderne prin care spiritul, aplecat în cunoaștere, este răzorit pe specialități, diviziunea apărîndu-ne aici, în spirit, ca o eretică aberație. Ni se pare ridicol cum astronomii, iscodind bolțile, nu țin seama de granițele senzorialului, iar fiziologii la rîndul lor ignoră cu desăvîrșire poziția omului în Univers. Empirismul mercantilor și idealismul ofuscat, gîndire de întemnițați, care nu numai că n-au simțit nevoia să rupă zăbrelele, dar arareori le-au bănuț, și adesea le-au consolidat, au terfelit și frumosul titlu de filozof. Afirmăm cele de mai sus întrucît rîndurile noastre nu vor putea fi considerate ca aparținînd unui filozof, ori unui fizician sau astronom, dar nici nu putem afirma că n-ar putea aparține fiecăruia în parte, într-o anume ipostază, ori luați la un loc, tuturor.

Încercînd să ne limpezim mai departe punctul nostru de vedere, mărturisim, conștienți de riscuri, că l-am vrea al unui om de știință, cu sensul înalt și curat căpătat de știință altădată la Atena sau Alexandria.

Sîntem (datorită « muntelui opioman », Ion Barbu, prin « Oul dogmatic ») ca altădată temerarul năier Columb (tot prin « oul înțelepților » !) ieșiți în largul unor mări cu ape limpezi și pure, al căror clar și-a pierdut ca pe un scai umiditatea.

Țărmii visați nu-i căutăm pe gălbenușul de tină și ud al planetei noastre, ci aiurea în spații, dincolo de mările de aer. Punctul nostru de vedere va fi așadar al unui om ajuns într-un țărm, ivit din apele memoriei, cu greu conturabil și pe care-l vom boteza « Țărmul Veșnicei Duminici ». De aici, din acest țărm, vom încerca să deslușim sensul celor două strofe ce deschid *prima parte* a volumului *Joc secund*, strofe « grele de înțeles » cum le definea Tudor Vianu.

Plămădind « Testoasele » (1941—1943), Brâncuși surpa o năvală de lumină peste întreaga-i operă, căci el dăruia și cheia de boltă a înțelegerii ei. Asemeni Barbu, pe semne obosit și sîcîit de gingavele porecle dăruite de confrăți (« hermetic », « șaradist » etc.), ori simțindu-se dator la strîngerea în volum, va zămisli, cu aceeași intenție, strofele amintite, rebotezate fără nici o noimă în ediția din 1967 « Joc secund » (Vezi « Index Cronologic » la ediția din 1930, unde autorul le numea « Din ceas, dedus, adîncul. . . »). Ele aveau darul, cum vom dovedi, să definească *unghiul* și implicit *locul* de unde poetul înfăptuiește *contemplația*, modalitatea ce asigură calitatea de « mai pur » întregului « Joc secund » (19 piese) precum și gradul de absconsitate al poeziei sale.

O critică senilă și mioapă, uitînd că Brâncuși era artistul ieșit din *temporal*, va cataloga « Testoasele » ca opuri aparținînd bătrîneții, artistului vlăguit, etc., etc. Față de sculptor, Barbu va beneficia de avantajul volumului. Deși, cronologic, compuse în urma celorlalte bucăți, ca și « Testoasele », cele două strofe vor deschide volumul, insinuînd creația lor « ad-hoc ». Asta nu înseamnă că vor avea o soartă mai fericită decît plămăuirile sculptorului.

În amintitul « Index cronologic », Barbu scria că «subordona distribuirea titlurilor » « unui anumit efect al întregului » prin motto-urile fiecărei părți și ele deosebit de semnificative în acest sens.

În « Isarlik », leagănul gîntei noastre latine, chiar prin titlu ni se inculcă ideea unei Troie turcite. Ion Barbu oglindește aci orizontul tipsiatic, lumea temporală, impură spiritual (« durata lumii turce »). Și aici credincios lui Plotin va glorifica pe cel ce trece fără să se întineze, pe înțelept.

Urcînd o treaptă, într-o modalitate de expresie inerentă scopului, în *transfigurare*, Barbu va surprinde poziția spiritului legănat în scrînciobul de humă și apă al planetei noastre (« by turns were glad ») în care spiritul participă mai mult la *veșnicie* decît la *temporal*.

Mai apoi în cea de a treia ipostază, posibilă ca și cea anterioară parțial, în memorie, și sub nici o formă în simțuri, ne va dăruî forma eliberată de ciclu (chiar dacă temporal mai participă la el) : *eternal*, *Ideea*.

Barbu debuta prin plămăuiri aparținînd frumosului senzorial, tipsiatic, peste care unii nu vor trece pînă la sfîrșitul vieții. Mai apoi, împlinînd năpraznicele promisiuni din « Cucerire », în *transfigurare*, ne va dăruî poziția spiritului încă prizonier al rotirilor ciclice ale planetei noastre. În final, în maximă expresie, într-o *poezie de pură experiență*, el va oglindi numai forma eliberată de orice servitute.

Acesta a fost drumul, sușul lui Barbu.

În volum, venînd în linia bărbaților divini (Parmenide, Platon, Porfir, Proclus), Barbu va ordona ficțiunile în așa fel încît să reiasă clar opțiunea lui, integrală, pentru frumosul inteligibil. Severa autocenzură, și aceasta rămasă fără egal, înlăturînd poeziile din « producția anterioară anului 1922 » . . . « ca decurgînd dintr-un principiu poetic elementar » echivalează cu subscrierea lui Barbu la blamul dat poeziei imitative de către Platon. Să precizăm că deși Barbu blama *jocul* terț, al artei imitative, în ansamblu, el se înscrie mai aproape de Plotin decît de Platon în ce privește concepția despre frumos.

Motto-ul primei părți, dintr-un Mallarmé (« Villiers ») rămas necunoscut nouă, și care grație editorilor în 1967, barbar mutilat își schimbă total înțelesul, ne conduce, prin majuscularea cuvîntului *Idee*, la Platon.

. . . « Ne fût-ce que pour vous en donner l'Idee » ne face să ocolim sensul, astăzi atît de uzual, dăruit cuvîntului *Idee* de către Hegel.

Mai întîl să dovedim că afirmația prefațatorilor volumului din 1967 (Liviu Călin, Al. Rosetti) conform căreia « Se știe că în concepția platoniciană, simplificînd mean-

drele metafizice, lumea reală nu reprezintă altceva decât copla superficială a unor prototipuri desăvârșite, existente în afara lumii sensibile» este o invenție ce le aparține în întregime. Trecând peste exprimări ca «se știe că...», să reținem că prin «lumea reală» autorii, opinie curentă altfel, înțeleg «lumea sensibilă». Într-o asemenea viziune, o mare parte a lumii, imposibil de perceput prin simțuri, este declarată ca ireală, când de fapt ea se situează doar dincolo de senzorial, la fel de reală ca și cea sensibilă fiziologic. Noi nu negăm că *ideile* există și în afara senzorialului. Dar nu putem admite că ele nu participă la *sensibil*. Ne oprește însuși Platon, care-n *Parmenide* respinge o asemenea interpretare a *Idei*. Socrate, în dialogul amintit, afirmă că «Ideile acestea stau ca niște exemple (tipare) în natură, iar obiectele (materiale) asemănătoare lor sînt ca niște copii după ele». Fără a derula demonstrația, n-ar avea sens, să amintim concluzia părții, din dialog, din care am citat, concluzie trasă de *Parmenide* și întărită de Socrate :

« — Vezi, Socrate, în ce încurcături ne băgăm cînd admitem existența unor idei de sine stătătoare (deosebite de lucruri) »?

« — Văd foarte bine ! ». Răspunsul lui Socrate, și la care lectorul este obligat să subscrie ca la o justă sentință, nu i-a împiedicat pe autorii amintiți să vadă altfel.

Să mai reamintim că și Plotin spune extrem de clar că «les idées ne sont pas localement séparées de nous». Ni se pare de asemenea extrem de util, întrucît opinia prefațătorilor circulă curent, să reamintim splendidul comentariu datorat lui Proclus, în această chestiune. A admite o lume a formelor făcute, față de care lumea noastră apare ca o copie, înseamnă că, oglinzind aparențele, artistul se îndepărtează de natura *Idei* cu patru grade. Ori Platon blamează poezia imitativă pentru că se îndepărtează de natura *Idei* cu trei grade !

A admite că *Ideile* există *numai* în afara senzorialului, rupte total de acesta, înseamnă a susține că Barbu a cîntat «spațiul supracereșc». Ori Platon a dovedit fără posibilitate de tăgadă, că nimeni nu a reușit și nici nu va putea vreodată aceasta. Barbu, prin cele 19 perle unice, prin caratele ascunse în ele, dăruindu-ne *Ideea* ne obligă, prin condiția sa de pămîntean, să admitem că *aceasta* (*Ideea*) există și în sensibil.

Datorită aceleași greșite înțelegeri a textelor platonice, Tudor Vianu va vedea în «Păunul» simpla surprindere a unui apus de soare planetar (e drept pentru prima oară în poezie), nici mai mult nici mai puțin, decît o «concisă și săgetătoare, viziune a unei pasiuni lăuntrice și violente».

Ideea la Platon este forma eternă, Unul (nu «Unicul» !) imaginea care apare pe deplin limpezită la sfîrșitul ciclului (*Imago*). *Ideea* se găsește în sensibil, prizonieră în labirint, asemeni perlei în stridie. În această stare, *Ideea* participă la temporal. Participînd la temporal, ea participă și la multiplicitate, la diviziune. (Nu întîmplător dialogul *Parmenide* numără 7 personaje !) Dar față de *teluric*, numai temporal și numai divizibil, *Ideea* posedă *în putere, unitatea și eternitatea*. Posedîndu-le *în putere*, ea le poate realiza și *în act*, chiar fiind încă prizonieră a temporalului și a diviziunii ciclice.

Impasibilul intelect, sînțtea divină, renunțînd la serviciile simțurilor, anulîndu-le, și conexînd *numai daturile memoriei* poate realiza *în act*, ceea ce exista *în putere*. Altfel spus, sufletul uman posedă *în experiență, unitatea și eternitatea*. De aceea Barbu va numi această poezie «poezie de experiență»,... «scrisă pe baza memoriei înfiorate».

Această declarație a poetului în perfectă concordanță cu «anamnesis»-ul platonice, ni se pare extrem de prețioasă. Ea sublinia imposibilitatea revelării *Idei* în senzorial, frumusețea ei rămînînd pur inteligibilă.

Subliniem observația de mai sus întrucît și frumosul tencuit din daturile simțurilor, se realizează prin conexarea acestor daturi tot de către intelect, și ca atare

are și el o nuanță de frumos inteligibil. *Frumusețea Ideei*, spre deosebire, este numai inteligibilă.

Într-o comparație, poate mai șchioapă, am spune că Ideea se află în senzorial ca aluatul în plămadă. În procesul fermentării ea este o imagine a imaginii către care crește și pe care o are în putere de la bun început în sine, pentru sine. Ajunsă la finele ciclului, încheierea fermentației, imaginea în putere se confundă în unitate cu imaginea în act, dar ea rămâne ascunsă simțurilor de plămada ce-o înconjoară. Să subliniem că încă fiind în plămadă Ideea poate avea în act, la sine, unitatea și eternitatea. Hermes și Plotin văd aceasta cu ajutorul unui influx exterior, influx pe care Barbu îl va cînta de altfel (« Steaua imnului»). Plotin condiționează chiar înțelegerea miturilor de primirea acestui influx.

Admite Platon posibilitatea ogîndirii, deci, și a reporturilor în care ea se află în sensibil, de către poet cu mijloacele poeziei? Și în această chestiune, opinia curentă, prezentă mai ales printre universitari, dă un răspuns negativ, răspuns fals, în neconcordanță cu spiritul literii platonice.

În *Parmenide* laudînd « mintea foarte subțire » ce va putea înțelege raporturile în care se află Ideea în sensibil, declara « încă și mai de admirat » pe acela « care va fi în stare să descopere aceste raporturi și va putea să le înfățișeze și altuia într-o limpede și bine rînduită prezentare. »

Opinia amintită are în vedere celebra quasi-comparație din *Republica* (cartea X-a) în care Platon discută cu divina-i conciziune, locul unui anumit tip de artist în cetatea ideală.

Deoarece Platon se felițează, și pe bună dreptate, că din cetatea fondată de el a alungat poezia imitativă, s-a tras greșită concluzie că Platon neagă posibilitatea zămisirii unei poezii ideale. Se cuvine, cît mai scurt să reamintim și acest text. Natura Ideii, spune Platon, *jocul prim*, aparține Divinității, lui Dumnezeu. *Jocul secund*, aparține « meșteșugarului », care modelează Ideea închizînd-o în *Lucru*. În acest punct sfîșie Platon tagma artiștilor în două. El admite că « într-un anumit fel » și artistului îi stă în putere să realizeze în act, evident în ficțiune, un *joc secund*, identic celui realizat de « meșteșugar ». « Într-alt fel, nu se poate » realizîndu-se doar o ogîndire a *Lucrurilor*, a aparențelor. Pictorul de care vorbește Platon este socotit « printre artiștii de acest fel », și pe acesta îl va incrimina. Exprimarea « printre artiștii de acest fel » lasă clar să se întrevadă posibilitatea existenței mai multor feluri de artiști. Profunda gîndire platonică, devine mai clară, dacă încercăm să devoalăm « meșteșugarul » și să-i înțelegem *Jocul*. Nu cumva *jocul* acestui « meșteșugar » este dublu? Nu cumva el realizează un *joc* al esențelor și unul al *aparențelor*? Altfel cum să admitem că ogîndind obiectele create de el, artistul se îndepărtează cu trei grade de natura Ideii? Și nu cumva înțelegînd *jocul* acestui « meșteșugar » poetul poate realiza unul similar, și care evident i-ar asigura un loc în cetate?

Dar, cine este acest « meșteșugar »? Ne-o spune tot Platon. « Acest meșteșugar de care vorbesc eu nu este numai capabil să facă tot felul de mobile, ci el produce încă tot ceea ce iese din pămînt, el modelează toate ființele, și pe sine însuși, și-n afară de asta pămîntul, cerul, zeii și tot ceea ce există în cer, și tot ce există sub pămînt, în Hades ». Un asemenea meșteșugar care-și modelează propria-i făptură este soarele. Mai clar decît Platon o spune Hermes în al său *Corpus Hermeticus* : . . . « el (soarele, n.n.) a primit sarcina, el singur (subl.n.) să modeleze totul în lume, domnind asupra tuturor lucrurilor și producîndu-le pe toate : pe el îl visez și adevărul ființei sale îl ador ; după *Unicul* și *Primul*, el este cel pe care-l recunosc ca demiurg. . . »

Așadar meșteșugarul este soarele. Să precizăm că prin soare Platon nu înțelege « piatra » lui Anaxagora, și sub nici o formă ceea ce înțeleg astronomii moderni.

« Soarele-dublu, apos », discul solar din atmosferă nu este decît punctul de intersecție a două fascicule de spirale. În realitate natura lui este cu mult mai prețioasă și se refuză simțurilor. De aceea Barbu vorbește în « Jocul secund » de « mărul-soare » iar în « Uvedenrode » de « greu taler scump, cu margini verzi ». Acest taler este iscodit de astronomii moderni cu lentile, imitînd forma cristalinului dar în sticlă, și care în curînd vor ajunge la diametre ridicole. Poate că nu este chiar așa de departe vremea cînd astronomii vor recunoaște și ei, ceea ce ni se pare firesc, și anume că spiritul uman este mai puternic decît orice telescop. (Uneltei, altminteri produsă tot de spirit, nu-i negăm reale foloase în tehnică, dar trebuie să-i interzicem amestecul în procesul cunoașterii. Altfel, mistria, ciocanul et Co., de unelte, vor ridica și ele pretenții !)

Constatăm că acest « meșteșugar » se aseamănă Ideii.

În aer, în senzorial, se ascunde plămada discului, ca și Ideea în plămada teluricului. Artistul, și el o Idee, care va oglindi doar discul și plămada, va realiza un joc terț, depărtat de natura Ideii cu trei grade. Căci, în această ipostază, jocul secund aparține doar « meșteșugarului », *ascuns* artistului rămas prizonier al simțurilor.

Artistul care, anulînd senzorialul, aflînd și adevărata față a « meșteșugarului », va reuși să oglindească fidel *jocul secund* al acestuia și va realiza și el un joc similar.

De ce condamnă Platon *jocul terț*, și de ce Barbu numește *jocul secund* « mai pur ? » Cu precizarea că atît după teoria metempsihozei cît și după teoria darwinistă la capătul evoluției se află spritul uman, cerem permisiunea să apelăm la ajutorul mitului « oului crăpat », al lui Gotama. (În treacăt fie zis, oul lui Orfeu, Columb, și oul nostru de Paște.)

Plodul din ou, o superbă spirală sidefată, asemeni discului solar, nuntește cu globul-gălbenuș, în mările de aer ale albușului, trecînd printr-o infinitate de forme pînă la stadiul de pui (*imago*). Aflăm că A.D.N. și A.R.N. asemeni plodului din ou, și celui atmosferic, se prezintă tot ca două spirale. Cum afirmă biologii, lipsește al treilea element, care le-a modelat, și care se refuză plăcii sensibile a aparatului de fotografiat. Unii îi spun « virus ». Alții « Creator ».

De la firul de iarbă, pînă la imaginea spiritului, Ideea trece și ea, asemeni puiului, printr-o infinitate de forme intermediare. Aceste forme intermediare sînt imagini ale imaginii către care evoluează, sînt copii ale ei, dacă vreți, imitații. A oglindi în artă asemenea stadii înseamnă a realiza o *poezie imitativă*. Ea este condamnată de Platon, întrucît nu ajută spiritul să-și găsească propria-i natură, ba îl încurcă, îl îndepărtează de Adevăr. În această viziune, în care globul este un imens laborator, i se interzice artistului ogîndirea procesului, ca vătămătoare spiritului, în proces neapărînd decît imagini ale imaginii.

Dacă Platon n-a insistat pe celălalt mod de ogîndire a Ideii, nedivizată în multiplu, cum apare în simțuri, credem că n-a făcut-o din lipsă de exemple în acest sens, și pentru că apariția unui asemenea artist în cetate l-ar fi bucurat. Dar laudele aduse mai apoi lui Solon ? Că avea dreptate să se ridice împotriva falsei transcenderii a jocului terț, ne-o dovedește mai ales veacul nostru. Asistăm la o penibilă explorare a unei multiplicități de zone, ca număr infinite, în simțuri, și care este o dovadă de lipsă de reflexie. Și mai tinerii noștri poeți păcătuiesc, în goană după originalitate, tot în acest sens. Cea mai simplă judecată de bun simț ne obligă să recunoaștem că ceea ce diferențiază *Omul* de restul faunei și florei terestre este spiritul. A plămui ceea ce este revelabil numai lui, « ochiului lăuntric », este cea mai discretă laudă a omului, și implicit a Creatorului, pe cînd a cînta « natura în sine », este o aservire a spiritului.

Întrucît nu cunoaştem poeziile lui Lycofron şi Porfir, ne rezumăm a afirma că Barbu este cel de-al doilea artist, după Brăncuşi (1912) şi primul poet (1924) care realiza dezideratul platonice, *Jocul secund*, în acest mileniu.

Spre bucuria poporului nostru va urma (1957) în pictură, Ion Țuculescu, tot un român.

După aceste, poate prea scurte şi prea seci, consideraţiuni, să trecem la analiza propriu-zisă a celor două strofe, aşa cum ne-am propus.

Împrumutînd expresia călinesciană, vom spune că Barbu în anamnetic efort forează straturile superioare ale atmosferei pînă cînd ajunge în eternitate, în ceas. De aci, dintr-o zonă unde simţurile se dovedesc inutile, el va contempla globul pămîntesc, ale cărui ceruri se dovedesc a fi simple şi « calme creste ». Globul alergînd prin mările de raze va fi considerat o « inegală creastă, suliţată cegă » într-o poezie scrisă în acelaşi an, şi menită să încheie volumul. Din ceas, poetul va deduce « adîncul acestei calme creste », nerevelabil în ipostaza senzorială, ba mai mult tocmai datorită anulării simţurilor, prin « înecarea cirezilor agreste ».

El realizează acest « Joc secund » « mai pur » în condiţiile în care Ideea este încă încătuşată « în grupurile apei ». În această primă strofă Barbu îşi definea punctul de unde realizează contemplaţia şi modalitatea în care o înfăptuieşte. El plasa acest punct în afara spaţiului curb al mărilor de aer ce spală globul nostru, tocmai pentru a sublinia că el se află dincolo de senzorial în pură spiritualitate.

Adevărata greutate în înţelegerea acestei poezii o constituie definirea poetului pămîntean ca un « nadir latent ! »

Dicţionarele « moderne » astrofizice ori astronomice editate fie peste ocean în S.U.A., fie în Marea Britanie, Franţa sau Germania, ori cele de la noi nu reuşesc decît să încurce înţelegerea acestei nepămîntenesc de concisă definire.

Astronomii moderni reprezintă grafic *punctul zenit*, dar niciodată *nadirul* ! Pe acesta îl definesc ca punct opus, fără a-l reprezenta grafic ! Mai mult, în viziunile astronomilor moderni cele două puncte se confundă şi-n plus în mişcare descriu o ... suprafaţă ! Cum vom demonstra cu o altă ocazie, astronomii moderni prizonieri ai orizontului senzorial, neîncercînd să iasă de sub ţestul de alabastru, cît ar părea de necrezut, încă nu admit că pămîntul este rotund (glob) ci din comoditate, îl consideră încă... plat !

Pentru Barbu, ca şi pentru vechii astronomi, zenitul este punctul în care pămîntul se află cel mai aproape de izvorul de lumină, de sursa Vieţii. Heliocentric, însemna, altădată, cu sursa în mijlocul *Universului*, nicidecum în mijlocul presupuselor elipse descrise de cele şapte planete ale sistemului nostru ! Zenit, din arabul *semt* înseamnă « drum drept ». Opus lui, situat pe aceeaşi linie, se află nadirul, cuvîntul avînd chiar acest înţeles de « faţă-n faţă ».

Pentru heliocenristi, ca şi pentru Barbu, sursa se ascunde undeva în « Calea Lactee » (« al lumii rîu static de lapte »). Indienii o numesc « muntele de lumină » (« aprinsul Koh-I-Noor »). Păstrînd limbajul mitic, Barbu se menţinea în poezie. Dacă asemeni lui Platon în *Timaios* ar fi numit sursa « ACELAŞI », Barbu ar fi pă-răsit poezia. Dar cum se observă el păstrează mereu limbajul mitic, pentru că nu destăinuie misterul, ba mai mult îl sporeşte, tivindu-l cu taine.

Definind artistul pămîntean ca pe un « nadir latent », plotinian şi aci, Barbu definea şi direcţia de zbor, a formei, în Absolut.

Prizonieră a senzorialului, aflată în ciclu şi temporal, *Ideea* este un « nadir latent ». Latenta se datoreşte, am zice folosind simbolistica platonice, stărilor scalenice ale Ideei, şi încă *virtualităţii* triunghiului echilateral. Şi aici Barbu se întâlnea cu o veche credinţă, existentă în toate mitologiile, mărturisită şi de basmele noastre,

conform căreia omul devenit zeu, pornește pe drumul sacru, pe « calea robilor », spre locurile lui natale, și de unde a coborât, aci pe pământ, evident « în zbor invers ».

În această viziune, rolul artistului este de a însuma lumile (harfele) pierdute-n « cădere ».

După Barbu, poetul nu este numai dator de a oglindi doar Ideea și raporturile ei cu lumea senzorială, ci mai mult, el este cel menit să-i amintească muritorului de rînd lumile din care s-a coborît. Misiunea artistului devine hermetică, i se cere să fie zeu (« hermetică » în sensul în care Hermes aduce un mesaj oamenilor. Vezi *Corpus hermeticum*).

Cum vom dovedi, cu o altă ocazie, datorită aversiunii poetului față de studiul astronomiei, o serie de viziuni vor fi alterate.

Împotriva unei asemenea concepții conform căreia poetul îi amintește omului condiția lui divină, Platon nu are nimic de obiectat.

Absconsitatea cîntecului astfel zămislit este plasticizată într-o imagine de o rară forță și eleganță. G. Călinescu refuză să ia act de prezența ei, o ignoră. Cîntul « istovit » de poet este « ascuns » « asemeni mării ». În jocul exterior de sunuri și semne, ca în calmul suprafețelor oceanice, cu greu se întrevește bogăția și frumusețea *lumilor tănuite de adîncuri*.

Versul barbian se va dilata la dimensiuni fabuloase, și contopind fără greș somptuozitatea unei hlamide împărătești cu clarul cleștarelor din basme, va legăna, în faldurile lui, jocul astrelor, și ele, mărunte meduze, într-o altă mare.

Ca altădată Eminescu, adevăratul aducător al unei direcții noi în poezia românească, Barbu va aduce o direcție cu totul nouă în istoria liricii din ultimele veacuri. Poezia va fi, formal, aceeași din totdeauna. Noutatea o va constitui unghiul de contemplație, de asemeni ca întotdeauna.

Barbu va trece, ca și Brâncuși și Țuculescu, discret, convins că, ce avea de spus, a spus.

Hierofant, filozof și poet, cel ce declara că « pentru determinarea sau provocarea Versului Jubilat — Consistență și Nedeterminare unite — tehnicile oamenilor abia ajung », și așa cum reiese clar din întreaga-i operă, avea conștiința clară că scrie cu mîna de zeu. Onorurile muritorilor l-ar fi stînjinit.

SIMONA DRĂGHICI

Premiul Pulitzer 1967

Anul 1967 i-a adus scriitorului american Bernard Malamud suprema consacrare în lumea literelor din Statele Unite : Premiul Pulitzer pentru ultimul său roman, *The Fixer* (« Ajustorul »). Această încununare vine după alte două premii considerabile, unul acordat de Institutul de Arte și Litere din S.U.A. în 1958, iar celălalt, prestigiosul *National Book Award*, conferit autorului în anul următor.

•

Originar din falmosul cartier new-yorkez, Brooklyn, patria lui Henry Miller și a multor alora, Malamud, deși născut în 1914, aparține tinerei generații de scriitori americani ce deschide o nouă perspectivă în evoluția prozei din Statele Unite. Afilieră la această generație nu se datorește numai întârziatului debut în 1952, la vârsta de 38 de ani, ci mai ales noii tonalități pe care o aduce artei romanului și povestirii americane. În general, epoca postbelică este martora unui proces de psihologizare a prozei din S.U.A. în detrimentul epicului, ce începe să joace un rol din ce în ce mai formal. Literatura postbelică americană devine, în cea mai mare parte, o expresie a insatisfacției în lumea abundenței, a sentimentului de *nausée*, produs tocmai de prosperitatea materială ulterioară războiului. Absurdul acestei situații afectează pe scriitorii postbelici în chip diferit : pe unii îi determină să încerce să-și înăbușe conștiința și să se adapteze stării de fapt ; îndemnul la sterilizare morală și spirituală este apanajul unui Norman Mailer, în timp ce alții își silesc eroii să se adapteze contemporaneității prin auto-amputare, prin restrângerea preocupărilor și intereselor, prin îngustarea sferei existenței, ca William Styron și John Updike. Un Salinger sau Kerouac încearcă să găsească o scăpare în transcendentalism, primul apelînd la varianta Zend a Budismului, iar celălalt la reîntoarcerea la Natură. Pe urmele celui din urmă calcă, ce-l drept nu cu prea multă convingere, un Truman Capote, o Carson McCullers sau o Harper Lee, în timp ce promisiunile psihanalizei par să atragă pe un James Baldwin. Printre aceștia, Saul Bellow și Bernard Malamud ocupă un loc aparte. Este nedrept să-l grupăm laolaltă, deoarece deosebirile dintre ei nu sînt neglijabile. Ceea ce-i apropie, însă, este temeritatea cu care explorează și sondează viața, cotidianul,

conform căreia omul devenit zeu, pornește pe drumul sacru, pe « calea robilor », spre locurile lui natale, și de unde a coborât, aci pe pământ, evident « în zbor invers ».

În această viziune, rolul artistului este de a însuma lumile (harfele) pierdute-n « cădere ».

După Barbu, poetul nu este numai dator de a oglindi doar Ideea și raporturile ei cu lumea senzorială, ci mai mult, el este cel menit să-i amintească muritorului de rînd lumile din care s-a coborât. Misiunea artistului devine hermetică, i se cere să fie zeu (« hermetică » în sensul în care Hermes aduce un mesaj oamenilor. Vezi *Corpus hermeticum*).

Cum vom dovedi, cu o altă ocazie, datorită aversiunii poetului față de studiul astronomiei, o serie de viziuni vor fi alterate.

Împotriva unei asemenea concepții conform căreia poetul îi amintește omului condiția lui divină, Platon nu are nimic de obiectat.

Abscisitatea cîntecului astfel zămislit este plasticizată într-o imagine de o rară forță și eleganță. G. Călinescu refuză să ia act de prezența ei, o ignoră. Cîntul « istovit » de poet este « ascuns » « asemeni mărilor ». În jocul exterior de sunuri și semne, ca în calmul suprafețelor oceanice, cu greu se întrevede bogăția și frumusețea lumilor tănuite de adîncuri.

Versul barbian se va dilata la dimensiuni fabuloase, și contopind fără greș somptuozitatea unei hlamide împărătești cu clarul cleștarelor din basme, va legăna, în faldurile lui, jocul astrelor, și ele, mărunte meduze, într-o altă mare.

Ca altădată Eminescu, *adevăratul aducător al unei direcții noi în poezia românească, Barbu va aduce o direcție cu totul nouă în istoria liricii din ultimele veacuri. Poezia va fi, formal, aceeași din totdeauna. Noutatea o va constitui unghiul de contemplație, de asemeni ca întotdeauna.*

Barbu va trece, ca și Brîncuși și Țuculescu, discret, convins că, ce avea de spus, a spus.

Hierofant, filozof și poet, cel ce declara că « pentru determinarea sau provocarea Versului Jubilator — Consistență și Nedeterminare unite — tehnicile oamenilor abia ajung », și așa cum reiese clar din întreaga-i operă, avea conștiința clară că scrie cu mîna de zeu. Onorurile muritorilor l-ar fi stînjenit.

SIMONA DRĂGHICI

Premiul Pulitzer 1967

Anul 1967 l-a adus scriitorului american Bernard Malamud suprema consacrare în lumea literelor din Statele Unite : Premiul Pulitzer pentru ultimul său roman, *The Fixer* (« Ajustorul »). Această încununare vine după alte două premii considerabile, unul acordat de Institutul de Arte și Litere din S.U.A. în 1958, iar celălalt, prestigiosul *National Book Award*, conferit autorului în anul următor.

•

Originar din faimosul cartier new-yorkez, Brooklyn, patria lui Henry Miller și a multor alora, Malamud, deși născut în 1914, aparține tinerei generații de scriitori americani ce deschide o nouă perspectivă în evoluția prozei din Statele Unite. Afilieră la această generație nu se datorește numai întârziatului debut în 1952, la vârsta de 38 de ani, ci mai ales noul tonalități pe care o aduce artei romanului și povestirii americane. În general, epoca postbelică este martora unui proces de psihologizare a prozei din S.U.A. în detrimentul epicii, ce începe să joace un rol din ce în ce mai formal. Literatura postbelică americană devine, în cea mai mare parte, o expresie a insatisfacției în lumea abundenței, a sentimentului de *nausée*, produs tocmai de prosperitatea materială ulterioară războiului. Absurdul acestei situații afectează pe scriitorii postbelici în chip diferit : pe unii îi determină să încerce să-și înăbușe conștiința și să se adapteze stării de fapt ; îndemnul la sterilizare morală și spirituală este apanajul unui Norman Mailer, în timp ce alții își silesc eroii să se adapteze contemporaneității prin auto-amputare, prin restrângerea preocupărilor și intereselor, prin îngustarea sferei existenței, ca William Styron și John Updike. Un Salinger sau Kerouac încearcă să găsească o scăpare în transcendentalism, primul apelând la varianta Zend a Budismului, iar celălalt la reîntoarcerea la Natură. Pe urmele celui din urmă calcă, ce-l drept nu cu prea multă convingere, un Truman Capote, o Carson McCullers sau o Harper Lee, în timp ce promisiunile psihanalizei par să atragă pe un James Baldwin. Printre aceștia, Saul Bellow și Bernard Malamud ocupă un loc aparte. Este nedrept să-i grupăm laolaltă, deoarece deosebirile dintre ei nu sînt neglijabile. Ceea ce-i apropie, însă, este temeritatea cu care explorează și sondează viața, cotidianul,

pornind de la convingerea comună că numai experiența de viață profundă și deplină poate da individului conștiința autenticei sale poziții în univers, eliberându-l astfel de iluzii și deziluzii — sămînța tuturor relelor. Bellow este sceptic și ironia sa nu este negativistă, distructivă, ci chemătoare la ordine, mijloc de reducere a percepțiilor ; la dimensiunile reale opera sa este plină de o blîndețe tristă față de eroi, care aparțin cu predilecție, ca și în cazul lui Malamud, celor umiliți, persecutați, celor slabi cu duhul. Dar dacă amîndoi resping experimentalismul, se adapă la izvoarele realismului critic european, și mai ales de la Thomas Mann și marii ruși (aceștia din urmă au fost descoperiți foarte tîrziu de către americani), fără a rămîne indiferenți nici față de un Sholem Aleichem, ceea ce îi desparte este modul în care fiecare își conduce protagoniștii. Bellow îi aruncă fie în lumea microcosmosului (*The Dangling Man*, Leventhal-Allbee) fie în macrocosmos (ca pe Augie March), pentru ca pînă la urmă să-i aducă înapoi la punctul de pornire, dăruindu-i doar cu necruțătoarea conștiință a cauzelor eșecului personal. În felul acesta destinul la care îi sortește Bellow poate fi reprezentat grafic printr-un cerc ce se închide în punctul de pornire. Malamud însă imprimă destinelor personajelor sale o desfășurare în spirală : existența lor este un purgatoriu din care izbutesc să iasă chiar dacă fizicește actul acesta se va solda prin moarte (în cazul eroului ultimului roman).

Opera sa este relativ restrînsă, reducîndu-se la patru romane și două culegeri de nuvele strîns legate între ele nu atît prin omogenitatea stilului cît mai ales prin mereu aceeași filozofie de viață enunțată de autor în primul său roman, *Fiireșcul*¹ ; « Avem două vieți, Roy, viața prin care învățăm și cea prin care trăim după ce am învățat . . . Suferința este cea care ne duce la fericire. . . » Și această afirmație ne face să cercetăm intențiile autorului însuși care vrea să contribuie la salvarea omului, a sufletului, spiritualității sale, în condițiile anihilante ale lumii moderne. Fericirea la care ajung eroii lui Malamud este un fel de katharsis, o stare de copleșitoare conștiință a unuia sau a altuia din adevărurile vieții. Așa se întîmplă cu Roy Hobbs, popular jucător de base-ball, a cărui strălucitoare carieră este curmată de două ori de soarta nefastă. În final izbutește să refuze o ultimă ofertă, aceea de a-și vinde conștiința, și tăria pentru acest act i-o dă tocmai dragostea simplă și dezinteresată pe care nu avusese prilejul s-o cunoască în drumul spre glorie. Un exemplu și mai pregnant îl prezintă protagonistul romanului *Vînzătorul*, un spărgător care, în urma unei viziuni, se reformează venind în ajutorul victimelor sale. Frank, pentru care nu există nici o valoare sau normă morală, ajunge să îmbrățișeze iudaismul : « . . . viața este prea aspră chiar și așa fără să mai săvîrșim și noi vreun rău. Nu sîntem animale, de aceea avem nevoie de Lege . . . » Drumul său însă este departe de a fi ușor și lipsit de ispite și nici sinceritatea nu-l ajută să și-o apropie pe Hellen, fiica victimelor sale ; totuși, Frank este dispus să plătească totul, deoarece este convins că în felul acesta se va salva. Tînărul profesor S. Levin nu va avea niciodată norocul lui Frank de a trăi o experiență mistică, dar în schimb se va salva bînd pînă la fund paharul amărăciunilor ; el va accepta viața cu toate suferințele ei, cu toate îndoielile și disperările ce lasă atît de puțin

¹ Romanele « *Fiireșcul* » (*The Natural*) publicat în 1952, urmat de « *Vînzătorul* » (*The Assistant*), 1967, și de « *O viață nouă* » (*A New Life*), 1961, două volume de nuvele « *Butoiul magic* » (*The Magic Barrel*), 1961 și « *Mai întîii idioșii* » (*Idiots First*) 1963, iar anul trecut a văzut lumina tiparului romanul *The Fixer*.

loc speranțelor și bucuriilor, cu un stoicism cu atât mai eroic, cu cât este mai simplu.

Yakov Bok, protagonistul ultimului roman al lui Malamud, *Ajustorul*, es. e cel mai complex dintre personajele de pînă acum. Dacă în celelalte romane lumea exterioară, peisajul social al Americii contemporane juca un rol considerabil nu numai în motivarea comportamentului și mentalității personajelor mai mult sau mai puțin importante, ci și în demascarea stărilor de fapt, într-o lume sfîșiată de lăcomie, război rece și pericol atomic, — în cartea de față el se transformă într-un simbol ce devine fundalul, pretextul necesar pentru prezentarea ființei umane ca valoare absolută, unică și de neînlocuit în lumea noastră, ființă umilită de semeni, chinuită de îndoieli, lovită de o soartă tragi-comică și totuși capabilă de supraviețuire nu numai în sens biologic, ci mai ales moral, prin utilizarea deplină a tuturor resurselor spirituale.

Cadrul îl constituie Rusia țaristă a anilor 1911—1913, anii intensificării reacțiunii autocrate, de deportărilor în masă, a persecuțiilor împotriva minorităților naționale, a pogromurilor. Subiectul nu prezintă nimic neobișnuit : un umil meseriaș evreu pleacă de acasă, din tîrgușorul sărăcăcios din stepa Ucrainei la Kiev în căutare de lucru, în speranța de a cîștiga banii necesari pentru a emigra în America. Dar la Kiev soarta și legile istoriei fac din el o victimă a isteriei antisemite : cadrulul unui băiat rus este descoperit într-o peșteră la marginea orașului, iar sutanele negre îi acuză, pentru crimă, pe locuitorii evrei. În felul acesta, Yakov Bok, pentru că și el este evreu, ajunge să fie arestat și transformat în țap ispășitor, deși singura sa vină este de a fi trăit sub un nume fals într-un cartier interzis evreilor. Cei doi ani și mai bine de reclusiune și izolare, de tortură și schingiuri în penitenciarele Kievului, urmare a refuzului său de a-și admite crima, fac din individul mărunț și anonim pe care nu-l interesează decît propria sa persoană, un erou al zilei, trezind totodată în el conștiința revoluționară, conștiința necesității luptei, a luptei comune pentru că, după cum conchide Bok « nu există libertate acolo unde nu lupti pentru ea ».

Deși simplu reparator de case, geamuri, țevi și acoperișuri, crescut într-un orfelinat, Bok se deosebește mult de cei din jurul său, printre care de altfel nici nu-și poate găsi prietenii. Datorită unei patimi de care nici nu poate și nici nu vrea să se lepede : Yakov Bok *gîndește*, Yakov Bok *vrea să știe* — învață ebraica, învață rusa, și-l citește pe Spinoza : « Am studiat de unul singur diferite materii și chiar înainte de a fi luat în armată am învățat singur o rusească cumsecade, mai mult și mai bine decît prindem de la țărani. Puținul pe care-l știu l-am învățat de unul singur. . . ceva istorie și geografie, puțină știință, aritmetică și o carte sau două de Spinoza. Nu mult, dar mai bine decît nimic ». Ceea ce-l face pe Bok să ia hotărîrea definitivă de a părăsi tîrgul natal pentru a înfrunta lumea largă este disperarea — disperarea neputinței de a-și crea o familie (soția lui se dovedește a fi sterilă și îl părăsește fugind cu un altul, nemaiputînd răbda disprețul lui Bok) și disperarea de-a nu-și putea folosi brațele și mintea pe măsura capacității sale, cu alte cuvinte disperarea letargiei. Malamud imprimă plecării lui Bok un caracter simbolic, de basm popular, lăsînd să se întrevadă în diferite întîmplări sfîrșitul tragic care-l așteaptă pe erou la capătul călătoriei : rugămințile socrului de a aștepta reîntoarcerea soției, blestemele lui, mînia unui cerșetor pe care refuză să-l ajute, oprirea repetată a calului în drum, apariția unei babe pelerine, desprinderea unei roți după ce ea se urcă în căruța lui Bok, sfîrșimarea definitivă a căruței în mijlocul

șoselei, trecerea Niprului noaptea cu barca podarului, sugerînd trecerea Akeronului spre iad, apoi scăparea în rîu a pungii conținînd filacterul, suspiciunea barcagiului în privința naționalității lui Bok și înfierbîntata lui tiradă antisemită, un fel de preludiu prevestind atmosfera încărcată predominantă în pioasa cetate a Kievului. Din clipa aceea, Bok își creează o nouă identitate și, ceva mai tîrziu, își va alege un alt nume, Yakov Dologushev. Duplicitatea devine formula sa de viață la Kiev. Umilințele la care este supus în noile condiții sînt cu atît mai dureroase cu cît nu-și poate permite să reacționeze împotriva celor care îl chinuie. Onestitatea sa nativă și profesională îl fac dușmani din lucrătorii de la cărămidăria unde este numit supraveghetor. Descoperirea cadavrului lui Zhenia Golov pune capăt bunăstării sale relative. Dologushev redevine Bok, nu numai sub aspectul superficial al numelui, ci mai ales din unghiul renunțării la dedublare. Redevine Bok, ginerele lui Shmuel, și totodată devine mai mult decît atîta : pus într-o situație excepțională, el, cel dăruit cu judecată, spirit de introspecție și observație, va izbuti, în condițiile răsturnării valorilor, să se auto-identifice cu adevărat. Oamenii cu care vine în contact, împrejurările prin care trece din clipa arestării pînă la judecată, doi ani și ceva mai tîrziu, reprezintă un concentrat de viață ce conține toate ingredientele care-l fac să devină conștient de locul său în lume. Este viața la maximum de intensitate pe care Bok, în condiții obișnuite, nu ar fi cunoscut-o, chiar dacă ar fi trăit pînă la adînci bătrînețe. Slăbănogul și temătorul Bok se dovedește a fi stăpînul unor țării suflețești inepuizabile pe care Malamud ni le prezintă cu o detașare obiectivă, atît de necesară pentru a evita melodramaticul. Cu acest prilej, Bok vine direct în contact cu reprezentanții autorităților, nu doar ca o forță abstractă, ci individualizat, izbutind totodată să distingă mecanismul comportamentului fiecăruia, să devină conștient de contradicțiile și de absurdul pe care se bazează autocrația țaristă, puterea totalitară, de ignoranța pe care aceasta o întreține cu tot dinadinsul pentru a dezbină și a supune. Suferința face din Bok un umanist ale cărui trăsături dostoevskiene sînt completate de cele ale tipului activ al Nilovnei lui Gorki. Printre indivizi ca procurorul Grubeshov, colonelul de jandarmi Bodyansky, escroci religioși ca excomunicatul preot catolic Anastasy, refuțați și abrutizați ca directorul închisorii Grubetzkoj, care nu se dau în lături de la nimic spre a-și sluji propriile lor interese, Bok află și un Bibikov, judecător de instrucție, om al dreptății, care la rîndul său devine victima șacalilor. Bok ajunge să-i cunoască și pe cei doi gardieni ai săi, Zhitnyak și Kogin, ei înșiși victime ale sistemului pe care-l slujesc. Nu sînt nici buni și nici răi, dar pînă la urmă pier amîndoi din pricina lui : Zhitnyak, cel care-i aduce o Biblie să-și treacă uritul, va pieri pentru că se lasă cumpărat de Shmuel pe patruzeci de ruble, înlesnindu-i acestuia o întrevvedere cu Yakov în incinta închisorii. Kogin, antisemit din ignoranță și prin tradiție, trăiește o situație comică punîndu-l pe Bok să-i citească și să-i recite frînturi din Noul Testament, admițînd că niciodată nu le auzise atît de frumos rostite și atît de grele de tîlc, ca din gura acestui evreu liber cugetător. Durerea arestării și morții fiului său îl umanizează pe Kogin care, la un moment dat, nemaiputînd îndura chinurile la care este supus Bok, ajunge să-l amenințe cu pistolul pe adjunctul directorului închisorii și este împușcat de acesta.

Bibikov nu este singurul intelectual luminat care încearcă să-l ajute; din aceeași categorie face parte avocatul Ostrovsky, care îi explică starea de fapt din Rusia și cauzele sociale care au dus la înscenarea procesului său. Bok întîlnește omenescul

în închisoare și în persoana deținutului Fetyukov, uriaș cu suflet de copil, criminal coborât din galeria lui Dostolevski, care vrînd să-și facă singur dreptate este împușcat de gardieni. Și, cum este și firesc, din sulta de personaje, nu lipsește nici provocatorul, în persoana falsificatorului de bani Gronfein, ales dintre coreligionari și din cauza căruia va fi supus la detenție solitară. Totuși, prin Gronfein (și mai tîrziu prin Shmuel și soția sa Reisl, precum și Ostrovsky) Bok își dă seama că arestarea sa nu a rămas fără ecou în lumea din afară și lucrul acesta îl va întări în clipele cele mai grele. Malamud se dovedește un bun psiholog atunci cînd descrie reacția diferențiată pe care o provoacă acuzația adusă împotriva lui Bok în sînul opiniei publice. Înscenarea capătă dimensiuni din ce în ce mai monstruoase prin absurditatea crescîndă a acuzațiilor și prin moduri prin care adevărul este înlăturat cu desăvîrșire. Declarațiile și scrisorile demențiale ale Marfei Golov care încearcă să-și mascheze crima săvîrșită împotriva propriului ei copil prin « victimizarea » unui nevinovat, sînt de-a dreptul hilare prin incoerența și neverosimiliul conținutului lor. Ele sînt tot atît de grotești ca și visurile pe care le are Bok în închisoare, reprezentînd de fapt un alt aspect al realității: iraționalul, care ajunge să tragă tot atît de greu în cumpănă. Dar Bok va izbuti să distingă în acest haos aparent necesitatea istorică și astfel să depășească stagiul înțelegerii contemplative, al resemnării.

Romanul lui Malamud este ceea ce se cheamă o carte bine scrisă în care elementele romanului psihologic și ale fantasticului kafkian se contopesc armonios cu tradiționalele trăsături ale realismului critic. Construită după tiparele clasice și etalînd un limbaj reținut, foarte concis, aproape de cel al unui rechizitoriu, prin care totuși răzbate umorul ironic al scepticului, cartea lui Malamud îți trezește involuntar sentimentul de ceva de mult știut. Și totuși, pe plan regional, semnificația ei este impresionantă deoarece în spatele alegoriei eroului din Rusia țaristă a anilor reacțiunii din ajunul primului război mondial, putem detecta cumpăna în care se află astăzi fiecare individ a cărui demnitate este obliterată de un sistem măcinat de corupție. Malamud încearcă să zgîlție conștiințele amorțite ale compatrioților săi, înainte de a nu fi prea tîrziu. În cruciada sa nu se folosește de bici, nu se manifestă ca un adept al șocului, ci pornește înarmat cu o profundă credință în om și în valorile sale. În lumea experimentelor sterile, a cinismului și a pesimismului morbid, acordarea premiului Pulitzer romanului *Ajustorul* constituie o victorie a realismului pe care trebuie să o salutăm cu atare.

EDGAR PAPU

Poezia germană modernă

Din întregul corn al abundenței, care revarsă comorile literaturii universale în cuprinsul graiului nostru, întindem mîna și culegem fructul care, pentru moment, ne ademenește cel mai stăruitor, anume antologia de *Poezie germană modernă, de la Stefan George la Enzensberger*. La această alegere ne-a îndemnat o întreită rațiune: valoarea obiectului în sine, metoda competentă cu care a fost tratat, și, în sfîrșit, calitatea artistică prin care această metodă și-a atins obiectivul. În primul rînd, lirica modernă germană se numără printre filioanele cele mai prețioase care străbat harta mondială a literaturii din veacul nostru. Trecînd la al doilea mobil, după cum notează autorul selecției, cartea de față, prin organizarea și amplasarea ei (două mari volume) cuprinde « cea mai substanțială culegere de poezie germană, apărută în vreo limbă modernă ». În sfîrșit, excelenta calitate a traducerilor desăvîrșește importanta realizare de cultură, ce ne solicită în prezent atenția.

Meritul decisiv revine lui Petre Stoica, acest tînăr pasionat, dublat de un distins poet și de un om de gust. Într-un dens studiu introductiv, de cincizeci de pagini, el învinge marea dificultate de a cuprinde în esență toate curente și orientările liricii germane din ultimele opt decenii, începînd de la naturalism și terminînd cu « noul umanism ». Printre altele, se desprinde aci cu totul remarcabilă finețea secțiunii de lumină pe care o practică autorul în tot labirintul expresionist și post-expresionist. Încă și mai demn de apreciere apare efortul continuu al discernămintului — adevărat exercițiu de mobilitate a concentrării mentale — din *notele bibliografice* finale, care însumează portretele artistice și umane a nu mai puțin de 83 de poeți germani. În cazul fiecăruia din ei, Petre Stoica știe să ne comunice, mereu și mereu altfel, sunetul-esență al trăsăturii distinctive, fără ca această operație istovitoare să trădeze vreo urmă de oboseală, cînd ideea, trudită, tinde să ațipească în repetiții, în generalități și în locuri comune. Caracterizarea precisă, justă, admirabilă, ca informație și totodată ca judecată originală, face din aceste note bibliografice o adevărată enciclopedie a obiectului, de o utilitate incalculabilă pentru orice viitor cercetător.

Desigur, însă, că eficiența demonstrativă a lui Petre Stoica n-ar fi atins rezonanța ei cea mai plină fără concursul meritoriu al traducătorilor. Este vorba de următoarele nume: Ion Pillat, Marcel Breslașu, N. Argintescu-Amza, Maria Banuș, Ion Caraion, Nina Cassian, Dan Constantinescu, Ștefan Aug. Doinaș, Veronica Porumbacu, Petre Stoica și Ion Acsan. Selectarea acestor traducători se dovedește a fi tot atât de fericită ca și aceea a poezilor germani, prezentați în succesiunea lor de la Detlev von Liliencron și pînă la Hans Magnus Enzensberger. Printre interpreții români se numără artiști a căror pasiune față de cîte un nume liric german a atins intensitatea obsesiei, vădită în munca lor dăltuitoare de ani și ani de zile pentru obținerea unei transpuneri cît mai perfecte; așa este cazul Argintescu-Amza cu Stefan George, al lui Dan Constantinescu cu Rilke, al lui Petre Stoica — organizatorul antologiei — cu Trakl. Ceilalți colaboratori, începînd cu de mult pierdutul dintre noi Ion Pillat, s-au relevat de asemenea cu strălucire în traduceri din lirica universală.

Lucrarea a izbutit să prezinte atât de complet fenomenul liric german, încît nu lipsește dintr-însul nici unul din atributele sale esențiale. În *Poetica de Renaștere* a lui Melanchton se vorbește, pe urmele lui Teofrast, de trei stiluri în artă, *grande*, *humilis*, și *medius*. Dacă ar fi să transpunem această idee la preocupările noastre, am vedea că, spre deosebire de alte lirici naționale, de extracție clasică, unde predomină stilul *medius*, în cea germană se afirmă mai mult *grande* și *humilis*. Una din trăsăturile ei fundamentale este, deci, caracterul *polar*. Poezia germană modernă joacă între extreme: absorbția naturii și medlul industrial al orașelor, izolarea aristocratică și cîntecul plebeu de cabaret sau de bîlci, misterul, mitul, transfigurarea hieratică și de-sacralizarea cinică, cu iz de disperare, cosmosul și obiectul uzual, muzica pură și hohotul sau strigătul, cultul frumosului și caricatura sau grotescul, pasiunea fierbinte și cerebralitatea didactică. Negreșit că nu există nici o literatură națională contemporană, care, în decurs de opt decenii, să nu fi suferit o succesiune accentuată de *contraste*, dar în nici una din ele aceste contraste nu apar atât de marcat, în aspectele lor extreme, în acela de *grande* și de *humilis*, ca în lirica modernă germană. Este o trăsătură distinctivă, pe care lucrarea de față o evidențiază atât prin aparatul ei teoretică, cît și prin îndrăznețul radicalism al expresiilor din traduceri efectuate.

În al doilea rînd, ca realizare stilistică, fenomenul dezvoltă iarăși un caracter cu totul original. Mai cu seamă de la Nietzsche, datorită specificului limbii, lirica germană modernă accentuează mai mult ca oriunde o trăsătură aflată, de altfel, în întreaga poezie contemporană, și anume suprapunerea *creației artistice* cu *creația lingvistică*. Poetul își plămulește nu numai gîndul în cuvinte, ci adesea își plămulește însuși cuvîntul care-l numai al lui. Materialul fluid al limbii germane curge într-o continuă compunere și descompunere de termeni. Desigur că o asemenea calitate potențială, nu stă la dispoziția oricui, ci numai a spiritelor creatoare, în primul rînd a poezilor. Or, traducătorii noștri au căutat, la rîndul lor, să capteze această contribuție lexicală a liricii germane, concomitentă și coincidentă cu contribuția artistică. În interpretarea lui Argintescu-Amza din Stefan George întîlnim, bunăoară, termeni ca *neadumbrite* și *vîntire*

În altă ordine, același traducător a surprins unul din secretele vrajei melodice din versurile marelui poet renan, în rima interioară: *cumplit fior de umbre urzitor* » . . . « *de tari mirezme și dogori și sori străini* » . . . « *năpaste grele ce se vor abate/ cu stele rele pește coperiș* » (sublinierile ne aparțin). Prodigioase echivalențe artistico-lexicale găsește Dan Constantinescu pentru poezia lui Rilke: *străpur, sfânt-preamărind, străcînt, prezvonitoare*. În mod paradoxal cel mai mare dintre toți, și poate unul din cei mai mari lirici ai lumii, Georg Trakl, nu are o bogată invenție lexicală. Totuși, și aci, Petre Stoica a găsit termeni rari sau asimilări subtile de noțiuni, ca *întornată, preasuav, furtună-îndurare*. De altfel, în acest sens, mai toate traducerile care alcătuiesc volumul de față reproduc sugestiv și exact structura verbală a liricii germane.

În sfîrșit, nu putem trece cu vederea un aspect, de astă dată numai parțial, relevant îndeosebi de poezii mai recente dar de a cărui însemnătate trebuie să se țină seama. Ne gîndim anume la motivul *revoltei*, mai precis, al revoltei cu substrat social. Este adevărat că unele din aceste accente au numai meritul sincerității, fără să producă ecoul adevăratei vibrații artistice. Alteori, însă, curentul zguduitor al revoltei pătrunde în cele mai adînci și delicate straturi ale conștiinței, în străfundurile intimității ei etice, și atunci afectează patetic sensibilitatea umană într-o poezie de noblețea vechilor « înțelepciuni » egiptene, a unor pasaje din Biblie sau din lirica persanului Saadi. O asemenea înaltă poezie atinge Bertolt Brecht în următoarele versuri, atît de pregnant interpretate de Petre Stoica: « *Mi se spune: Mănîncă și bea ! Fii bucuros că ai ! Dar cum pot să mănînc și să beau/ dacă smulg infometatului ceea ce mănînc, și dacă/ paharul meu de apă îi lipsește unui însetat ?* ». Grandoarea etică a acestor versuri poate face cîinste poeziei, din toate timpurile.

Cu transcrierea sumarelor impresii de mai sus, pe care ni le-a sugerat recenta antologie lirică, n-am cuprîns nici pe departe ansamblul unui fenomen atît de extins în toate dimensiunile. Obiectivul nostru, însă, a fost altul, și poate că l-am atins. Am dorit numai să stimulăm interesul și curiozitatea cititorului, pentru a-i spune direct cartea ceea ce nu i-am putut spune noi.

■ PERSONALITATEA ȘI UNIVERSUL POETIC AL GABRIELEI MISTRAL

«Cea mai ilustră dintre ficele țării sale», Chile, Gabriela Mistral reprezintă o sinteză unică și fericită a evoluției acestui continent; recipient, demn de interes, al culturilor locale — de ascendență antică — și a celor mai noi, influențate de Europa, poeta le înmănunchează grație unui profil moral și spiritual foarte net conturat, pentru a da la iveală diamantul negru ce reprezintă propria-i creație — aport restrîns ca întindere dar deosebit de profund ca valoare, la cununa de legendă a pămîntului natal. Expresie intimă, dar totală, a acestui pămînt, Gabriela Mistral este în același timp de o universalitate concludentă; iubitoare a peisajelor tropicale și a locuitorilor lor, poeta extinde prin sublimare aceste sentimente asupra umanității întregi. Atît în domeniul poeziei feminine din toate timpurile cît și în cel al creației poetice naționale (să ne amintim numai de Pablo Neruda), Gabriela Mistral are creații de o certă reușită. Ca femeie îi sînt proprii tonurile de o profunzime a afectului impresionantă, fapt cu atît mai paradoxal cu cît, nefiind niciodată mamă sau soție, nu și-a putut permite nici cea mai ușoară slăbiciune în acest sens. Mai mult, austeritatea sfîșietoare a sentimentelor, mobilitatea sobră a gîndirii poetice și acuratețea formei decurg și urmează fidel conduita de viață a acestei atît de originale personalități feminine.

Născută în Vicuña, un cătun din valea Elqui, în nordul țării, la 7 aprilie 1889, s-a stins din viață la New York, în 1957. Lucila Godoy y Alcayaga, autodidactă, a avut ca prime lecturi inevitabila Biblie, carte de căpătîi a acestor patriarhale așezări, și versurile mediocre ale tatălui ei, învățător de țară. Deosebit de retrasă față de semenii de o vîrstă, se regăsește în frumusețea biblică a colțului ei de țară, cu primăvara sa veșnică, cu florile, fructele, apele, munții, lumina, cerul și stelele nopții ce și-au lăsat pentru totdeauna amprenta în configurația universului poetic al Gabrielei Mistral. O vom vedea revenind peste timp, obsedant, făcînd apel la acea subtilă senzație sugerată de suferință și plăcere totodată, acea nostalgie coplesitoare pe care cuvîntul portughez *saudade* (vezi românescul intraductibil *dor*) o redă cu deosebită expresivitate și pe care Gabriela Mistral l-a adoptat în vocabularul său poetic. În această atmosferă face, la vîrsta de doisprezece ani, primele încercări literare, parte din acestea — proză și versuri adolescente — fiindu-i publicate în periodicele locale.

Școala a fost pentru poetă — așa cum singură o declară — un al doilea cămin. Dotată cu aptitudini pedagogice excepționale dar împiedicată de motive pecuniare să urmeze filiera obișnuită a examenelor și diplomelor, Gabriela Mistral datorează facilitarea acestor formalități profesorului don Pedro Aguirre Cerda, ulterior președinte al republicii de pe coasta Pacificului, căruia i-a revenit pentru posteritate meritul de a fi discernut în necunoscuta Lucila Godoy un talent explosiv și a-i fi netezit calea spre a deveni cea care a fost Gabriela Mistral. O găsim studiind la școala normală din La Serena (1910) și practicînd apoi în Antofagasta, Punta Arenas, La Cantera, Santiago. După mulți ani care se numără cu zecile, au fost găsite printre însemnările din această perioadă ale poetei, rînduri zguduitoare, o adevărată profesiune de credință ce cîștigă în autenticitate datorită formeii solemne de rugă în care e prezentată: ... «Dă-mi simplitate dar și profunzime și ajută-mă să nu fiu complicată dar nici banală în lecția-mi de fiecare zi. Numai așa școala de cărămizi va deveni una de gînduri și sensuri. Fie

ca entuziasmul și flacăra sufletului meu să învăluie tinda-i săracă și sala cu pereții goi. Inima mea să-i fie coloană mai înaltă iar bunăvoința, înțelegerea și răbdarea să-i dea mai clară splendoare decât columnele aurite ale școlilor bogaților». . . și ale cărei idei revin, concentrate, în celebrul *Decalog* al Gabrielei Mistral.

Continuă să practice acest crez la școala din Los Andes, în 1914, când, la concursul literar «Juegos florales» celebrat la Santiago, poetul Victor Domingo Silva citește în cadrul ceremoniei de distribuție a premiilor *Los sonetos de la muerte* (Sonetele morții), ale acestei necunoscute ce nu s-a prezentat să-și primească recompensa. Compozițiile, de o sinceritate și trăire a sentimentului rar întâlnite, făceau aluzie la o iubire neîmplinită (pentru tânărul Romelio Urreta, sinucis în 1909) ale cărei detalii reale au rămas, până azi, problematice. Aceste sonete constituie nu numai lansarea de mare succes a autoarei lor (debutul fusese mult anterior) ci și piatra de încercare a creației sale poetice, fundamentând un ton de un patetism sobru, nedezmințit de-a lungul timpului de cea care a rămas «cîntăreața unei singure iubiri».

În volumul *Desolación* — 1922 (Jale, pustiire) aceste trei sonete au fost incluse în culegerea de treizeci de piese — sub titlul *Durere* și epigraful «umbrei lui» — care alcătuiesc împreună toată povestea de iubire a Gabrielei Mistral și sînt în același timp capodopera poeziei sale. Nu cunoaștem ordinea în care aceste treizeci de poeme au fost compuse, desigur nu cea din volum, de la *Întîlnirea* și revelația bucuriei sentimentului (*Iubire stăpîndă, Rușinea*) rar exprimate cu atîta forță a adevărului și naturaleții, pînă la acceptarea, după consumarea faptelor, a vieții ce nu mai oferă decât zile terne. Dintre cele patru poeme capitale ale acestei serii: *Extaz, Nocturnă, Rugă* și *Poemul fiului*, acesta din urmă le depășește, nu numai în semnificație ci și în îndrăzneală și noutate. Toate femeile care — de la Sapho la Anna de Noailles, pe continentul nostru, și de la poetele anonime ale secolului XVI pînă la Juana de Ibarbourou pe continentul american — au cîntat iubirea, s-au limitat să-i exalte fie beția și voluptatea, fie tristețea sfîșietoare; uneori tandrețea, abnegația, devotamentul, dar nici una nu s-a hazardat să privească fără mască, pentru a întrezări adevăratul sens al apropierii prin iubire de o altă ființă: nevoia de a supraviețui! A fost nevoie de franchețea calmă, de sinceritatea față de sine și robustețea spirituală a Gabrielei Mistral pentru a privi cu ochi limpezi și a tălmăci în accente lirice instinctul maternității. Acest destin, de două ori frustrat — de sentimentul față de bărbatul iubit și față de ființă mică ce ar fi venit pe lume — și-a găsit cu noblețe o dublă rezolvare: morții celui iubit, poeta își opune o fidelitate ce poate, fără scrupule, să fie calificată drept literară, iar sterilității — dăruire față de copiii semenilor ei și fertilitatea artistică.

De o reputație crescîndă, publică regulat în periodice de prestigiu din America de Sud și Statele Unite și-și intensifică lecturile: Dante, Ronsard, Milton, Tagore. . . Tot ceea ce atingea America, mai bine zis, «dragele sale Americi», cele de limbă spaniolă, suscită pentru poetă un viu interes, evenimentul decisiv al acestei epoci fiind revoluția mexicană care, izbucnită în 1910, ajunsese în faza finală, suprastructurală. Chemată în Mexic, Gabriela Mistral e primită cu vizibil entuziasm și, lucru rar în cadrul oficial, cu un entuziasm inteligent, nu numai cordial. După propriile cuvinte ale lui Jorge Edwards din prefața la colecția premiilor Nobel, vol.XL ed. Rombaldi: . . . «cunoașterea acestei țări într-o epocă în care revoluția își păstra încă întreaga vitalitate mai ales pe planul creației artistice, a fost pentru Gabriela Mistral de o importanță decisivă pentru că era o revoluție americanistă, indigenistă, antispaniolă. Ea proclama sfîrșitul vasalității culturale față de Europa cu acordul mexicanilor

înșiși, și îndemna la crearea unei culturi și arte diferite, originale, specific americane». Se știe în ce măsură, mai târziu, de-a lungul vagabondajului ei neobosit prin toate țările lumii, poeta a păstrat o solidă — și solitară — credință colțului de țară natal. De altfel, glia și viața satului se dovedesc a fi, împreună cu cea a iubirii și a maternității una din cele mai sigure surse de inspirație, coordonate cardinale ale universului ei poetic. Această dispoziție care exista la ea în germene, încă dinaintea călătoriei sale în Mexic, s-a accentuat în mod explicabil în contact cu o realitate și un program ce-și propuneau reînnoirea la posibilitățile proprii și ai căror artiști — Diego Rivera, Orozco, Siqueiros, Mariano Azuela, Guzmán practicau proscricția supunerii față de modele și influențe europene, calificând-o drept probă de colonialism intelectual. Acestei perioade fecunde îi datorează autoarea așa-numitele *recados*, un gen cu totul personal: textual mesaje, amintiri, acestea sînt (de cele mai multe ori în proză poetică, alteori în versuri) compoziții pe jumătate scrisori, pe jumătate eseuri, mai puțin confidentiale ca acelea, destinate publicisticii.

Devenită deja o figură internațională, guvernul țării sale încredințează poetei diverse misiuni de profil cultural și reprezentanțe diplomatice: Paris, New York, Roma. În 1932, numită consul la Napoli, își vede refuzată intrarea de către Mussolini care nu agreea genul acesta de femeie, cu capul bine pus pe umeri și care știe ce și cum să ceară de la viață. Rînd pe rînd, la Madrid, Lisabona, Rio de Janeiro, poeta poartă cu sine nostalgia pămîntului său în numele căruia face oficiu de misionară. Retrasă în solitudinea de la Petropolis (Brazilia) unde deplînge după un sfert de secol, moartea unei alte ființe dragi, un adolescent pe care-l adoptase și pe care-l diviniza, este literalmente surprinsă de vestea acordării premiului Nobel pe care-l primește la 10 decembrie 1945 chiar din mîinile regelui Suediei, și pentru care nu concurase oficial. Sărbătorită cu deosebit fast ca reprezentantă a unui întreg continent cu o carieră încă proaspătă în domeniul literelor, ceremonia se va încheia printr-un turneu triumfal în Europa. Anexată, la Paris, grupului de la *Lettres françaises*, se întoarce în țară abia cu prilejul decernării premiului național de literatură pentru ultimul său volum de versuri *Lagar* (1954), și întreaga sa activitate umanistică.

Poezia Gabrielei Mistral nu este intelectualistă pentru că nici formația sa intelectuală nu e, decît în mică măsură, livrescă. Experiența trăită și mediul firesc sînt imboldurile ce o fac să ia condeiul în mînă. De aceea și rîndurile scrise au o rezonanță fraternă, adresîndu-se fiecăruia din noi; prin candoarea sfîntă pe care cei ce s-au păstrat aproape de natură o au chiar și în înțelepciunea anilor maturi, Gabriela Mistral este o apariție puternică și unică în felul ei. Am amintit de primul volum al poetei *Desolación* (1922) și de ultimul *Lagar* (1954) — titlu pe care l-am traduce mai degrabă « Rod strivit », în accepția cea mai largă a cuvîntului, decît « tescuire ». Între ele nu apare decît unul singur, în 1938, *Tale* (Tăierea copacilor). Aproape egale ca întindere, aceste trei cărți ne descoperă un univers pe cît de amplu pe atît de precis. Temele? Aceleași, etern umane: iubirea împletită cu tristețe, singurătate, detașare; natura cu peisaje urbane, rurale, maritime și amintirile legate de ele; copiii, slăbiciunea lor, veșnica lor atracție ca și promisiunea pe care o poartă cu ei: împlinirea dorinței de a ne continua, de a nu dispărea din viața și sufletul celor din jur; călătorii, țări văzute și simțite, iubite, părăsite, regretate. Ceea ce poeta numește « materias », am zice mai degrabă *substanțe*, este tot ceea ce ne înconjoară, ne face să trăim și să simțim că-i așa: aerul, apa, piinea, sarea, sărutările (« Intimitatea cu materia este sensibil prezentă în toată opera doamnei Mistral — va spune Paul Valéry —; cînd subliniată, cînd delicat sugerată, nu există poem

În care esența lucrurilor să nu fie viabilă »); oamenii: artiști sau pescari și întreaga galerie de femei în căutarea unui ideal, nenumărate fațete care, atâtea câte sînt, o reprezintă pe însăși autoarea lor — « *la cuenta mundo* », « *la patiloca* »: « povestitoarea lumii », « cea care colindă ca o nebună »; și, peste toate, cu constanță la ea, ca și la toți cei ce poartă în vene o picătură de sînge spaniol, acea prezență nocturnă — luna, acest soare palid de noapte ce dă actului trăirii o și mai mare splendoare. Strălucire, ce se stinge de-a lungul timpului și a celor trei volume de versuri, pe măsură ce însăși poeta pășește lin spre țărmul în care pornirile năvalnice, juvenile se sting și ele, parcurgînd cercurile înțelegerii: elanul și fervearea, acceptarea, detașarea.

Într-adevăr, cea care începe prin a ne povesti cum și-a « întretăiat cărarea vieții cu iubitul » și cum « iubirea (mea) nu înseamnă jerba îndărătnică și mizeră a trupului (meu); ea stă în sărutul și nu în buzele (mele), în glasul sfîșiat care te cheamă », ajunge spre sfîrșitul volumului, o dată cu dispariția ființei iubite, s-o confunde, s-o uniformizeze cu tot ceea ce îi e apropiat și cald: « în culoarea verde a mării, și în munții cu piscuri semețe, ești peste tot ca și-n tainițele inimii mele ». Timpul își urmează opera, implacabil, făcînd-o pe poetă să declare: « Mi-e rușine că totuși trăiesc, că nu te pot uita, dar nici nu alerg să te regăsesc ». Poemul final al primului volum, *Seninătate*, pare că aduce împăcarea cu sine. Surfîzînd blînd, poeta are ochi acum și pentru « izvorul ce aleargă, și pentru copiii ce se joacă »: viața și-a reluat drepturile. Aceasta e trama unicei povești de iubire a Gabrielei Mistral, al cărei tezaur de simțire se va revărsa de acum înainte asupra semenilor, prin faptă sau creație. După mulți ani, cînd poeta, o dată îndeplinită datorită fațetă de umanitate, va cugeta retrasă în sine la sensurile vieții, conștientă de altfel că sacrificiile nu au fost vane, va lăsa totuși să fluture un accent de regret în fața neîmplinirii ei ca femeie (*Cupa*). Dăruirea sa totală o va fixa în imagini plastice de o expresivitate și o mobilitate cu totul originală în *Dansatoarea*. În legătură cu această dăruire, am încercat o adevărată surpriză în fața anumitor comentatori care îi atribuie poetei epitetul « mistică ». Ni se pare curioasă apropierea acestuia cu femeia sigură de ea ce declară: « Mă gîndesc la acel Dumnezeu teribil și îmbătat de forța lui pe care l-am cîntat uneori, și care nu există ! » Ca orice femeie, ca orice om ce simte setea de pline și iubire, de a avea pe cineva aproape și a ști că e necesar cuiva, Gabriela Mistral invocă o ființă ideală, întruchiparea însăși a căldurii umane, a frumosului. Tonul religios ce i se atribuie nu e, desigur, cel al unei poete ortodoxe sau heterodoxe, ci aparține unei dispoziții temperamentale care o împinge nu numai să ia viața foarte în serios ci să-și pună, ca toți marii creatori, întrebări asupra rostului și orientării ei, și asupra enigmei ei de nepătruns, asupra precarității și duratei posibilei persistențe după ce își va fi pierdut forma sub care noi o percepem. Ceea ce nu implică de loc la poetă o atitudine mistică, ci mai degrabă una foarte firească. Sau, în orice caz poate fi vorba de un misticism de sens invers, așa cum Paul Valéry caracteriza *Cîntecul singelui*, văzînd în poetă « o mistică fiziologică (!) care își traduce exaltările în termeni lirici dar foarte realiști mergînd pînă la duritate ».

Am putea să ne întrebăm acum: în ce constă originalitatea și valoarea (ce i-a adus premiul Nobel) ca și puterea de atracție a poeziei, de altfel, de loc vastă ca întindere, a Gabrielei Mistral? Pentru că, dacă temele ei sînt aceleași — omenеști — nici forma de prezentare a lor nu constituie o revoluție și nici măcar o noutate, deși nu se lasă constrînsă de regulile clasice. Pînă și arbitrarul îi lipsește: Gabriela Mistral care, într-o epocă de inventivitate fără frîne, ar fi putut să-și creeze un sistem personal, nu a făcut-o, și aceasta este încă una din

rațiunile succesului său. Tot Paul Valéry o subliniază: « Anticiparea calculată a uimirii cititorului nu încapă în recipientul în care sînt generate poemele D-nei Mistral; ea nu speculează efectele hazardului asociației de idei și ale dezordinei ce se poate — pe hîrtie — impune funcțiilor obișnuite ale limbajului ». Lecția pe care ne-o oferă poezia Gabrielei Mistral este cea a formei care răspunde în permanență meandrelor conținutului. Niciodată, chiar cînd are aparența unei regularități (strofe, versuri, rime) creația ei nu sugerează ideea de prefabricat. O poezie simplă și foarte filozofică pe care am putea-o apropia de cea a unui mare nume — poet și filozof — al literelor spaniole, care a fost Unamuno, prin același dispreț pentru ornament, afirmarea voinței cu orice preț, ce nu ignoră însă sinceritatea unei litanii sfîșietoare, de iz folcloric.

Există totuși un element inedit, tipic, care o caracterizează și de astă dată, în întregime. E vorba aproape de un paradox: cea care a gustat cu atîta plinătate frumusețea (a se face abstracție de perimarea semantică a acestui cuvînt) lumii, nu o numește niciodată ca atare. Și nu din afectare sau principiu, lucru de care era incapabilă, ci pentru că ochii săi văd lumea prin cu totul altă prismă — cea a adevărului. Acesta este pentru ea însăși modul de reprezentare al firii, percepută nu ca a unicitate și nici ca abstracție, ci ca realitate multiplă și diversă. De pildă: *plinea* a albă-aurie și invită prin contur și aromă; trecem, prin decalaj, în inconștient și instinctiv: aceeași pîine amintește de prînzurile de lîngă vatra copilăriei și chiar de sînul matern; în timp și spațiu: senzațiile atît de întime provocate de aceleași însușiri ale pîinii, în diverse împrejurări; în memorie: prietenii, oamenii asociați ritului cînei. În fine, pentru a nu împinge la infinit acest proces de disociație, pîinea din mîinile ei rămîne cea a lumii întregi, care-i redă toate elementele vieții trăite atît de intens, îi redă propriul său eu, cel trecut și cel ce va să fie. Iată pînă la ce înalt grad de abstractizare duce Gabriela Mistral o simplă senzație de atingere a unui obiect. Poate fi văzut aici un procedeu dar în nici un caz un escamotaj, pentru că în viață ca și în arta sa, unul din punctele cruciale de conduită ale Gabrielei Mistral a fost onestitatea.

Cea care a consacrat o versiune nouă a eternului feminin: dăruire, blîndețe, seninătate, stîrnind admirație contopită cu respect, iradia, aidoma unei « Wal-kirii montane a Americii », un farmec grav. « Cuvîntul ei era liniștitor și se impunea chiar și celor ce nu-i împărtășeau credințele. Din apropierea față de ea, ieșeau întotdeauna mai bun și mai bogat » (Alfonso Reyes).

Gabriela Mistral a fost o călătoare neobosită; cunoscătoare a culturilor străine, artistă universală, a acționat mereu ca un ferm avanpost al lumii și epocii ei americane. Viața întreagă a subliniat importanța și necesitatea unei culturi tot mai elevate care să scuture un vîl de pulbere de pe ochii milioanele de locuitori ai Americii australe, vîl ce mai putea fi tolerabil, sau cel puțin explicabil, în epoci anterioare în care aceste popoare însă se formau, necunoscîndu-și menirea, dar nu în vremea noastră cînd ele reprezintă o realitate copleșitoare. Dacă, pentru cultura continentului și a lumii hispanice, Gabriela Mistral este o figură stelară, pe planul conștiinței umanistice universale imaginea poetei devine un simbol patetic ce invită la căutarea contactelor, la dăruirea — în sensul cel mai nobil — pînă la confundarea cu semenii: « Vorbește-le fraților tăi blînd și veghează ca vocea ta să se stingă încet, contopindu-se cu a lor pînă ce vor uita că ai existat, dar vei trăi prin ei. Vei fi aidoma crengii ce nu mai păstrează urmele fructelor pe care le-a lăsat să cadă, împlinită... Căci pînă și oamenii cei mai practici, cei mai hapsîni, ce se vor cel mai puțin interesați de visurile și cuvintele tale, știu și ei că visul nu are preț și sfîrșesc prin a-l accepta în tăcere pe visător... »

Gestul de valoare socială, umană și culturală al Gabrielei Mistral este elocvent. Pe lângă el, în amintirea noastră rămâne însă și omul: femeia surzătoare în gravitatea sa, cu aerul de nobleță naturală, cu vocea caldă, grea de sensuri, cu mâinile permanent întinse către oameni, care, aidoma zeiței Demeter-Ceres, cea încoronată de spice și roade, își trage seva din vechiul pământ, pentru ca prin ea, s-o dăruiască oamenilor.

LIANA DUMBRAVĂ

■ ION PILLAT ÎN LIMBA MAGHIARĂ

În ultimii ani, editura *Európa* și-a mărit bogatul repertoriu de traduceri din literatura universală, prin seria volumelor cuprinzând, pe lângă un număr impresionant de prozatori, și câțiva poeți români: Macedonski, Arghezi, Blaga și Ion Pillat¹.

Activitatea acestor poeți — evident nu întreagă, dar selectată spre a le reliefa îndeajuns personalitatea — nu ar putea fi cunoscută de către cititorii maghiari, fără contribuția valoroasă a lui Domokos Sámuel, prefațatorul cărții. De altminteri, tot Domokos Sámuel a scris și prefețele celorlalte cărți de poezie românească apărute la Budapesta.

Prefața volumului, editat în condiții grafice lăudabile, pe lângă portretizarea lui Ion Pillat făcută cu deosebită competență, învederează și meritul constând în strădania de a ușura pe toate căile, cunoașterea de către cititor, a unui scriitor străin. De pildă, comparația Pillat-Babits Mihály, o găsim întru totul justă. Amândoi, buni cunoscători ai literaturii universale, au iubit lumea antichității, ea lăsând în opera lor multe și serioase vestigii. Dacă volumul *Țărm pierdută*, bunăoară, e un patetic imn de preamărire a Eladei, în opera lui Babits sînt poezii ca: *Reccanati* (locul de naștere al lui Leopardi), *Héphaistos*, *Dante*, *Zrinyi Velencében*. Pe de altă parte, cei doi poeți, Pillat și Babits, cîntă cu egală ardoare cerul țării și al locului lor natal: *Pe Argeș în sus* — Recitativ. Apoi, lucru ciudat, *Pictor Ignotus* e titlu de poezie și la unul și la celălalt. Atît Pillat cît și Babits au tradus enorm. Poetul maghiar, cu versiunea maghiară a *Divinei Comedii* cucerise premiul San-Remo.

Domokos Sámuel menționează diferitele etape ale operei lui Pillat — faza de început, macedonskiană, deci simbolistă, cea tradiționalistă și, în fine, faza de clasicism — alegînd din volumele respective piese care să caracterizeze fiecare din aceste epoci evolutive. Opinia critică, Domokos o găsea formulată în izvoare mai vechi sau mai noi, citînd nume ca Eugen Lovinescu, George Călinescu, Ov. S. Crohmălniceanu, Aurel Rău. Munca de regizorat — am zice — Domokos a dus-o la îndeplinire cu deosebită pricepere, atribuind spre traducere poezii sau aproape volume întregi din cele ce constituie antologia de față, unor poeți vădînd aptitudini potrivite rolului în care au fost distribuiți. Szemlér Ferenc, de pildă, cel mai vechi traducător al lui Pillat, se prezintă cu un mare număr de poezii din anii începutului:

¹ Pogány dírmok (Visári păgine), Európa könyvkiadó, Budapest 1966.

volumele *Casa amintirii*, *Visări păgâne*. Pentru *Țărm pierdută* și *Satul Minervei*, culegeri inspirate din vremea antichității unde autorul e mai interiorizat, a fost folosită munca lui Gáldi László, poet de vastă cultură, cu predispoziții spre meditare. Pillat e tradus, apoi, în ce are el mai caracteristic din volumul *Pe Argeș în sus*, — de către Áprily Lajos, eminent poet. Realizările acestuia se situează la un înalt nivel artistic. Ar fi suficient să amintim numai poezia *Străduin*, unde se păstrează întocmai cîntecul din original, cum și alexandrul de 14 și 13 silabe. Dacă ne-ar permite spațiul, am întreprinde o paralelă între versiunea lui Áprily și cea germană din volumul *Ion Pillat Ausgewählte Gedichte* (Jena und Leipzig, 1943). (Traducători: Konrad Richter și Bernhard Capesius). Ne rezumăm la un singur vers: *Sclipește Riul Doamnei înspre apus, o clipă...*

La Áprily citim: *Nyugat felé folyókn megcsillan villandsra* (Spre apus riul nostru strălucește ca un fulger). În germană, versul sună: *Dort im Westen blitzen des Riul Doamnei Wellen* (Acolo la apus lucesc valurile Riului Doamnei).

Ion Pillat, traducător al poemului *Anabasis* de St. John Perse, dădea următoarea lămurire: « Am încercat să fiu înainte de toate credincios operei traduse, păstrînd — pe cît posibil — nu numai sensul și intențiile (adesea sibiline) ale poemei, nu numai mișcarea, ritmul și metrul, dar pînă și tonul și textura verbală a originalului (sunete, aliterații, asonanțe, opacitatea și transparența, duritatea sau molicimea, greutatea sau ușurința fiecărui cuvînt) ». Un mod de a lucra ca acesta îl aflăm la fiecare pagină a prezentei antologii. De pildă: *Stanțe pe un motiv de Ronsard*, *Elegie în fața mării*, *Păstor ionian* (Gáldi László); — *Ultimul centaur*, *O icoană* (Jékely Zoltán); — *Septembrie*, *Cucul din Valea Popii*, *Artă poetică*, *Post mortem* (Áprily Lajos); *Poetul* (Szeplér Ferenc); *Cîntecele Stepei* (Garai Gábor).

Evident, *berlina* din *Aci sosi pe vremuri* (« Berlina legănată în lanuri de secară ») nu poate sub nici o formă avea drept echivalent maghiar, expresia: « a nagy berlini kendő » (mare basma berlineză). Greșeala e îndreptată, în alt loc, de Takács Tibor. La tînărul poet care ne-a vizitat țara mai acum cîțiva ani, versul *În berlina foșnind surd pe frunza moartă* (Elegie), devine *És a batár halkan jár a holt levélen* (« Berlina trece ușor pe frunza moartă »). Echivalentul berlinei, așadar, e « batár ». Altă nepotrivire de corespondențe: « Călușari », tradus prin « kaluser ». Un astfel de joc, tipic românesc, nu cred să existe la unguri. Seva poeziei lui Pillat trăgîndu-se mai ales din folclor, cu idiomuri des întîlnite, e fatal să se întîmple erori.

Volumul antologic *Pogány élmok* (« Visări păgîne ») îl considerăm, peste orice mici rezerve, o realizare lăudabilă a colectivului de traducători, pe lîngă poeți maghiari de la noi, în bună parte poeți din Ungaria.

PETRE PASCU

■ CONSIDERAȚII ASUPRA DREPTULUI DE AUTOR

Evoluția dreptului de autor în decursul veacurilor se confundă cu ideea de libertate a autorilor operelor de creație intelectuală: literară, artistică, științifică, în înțelesul nu numai a unei libertăți de gîndire, dar și a obținerii unui statut social și juridic care să le asigure prin publicarea operelor, independența materială atît de necesară muncii de creație, prin remunerarea justă a acestei munci.

Această evoluție a urmat o cale ascendentă, dar sinuoasă și aridă, plină de nenumărate obstacole în parcurgerea ei, identificându-se cel mai adesea cu evoluția însăși a culturii și civilizației popoarelor.

Vechea Grece și Roma antică n-au cunoscut dreptul de autor dintr-un complex de cauze de ordin psihologic și social, din care desprindem dificultatea reproducerii operelor intelectuale, copiate de sclavi, și a lipsei conștiinței autorilor asupra dreptului personal de proprietate a creației lor, motiv pentru care plagiatul era în floare, în lipsa oricărei sancțiuni juridice; autorii se bucurau numai de protecția persoanelor influente și bogate, care le asigurau existența.

Această situație de dependență a autorilor operelor de creație s-a menținut în Evul mediu pînă în pragul timpurilor moderne prin sistemul arbitrar și despot al privilegiilor acordate de suverani, prinți, duci, în țările occidentale, pentru ca operele să poată fi tipărite. Miraculoasa invenție a tiparului și a gravurei a creat pe editori, ca intermediari naturali între autor și public, dînd un avînt extraordinar literelor și artelor. Rolul editorului — prin privilegiul acordat și acestuia — primează însă față de autor în luarea de contact cu publicul, editorul dispunînd după placul lui de opera autorului și mai ales de dreptul la retribuirea muncii sale de creator.

Adevărata emancipare a autorilor de servitutea privilegiilor și din încătușarea sa de către editori este datorită filozofilor Locke în sec. XVII și Emanuel Kant în sec. XVIII care ridică la rang de principiu axiomatic libertatea de gîndire și de acțiune a autorului în comunicarea idellor sale publicului, afirmînd cu tărie dreptul acestuia de a dispune de opera sa și reducînd pe editor la funcția firească de simplu intermediar între autor și public. În acest chip, personalitatea autorului iese în evidență și raporturile dintre autor și editor tind spre normalizare, cel dintîi ne mai fiind cu totul la remorca editorului. Este acum rolul juriștilor de a acorda drept de cetate acestor generoase și juste principii în sfera protecție a legii prin normele legale care se ocupă de dreptul de autor și de contractul de editură, dînd ocrotire juridică autorilor sub forma mai puțin evoluată a proprietății literare, artistice și științifice.

Revoluția franceză desființează ultimele vestigii ale privilegiilor, dar nu repune cu suficientă energie pe autor în drepturile sale.

Deabia în secolul al XIX-lea ia naștere doctrina propriu-zisă a dreptului de autor și se desăvîrșește în sec. XX, doctrină pe care o vom schița mai jos în liniile sale esențiale, căutînd să degajăm fundamentul și natura sa intimă. Sintem în epoca în care schimbările de idei de la un popor la altul pe plan internațional devin tot mai frecvente, pentru a căpăta un caracter universal. Această epocă coincide cu recunoașterea internațională a dreptului de autor prin asimilarea autorilor străini cu cei naționali pe plan intern, în ceea ce privește drepturile lor; mișcare socială și juridică ce începe din sec. XIX, fiind susținută de scriitori de mare autoritate ca Balzac și Victor Hugo, și se cristallizează în sec. XX prin convențiile și acordurile internaționale dintre națiuni. Internaționalizarea dreptului de autor pune stavilă violării acestui drept — prin plagiatele scrierilor și contrafacerile operelor de artă — și pregătește condițiile unei viitoare unificări a legislațiilor interne privind dreptul de autor.

În concepția modernă a dreptului de autor, dezvoltată mai ales în sec. XX, drepturile de autor au la bază ideea caracterului personal al operei de creație zămislită de personalitatea creatoare a autorului, și se traduce prin prerogative de ordin moral sub denumirea de drepturi intelectuale sau morale ale autorului și prerogative de ordin pecuniar derivînd din existența dreptului autorului asupra produsului muncii sale de creație intelectuală, sub forma unei drepte retribuții.

Dreptul moral sau intelectual al autorului este în afară de comerț, căci nu se poate concepe aprecierea în bani a valorii operelor de creație, iar pentru a demonstra plastic această afirmație este destul să ne gândim la operele unor mari creatori ca Beethoven, Michel-Angelo sau Shakespeare, a căror pierdere n-ar putea fi răscumpărată cu tot aurul din lume. Acest drept menține o legătură constantă între creator și opera sa, el având atributul suveran de a decide sau nu publicarea, modificarea sau chiar repudierea operei; de asemenea de a pretinde ca opera lui să fie respectată de terțele persoane, care nu-i pot aduce nici o modificare sau alterare, legea ocrotind acest drept al autorului prin sancțiuni administrative, civile și penale.

Conținutul economic al dreptului de autor îi dă în același timp acestuia dreptul de a trăi din munca sa, drept învedereat prin prerogativele: de a reproduce și difuza opera și de a reprezenta sau executa opera (muzicală, dramatică, etc.)

În stabilirea statutului juridic al dreptului de autor legiuitorul nostru avea de ales între concepția de protecție a personalității autorului care stă la baza convenției internaționale de la Berna din anul 1886 și aparține în special țărilor latine în frunte cu Franța și concepția anglo-saxonă, în care prevalează drepturile publicului și pune deci accentul pe opera însăși¹. Regimul nostru juridic caută să stabilească un echilibru între drepturile autorului care țin de protecția personalității lui, manifestat prin dreptul moral sau intelectual pe care-l reflectă însăși creația operei — și drepturile publicului în această materie, izvorite din publicarea operei.

Revenim asupra importanței expresiei, a formei care individualizează o operă. Prin publicarea operei, ideile exprimate de autor intră în patrimoniul colectivității. Aceste idei pot fi receptate de spiritul altuia și să reapară în noi opere sub altă formă, care trebuie însă să fie proprie noului autor, pentru a da operei sale o individualitate distinctă de opera din care a cules idelle. În cazul când forma în care este expusă noua lucrare nu diferă în mod esențial de aceea care a inspirat-o, ci rămîne în substanță aceeași, lucrarea nouă poate fi considerată un plagiat, pentru că a reproduș o operă, fără o nouă muncă intelectuală, într-un scop lucrativ.

Reproducerea operelor literare, artistice, muzicale sau dramatice, precum și înregistrările directe pe discuri, benzi de magnetofon etc. (asimilate tipăririi operelor de creație intelectuală) sînt rezervate exclusiv autorului și interpretului, ele neputînd fi făcute fără consimțămîntul lor. Însă interpretul, avînd calitatea de *auxiliar* al creației literare și artistice, deși are un drept propriu ca « autor al rolului său », nu poate beneficia de o asimilare completă în drepturile sale de interpret cu autorul a cărui operă o interpretează, căci dreptul interpretului este numai înrudit sau « *vecin* » cu dreptul autorului. Deci întinderea dreptului interpretului este mai restrînsă decît aceea a autorului, nu are o autonomie deplină, dat fiind strînsa dependență a interpretului de opera dramaturgului sau a compozitorului, care poate, pînă la un anumit punct, să dirijeze interpretarea prin directive obligatorii pentru interpret. Procesul celebrului dirijor vienez Furtwängler în apărarea dreptului său de interpret al simfoniilor lui Beethoven, desfășurat înaintea instanțelor judecătorești din Paris care i-au dat cîștig de cauză

¹ La Conferința de la Stockholm (iulie 1967) la care a participat și Statul nostru, s-a adoptat convenția pentru înființarea Organizației Mondiale a Proprietății Intellectuale (O.M.P.I.) avînd ca obiect protecția operelor literare și artistice pe plan internațional, punîndu-se astfel bazele unei noi înțelegeri internaționale în acest delicat domeniu al dreptului de autor asupra proprietății intelectuale.

după două decenii de luptă judiciară, terminată prin decizia Casației franceze din 1964, a impulsionat și el într-o oarecare măsură stabilirea întinderii drepturilor interpreților prin convenția de la Roma din 26 octombrie 1961 asupra protecției artiștilor, interpreților și executaților, la care au aderat pînă în prezent multe state din Occident.

O altă problemă în cadrul dreptului de autor este aceea a statutului juridic al traducătorilor și s-a încercat chiar o asimilare a interpreților cu traducătorii. Dar această asimilare nu este posibilă, fiindcă în timp ce traducerea are « o identitate proprie față de opera tradusă, cu toată legătura de dependență care subordonează pe traducător autorului, interpretarea face în mod necesar corp comun cu drama sau partitura: ea nu poate fi detașată » (H. Desbois: *Les droits des acteurs et des artistes sur leurs interpretations*, Recueil Dalloz, 1964; 38^e cahier).

Traducerea (despre care s-a discutat îndelung în această revistă) constituie o muncă intelectuală asemănătoare creării unui portret după original, constînd în transformarea formei exterioare a operei, fără a sacrifica ideea inspiratoare, muncă ce face parte din familia operelor spiritului, avînd o formă, o valoare și imperfecțiuni ce-i sînt proprii.

După ce am schițat într-o scurtă sinteză evoluția și conținutul dreptului de autor, atît cît ne permite aici spațiul, ne vom ocupa acum, în concluzie, de perspectivele dreptului de autor.

Opera de creație intelectuală se naște și se dezvoltă în mediul înconjurător în care autorul creează, deci, în general, în sinul poporului său. Dar puterea de expansiune a ideilor exprimate, care nu cunoaște bariere, face ca operele, prin mijloacele de difuzare perfecționate de astăzi, să treacă ușor granițele țării în care au fost realizate, vîrșindu-se în patrimoniul comun al umanității. Se poate vorbi deci, fără greșală, de caracterul internațional al operelor spiritului, de universalitatea ideilor care fundamentează operele intelectuale, pentru că fiecare popor are rolul său în dezvoltarea culturii și civilizației, indiferent de concepțiile politice diferite ale statelor respective.

Încă în secolul trecut, criticul Brunetière semna în *Discours de combat*, « pericolul de a te închide în tine și în frontierele proprii tale țări ». Operele de creație care înfruntă trecerea timpului sînt destinate întregii omeniri. În acest sens, Horațiu, încă acum două mii de ani, în una din cele mai frumoase ode, elogiază caracterul nemuritor al operei sale: « am ridicat un monument mai durabil ca bronzul și mai înalt decît piramidele, pe care nu-l poate distruge fuga timpului ».

EMIL PUȘCARIU

■ GHEORGHI SAVA RAKOVSKI

În calendarul comemorărilor UNESCO din anul 1967 se află la loc de frunte poetul, publicistul, istoricul, filologul și mai presus de toate revoluționarul bulgar Gheorghi Sava Rakovski, de la a cărui moarte s-au împlinit de curînd 100 de ani. Patriarhul revoluției bulgare, cum a fost numit de istoricii din țara sa, s-a născut în anul 1821, în orașelul Kotel de la poalele Balcanilor, în care se păstra tradiția de luptă a unor mari fruntași ai Renașterii bulgare. De aci venise, găsind adăpost la București, Sofronie, cel care pusese bazele beletris-

ticii bulgare prin pitoreasca sa autobiografie scrisă la București și tipărise prima carte în limba poporului său, în 1806 la Rîmnicu-Vîlcea. De aci plecase unchiul lui Rakovski, Gheorghe Mamarcev, cel care alcătuisese în Țara Românească cunoscutul batalion de voluntari, în fruntea căruia luptase în războiul ruso-turc din 1828—1829, și cu care, trecînd la sud de Dunăre, încercase să dezlănțuie o răscoală în țara sa. În sfîrșit, tot din Kotel venise să învețe carte la București Petru Beron, cel care a tipărit la Brașov în 1824 primul abecedar bulgar și care încerca să introducă în Bulgaria învățămîntul modern, lancasterian.

De aci a plecat și Rakovski. După studii făcute la Constantinopol și Atena, la 20 de ani, Rakovski pune bazele unei societăți revoluționare și încearcă să pornească de la Brăila, în 1842, în numele solidarității balcanice, o răscoală anti-otomană. Este începutul activității sale revoluționare, făcut la noi în țară. De aci înainte, ori unde ar fi activat, Rakovski a fost strîns legat de România și de poporul român. Rakovski a simțit sprijinul opiniei publice românești în momentul cînd acum, la prima încercare, a fost făcut scăpat de autoritățile românești, în ciuda unei sentințe de condamnare la moarte. Mai tîrziu, reluînd lupta revoluționară, cutreieră Balcanii, în fruntea unei cete de haiduci și, în timpul războiului Crimeii, este silit să-și părăsească țara, pe care nu avea s-o mai vadă niciodată. Revine la București și schimbînd spada cu condeiul, el caută să-și trezească poporul la luptă pe calea scrisului. Unii istorici literari au văzut în opera din acești ani a poetului romantic bulgar ceva din atmosfera Văcăreștilor, a lui Sihleanu, Crețeanu sau chiar o anumită influență a lui Bolintineanu, Cîrlova și Eliade Rădulescu. Urmărit de autoritățile otomane, Rakovski pleacă la Novi Sad unde publică ziarul *Bălgarska Dnevnița*, dar poliția austriacă îl expulzează. Revenit pentru a treia oară la noi, Rakovski se stabilește în toamna anului 1857 la Galați. Cunoaște lupta poporului român pentru unire și, după modelul ziarului *Steaua Dunării*, care apărea și în limba franceză la Bruxelles, vrea să înființeze un organ de presă similar. Dacă nu izbutește, reușește în schimb să-și facă aici numeroși prieteni printre care Mihail Kogălniceanu, C. A. Rosetti ș.a. Urmărit mereu de autoritățile otomane, Rakovski, după un scurt popas la Odesa, se stabilește la Belgrad, unde-și tipărește cunoscutul său ziar *Dunavski Lebed*. În speranța unui apropiat război serbo-turc, Rakovski creează aci, în 1862, Legiunea bulgară și alcătuieste Planul de eliberare a Bulgariei, dar curînd și aceste speranțe se prăbușesc. După unele călătorii și crearea unor legături la Cetinie și la Atena, Rakovski s-a stabilit în 1863 — și de astă dată definitiv — în România. Apreciat de domnitorul Cuza și de istoricul și filologul B. P. Hasdeu, Rakovski scoate în 1864, la București, ziarul său româno-bulgar *Bădușnost-Viitorul*. « România — scria Rakovski — a fost pentru națiunea bulgară un azil liber și inviolabil, iar casa țăranului român a fost deschisă bulgarului cu cea mai mare ospitalitate ». Apariția acestui ziar a fost salutată în frumoase cuvinte de C. A. Rosetti în ziarul său *Românul* și în general de toată presa românească. În « Aghiuța », Hasdeu, referindu-se la formatul foarte mare al acestui ziar, nota: « Amicul nostru dl. Rakovski a scos numărul întîi al foi sale bulgaro-române, Viitorul. Formatul acestui jurnal fiind colosal în alăturare cu celelalte foi ale noastre, avem tot dreptul a zice că dl. Rakovski are un foarte mare Viitor. » Hasdeu colaborează chiar la acest ziar susținînd reformele lui Cuza, ca și Rakovski, care scria în ajunul reformei agrare: « Poate oare țăranul român să aibă dragoste de țară, cînd el nu-și are țara sa proprie? Cînd nu-și are vatra pîrintească? . . . Noi credem că nu este posibil să existe vreun român . . . care să spună că țăranului nu trebuie să i se dea pămînt. . . să fie liber și cu drepturi egale. . . » Colaborarea cu Hasdeu a continuat apoi pe plan științific. În revista

sa *Bălgarska Starina*, care apărea la București în 1865, Rakovski vorbește de vechile legături dintre cele două popoare și arată că numele primilor voievozi români apar însoțite de frumoase epitete în baladele populare bulgare.

În România, Rakovski a publicat o serie de lucrări de filologie și mai ales de istorie, a căror valoare s-a păstrat în parte pînă astăzi. Pe plan literar, Rakovski a pus în literatura bulgară bazele poeziei revoluționare. Poemul său *Drumețul Codrului*, apărut în 1857, a fost multă vreme cartea de căpătîi a tineretului bulgar. Lucrările sale în proză sînt străbătute de un patos revoluționar nemai-întîlnit pînă la el. De altfel nici unul dintre marii frunțași ai mișcării revoluționare bulgare, nici Karavelov, nici Levski, nici Botev chiar, nu s-au bucurat încă din timpul vieții lor de faima și prestigiul pe care l-a avut Rakovski în fața contemporanilor săi.

Tot la București și-a desfășurat Rakovski și activitatea sa revoluționară, sprijinit de Alexandru Ion Cuza și mai tîrziu de numeroșii săi prieteni Mihail Kogălniceanu, Ion Brătianu, C. A. Rosetti ș.a. De aceea, în toate sesiunile științifice organizate cu prilejul comemorării acestui centenar în R. P. Bulgaria, și în toate expunerile și publicațiile ce au apărut cu acest prilej în multe țări, activitatea lui Rakovski în România și sprijinul pe care l-a găsit aci lupta pentru libertate a poporului bulgar pe care acesta a condus-o, s-au bucurat de cele mai frumoase aprecieri. Rakovski a fost unul dintre pionierii prieteniei româno-bulgare și al colaborării multilaterale a popoarelor din Balcani.

CONSTANTIN N. VELICHI

Printr-un decret al Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S. «pentru activitate îndelungată și rodnică de traducere a literaturii sovietice în limbile lumii întregi», au fost decorați cu Ordinul «Znak Poceta» o serie de scriitori străini. Printre cei decorați figurează: Rafael Alberti (Spania), Pierre Gamara, Elsa Triolet, Jean Catala (Franța), Paul Wins (R.D.G.), Robert Dagllsh, Jack Lindsay (Anglia), Atanas Dalcev, Mladen Isaev, Anghel Teodorov (Bulgaria), Irji Taufer, Magda Tokaciova, Zora Esenskaia (Cehoslovacia), Jerzy Jendziewicz, Leopold Levin (Polonia), Desanka Maximovici, Mile Clopcić (Iugoslavia), Einaar Tomassen (Dane-marca), precum și scriitorii români George Lesnea, Tatiana Nicolescu și Tamara Gane

Corectura: LIDA IGIROȘIANU

Tiparul executat la Întreprinderea Poligrafică «Arta Grafică»

**PREZENTAREA TEHNICĂ:
S. CIUBOTARU**

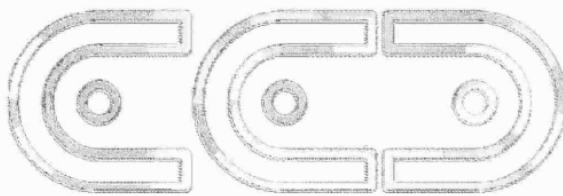
Secolul 20

**REDACȚIA: CALEA VIC-
TORIEI, 115. TEL. 16.79.22
ADMINISTRAȚIA: ȘOSEAUA
KISELEFF, 10—TEL. 18.33.99
BUCUREȘTI**

Lei 10

43 804

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2026

